

III. FIATALOK EURÓPÁBAN

TANULMÁNYKÖTET

KONFERENCIA 2016

III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet

TANULMÁNYKÖTET

III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
E-mail: feu@sopianae.com
Honlap: fiatalokeuropaban.hu

Kiadó: Sopianae Kulturális Egyesület

Szerkesztette: Haffner Tamás, Dr. Kovács Áron

ISBN 978-615-80444-4-8 (nyomtatott)
ISBN 978-615-80444-5-5 (elektronikus)

A kiadvány a Nemzeti Együttműködési Alap, Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzatának és a PÉTÁV Pécsi Távfűtő Kft. támogatásával valósult meg.

III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet

TARTALOMJEGYZÉK

Angyal Árpád Béla: Az atipikus tanulási módszerek helyzete és fejlesztésének lehetőségei a Magyar Honvédségnél II. (A Nemzeti Közszerológati Egyetem egyes karait – főként a MHK-t –, karközi intézményeit és az MH Altiszti Akadémiát érintő strukturált riport egyes aspektusai.....	1
Bogárdi Dóra - Lakatos Péter: "De nem lehet romaniul beszélni, mert a gázsók megszólják a romákat" – A nemzetiségi nyelv, mint közösség-összetartó tényező	19
Buchinger Ágnes: Az uniós jog hatása a magyar büntetés-végrehajtási szabályozásra.....	37
Daniel Haitas: Changes in Ukraine's energy policy	46
Dányi Tibor Zoltán: "Nagyon köszönöm a máltai szeretetnek" Szociális városrehabilitáció Pécsen	59
Gálosi Kovács Bernadett - Haffner Tamás: Az energetika, mint az orosz geopolitikai érdekérvényesítés eszköze	71
Hohmann Balázs: A közigazgatási hatósági eljárás nyilvánosságának biztosítása.....	85
Horváth Szilárd: Az oktatási reformra fordított többletkiadások várható megtérülésének vizsgálata.....	94
Dr. Jagusztin Tamás: Fogyasztói jogvédelem a fenntartható fogyasztás érdekében – különös tekintettel a fiatal fogyasztók kiszolgáltató helyzetére	103
Juhász Péter: Kortársak a honfoglalók eredetéről. Egy 9. század végi migráció emlékei.....	114
Mogyorósi Renátó: Visegrád – A háború és béke kongresszusa	132
Nyári László: Die neue Generation von Kommunikations: Klug Staub	144
Nyúl Eszter Anna - Kovács Zsófia: Egyetemi feladatok: Az oktatás EU dimenziója, az értelmiségi létre nevelés.....	152
Sávay Balázs - Prof. Dr. Székely Csaba: Analysis of double duality within TOP50 companies in Hungary.....	166
Izabella Tebeli, Dr.: The importance of financial literacy in Hungary	185
Vajda Ágnes: Systematic thinking: Rendszerelvű gondolkodás az élelmiszer eredetű megbetegedések társadalmi költségének vizsgálatában.....	194
Waddah Al Rawashdeh: The legal protection of trademark under Jordanian trademark Law No. 33 of 1952 as amended.....	205
Horváth Orsolya: A kábítószer-kereső kutyák alkalmazása.....	219

III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet

Angyal Árpád Béla¹

**AZ ATÍPIKUS TANULÁSI MÓDSZEREK HELYZETE ÉS
FEJLESZTÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI A MAGYAR HONVÉDSÉGNÉL II.
(A NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM EGYES KARAIT –
FŐKÉNT A HHK-T –, KARKÖZI INTÉZMÉNYEIT ÉS AZ MH
ALTISZTI AKADÉMIÁT ÉRINTŐ STRUKTURÁLT RIPOORT EGYES
ASPEKTUSAI)**

*ACTUALITIES AND DEVELOPING POSSIBILITIES OF ATYPICAL
LEARNING METHODS AT THE HUNGARIAN DEFENCE FORCES - PART II.
(ASPECTS OF STRUCTURED INTERVIEWS CONCERNING FACULTIES OF
NATIONAL UNIVERSITY OF PUBLIC SERVICE - MAINLY TO THE
FACULTY OF MILITARY SCIENCE AND OFFICER TRAINING – AND
NON-COMMISSIONED OFFICER ACADEMY OF HUNGARIAN DEFENCE
FORCES)*

ABSTRACT

Because of the changed challenges of security environment, budget limitations and technical developments, armed forces and law enforcement organizations are all looking for new learning methods and forms, which – supported by new HR and OD procedures – differ from the traditional, presence-based education and training. Apart from cost saving, these new methods provide a learning environment (for both preparing and practicing) which supports virtual and collaborative learning methods for the busy personal staff facing high requirements. According to relating researches, the effectiveness of these methods can be measured not only in the upgrading learning results or in the drop of learning efforts. The new methods may help the purposeful training even in cases where real circumstances would be too dangerous for the personal staff, or it would be impossible/ would not be purposeful to provide real environment.

Present study is the second part of a series demonstrating certain results of researches concerning the atypical learning methods at certain faculties and institutions of National University of Public Service (NKE) and at NCO Academy of Hungarian Defence Forces (MH AA).

1. Bevezetés

A két éve Franciaországban a Charlie Hebdo főszerkesztősége ellen elkövetett, majd ezt követően Európa-szerte elharapózott terrorcselekmények ismét felvetették egy valós alapokon működő európai haderő létrehozását, mely – a nemzetállami és föderalista elméletek közelítése esetén - feltételez bizonyos közös felkészítési/képzési aspektusokat is. A közös modulok gazdaságos és hatékony működtetése elképzelhetetlen olyan, a hazai katonai és rendészeti oktatásban és képzésben jelenleg erősen mellőzött atipikus tanulási módszerek és eljárások (pl.

¹ Angyal Árpád Béla doktorjelölt, Nemzeti Közsolgálati Egyetem HHK Hadtudományi Doktori Iskola, e-mail: bela.arpad.angyal@gmail.com

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

gaming, szimuláció, web 2.0, blended learning, e-Learning 2.0, mobil appok és alkalmazások, MOOC, stb.) felhasználása nélkül, melyek már akár a nyugati, akár a volt keleti országok katonai és rendvédelmi szervezetinél rendszerszerűen működnek. Ezek a hazai példákat alapul véve már nem csak a polgári felsőoktatási intézmények szintjén, de a vállalati tudásmenedzsment területén is hétköznappossá váltak. Ugyanakkor a köznevelésben és a polgári felsőoktatásban és felnőttképzésben már eddig is mintegy évtizede alkalmazott célirányos fejlesztések, valamint a Kormány Digitális Jólét Programjába¹ illeszkedő Digitális Oktatási Stratégia² 2020-as célkitűzései elodázhatalanná teszik a katonai és rendészeti felsőoktatás és szakképzés, valamint az adott szervezetek, köztük a Magyar Honvédség életpályamodelljébe illeszkedő szakmai felkészítések oktatási és képzési módszereinek megújítását.

A szerző „Tudáscentrumok létrehozásának és új, közösségi tanulási rendszerek kialakításának lehetőségei, várható hatásai a korai pályaelhagyás megelőzésének, illetve a távozó outplacementjének biztosítása érdekében.” című PhD kutatás keretében több részkutatást folytat.

Mivel a megjelentethető publikációk terjedelmi okoknál fogva nem teszik lehetővé a teljes kutatás egészének egyszerre történő részletes publikálását, így azok több részben kerülnek megjelentetésre. A kutatás eredményeinek eddigi közzétételei (többek között a korábbi IDK és más konferenciák előadásai során, azok kiadványaiban, illetve a Gradusban, a Tudásmenedzsmentben, stb.) feldolgozták a rekonverzió, a katonai HR stratégiák, és a közigazgatás változásának kapcsolódó témaköreit. Legutóbb 2016 nyarán az atipikus tanulási módszerek katonai alkalmazásának általános helyzetleírása, a fenti kutatás általános módszertani ismertetése, és néhány külföldi (NATO tag- és azon kívüli) állam adott szakterületen elért egyes eredményei, illetve a fejlesztési irányai kerültek ismertetésre.

A tanulmány a téma folytatásaként néhány, a honvédelmi és a rendészeti ágazat atipikus elemekkel tarkított képzési gyakorlatának bemutatása mellett az NKE egyes karain és karközi intézeteinél, valamint az MH AA-án, a kutatás keretében végzett strukturált riport eredményeit ismerteti.

A kutatás célja a szakterületén tudáscentrumként működő NKE egészének, és egyes karainak az infokommunikációs, e-tanulási és e-tanulástámogatási környezet lehetőségeinek, valamint az azokkal kapcsolatos lehetséges fejlesztési irányoknak, stratégiáknak és elképzeléseknek összehasonlító elemzése. Különös tekintettel arra, hogy a tudáscentrumok létrehozása és az új közösségi tanulási rendszerek kialakítása miként járulhat hozzá a közszolgálat egészéhez, és azon belül elsősorban a Honvédelmi Minisztérium (HM) és a Magyar Honvédség (MH) jövőbeni humán erőforrás fejlesztési tevékenységének modernizációjához, hatékonyabbá tételéhez, s hogyan emelheti az NKE és egyes karok reputációját, különös tekintettel az NKE Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar (NKE HK) társadalmi és szakmai elismertségének növekedését.

2. A kutatás tervezett módszertanának gyakorlati megvalósulása - a strukturált riport

A publikáció első, már megjelentetett részében ismertetett, az egyedi kutatás végrehajtására optimalizált módszertan a végrehajtás során módosításra került. Ennek okai között több hátráltató tényező szerepelt. Ilyen volt többek között, hogy a kutatásban együttműködésre felkért karok, karközi és egyéb intézmények vezetői – a kutatás fontossága ellenére – csak részben voltak együttműködőek, hiszen a kutatás óhatatlanul olyan területeket érintett, ahol a

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

szervezetek (egy kivételével) csak kevés pozitívumot tudnak felmutatni. A kutatás teljes támogatása egyedül csak az MH AA vezetése részéről valósult meg, ahol mind a parancsnok, mind a szakképzést irányító helyettese a kutatási tervben meghatározott időben és tartalommal szolgáltattak adatokat.

Az NKE HHK kutatására vonatkozó dékáni engedély – annak ellenére, hogy a kutatási terv már a szerző 2011-es doktori iskolába történő jelentkezésekor jóváhagyásra került – a kutatási kérelem 2016-os kora tavaszi felterjesztése ellenére, csak a 2015-16-os tanév vége előtt 2 héttel érkezett meg. Az is csak úgy, hogy a válaszreakciók nélküli többszöri, több csatornán megismételt támogatáskérést követően a kutató az egyetem oktatási rektor helyetteséhez fordult, aki azt jóváhagyva lejuttatta az akkori dékánhoz.

A rész kutatás a vonatkozó magyar, illetve idegen nyelvű dokumentumok és interneten elérhető hivatalos forrásokból származó adatok kvalitatív, és kritikai diskurzuselemzése mellett a szakirodalomban megtalálható publikációk szekunder vizsgálatával, és egyes karokon dolgozó munkatársak informális szondázásával kezdődött.

A kutatás a dokumentum- és adatelemzésekből levont következtetések során felmerülő kérdések tisztázására egy, az NKE karai és annak intézményei, valamint az MH AA vonatkozásában az (oktatás- és képzésszervezés) szakterületi irányításáért felelős vezetőket megcélzó strukturált interjút készített elő. Az interjú kérdései – az NKE HHK és az MH AA kivételével - minden szervezetenél számszerűleg (21 db), és tartalmilag is megegyeztek. Az NKE HHK-nál, és az MH AA-nál az eltérés (28 db kérdés) abból adódott, hogy a kutatási célok főleg ezekre vonatkoztak, így náluk olyan tartalmú és mélységű kérdések is felmerültek, melyek más szervezeteket nem érintettek.

A kérdések elsősorban az alábbi témaköröket fogták át: Az atipikus tanulási módszerek³ nemzetközi és hazai trendjeit feldolgozó kutatások eredményeinek ismerete, és ezeknek az adott szervezetre vonatkozó hatásai; A kar/intézet/szervezet részére hivatalosan rendelkezésre álló LMS és LCMS rendszerek; A szervezet képzési portfóliójában jelenleg meglévő, atipikus tanulási módszerekre épülő képzések/kurzusok száma, területei, és ezek arányával kapcsolatos kérdések a hagyományos képzésekhez/kurzusokhoz viszonyítva; A hagyományos és atipikus képzések/kurzusok eredményessége, hatékonysága, illetve ezen adatok figyelembevétele; Az atipikus tanulási rendszerek adott szervezetenél történő kutatása, az oktatók, hallgatók és képzéseken résztvevők ezzel kapcsolatos véleménye és igényei; A jövőben indítani tervezett, e-tanulási környezetet igénylő kurzusok; Az oktatók, képzésszervezők, rendszerüzemeltetők és hallgatók/képzésen résztvevők vezetés által megítélt digitális kompetenciái; Az e-tanulási környezet, és az atipikus tanulási módszerek alkalmazásához rendelkezésre álló technikai és infrastrukturális feltételek megítélése; A szervezet által, vagy annak megbízásából hivatalosan, illetve az oktatók által önállóan fejlesztett d-, e-, és egyéb atipikus tanulási módszereket támogató tananyagok, valamint ezek felhasználásának tapasztalatai; Az oktatók és hallgatók atipikus tanulási módszerekkel kapcsolatos fejlesztéseinek lehetőségei, elszámolása, megbecsülése, támogatása; A szervezetenél rendelkezésre álló, az oktatók és hallgatók által folyamatosan fejleszhető és hozzáférhető digitális tudástár lehetőségei és felhasználásának tapasztalatai; Az atipikus tanulási módszerek bevezetésére, fenntartására, fejlesztésére a szervezet részére rendelkezésre álló, vagy pályázható központi erőforrásokkal kapcsolatos kérdések; Az egyetem karai, intézetei és az MH AA, vagy más szervezetek közötti együttműködéssel kapcsolatos kérdések az atipikus tanulási módszerekre épülő tananyagfejlesztésekkel kapcsolatban; Az átképzés, a rekonverzió, illetve a közszolgálati életpályák közötti átjárhatóság, valamint az atipikus tanulási módszerek összefüggései.

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

A felsorolt kérdéscsoportokon kívül az NKE HHK és az MH AA még az alábbi kiegészítő kérdéscsoportokat kapta: A szervezet működését meghatározó, és ebben az atipikus tanulási módszerekkel támogatott képzések/kurzusok szervezésével, előkészítésével kapcsolatos dokumentumok, szervezeti munkamegosztás és ezek esetleges párhuzamosságai; Az atipikus tanulási módszerek alkalmazásának lehetőségei az önkéntes műveleti tartalékosok toborzásával és felkészítésével kapcsolatban; Az oktató állomány atipikus tanulási módszerekkel kapcsolatos tanulási tapasztalatai; A megrendelők igényei (HM, HM HVK, MH) a nem hagyományos tanulási módszerekkel támogatott képzésekkel kapcsolatban.

Az NKE HHK-tól – mint a kutatásban leginkább érintett szervezettől – egyáltalán nem érkezett válasz a fenti kérdésekre, annak ellenére, hogy időközben a korábbi kari dékánt a szerző több alkalommal megkereste a felelős válaszadó kijelölése érdekében. A Rendészettudományi Kar (NKE RK), a Nemzetközi és Európai Tanulmányok Kar (NKE NETK) az Államtudományi és Közigazgatási Kar (NKE ÁKK) oktatási dékán helyettesei (egy írásbeli tájékoztatást követően) személyes találkozás keretében kaptak információt a kutatással kapcsolatban, és annak ellenére, hogy mindhárom kar adott vezetője a támogatásáról biztosította a kutatást, csak két helyről (NKE RK, NKE ÁKK) futottak be információk a strukturált kérdőívvel kapcsolatban, ezekről a helyekről is eltérő formában.

Az NKE RK vezetősége biztosította, hogy a kar oktatóinak 2016 augusztus végi módszertani felkészítő foglalkozásán egy órás prezentáció keretében az állomány tájékoztatót kaphasson a kutatásról. Ezt követően a strukturált riport kérdései elektronikus kérdőívben jutottak el az oktatókhoz, oktatásszervezőkhöz, rendszerüzemeltetőkhöz. Közülük tízen fogalmaztak meg egyes kérdésekhez részválaszokat, de ezek sajnos nem minősíthetők a kar (stratégiai fejlesztési lépéseit meghatározó vezetőinek) hivatalos válaszaiként.

Az NKE ÁKK oktatási dékán helyettese ugyancsak az eredetivel eltérő módszert választott a kérdések megválaszolására, mivel felkérte a kar Technológia és Innováció Kutatóközpontjának vezetőjét, Prof. Dr. Nemeslaki András egyetemi tanár urat (ezúton is köszönöm szíves támogatását), aki az egyetem Vezető- és Továbbképzési Intézeténél (NKE VTKI) részt vett a közigazgatási KÖFOP és ÁROP programok fejlesztésében is. A professzor úr több alkalommal személyes találkozón, olykor érintett munkatársai bevonásával adott választ a feltett kérdésekre.

Az egyetem négy karközi intézetétől (NKE VTKI, NKE KVI, NKE ÁKFI, NKE NBI) annak ellenére, hogy ezek közül többen a felkérő levélen kívül személyes egyeztetések is folytak a vezetőkkel, semmilyen válasz nem érkezett. Ugyanakkor a kutatáshoz alapértéket adhatott volna az NKE VTKI, ahol a közszolgálati reform keretében nagyarányú fejlesztések folytak az atipikus tanulási módszerek bevezetésével és a tananyagfejlesztésekkel kapcsolatban.

A fentiek alapján a kapott adatokból legfeljebb a válaszadó intézményekre lehet következtetéseket levonni, de azokra is csak részlegesen, így a strukturált riport mellett/helyett elsősorban az intézmények honlapjaiból, egyes nyilvános dokumentumaiból, és informális források utalásaiból lehet konklúziót levonni.

A hallgatókat és oktatókat érintő kérdőíves adatszolgáltatás eredetileg tervezett módszerében is változtatásra volt szükség, melyet elsősorban az érintettek passzivitása váltott ki. (Ennek részletes ismertetésére a tanulmány harmadik, a későbbiekben megjelenő részében lesz lehetőség.)

III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet

3. Külföldi és hazai katonai és rendvédelmi példák

A korábban megjelent publikációk és előadások (Angyal, 2016) során példaként már bemutatásra kerültek egyes NATO tag- és azon kívüli államok (USA, Norvégia, Szerbia) fegyveres erőinek atipikus tanulási módszerekkel kapcsolatos szervezeti és programjai, melyek közül terjedelmi okok miatt kimaradt a Lengyel Hadseregben folyó tevékenység ismertetése.

3.1 Nemzetvédelmi Egyetem, Varsó⁴

Az ADL lengyel partnereként működő Távoktatási Osztály (Wydział Kształcenia na Odległość, WKnO) az egyetemi szintű képzést adó Nemzetvédelmi Egyetem (Akademia Obrony Narodowej, AON) struktúrájában működik, feladata akadémiai (BSc, MSc és PhD) és azon kívüli szakmai és nyelvi képzések támogatása, az új didaktikai módszerek, innovációk bevezetésének promóciója.

A szervezet missziója mindenek előtt az akadémiai képzés mindhárom előbb említett képzési szintjén és a diploma megszerzése után zajló, a fegyveres erők állományának felkészítése céljából szervezett képzések és kurzusok távoktatási módszereinek iniciálása és népszerűsítése, didaktikai standardok kidolgozása az új technológiákra, az önálló felkészülés mentori és tutori támogatásának a biztosítása, az e-Learning rendszer fejlesztése EU-s és hazai forrásokból, az új infó-kommunikációs oktatási technológiák bevezetésének pilot támogatása, az akadémia ADL rendszeréhez tartozó stacionáris és mobil laboratóriumok fenntartása és fejlesztése mellett azok használatának koordinálása, az akadémia távoktatási rendszerének promóciója. A szervezet aktívan részt vesz az akadémia és más katonai valamint polgári oktatási, képzési központok együttműködésében a határokon belül, és azokon túl.

Az AON maga kezdeményezte – igaz az első időszakban a költségkímélés, és a Lengyel Fegyveres Erők hazai és missziós feladataiból adódó távolsági akadályok miatt – az ADL bevezetését. Mivel a rendszer a multimédiás, infó-technológiai és internet alapú rendszerek segítségével támogatta a tudásmenedzsmentet, a kurzusok kialakítása egy viszonylag rövid folyamatot vett igénybe, és a felsoroltak közül egy médium is elég volt a foglalkozásokhoz kijelölt előadóterembe/állomásra.

Az AON ADL koncepciója négy alapvető, egymásból fakadó követelményből fakad: informatikai bázis (multimédiás kivetítés és adminisztrációs kiszolgálás), a kurzus értékeinek előállítás (tananyagfejlesztők - szakértők), módszertan (kivetítés, szervezés, foglalkozás vezetés és értékelés), recenzio és tesztelés.

A felsorolt követelmények betartásával az ILIAS platformon, három különböző formában (technikai háttérrel támogatott önálló felkészülés, mentor vagy szakértő által támogatott önálló felkészülés, tréner által irányított foglalkozás - azaz e-tanulás trénerrel), a felek kapcsolattartását lehetővé tévő kommunikációs (a szinkronizációt és asszinkronizációt biztosító) eszközök közbeiktatásával folyik. Ez utóbbiak fórum, chat, e-mail, rendszer közlemény, a tananyaghoz fűzött nyilvános kommentár - mindezek az ILIAS rendszerrel, jPalio BS virtuális osztály keretében valósulnak meg.

A kurzusok előkészítését és vezetését olyan végrehajtó szervezet vállalhatja csak magára, amely rendelkezik projektvezetővel, témaszakértővel, ADL módszertani specialistával, nyelvi lektorral, multimédia specialistával, adminisztrációs személyzettel, és moderátor/tutor/facilitátor valamelyikével.

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

A Távoktatási Osztály 2016-ban mintegy 130 kidolgozott, különböző szintű és célú e-Learning kurzussal rendelkezett, amelyek egy része angol nyelven készült. A lengyel állam megbízásából egyben ők a felelősek az ILIAS rendszeren futó nemzetközi lengyel nyelvi kurzus fenntartásáért és fejlesztéséért is.

3.2 Atipikus tanulási módszerek alkalmazása a hazai és külföldi rendészeti oktatás és képzés terén

3.2.1 A hazai rendészeti képzések atipikus tanulási módszerekkel kapcsolatos jellemzői

A hazai rendészeti szférában - katonai felsőoktatáshoz hasonlóan elsősorban a nappali BSc és MSc képzések terén - ugyancsak szkepticizmus érződik az atipikus tanulási módszerek alkalmazásával kapcsolatban. Fő kifogás az, hogy ezekkel a leendő hivatásos állomány nem szocializálható rendőrhöz méltóan, illetve nem fejleszthetőek náluk olyan kulcskompetenciák, melyek a későbbiekben betöltendő első beosztásukhoz óhatatlanul szükségesek, így a közösségi tanulási tér és más új módszerek felhasználásának elsősorban a levelező, illetve más formájú képzések során van jövője.

Véleményem szerint vitatható ez a felfogás. Napjaink virtuális világa még a legegyszerűbb stratégia játékoknál is számos olyan lehetőséget biztosít, amelyekkel akár a szocializáció egyes momentumai, akár egyes kulcskompetenciák (pl. a szociális kompetenciák közül az együttműködési készség, a rugalmasság, a kreativitás, a kommunikáció, az elemző és döntési készség, motiváció, stb.) fejlesztésének lehetőségei biztosítottak. Igaz, ehhez a jelenléti oktatásnál alkalmazott módszertant jócskán felül kell írni, és tervszerűvé kell tenni. Mivel folyamatjelleggel tekintünk a személyiség fejlesztésére (ebben az oktatásra is), a militáris jellegű gondolkodás és viselkedés nem a kar iskolapadjában, hanem már pályaválasztás előtt elkezdődik, és a kart elhagyva is folytatódik. Krémer és Molnár kutatásai alapján a tradicionális és a kompetenciaalapú gondolkodás-formálás módszertanát összehasonlítva „a hagyományos nem, vagy csak esetlegesen képes formálni a szakmai gondolkodást, míg a kompetencia alapúnál ez szükségszerűen és kiszámíthatóan megtörténik”⁵.

Ugyanakkor azt is hozzá kell tenni, hogy az atipikus tanulási módszerekkel támogatott tananyagok a rendészeti képzés során bár nem válthatják fel teljes mértékben a jelenléti oktatást szerepét, de a tanuló részére előkészíthetik, megalapozhatják, felfrissíthetik, több csatornás rendszerükben támogathatják az ismeretszerzést, és ugyancsak csatolhatóak az utánkövetéshez, valamint támogathatják az oktatók munkáját is. Ráadásul mindezt úgy, hogy egyes részeik akár több képzési szinten, vagy fázisban is alkalmazhatóak⁶. Éppen ezért nem túlzás azt kijelenteni, hogy egy tananyag többcélú felhasználással bír, vagyis az atipikus tanulási módszerekre épülő levelező képzésben alkalmazott tananyag hasznot hajt ugyanúgy a nappali képzés terén is, csak itt nem az oktatót helyettesíti, hanem az ő munkáját, valamint a hallgató képzési időn túli felkészülését támogatja.

3.2.2 Szemelvények az atipikus tanulási módszerekkel támogatott külföldi rendészeti képzések gyakorlatából

Amíg a hazai rendészeti felsőoktatás nem, vagy csak elvétve használja ki az atipikus tanulási módszerek tárháza által nyújtott lehetőségeket, addig a 2000-es évek közepétől szerzett tapasztalatokra alapozva a rendészeti továbbképzések keretén belül a BM Közszolgálati

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

Személyzetfejlesztési Főosztálya a Rendészeti Vezetőképzési és Vizsgaportál⁷ segítségével számtalan e- és blended learning lehetőséggel támogatja a jelentkezők/vizsgára kötelezettek hatékony felkészítését. A fejlesztéseknek köszönhetően 2016-tól a kapitányságokon, őrskön is biztosítottá vált az e-tanulási környezethez való hozzáférés.

A hazai gyakorlattal ellentétben, ha megtekintjük az Egyesült Államok, Kanada, Olaszország, Törökország, Görögország, stb. rendészeti képzéseket kínáló akadémiáit, felsőoktatási intézményeit, és továbbképző központjait, nagy számban találhatunk olyan kurzusokat, melyek alapvetően az e- és blended learning, MOOC, vagy valamely más atipikus tanulási módszerre építenek. A rendészeti képzések nemzetközi trendjeivel és jövőjével foglalkozó kutatók óhatatlannak tartják, hogy a hazainál sokkal előrébb járó felkészítési formák a jövőben átalakuljanak, és a társadalom változásával együtt haladva, illetve sok esetben azt megelőzve fejlődjenek^{8,9}. Ugyanakkor a kutatók azt is állítják, hogy az atipikus tanulási módszerekkel támogatott rendészeti képzések és a hagyományos képzések hatékonysága között nemhogy egyenlőség van, de azok a technológiai háttér fejlődésével új kompetenciák fejlesztésére sokkal alkalmasabbak, mint a korábban kizárólagosan alkalmazott jelenléti képzések meghatározó része¹⁰. Az új évezred pedig át kell, hogy írja a rendészeti képzés eddigi sémáit és szabványait¹¹.

A külföldi példákból csak néhányat felsorolva:

- Olaszország: Italian Interagency Law-Enforcement College (egyben Italian National Unit of the European Police College - CEPOL), CEPOL és saját e- és blended learning kurzusokat biztosít az összes olasz bűnüldöző erő részére¹².
- Kanada: 2010-ben átfogó vizsgálat zajlott a rendőrségi e-tanulási rendszerek alkalmazása és jövőbeni fejlesztése terén. Az Atlantic Police Academy, Canadian Police College¹³ különböző internetes kurzusokat kínál önállóan és más egyetemekkel együttműködve. Létrehozták a Canadian Police Knowledge Network-öt, mely keretében már 2010-ben 48 ezer rendőr 98 ezer e-learning kurzust fejezett be, melyeket a Toronto Police Service's Training College menedzselte¹⁴.
- Törökország: Turkish National Police Academy, 2011. júliusában nemzetközi konferenciát szervezett a rendőrségi oktatásban és képzésben alkalmazható e-Learning fejlesztésekkel kapcsolatban; számtalan kurzust biztosítanak az iskolarendszerű oktatás és szakmai képzések terén¹⁵.
- United Nations Staff College: 2016. szeptember – december között 31 db kurzust kínált a jelentkezőknek, melyekből 14 db online volt¹⁶.
- Law Enforcement E-Learning portál: 51 különböző online bűnüldözési kurzust hirdet weboldalán¹⁷.
- USA: A Virginia State Police Virtual University¹⁸ hallgatóinak lehetőséget biztosít más felsőoktatási intézmények e-kurzusain, bűnüldözési képzéseiben való részvételre (Delta College, Briggerland Applied Technology College, stb.).
- SyberWorks: Létrehozta a rendészeti állomány részére a Police Training Management System© elnevezésű e-learning keretrendszer¹⁹.
- INTERPOL: Az INTERPOL Franciaországban 2009 óta működteti a Global Learning Centre nevezetű képzőközpontját az atipikus tanulási módszerekkel támogatott kurzusai számára²⁰.

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

- European Police College (CEPOL): 2005-2010 között 200.000 fő vett részt kurzusaikon, melyek meghatározó része e-learning és blended learning módszerekkel működik²¹.
- Egyesült Királyság: College of Policing kialakította a National Center for Applied Learning and Technology (NCALT) központot²², ahol kurzusaik nemzetközi szinten önálló e-Learning kurzusként, nemzeti hatáskörben pedig egy blended learning kurzus részeként használhatóak fel. A központnak 300 ezer regisztrált résztvevője van, havonta átlagban 80 ezer teljesített kurzust tartanak nyilván.
- Lengyelország: Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie²³ - e-Learning platformmal támogatja az iskoalrendszerű képzés első és második szintjén (BSc, MSc) és a szakmai felkészítések kurzusain résztvevőket.

A felsoroltakon kívül számtalan - köztük számunkra egzotikusnak tűnő – ország (pl. India, Pakisztán) rendészeti felkészítésének különböző szintjein élnek a virtuális közösségi tanulási tér adta lehetőségekkel.

4. A strukturált riportokból (formális és informális csatornákból) levonható következtetések

Összességében megállapítható, hogy az NKE karai, karközi intézetei között az atipikus tanulási módszerek adta lehetőségek megítélésében, alkalmazásában, a meglévő potenciálok kihasználásában, illetve azok megteremtésében óriási különbségek vannak. Sajnos nincs egy egységes, a teljes egyetemet átfogó, annak valamennyi szervezetét érintő koncepció, mely arányos nagyságrendű erőfelfejtést és összpontosítást irányozna elő, nem kihagyva egyetlen kart, vagy intézményt sem a fejlesztések áldásos hatásából.

Az atipikus tanulási módszerek alkalmazásával kapcsolatban a nappali BSc és MSc képzéseket tekintve magas a szkepticizmus még a polgári képzések terén is, a katonai, rendészeti, nemzetbiztonsági és katasztrófavédelmi képzéseknél ez pedig tovább hatványozódik. Ugyanakkor a levelező MSc, és szakirányú továbbképzési szakokon sem lehet találkozni az egyetemen távoktatási jellegű képzésekkel - a 2017-es 5105 fős felvételi létszám ellenére sem²⁴ (1. táblázat). A riport kérdésére az érintettek nem adtak tájékoztatást arról, hogy az egyes tudományterületeken hány darab atipikus tanulási módszerrel támogatott kurzus/tantárgy lelhető fel.

1. táblázat: Az NKE felvehető kapacitásszáma 2017-ben
 Table 1st: Recordable frame number of NKE in 2017

Képzési terület	Település	Nyelv	Felvehető (fő)			Képzési terület /Szakmacsoport
			Nappali képzés	Esti, levelező munkarend	Távoktatás	
államtudományi	Budapest	angol	73	100	0	ALL
államtudományi	Budapest	magyar	1573	3171	0	ALL
műszaki	Budapest	magyar	41	33	0	MŰSZ
társadalom-tudományi	Budapest	magyar	64	50	0	TÁRS
Összesen			1751	3354	0	

Forrás: felvi.hu (2016): Nemzeti Közszolgálati Egyetem, (https://www.felvi.hu/felveteli/egyetemek_foiskolak/IntezmenyiOldalak/szervezet.php?szer_id=841&elj=17a)

Ugyanakkor Patyi András rektor úr kifejtette, hogy az egyetem számos új, 2017 szeptemberben induló képzést készít elő. Lehetőség lesz az új állami tisztviselőkről szóló törvény előmeneteli rendszerébe illeszkedő szakirányú továbbképzési szakokon közigazgatási és kormányzati tanulmányokat folytatni. Ezek a közigazgatási szakvizsgát is kiváltó képzések nem csak a fővárosban, hanem más felsőoktatási intézményekkel, a megyei kormányhivatalokkal együttműködve, e-learning és távoktatási módszerek segítségével minden megyében elérhetővé válnak majd²⁵.

Az MH AA-án 2017-ben sem indulnak olyan képzések, melyek tanulási módszerek tekintetében az atipikusakra alapoznak a hallgatók és résztvevők kompetenciafejlesztését, mivel 100%-ban jelenléti oktatással folynak továbbra is a képzések. Holott a szervezet többek között olyan NATO-akkreditált kiképzést folytat a nem hagyományos módon készített robbanóeszközök elleni védelem feladataira való felkészítés céljából²⁶ (jelenléti felkészítéssel), melyhez hasonló kurzusok pl. az USA-ban a Defense Ammunition Center képzéseinek keretében blended learning formában zajlanak²⁷.

Még általában a karokra és az egyes intézetekre elmondható, hogy szakterületükön az e-tanulási környezet megteremtése és kihasználása terén nem csak a szövetséges nyugati, de sok esetben a keleti államokkal, és általában a hazai felsőoktatási intézetekkel szemben is számottevő lemaradásban vannak²⁸. A karközi intézetek közül üde színfoltként tűnik ki az NKE VTKI, mivel a Kormány 2014-ben új alapokra helyezte a közszolgálati továbbképzés rendszerét, amelyben kulcsszerepe volt a képzések fejlesztését, szervezését, megvalósítását, illetve a rendszerszintű informatikai támogatást végző VTKI-nek. „Az elmúlt években a VTKI bázisán kiépült a kötelező, rendszeres és egységes közigazgatási továbbképzési rendszer. Az intézetben folyó munkának köszönhetően korszerű és gazdag programkínálat, megújult tudástartalmak és korszerű oktatási módszerek várják a köztisztviselőket.”²⁹. A fejlesztések vonzatai már megmutatkoztak az intézet képzéseinek arányaiban, hiszen a 2016-os képzési tervekbe felvett képzések 87%-a (244.156 fő) e-learning, 8 %-a jelenléti (21.261 fő), 5%-a

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

(13.508 fő) vegyes típusú, ún. blended learning képzés volt. Ebből is jól látszik, hogy ahol a szervezet képzési portfóliója ezt lehetővé teszi, ott radikálisan eltolódik az atipikus tanulási módszerekkel támogatott kurzusok aránya a jelenléti, hagyományos képzésekkel szemben³⁰. Sajnálatos tény ugyanakkor, hogy a közszolgálat értelmezésén belül ezek a források nagyon egyenlőtlenül kerültek felosztásra, mivel a katonai és a rendészeti igazgatás szakterületei ezekből a fejlesztésekből csak marginálisan részesültek. Célszerű lett volna mindkét szakterületet bevonni és a közigazgatási felkészítési rendszer alrendszerüként homogenizálni a fejlesztések során, így egyrészt nem lenne ilyen óriási különbség az alrendszerek fejlettségi szintjei között, másrészt a különböző alrendszerekben, de mégis közel homogén módon szocializálódott állomány részére könnyebben lenne biztosítható a közszolgálati életpályamodellek közötti átjárhatóság.

A kutatás folyamán a strukturált riport kérdéseire adott válaszokból (ezek hiányában bizonyos nyilvános dokumentumokból és informális beszélgetésekből) az alábbi következtetések vonhatóak le (azon kérdéscsoportok, melyekre nem érkezett egyetlen adekvát válasz sem, illetve egyéb formális és informális csatornából nem lelhető rá utalás, nem kerülnek felsorolásra):

1. Az atipikus tanulási módszerek nemzetközi és hazai trendjeit feldolgozó kutatások eredményeit az oktató/kutató állomány ismeri, és megérti ezeknek az adott szervezetre vonatkozó hatásait, ugyanakkor nem minden képzési formánál tartja célszerűnek alkalmazásukat.
2. A karok/intézetek/szervezetek nagy része hivatalosan különböző LMS rendszereket használ (VTKI - Probono, HHK - ILIAS, KTK - Moodle). LCMS rendszere valószínűleg csak a VTKI-nak van (nem adtak választ a kérdésre), az MH AA-nak pedig egyik rendszer sem áll a rendelkezésére, bár a Moodle-hoz hasonlóan olyan más, ingyenes, nyílt forráskódú LMS szoftverek is rendelkezésre állnának a teljesség felsorolása nélkül, mint pl. a Bodington, Clarolin, DokeOS, LRN, ATutor, OLAT stb.. Igaz viszont az is, hogy a tananyagok szolgálati információ tartalmára tekintettel inkább egy, a ProBono-hoz hasonló, védett LMS szoftver alkalmazása látszik célszerűnek.
3. A szervezet képzési portfóliójában jelenleg meglévő, atipikus tanulási módszerekre épülő képzések/kurzusok számával, területeivel, és ezek arányával kapcsolatos kérdésekre adott válaszok alapján az NKE ÁKK és RTK, valamint az MH AA nem rendelkeznek ilyen típusú képzésekkel, a NKE HHK-on nem folynak ilyen képzések (1. táblázat). Az NKE VTKI-nél a 2016-os képzési tervekbe felvett e-Learning programok közül 239.804 közszolgálati, 4.352 a közigazgatási szervek belső továbbképzése. A blended learning típusú képzések több mint 90%-a (12.772 db) az NKE által nyújtott közszolgálati képzés, míg 736 db közigazgatási szervek tulajdonában lévő belső továbbképzés³¹.
4. Az atipikus tanulási rendszerek kari/intézeti kutatása, az oktatók, hallgatók és képzéseken résztvevők véleménye és igényei kapcsán nem érkezett válasz, az MH AA-án pedig nem készült ilyen felmérés. Ugyanakkor informális csatornákból megállapítható, hogy az oktatók nagyobb hányada, és általában a hallgatók is igényelnék az új megoldások bevezetését, bár az oktatók egy része szkeptikus ezen módszerekkel kapcsolatban, ugyanis nem látják rá megfelelő fejlesztési forrásokat, illetve tartanak a rendszer bevezetésével kapcsolatos többletmunkától.

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

5. A jövőben indítani tervezett, e-tanulási környezetet igénylő kurzusokkal kapcsolatban a válaszadók nemleges információt adtak. Az NKE VTKI-nél 2017. szeptembertől indul az e-learninggel támogatott közigazgatási tanulmányok szakirányú továbbképzési szak, és a kormányzati tanulmányok szakirányú továbbképzési szak³¹.
6. Az oktatók, képzésszervezők, rendszerüzemeltetők és hallgatók/képzésen résztvevők vezetés által megítélt digitális kompetenciáiról megoszlanak a vélemények. Általában a válaszadó szervezetek minden érintett kompetenciáit megfelelőnek tartják, bár elsősorban az idősebb oktatók részére feltétlenül szükségesnek tartják a kompetenciafrissítő kurzuson való felkészítést az e-tanulási és tanulástámogatási környezet esetleges bevezetése előtt. Azon kollégák részére pedig, akik szkeptikusak a fenti rendszer bevezetésével kapcsolatban, egy motivációs tréninget tartanak célszerűnek.
7. Az e-tanulási környezet és az atipikus tanulási módszerek alkalmazásához rendelkezésre álló technikai és infrastrukturális feltételek megítélésével kapcsolatban a válaszadók javaslatai között szerepel az egyetemnek és karainak, illetve az MH-nak és a teljes köz- és szakigazgatásnak a felfűzése egy egységes platformra, és az NKE VTKI-nél végrehajtott fejlesztések kiterjesztése a többi szervezetre is. Annak ellenére, hogy az NKE HHK nem adott választ a kérdésre, a kar több jó példát is be tudna mutatni; ilyen az a közelmúltban átadott háromdimenziós toronyszimulátor, mely a polgári és a katonai légi irányítás szakemberei felkészítésére is szolgál.
8. Az NKE ÁKK-on alkalmazott, még a Moodle LMS rendszerben fejlesztett tananyagokat szívesen használják a fejlesztésekben részt vett oktatók. A tananyagok egyrészt önállóan használhatóak fel, másrészt a tanulástámogatást és az órai munkát biztosítják, harmadrészt a hallgatók ennek segítségével vizsgázhatnak egyes tantárgyakból. Sajnos az oktatók közül csak egy szűk csoport alkalmazza ezeket a módszereket, és közülük is a rendszer működtetésével megbízott kolléga - az ezzel kapcsolatos pótlék elvonását követően - távozott a szervezettől. Az NKE HHK-on az oktatók egy, az új módszerek alkalmazására érzékeny része a korábban (2004-2010 között) készült tananyagokat rendszeresen alkalmazza, ezeket nagyrészt felfrissítették. Új tananyagok csak egyéni koncepciók alapján készülnek. A kar Katonai Vizsgaközpontja felemásan oldja meg a feladatait, mivel a fokozati és minősítő vizsgákhoz (tananyag jegyzéken kívül) e-tananyagot nem biztosítanak, viszont a vizsgaszervezés és vizsga az ILIAS rendszeren keresztül e-learning platformon valósul meg. A vizsgaközpont 2016-tól átvette a polgári felsőoktatási intézeteknél e-learning alapú kurzusként megvalósuló (2016-ig jelenléti vizsgával záruló) honvédelmi alapismeretek tantárgy elektronikus vizsgaszervezési és vizsgáztatási feladatait. Az NKE HHK és RTK, valamint az MH AA oktatói csak egyéni ambícióik alapján használják a saját fejlesztésű, esetleg korábbi központi fejlesztésekből származó, vagy nyílt forráskódú tananyagokat.
9. Mivel a felsőoktatásban a tananyagfejlesztések nem számítanak az MTMT-be³² sorolható tudományos publikációnak, és a minőségbiztosítás érdekében az oktatók meghatározott mennyiségű megjelentetésre kötelezettek, így ők elsősorban azok teljesítésére összpontosítanak. Az erőfeszítéseiket pedig szabad kapacitás esetén – a fizetésemelések után is a versenyszférához képest elenyésző bérek miatt – elsősorban bevételsterző tevékenységekkel kötik le. A hallgatók e-tananyagfejlesztési aktivitása

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

gyakorlatilag nem mérhető, sem szakdolgozati, sem OTDK témákban nem jelenik meg.

10. Az egyetem karai közül a HHK (egyben központi könyvtár és levéltár), az RTK és az ÁAK önálló könyvtárral rendelkeznek. Ezek a saját tudományágak területén széles körű szakirodalmi információs szolgáltatásokat nyújtanak a szakterület képzésében és kutatásában résztvevők, valamint a védelmi és közszféra intézményei és szakemberei számára. A központi könyvtár a NATO és PfP tagországok könyvtári konzorciumának tagjaként hozzájárul a nemzetközi katonai elektronikus szakirodalmi tájékoztatáshoz. Az ÁKK könyvtára egyedülként teljességre törekvően gyűjti a hazai közigazgatás-tudományi szakirodalmat, az RTK könyvtára pedig törekszik a karon oktatót és kutatót tudományok hazai és nemzetközi irodalmát egyedülálló gyűjteménnyé rendezni, feltárni és rendelkezésre bocsátani a kar hallgatói, oktatói, munkatársai és az érdeklődők számára. Mindhárom egyben oktató, nevelő, tudományos valamint tanulmányi munkát segítő szervezeti egység, amely szakirodalmi információs központként működik. Ennek megfelelően rendelkeznek elektronikus katalógussal, LUDITA – val³³, MTMT-vel, a digitalizált doktori disszertációkkal és szakdolgozatokkal, adatbázisokkal, e-jegyzetekkel, bejárható Magyarország programmal, e-tartalomjegyzékekkel, digitális gyűjteménnyel, külön gyűjteményekkel, linkgyűjteménnyel³⁴. Ezek viszont a hallgatók részére aktív feltöltési lehetőséget nem biztosítanak. Egy aktív rendszer viszont a felsőoktatás hallgatóinak és oktatóinak automatikusan adott, mégpedig a Neptun MEET STREET³⁵ (NMS) formájában. Az NMS egy olyan közösségi tér, ahol az intézménnyel kapcsolatos témakörökben virtuális terek hozhatóak létre és kezelhetőek annak keretén belül. Az egyéb tervezési és dokumentációs tevékenység mellett a virtuális tér fórumokon biztosít lehetőséget a kommunikációra a diákok és oktatók között, ahol a dokumentumok közé saját állományokat tölthetnek fel, oszthatnak meg, vagy véleményezhetnek. Ugyanakkor sem az oktatók, sem a hallgatók nem szívesen használják ezt a felületet, inkább a hagyományos módszerekkel (pl. e-maileken keresztül) juttatják el a beadandó dolgozatokat az oktatóknak, illetve a foglalkozások segédanyagai is ilyen úton, vagy pl. pendrive-on keresztül cserélnek gazdát. (Ez utóbbinak főleg az oktatók között fennálló szakmai féltékenység az oka.) Az MH AA a saját könyvtári szolgáltatásain kívül nem rendelkezik a fentiekhez hasonló feladatokat ellátó központi tudástárral.
11. Sem az adatközlő karok, sem az MH AA nem pályáztak önállóan, vagy konzorciumban e-tananyagfejlesztési forrásokra. Az NKE VTKI 2012-től folyamatosan nyer KÖFOP, ÁROP és GINOP programokat (mintegy 36 mrd Ft értékben), melyek egy része e-tananyagfejlesztésekben, oktatás- és képzésszervezési rendszerek kialakításában, közösségi tanulási rendszerek létrehozásában valósulnak meg, melyek főszerepet játszottak a közigazgatási felkészítési rendszer megújításában³¹. Ezekbe a projektekbe (nagy számú külső partner és szakértő alkalmazása mellett) bevonták a válaszadó karok egyes szakembereit is. Ugyanakkor érthetetlen, hogy pl. az NKE HHK, az RTK vagy az ÁKK részére miért nem készülnek a korábban már említetthez hasonló módon 21. századi szintű e-tananyagok, fejlesztések. Így a karok, intézetek valódi partneri együttműködése helyett inkább bedolgozásról beszélhetünk.

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

12. A rekonverzió, az átképzés, illetve a közszolgálati életpályák közötti átjárhatóság megvalósulását biztosítani hivatott rendszer még nem kezdte meg teljesen a rendszerszerű működését, illetve a regnáló része is csak az NKE VTKI-nél fellelhető (igaz ott a közigazgatási szakterület továbbképzéseit tekintve széles skálát mutat). A rendszer csak egy irányba – a rendészeti és katonai igazgatásból a közigazgatás felé - mutat, de ott is korlátozott lehetőséggel. Ez a terület a szeptemberben induló új szakirányú továbbképzési szakokkal bővül, de nem pótolhatja a képzési palettából az átjárhatóságot elsősorban biztosító valamely szakképesítés hiányát. (Egy katonai vezetői szakon végzett tiszt a szakirányú továbbképzési szak elvégzésével még nem válik alkalmassá a közszférában megüresedett – pl. gazdasági szakképesítést megkívánó - státusz betöltésére, ha maga önszorgalomból korábban nem szerzett hasonlót). Ugyanakkor a polgári életből egy (pl. pedagógusi) szakdiploma meglétével a katonai szolgálatot felvállalni kívánó jelentkezőnek is teljes mértékben jelenléti képzésben kell részesülnie az első rendfokozat megszerzéséhez, és ehhez (a polgári felsőoktatásban felvehető honvédelmi alapismeretek e-kurzuson kívül) semmi más atipikus módszerekre épülő tananyag nem áll rendelkezésre, még csak tanulástámogatás céljára sem.

A felsorolt kérdéscsoportokon kívül az NKE HHK, és az MH AA még az alábbi kiegészítő kérdésekre adott választ:

1. A feladatrendszereket tekintve elméletben az NKE HHK két szervezete is foglalkozik atipikus tanulási módszerekre épülő képzések támogatásával és fejlesztésével. A Katonai Vizsgaközpont (NKE HHK KVK) kizárólag csak ILIAS platformú vizsgákat szervez³⁶, (a feladatrendszerében megemlített) tananyagfejlesztéseket egyáltalán nem. Ugyanakkor a Katonai Tanfolyamszervező Hivatal (NKE HHK KTH) feladatai között szerepel a „korszerű technológiára épülő oktatást és önképzést segítő tevékenységek, az internet alapú, komplex távoktatási szolgáltatások kialakításának ösztönzése és módszertani segítése”³⁷, de ezt a szervezet erőforrás és igény hiányában nem (vagy csak nagyon hiányosan) látta el eddig.
2. Annak ellenére, hogy az önkéntes műveleti tartalékos rendszer óriási átalakításokon megy keresztül, sem a toborzásnál felmerülő bemeneti kompetenciamérésekkel kapcsolatban, sem a rendszerbe felvettek mért kompetenciadeficitjének (a rendszer rugalmasságától függően egyéni tanulási útvonalak kitűzése melletti) pótlására, illetve a kompetenciáik későbbi fejlesztésére sem tervezik alkalmazni az atipikus tanulási módszereket. A kompetenciafejlesztés sokkal célszerűbb lenne a blended learning módszer felhasználása mellett egyes kiképzési ágak elméleti ismereteinek átadásánál, mint a jelenléti tantermi foglalkozások. Így nem ismétlődne meg az a jelenleg is regnáló gyakorlat, hogy az önkéntes védelmi szolgálatot vállaló (jelenleg szolgálati járadékban részesülő) tiszteknek, altisztnek olyan foglalkozásokon kell kiképzettként jelen lenni, amelyekhez hasonlókat még néhány éve ők maguk vezettek.
3. Az oktató állomány atipikus tanulási módszerekkel kapcsolatos tanulási tapasztalatairól elmondható, hogy az NKE HHK-on jelenleg többen vannak olyanok, akik tudományos kutatásokat folytattak ebben a témakörben, illetve a karon és az MH AA-án is találhatóak olyan oktatók, akik 2005-ben a HM által szervezett, a SZIE

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

és BME által képzett e-tananyagfejlesztői, és tutori kurzusokon eredményesen részt vettek.

4. Az NKE HHK-ára és az MH AA-ra is vonatkoztathatóan kijelenthető, hogy a témakörhöz tartozó fejlesztések alapvetően azért nem történnek meg, mert a képzéseket megrendelő HM, HM HVK és MH nem támaszt ilyen irányú igényeket a képző szervezetek felé. Egy külön kutatást kívánna meg annak vizsgálata, hogy az igények elmaradása az atipikus tanulási módszerek hatékonysága és lehetőségei ismeretének hiányosságából fakadó ellenszemből, egyéb ismeretek hiánya által táplált szervezeti és vezetői tudatlanságból, a túl tradicionális gondolkodásból, vagy az esetleges fejlesztésekhez szükséges finansziális háttér hiányából fakad.

5. Összefoglalás

A tanulmány az atipikus tanulási módszerek katonai alkalmazását vizsgáló, a kutatási módszertan leírásában kifejtett tevékenység kapcsán – néhány külföldi katonai és rendészeti képzés érintőleges bemutatása mellett – az NKE karaitól, karközi intézeteitől és az MH AA-tól strukturált riport formátumban (ezek hiányában formális és informális csatornákból) befolyó információkból levonható következtetéseket dolgozza fel a teljesség hiánya mellett. A tanulmány megjelentetni tervezett következő, harmadik része tér majd ki az oktatói és hallgatói attitűdökkel és elvárásokkal kapcsolatos mérések kiértékelt eredményeire.

Az összegyűjtött adatokból látható, hogy az NKE – habár az egyetem megalakítását követő ötödik évben a kívülállóknak egy homogén közszolgálati tudásközpontnak tűnik – egyes szakterületeit, jelen esetben az atipikus tanulási módszerek elterjedtségét, alkalmazását, fejlesztését figyelembe véve egy erősen heterogén szervezetnek tűnik. Míg az NKE VTKI a fentiek tekintetében kimagaslik a karok, és karközi intézetek (sok területen a nemzetközi felsőoktatás) mezőnyéből is, néhány kar (elsősorban a vizsgálat központjában lévő NKE HHK) a 2000-es évek közepén beinduló fejlesztések ellenére szinte teljesen elszorvasztotta korábbi e-tanulási képességeit, újak kialakítására pedig megrendelés és finanszírozás hiányában nincs, vagy csak nagyon minimalizáltan van lehetősége. Ugyanakkor a Szövetségi rendszerben a különböző nemzetközi szervezetek, Többnemzetiségű Erők és Megfigyelők, illetve a nem állandó katonai szövetségek által szervezett és vezetett béketámogató műveletekbe és humanitárius segélyakciókba bevont (bevonni tervezett) állomány hazai és nemzetközi kiképzésének, felkészítésének megszervezését és végrehajtását biztosítani hivatott MH Béketámogató Kiképző Központnál felismerve az idők szavát 2016-ban már megkezdődött egy blended learning alapú nyelvi szinten tartó felkészítés³⁸. További kutatásokat kívánna annak feltárása, hogy ezek a megkésett innovációk miért nem a katonai/rendészeti tanintézetek feltételezett know-how-jára alapozva indultak be a szakterületen. Vajon miért fordult meg a hagyományos tudástranszfer iránya, és miért csak most, az atipikus tanulási módszerek polgári oktatásban történő általánossá válását követően, a humán erőforrás fejlesztés alternatíváinak szervezeti/vállalati kultúrában való meghonosodása után (a tanintézeteket megelőzve) lépnek ezen a területen előre a katonai/rendészeti szervezetek.

Az NKE-en belül nem csak az egyes karok és intézetek vezetőinek adott témával kapcsolatos felfogása más, de a szervezetenél rendelkezésre álló infrastrukturális és technikai, valamint humán erőforrás feltételek is megosztóan egyenlőtlenek, akár csak az ezek fejlesztéséhez rendelkezésre álló, pályázatokból biztosított források elosztása. Központi akarat, megrendelői lobby hiányában pedig a fejlesztésekből eddig csak marginálisan részesülő karok

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

(mint pl. az NKE HHK) és karközi intézetek elsősorban a napi működés megszervezésére, és a szervezet menedzselésében kialakult zavarok orvoslására, és nem az e-tanulási környezet kialakítására/fejlesztésére fókuszálnak. Ugyanakkor elmondható, hogy a z-generáció tanulási szokásait figyelembe véve ezek a szervezetek csak akkor tudják lekötni, hosszú távon megtartani és további képzésekre visszacsábítani hallgatóikat, ha a tudástranszferet figyelembe vevő stratégiai látásmódjuk nem csak a múltra, hanem kicsit a jelenre, de még inkább a jövőre koncentrálnak.

JEGYZETEK

1. Kormányzat (2016): A Kormányzati Tájékoztatási Központ közleménye, Letöltés ideje: 2016.07.04, (<http://www.kormany.hu/hu/miniszterelnoki-kabinetiroda/digitalis-jolet-program/hirek/a-kormanyzati-tajekoztatasi-kozpont-kozlemenye-20160704>)
2. Net.jogtar.hu (2016) 1536/2016. (X. 13.) Korm. határozat a köznevelési, a szakképzési, a felsőoktatási és a felnőttképzési rendszer digitális átalakításáról és Magyarország Digitális Oktatási Stratégiájáról, Letöltés ideje: 2016.12.10, (http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A16H1536.KOR×hift=ffffff4&txtreferer=00000001.TXT)
3. Atipikus tanulási módszerek: pl. hagyományos távtanulás, e-learning, blended learning, web 2.0, MOOC, szimuláció, gaming, stb.
4. Akademia Obrony Narodowej, Warszawa
5. Krémer Ferenc – Molnár Katalin (2011): A szociális kompetenciák szerepe a rendészeti szakmai gondolkodás formálásában, Pécsi Határőr Tudományos Közlemények, Letöltés ideje: 2016.12.20, (<http://www.pecshor.hu/periodika/XII/kremer.pdf>)
6. Szabó Szilvia (2007): eLearning, mint a kompetencia alapú képzés hatékony eszköze, JAMPAPER 4./II./2007. Letöltve: 2017.01.07. (http://www.jampaper.eu/Jampaper_E-ARC/No.4_II._2007_files/JAM070403h.pdf)
7. Rendészeti Vezetőképzési és Vizsgaportál honlapja <http://rvv-rvki.hu/rvki/login.seam?cid=15441672>
8. Makin, A. David (2015): A Descriptive Analysis of a Problem-Based Learning Police Academy, Interdisciplinary Journal of Problem-Based Learning, Volume 10, Issue 1, Article 2, Published 8-25-2015
9. Harrison, Bob (2014): Futures Perspective, Retrospektív: Police Academy Training 2032, FBI, Letöltés ideje: 2016.08.18. (<https://leb.fbi.gov/2014/september/futures-perspective-a-retrospective-police-academy-training-in-2032>)
10. Mealy, Debbie and Lettic, Steve (2013): "E-Learning in the Equivalency Academy," The Police Chief 80 (January 2013): 48–50. Letöltés ideje: 2016.08.18. (<http://iacpmag.wp.matrixdev.net/e-learning-in-the-equivalency-academy/>)
11. Bradley, L. Patrick (2005): 21st Century Issues Related to Police Training and Standards, The Police Chief, vol. 72, no. 10, October 2005.
12. Scuola di Perfezionamento per le Forze di Polizia (2015): The Italian Interagency Law-Enforcement College of Advanced Studies
13. Canadian Police College honlapja: Letöltés ideje: 2016.08.12. (file:///C:/Users/User/Documents/IDK%202016/Rend%C5%91ri/Course%20Schedules%20_%20Canadian%20Police%20College.htm)
14. Canadian Police Knowledge Network (2010): THE STATE OF E-LEARNING IN CANADIAN POLICING (2010), Background Report for Stanhope 2010, Elements of Effective e-Learning for Police.

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

15. Turkish Police Academy (2011): WORKSHOP ON CONTEMPORARY POLICE TRAINING: E-LEARNING
16. UN Nation Staff College honlapja: Letöltés ideje: 2016.08.12. (<http://www.unssc.org/home/courses>)
17. E Law Enforcement Learning honlapja: Letöltés ideje: 2016.08.12. (<https://lawenforcementlearning.com/learn/>)
18. VSPVU honlapja: Virginia State Police Virtual University (LMS): The COVLC is the Commonwealth of Virginia's Learning Management System (LMS), Letöltés ideje: 2016.08.12. (http://www.vsp.state.va.us/Law_Enforcement_Services.shtm)
19. SyberWorks honlapja: The SyberWorks Police Training Management System©, Letöltés ideje: 2016.08.12. (<http://www.syberworks.com/police-training-management-systems.htm>)
20. INTERPOL honlapja: INTERPOL GLOBAL LEARNING CENTRE, Letöltés ideje: 2016.08.12. (<https://www.interpol.int/INTERPOL-expertise/Training-and-capacity-building/IGLC2/Welcome-to-the-INTERPOL-Global-Learning-Centre-IGLC>)
21. European Police College (CEPOL) honlapja: Courses (LMS), (<https://enet.cepol.europa.eu/index.php?id=e-net-courses-lms>)
22. NCALT honlapja: Home / What we do / Learning / Delivering the National Policing Curriculum / E-learning, Letöltés ideje: (<http://www.college.police.uk/What-we-do/Learning/delivering-the-national-policing-curriculum/e-learning/Pages/E-learning.aspx>)
23. WSzP honlapja: Platforma E-learningowa Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie Client List, Letöltés ideje: 2016.08.12. (<https://kampus.wspol.edu.pl/>)
24. felvi.hu (2016): Nemzeti Közzolgálati Egyetem, (https://www.felvi.hu/felveteli/egyetemek_foiskolak/!IntezmenyiOldalak/szervezet.php?szer_id=841&elj=17a)
25. NKE honlapja: Új képzések és fejlesztések, Letöltés ideje: 2016.08.12. (<http://uni-nke.hu/hirek/2016/07/18/uj-kepzesek-es-fejlesztések>)
26. MH Altiszti Akadémia honlapja: Fő feladatai, Letöltés ideje: 2016.08.12. (http://www.honvedelem.hu/szervezet/altiszti_akademia)
27. Defense Ammunition Center (2016): Online training, Letöltés ideje: 2016.04.15. (dactces.org/index.php?option=com_content&view=article&id=123&Itemid=77)
28. Angyal Árpád Béla (2016): Az atipikus tanulás helyzete, kialakításának lehetőségei, várható hatásai a korai pályaelhagyás megelőzésének, a távozók outplacementjének biztosítása érdekében a honvédségnél I. (bevezetés, a kutatási módszertana, külföldi példák), IDK 2016 Konferencia kötet
29. NKE VTKI (2016): A KÖZIGAZGATÁSI SZERVEK 2016. ÉVI ÖSSZESÍTETT ORSZÁGOS TOVÁBBKÉPZÉSI TERVE, Budapest, 2016.03.31, p. 5.
30. Mint az intézet egyik e-learning kurzusán eredményesen teljesítő résztvevő immáron évtizedes e-tananyag fejlesztői gyakorlattal a hátam mögött elmondhatom, hogy a kurzus tananyagának felépítése, kivitelezése, tartalma, megjelenítése, az igénybe vehető tanulói támogatások lehetőségei, és a Probono LMS rendszer működése példaértékű volt.)
31. NKE VTKI honlapja: Home, (<http://www.vtki.uni-nke.hu>)
32. MTMT – Magyar Tudományos Művek Tára
33. LUDITA – az egyetem repozitórium rendszere és tudományos katasztere
34. NKE Központi Könyvtár és Levéltár honlapja: Letöltés ideje: 2016.08.12 (<http://uni-nke.hu/konyvtar/adatbazisok>)
35. NEPTUN ETR (2013): NEPTUN Tanulmányi Rendszer Dokumentáció, 3.6 verzió, p. 4.
36. NKE HHK KVI honlapja (2016): Köszöntő, Letöltés ideje: 2016.08.12 (<http://kvk.uni-nke.hu/index.php#lefele>)
37. NKE HHK KTH honlapja (2016): Katonai Tanfolyamszervező Hivatal, Letöltés ideje: 2016.08.12. (<http://hhk.uni-nke.hu/oktatasi-egysegek/katonai-tanfolyamszervezo-hivatal>)

**III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet**

38. MH Béketámogató és Kiképző Központ honlapja: Új távlatok - angol szinten tartó nyelvi felkészítés – távoktatásban, Letöltés ideje: 2016.10.12. (<http://www.pstc.hu/rovatok/hirek/cikk51>)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Angyal Árpád Béla (2016): Az atipikus tanulás helyzete, kialakításának lehetőségei, várható hatásai a korai pályaelhagyás megelőzésének, a távozók outplacementjének biztosítása érdekében a honvédségnél I. (bevezetés, a kutatási módszertana, külföldi példák), IDK 2016 Konferencia kötet
- Bradley, L. Patrick (2005): 21st Century Issues Related to Police Training and Standards, The Police Chief, vol. 72, no. 10, October 2005.
- CEPOL (2016): Courses (LMS), Letöltés ideje:2016.08.12. (<https://enet.cepol.europa.eu/index.php?id=e-net-courses-lms>)
- Canadian Police Knowledge Network (2010): THE STATE OF E-LEARNING IN CANADIAN POLICING (2010), Background Report for Stanhope 2010, Elements of Effective e-Learning for Police. Letöltés ideje: FEATURED COURSES, Letöltés ideje:2016.08.12. (<https://lawenforcementlearning.com/learn/>)
- Defense Ammunition Center (2016): Online training, 2016.04.15. (http://www.dactces.org/index.php?option=com_content&view=article&id=123&Itemid=77)
- Felvi.hu (2016): Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Letöltés ideje: 2017.01.12. (https://www.felvi.hu/felveteli/egyetemek_foiskolak/!IntezmenyiOldalak/szervezet.php?szer_id=841&elj=17a)
- INTERPOL GLC (2016): INTERPOL GLOBAL LEARNING CENTRE, Letöltés ideje: 2016.08.12. (<https://www.interpol.int/INTERPOL-expertise/Training-and-capacity-building/IGLC2/Welcome-to-the-INTERPOL-Global-Learning-Centre-IGLC>)
- Mealy, Debbie and Lettic, Steve (2013): "E-Learning in the Equivalency Academy," The Police Chief 80 (January 2013): 48–50. Letöltés ideje: 2016.08.18. (<http://iacpmag.wp.matrixdev.net/e-learning-in-the-equivalency-academy/>)
- Harrison, Bob (2014): Futures Perspective, Retrospektív: Police Academy Training 2032, FBI, Letöltés ideje: 2016.08.18. (<https://leb.fbi.gov/2014/september/futures-perspective-a-retrospective-police-academy-training-in-2032>)
- Kormányzat (2016): A Kormányzati Tájékoztatási Központ közleménye, Letöltés ideje: 2016.07.04, (<http://www.kormany.hu/hu/miniszterelnoki-kabinetiroda/digitalis-jolet-program/hirek/a-kormanyzati-tajekoztatasi-kozpont-kozlemenye-20160704>)
- Krémer Ferenc – Molnár Katalin (2011): A szociális kompetenciák szerepe a rendészeti szakmai gondolkodás formálásában, Pécsi Határőr Tudományos Közlemények, Letöltés ideje: 216.12.20, (<http://www.pecshor.hu/periodika/XII/kremer.pdf>)
- Makin, A. David (2015): A Descriptive Analysis of a Problem-Based Learning Police Academy, Interdisciplinary Journal of Problem-Based Learning, Volume 10, Issue 1, Article 2, Published 8-25-2015
- MH Altiszi Akadémia (2016): Fő feladatai, Letöltés ideje: 2016.08.12. (http://www.honvedelem.hu/szervezet/altiszi_akademia)
- MH Béketámogató és Kiképző Központ: Új távlatok - angol szinten tartó nyelvi felkészítés – távoktatásban, Letöltés ideje: 2016.10.12. (<http://www.pstc.hu/rovatok/hirek/cikk51>)
- NCALT (2016): Home / What we do / Learning / Delivering the National Policing Curriculum / E-learning, Letöltés ideje: 2016.08.12. (<http://www.college.police.uk/What-we-do/Learning/delivering-the-national-policing-curriculum/e-learning/Pages/E-learning.aspx>)

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

39. NEPTUN ETR (2013): NEPTUN Tanulmányi Rendszer Dokumentáció, 3.6 verzió, p. 4.
- NKE (2016): Új képzések és fejlesztések, Letöltés ideje: 2016.08.12. (<http://uni-nke.hu/hirek/2016/07/18/uj-kepzesek-es-fejlesztések>)
- NKE HHK KTH (2016): Katonai Tanfolyamszervező Hivatal, Letöltés ideje: 2016.08.12. (<http://hhk.uni-nke.hu/oktatasi-egysegek/katonai-tanfolyamszervezo-hivatal>)
- NKE HHK KVI (2016): Köszöntő, Letöltés ideje: 2016.08.12 (<http://kvk.uni-nke.hu/index.php#lefele>)
- NKE Központi Könyvtár és Levéltár (2016): Adatbázisok, Letöltés ideje: 2016.08.12 (<http://uni-nke.hu/konyvtar/adatbazisok>)
- NKE VTKI (2016): A KÖZIGAZGATÁSI SZERVEK 2016. ÉVI ÖSSZESÍTETT ORSZÁGOS TOVÁBBKÉPZÉSI TERVE, Budapest, 2016.03.31, p. 5.
- NKE VTKI: Home, Letöltés ideje: 2016.08.12. (<http://www.vtki.uni-nke.hu>)
- O ADL (2011): Wydział Kształcenia na Odległość, Letöltés ideje: 2016.07.15, (<http://adl.aon.edu.pl/>)
- Net.jogtar.hu (2016): 1536/2016. (X. 13.) Korm. határozat a köznevelési, a szakképzési, a felsőoktatási és a felnőttképzési rendszer digitális átalakításáról és Magyarország Digitális Oktatási Stratégiájáról, Letöltés ideje: 2016.12.10, (http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A16H1536.KOR×hift=ffffff4&txtreferer=00000001.TXT)
- Scuola di Perfezionamento per le Forze di Polizia (2015): The Italian Interagency Law-Enforcement College of Advanced Studies
- Szabó Szilvia (2007): eLearning, mint a kompetencia alapú képzés hatékony eszköze, JAMPAPER 4./II./2007. Letöltve: 2017.01.07. (http://www.jampaper.eu/Jampaper_E-ARC/No.4_II._2007_files/JAM070403h.pdf)
- Turkish Police Academy (2011): WORKSHOP ON CONTEMPORARY POLICE TRAINING: E-LEARNING
- UN Nation Staff College (2016): Find a course, Letöltés ideje: 2016.08.12. (<http://www.unssc.org/home/courses>)
- VSPVU (2016): Virginia State Police Virtual University (LMS), The COVLC is the Commonwealth of Virginia's Learning Management System (LMS), Letöltés ideje: 2016.08.12. (http://www.vsp.state.va.us/Law_Enforcement_Services.shtm)
- WSzP (2016): Platforma E-learningowa Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie Client List, Letöltés ideje: 2016.08.12. (<https://kampus.wspol.edu.pl/>)

Lektorálta: Dr. habil. Furján Attila PhD, egyetemi docens, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar

III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet

Bogárdi Dóra² - Lakatos Péter³

**„DE NEM LEHET ROMANIUL BESZÉLNI, MERT A GÁZSÓK¹
MEGSZÓLJÁK A ROMÁKAT” – A NEMZETISÉGI NYELV, MINT
KÖZÖSSÉG-ÖSSZETARTÓ TÉNYEZŐ**
**„DE NASHCHIG ROMANE TE VORBINEN, KE O GAZHE DUMA DEN
PO ROMA” – E NACIOVESKI SHIB, SAR KOMPANIA-
KETHANELINKRIMASKO FAKTORO**

*„BUT ROMANI MAY NOT BE SPOKEN BECAUSE THE GAZHE MAKE
CONTEMPTUOUS COMMENTS ON ROMA PEOPLE” – THE MOTHER
TONGUES OF NATIONAL MINORITIES IN HUNGARY AS A FACTOR OF
SOCIAL COHESION*

ABSTRACT

Among national minorities living in Europe, the Roma form the only one community – except Ruthenian – that do not have European home country. The Romani language, the language of the Roma is in specific situation for there is no central institution to nurture it.

Over the years, international treaties have been created regarding the protection of national minorities. Furthermore, after the Lisbon Treaty the primary sources of EU law have been changed regarding national minority. However, the protection of national minorities is out of the competence of the EU, therefore, the member states have sole competence to determine their own minority policy.

In Hungary, the Fundamental Law (the Hungarian constitution) declares the protection of national minorities living in Hungary, in particular the use and nurture of their own language and culture, as well as the right to education in their mother tongue. These rights are regulated in more detailed by the Act on the rights of nationalities (hereinafter: Act).

Linguistic researches made specifically in Romani-Hungarian bilingual communities show that members of given Roma communities living in countryside are not aware of their rights – regarding using their language and maintenance of their community – based on international, EU or national law. Nevertheless, thanks to the presence of oral culture (family, closer and wider environment), in given bilingual communities maintenance and improvement of Romani language are guaranteed by the young generation, as the future consequently the survival of the language and the community on the long term depend on them. The intentions of the legislator are to save the language of national minorities including Roma people and to provide them the education in their mother tongue, fulfil of social inclusion but the law enforcement is restrained.

As lawyer-linguist couple researchers, we have done qualitative research with questionnaires so as to know to what extent a bilingual Romani community living in a given village in the countryside is familiar with their individual and community rights, what and how consciously they act in order to enforce their rights regarding the maintenance and improvement of their language. Furthermore, our research also examines what deficiencies they experience in law enforcement and what solution if any, they are aware of saving their mother tongue and community.

² Bogárdi Dóra, doktorandusz hallgató, PTE ÁJK Doktori Iskolája, Nemzetközi- és Európai jogi alprogram. Konzulens: dr. Szalayné dr. Sándor Erzsébet, egyetemi tanár és dr. Mohay Ágoston Csanád, adjunktus.

³ Lakatos Péter, doktorjelölt, ELTE BTK Alkalmazott Nyelvészeti Doktori Iskola, MTA Nyelvtudományi Intézet Többszempélyűségi Kutatóközpont. Konzulens: Habil. Dr. Bartha Csilla, egyetemi docens

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

1. Bevezető

Szerte a világban, a különböző államok területein nemzeti, etnikai, nyelvi vagy vallási kisebbségek élnek², így nem igazán lehet találni sem a világon, sem Európában olyan államot, amely egynyelvű lenne³. A két- és többnyelvűség története egyidős az emberiség különböző népcsoportjai, földrajzi, gazdasági, politikai, katonai, kulturális stb. érintkezésének történetével. Mivel feltételezi az egyes csoportok közötti kommunikáció valamilyen szintjét, így a többnyelvűség egy természetes állapot.⁴

Egy közösség nemzetiségi tudata számos tényezőtől függhet és általában a nyelvet tartják a nemzetiséget meghatározó legegységesebb tényezőnek⁵, a nyelv az egyik legfontosabb identitásformáló elem⁶. Cseresnyési rámutat arra, hogy egyes nyelvekben (héber, latin, szláv), illetve azok használóinak gondolkodásában a nemzet a nyelv, az etnikum és a kultúra történelmi azonosságán alapuló „természetes” államszervezeti egység is.⁷

Az Európai Parlament Kulturális és Oktatási Bizottságának felkérése alapján készült 2013-as feljegyzés szerint „a nyelvben kifejeződik az identitás, beszélőit összeköti a múltjukkal, jelenükkel és a jövőjükkel. A nyelvekbe ágyazva gyűlik össze a világról szerzett rengeteg tudás és emberi tapasztalat. Ha egy nyelv kihal, ez a tudás is elvész”.⁸

Ugyanakkor számos olyan nyelv van, amelyet az eltűnés veszélye fenyeget, ilyen – többek között – a romani is (hazánkban leginkább cigány nyelvként vagy lovári nyelvként ment át a köztudatba). A nyelvpolitika területén dolgozó intézményeknek és szervezeteknek olyan megoldást kell találniuk, amelyek figyelembe veszik a decentralizáció jegyében eltelt évtizedek eredményeit, ugyanakkor a nemzetközi kapcsolatokat is erősíteni kell a romani nyelv kapcsán, főleg pedig annak írásbeliségére kell komoly hangsúlyt fektetni ahhoz, hogy kollektív és eredményre vezető megoldás születhessen.⁹

Az UNESCO egy eseti szakértőkből álló nemzetközi csoportja 2003-ban publikált kutatásában kimondta, hogy „a nyelv akkor van veszélyben, ha a beszélői már nem használják. Ha egyre kevesebb kommunikációs helyzetben használják, és már nem adják tovább nemzedékről nemzedékre. Tehát nincsenek új, gyermek vagy felnőtt beszélői”¹⁰. Ezek után az UNESCO 2010-ben kibocsátotta a Világ veszélyben lévő nyelveinek atlaszát azzal a céllal, hogy felhívja a figyelmet a nyelvek veszélyeztetettségére, és hogy hangsúlyozza a világ nyelvi sokszínűségének védelmét. Az atlasz 2.500 nyelvet foglal magában, köztük azt a 230-at is, amely 1950 óta eltűnt.

Az UNESCO a kutatása során megállapította azokat a külső és belső tényezőket is, amelyek ahhoz vezetnek, hogy egy nyelvet az eltűnés veszélye fenyeget: egy másik nyelvi közösség katonai, gazdasági, vallási, kulturális vagy oktatási dominanciája; asszimilációs politika a kisebbségi vagy nyelvi közösségekkel szemben; maga a kisebbségben lévő közösség áll negatívan a saját nyelvéhez, gyakran negatív a közösségen kívüliek felfogása is; a generációk közötti átadás hiánya; úgy vélik, hogy a nyelvi helyzet eredményezi a nehéz szociogazdasági helyzetet; a beszélők számának csökkenése és a nyelvi közösségek kihalása.

Ezeknek a tényezőknek a figyelembevételével az atlasz 7, a veszélyeztetettség szempontjából 5 fokozatot állapított meg, amely alapján kategorizálja a nyelveket: (1. Biztos; 2. Bizonytalan); 3. Sérülékeny: legtöbb gyermek beszéli, de csak bizonyos körökben, területen (pl. otthon); 4. Veszélyeztetett: a gyermekek nem anyanyelvként tanulják már, otthon nem beszélnek már anyanyelvként; 5. Komolyan veszélyeztetett: az idősebb generáció még beszéli, a szülők még esetleg beszélnek, értik, de nem ilyen nyelven beszélnek már a gyermekeikhez vagy egymás között; 6. Kihalás közelében: akik beszélnek, azok a nagyszülők vagy a még idősebb

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

generáció, de ők is csak részben, ritkán beszélik; 7. Kihalt: nem beszélik egyáltalán. Az atlasz a romani nyelvet a kihalt közelében lévő nyelvek közé sorolja, és beszélőinek számát 3.500.000 főre teszi úgy, hogy a legtöbb európai országban, de leginkább Kelet-Közép, illetve Kelet-Európában és a Balkánon beszélik¹¹.

Az Európai Parlament Kutatószolgálatát által 2016 szeptemberében publikált, a regionális és kisebbségi nyelvekről készített kutatás szerint a kb. 6.000 nyelvnek, amelyet beszélnek a világon, közel a felét az eltűnés veszélye fenyegeti¹². Az EU szakértői csoportja is – az UNESCO-hoz hasonlóan – megállapította azokat a tényezőket, amelyek a nyelvek általános helyzetének értékelésére szolgálnak. Ezek – többek között – a generációközi nyelvátadás; a beszélők abszolút száma vagy a létező nyelvhasználati területeken tapasztalt tendenciák¹³. Mindemellett négy kategóriába sorolták a regionális vagy kisebbségi nyelveket: 1. Őshonos nyelv: amely őshonos, de nem államnyelv (pl. breton nyelv Franciaországban); 2. Őshonos és határon átnyúló nyelv: amely őshonos és egynél több államban létezik, de nem államnyelv (pl. észak számi nyelv Svédországban és Finnországban); 3. Határon átnyúló nyelv: amely az egyik államban államnyelvként létezik, a másokban pedig kisebbségi nyelvként (pl. német nyelv Lengyelországban); 4. Területhez nem köthető nyelv: amely nem köthető egyetlen területhez vagy államhoz sem (pl. romani, jiddis nyelv).¹⁴ A szakértők szerint a területhez nem köthető nyelvek sorsa bizonytalan Európában. A romani helyzete, amelynek nincsenek tradicionális írásos forrásai, több tényezőt is érint. Az anyanyelvi beszélők számát kb. 4.6 millióra becsülik, a 6,6-12 milliós össz roma lakosságból, akik elszórtan élnek vagy mozgásban vannak az EU 28 tagállamában, kezdve attól az 1.000 romától, akik Spanyolországban élnek, akiknek csupán az 1 %-a beszéli a romanit, egészen addig az 1,03 millió romáig Romániában, ahol 80%-uk használja a romanit.¹⁵

Az Európa Tanács Nyelvi Kartájának végrehajtását monitorozó Szakértői Bizottság ezzel szemben 2015. november 5-én – az UNESCO által 2015. november 4-én kiadott nyilatkozatában elismert – a Romani Nyelv Világnapján közleményt tett közzé, amelyben a romani nyelvet európai nyelvként ismeri el tekintettel arra, hogy a Kartát ratifikáló 25 államból 15 hivatalosan is regionális vagy kisebbségi nyelvként ismerte el a romanit. Ez pedig a legmagasabb számú ratifikáció egyetlen nyelv esetében.¹⁶

A (veszélyben lévő) nyelvek, így a regionális vagy kisebbségi nyelvek megőrzése, fejlesztése érdekében mind a nemzetközi jog alanyai, mind az EU, sőt az esetek nagy részében az egyes államok jogalkotói is minden lehetséges eszközt megragadnak. Ennek következtében születettek meg azok a nemzetközi egyezmények vagy azok egyes rendelkezései, amelyek a nemzeti kisebbségek és nyelvük védelmére szolgálnak, illetve azok a nemzeti szintű jogszabályok, amelyek biztosítják egy adott közösség jogait, amelyek elősegítik a többségi társadalom által történő befogadásukat és beilleszkedésüket. Ugyanakkor a jogszabályok sűrűjében nem szabad elfeledkezni azok gyakorlati megvalósulásáról, illetve arról, hogy azok milyen hatást gyakorolnak az egy-egy nemzetiségi nyelvet beszélő közösségre, egyáltalán van-e hatása a jogszabályi előírásoknak a mindennapokra.

Jogász-nyelvész közös kutatásunk során a magyarországi 13 elismert nemzetiségi közül a roma közösség, azon belül is egy, a romani nyelvet beszélő közösséget vettünk górcső alá.

A romani nyelv több szempontból sajátos helyzetben van. Mind az UNESCO, mind az EU besorolása alapján bizonytalan a jövője. Ez köszönhető annak is, hogy nincs olyan központi intézmény, amely a többségi társadalmaktól függetlenül ápolná a nyelvet, illetve magának a romani nyelvnek számos változata van, és nincs egységes, elfogadott nyelv. Ezt sugallja a nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi CLXXIX. törvény (továbbiakban Njt.) is, amely a romani

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

mellett a magyart is a roma közösség által használt nyelvként deklarálja, illetve a roma nemzetiségi oktatás tekintetében is az általánostól eltérő szabályozást biztosít.¹⁷

Mindezek ellenére a nyelv továbbra is él Magyarországon, de a roma (cigány) nyelv ismerete ma csak a cigányság kisebb részére jellemző, elsősorban az aprófalvas felépítésű dél-dunántúli megyékben, valamint Szabolcs-Szatmár-Bereg és Nógrád megyében. (A cigányság kb. 5-10%-a vallja anyanyelvének és mintegy 20-25%-uk, elsősorban az oláh-cigányok beszélik.)¹⁸ Bartha Csilla több kutatási eredményre hivatkozva hangsúlyozza, hogy ezen dokumentumok nem bizonyulnak elegendőnek ahhoz, hogy a többségi társadalom részéről megnyilvánuló tannyelvi és társadalmi diszkriminációt megszüntessék, és a gyakorlatban is biztosítsák a lehetőségeket, amelyek a többi kisebbség számára mára már megteremtődtek.¹⁹

Kutatásunkban arra keressük a választ, hogy a nemzetiségi nyelv használatára vonatkozó jogszabályi előírások megvalósulnak-e egy adott közösség mindennapjaiban. Amennyiben igen, hogyan, amennyiben nem, miért nem?

2. A kutatásról

2.1. A kutatás helyszíne

Tanulmányunk a hodászi²⁰, egy a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében található oláh cigány romani–magyar kétnyelvű közösség attitűdjét vizsgálja a jogszabályi előírások tekintetében.

A vizsgálatban résztvevő személyek önmagukat cerhári cigányoknak vallják. A tudomány mai állása szerint a cerhari nyelvjárást a vlah-romani változatok közé soroljuk²¹. Az általában a vlah változatokhoz sorolt, főként északkelet-magyarországi roma közösségekben – melyek közé vizsgált településünk is tartozik – beszélt cerhári változattal kapcsolatban megjegyzik, hogy átmeneti változatnak tekinthető, mivel számos, az ún. centrális dialektusokkal közös jegyet mutat.²²

A kutatásban résztvevő személyek napi szinten használják mindkét nyelvet, kompetens romani (cerhári) beszélők, elsődleges, otthon megtanult nyelvük a romani cerhári változata, ugyanakkor egyben kompetens magyar beszélők is.

2.2. Módszertan: Az anyaggyűjtés eszközei – Kutatási előzmények

A tanulmány korpuszát a MTA NYTI NKFP²³ kétnyelvűségi kutatás részeként 2012-2013-ban végzett terepmunka során rögzített, összesen 60 kérdőíves interjú, több mint 60 órnyi diktafonra felvett irányított szöveg, illetve spontán beszéd adja. Az interjúkat többnyire a község közösségi házában, illetve – egyes esetekben – az adatközlők otthonában végeztük.

Kutatásunkat megelőzte egy, a Bánréti Zoltán vezetésével zajlott „Cigány nyelvek, cigány közösségek: a romani és a beás nyelvek komplex nyelvészeti vizsgálata” című kutatás, amelynek egyik alprogramja keretében folytak azok az elméleti kutatások a nyelvcsere-nyelvmegtartás és a cigány nyelvek relativizációs lehetőségeinek összefüggéseiről, amely alapját képezte a Bartha Csilla vezette, 2006-ban a Nyelvcsere két magyarországi oláh-cigány közösségben - „A régiék a régi cigányt beszélik, mi már kavarjuk” című tanulmányban összefoglalt nyelvcserevizsgálat.²⁴

A kérdőívet kiegészítettük többek között olyan kérdésekkel, amelyek a regionális oláh cigány közösségek nyelvhasználatára kérdeznék rá, valamint az egyes cigány csoportokról való (romungró, oláh, beás) véleményre is kíváncsiak voltunk a romani nyelv ismeretének tükrében.

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

A kutatás arra is kereste a választ, hogy a romani nyelvet beszélők cigánynak/romának tartják-e azokat is, akik nem beszélnek a nyelvet. Van-e hatása a nyelvhasználatának vagy éppen a nyelvhiányának a jogszabályokban előírtak gyakorlati megvalósítására.

A spontán beszélgetések megfigyelése az adatközlők munkahelyén, otthonában, illetve különböző közösségi tereken történt. Egy-egy lejegyzett interjú 194 kérdésből áll, amelyek a kétnyelvűségre, az identitásra, a magyarországi nemzetiségekről alkotott véleményre kérdeznék rá.

Az interjúkat a közösség saját nyelvén, a romani – fentebb már említett – cerhári változatán végeztük el. Ez azért is fontos, mert az interjúkat nem csak tartalmilag, hanem a valós nyelv grammatikai szerkezetét is (morfológiai változások, diskurzus mintázatok, szemantika-pragmatika) vizsgálni tudjuk.

2.3. A kérdőív tartalmáról

A romani nyelvű kérdőív három nagy egységből áll: 1.) Általános rész: az adatközlők és családjukra vonatkozó szociológiai és szociolingvisztikai háttér információkra kérdez rá; 2.) Nyelvhasználat és nyelvválasztás; 3.) A romani és magyar nyelv használatának eloszlása informális és formális szintereken, mások beszédének szubjektív értékelése, milyen szerepe van a romani nyelvnek a cigány identitás szerkezeti elemei között.

2.4. Az adatközlők kiválasztása

A részvizsgálatnál igen fontos volt az életkor, a nem szerinti és az iskolázottság szerinti kiválasztás, hogy árnyaltabb, egzaktabb képet kapjunk kérdéseinkre. Fontos volt, hogy megtaláljuk az idősebb generáció tagjait a homogén közösségben, ugyanakkor lássuk azt is, hogy fiatalabb érettségizett, diplomás romák hogyan vélekednek az egyes kérdéseket illetően.

2.5. A jog és a nyelvészet összekapcsolása

A nemzetiségek jogaira és nyelvhasználatukra vonatkozó kutatásunkat elsőként a nemzetközi jogi szabályozás, majd az uniós jog feltárásával kezdtük. Megvizsgáltuk azt is, hogy a magyar állam milyen nemzetközi jogi kötelezettséget ismert el magára nézve, és hogy a jelenleg hatályos magyar szabályozás milyen módon segíti elő a romani nyelv megőrzését, fejlesztését. Ezt követően azt vizsgáltuk meg, hogy vannak-e és milyen összefüggések az adatközlők által adott válaszok és a jogszabályi előírások között, vagyis a vidéki kistéleplésen élő kétnyelvű romani közösség tagjai milyen mértékben ismerik a nemzetiségi jogaikat, mit és mennyire tudatosan tesznek anyanyelvük megőrzéséhez és fejlesztéséhez való joguk érvényesítése érdekében.

A tanulmány további célja, hogy megvizsgálja, hogyan viszonyulnak a helyi roma nemzetiséghez tartozó emberek a jogszabályok adta lehetőségekhez. Egyáltalán tudnak-e róla? Érvényesülnek-e a településen a jogszabályokban foglaltak? Explicit és implicit módon kérdezzük rá a jogszabályok ismeretére, ahhoz való attitűdökre kvalitatív és kvantitatív módszerrel.

3. Nemzetközi jog és uniós jogi kitekintés

A kisebbségek védelmének rendszere az évek során számos változáson ment keresztül, de mindig szem előtt tartották a jogalkotók, hogy a kisebbségek kultúráját, vallását és nyelvét tiszteletben kell tartani és ezek miatt senkit nem érhet hátrány, senkit nem lehet megkülönböztetni. Erről rendelkezik az ENSZ Alapokmányának 1. cikk 3. bekezdése²⁵, valamint az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 2. cikke²⁶ is. Az egyik legjelentősebb nemzetközi jogi dokumentum a Polgári és Politikai Jogokról szóló Nemzetközi Egyezségokmány, amelynek 27. cikke²⁷ elsőként juttatta érvényre a pozitív diszkriminációt, és felismerte, hogy a kisebbségek számára speciális jogokat kell biztosítani annak érdekében, hogy meg tudják őrizni bizonyos eltérő sajátosságaikat abban a társadalomban, ahol élnek²⁸. 1992-ben az ENSZ Közgyűlésének a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekről szóló nyilatkozata további jogokat biztosított a kisebbségek számára – az eddigiekhez képest – így a közéletben való kisebbségi nyelvhasználatot is²⁹. Mindezeket az okmányokat Magyarország is ratifikálta, elismerte az abban foglaltakat.

Az európai kisebbségvédelmi rendszerben is találunk rendelkezést a nyelvi alapon történő diszkrimináció tilalmára az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok Védelméről szóló Egyezményben, de a két legjelentősebb dokumentum a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája (ET, 1992) és a Keretegyezmény a Nemzeti Kisebbségek Védelméről (ET, 1995), amelyek az Európa Tanács égisze alatt születtek. Utóbbi kifejezetten a nemzeti kisebbségek védelmére összpontosít³⁰, és felsorolja azokat a polgári, politikai és kulturális jogokat, amelyekkel kapcsolatban a szerződő államok vállalják, hogy biztosítják azokat a nemzeti kisebbséghez tartozó személyek számára³¹, így a nyelvhasználatra vonatkozóan is tartalmaz rendelkezéseket.

A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája (továbbiakban: Nyelvi Karta) a nyelvek védelmére koncentrálna, mint a kisebbség fennmaradásának és fejlődésének elengedhetetlen feltétele.³² A Karta meghatározza, hogy mit is ért pontosan a regionális vagy kisebbségi nyelvek alatt, de azt már a tagállamokra bízza, hogy mely nyelveket ismerik el regionális vagy kisebbségi nyelvnek, illetve a szerződő államokat a felsorolt intézkedésekből legalább 35 vállalására kötelezi³³ meghatározott felosztásban³⁴. Magyarországon 1998. március 1-jén lépett hatályba a Karta, és akkor a kisebbségi törvényben elismert tizenháromból hat kisebbségi nyelv (horvát, német, román, szerb, szlovák, szlovén) vonatkozásában vállalt feladatokat³⁵ Magyarország. Majd 2008-ban kiterjesztette kötelezettségvállalását a romani és beás nyelvekre is³⁶.

Annak ellenére, hogy az Európai Unióban nincs egységes, homogén közösségi jogrendszer a kisebbségvédelem területén³⁷, de az EU hozzájárul a nyelvi jogok erősítéséhez és a kisebbségek jogainak védelméhez, amely változás a Lisszaboni Szerződés hatályba lépését követően következett be és így a tagállamok is kötelesek ezeknek eleget tenni. Az Európai Unióról Szóló Szerződés a 2-3 cikkében rendelkezik az emberi jogok – ideértve a kisebbséghez tartozó személyek jogait³⁸ –, az Unió saját kulturális és nyelvi sokféleségének³⁹ tiszteletben tartásáról. Az Európai Unió Alapjogi Kartája is rendelkezik 21. cikkében a diszkrimináció tilalmáról⁴⁰, a 22. cikk pedig a kulturális, vallási és nyelvi sokféleség tiszteletben tartásáról⁴¹. Mindemellert az EU intézményei is támogatják saját eszközeikkel a nyelvi sokszínűség fennmaradását és fejlesztését, így akció terveket, stratégiákat, ajánlásokat és különböző programokat dolgoznak ki, illetve kutatásokat végeznek.

4. Nemzetiségi jogok a magyar jogban

Magyarország Alaptörvénye a Nemzeti Hitvallásában magyar politikai közösség részeként és államalkotó tényezőként ismeri el a hazánkban élő nemzetiségeket és emellett arra is kötelezettséget vállal, hogy a Magyarországon élő nemzetiségek nyelvét és kultúráját megóvja, valamint ápolja. Ennek – és az egyéb nemzetközi jogi kötelezettségvállalásoknak – megfelelően az Alaptörvény arról is rendelkezik, hogy az alapvető jogokat Magyarország mindenki számára biztosítja, bármely megkülönböztetés nélkül, így különösen fajra, színre, nyelvre, vallásra és nemzeti hovatartozásra tekintettel⁴². A diszkrimináció tilalmát, azon belül is az anyanyelv miatti hátrányos megkülönböztetés tilalmát az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvény (továbbiakban Ebktv.) is kimondja.

Mindemellett az Alaptörvény – Szabadság és felelősség elnevezésű fejezetében – ismét megerősíti azt, hogy a hazánkban élő nemzetiségek államalkotó tényezők, és hogy a Magyarországon élő nemzetiségeket megilleti az anyanyelvhasználathoz, a saját nyelven való egyéni és közösségi névhasználathoz, valamint a saját kultúrájuk ápolásához és az anyanyelvű oktatáshoz való jog is⁴³. Az ezeket, a Magyarországon élő nemzetiségek jogaira vonatkozó részletes szabályokat, az Njt. határozza meg, amely az 1993-as kisebbségi törvényt váltotta fel 2012. január 1-jétől. Magyarországon a nemzetiségek fogalmát a törvény expressis verbis meghatározza már a jogszabály 1. §-ban, majd rögzíti azokat az alapvető, egyéni és közösségi jogokat, amelyek a Magyarországon elismert 13 nemzetiséget⁴⁴, köztük a roma közösséget is megilletik.

Az anyanyelv használatának fontosságát hivatott hangsúlyozni a jogalkotó azzal, hogy a kiemelt jelentőséggel bíró nyelvi jogokat az őket megillető helyre, az alapvető jogok közé illesztve szabályozza⁴⁵. Emellett pedig már magában a nemzetiségek fogalmának meghatározásában is fogalmi elemként deklarálja a „saját nyelv” meglétét, valamint az állam – a törvény értelmében - a magyarországi nemzetiségek anyanyelvét közösség-összetartó tényezőként ismeri el⁴⁶.

5. Eredmények

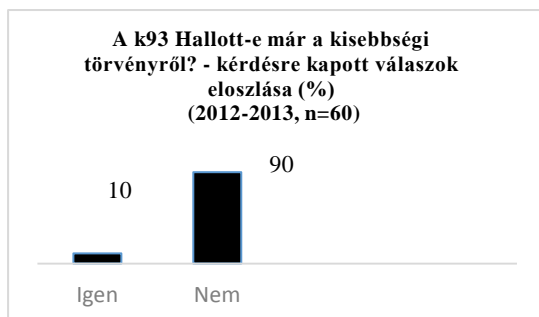
5.1. Hipotézis

Kutatásunk egyik alap hipotézise az volt, hogy a helyi romák nincsenek tisztában a jogszabályok adta lehetőségekkel.

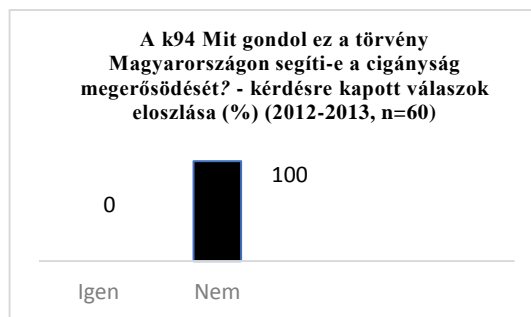
Az Njt. sem rendelkezik arról, hogy egy adott nemzetiségi közösség milyen módon szerez tudomást jogairól, köteles-e erről bárki vagy bármely szervezet tájékoztatni őket, holott az állam a nemzetiségi nyelvet közösség-összetartó tényezőként ismeri el és a törvény az alapvető, valamint az egyéni és a közösségi jogok között számos, az anyanyelv használatával kapcsolatos jogot biztosít a közösség számára⁴⁷, amelyet a helyi önkormányzat két feltétel együttes teljesülése esetén köteles biztosítani: egyrészt, amennyiben valamely nemzetiségnek a népszámlás során regisztrált aránya eléri a 20, illetve 10 %-ot, másrészt ha a helyi nemzetiségi önkormányzat kéri azt⁴⁸.

In medias res, explicit módon kérdeztünk rá arra, hogy az adatközlők hallottak-e már az akkor kisebbségi-, ma már nemzetiségi törvényről.

1. ábra – Figure 1.

2. ábra – Figure 2.

Forrás: saját szerkesztés, Bogárdi-Lakatos (2017)

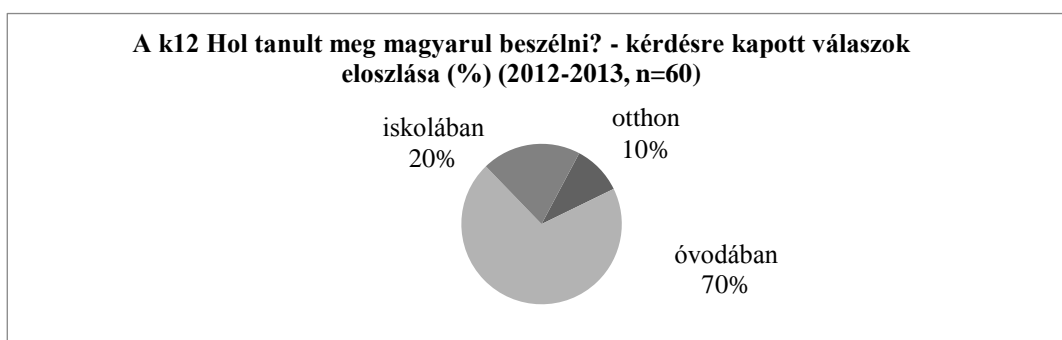
Az 1. és a 2. ábra tanúsága szerint az adatközlők csupán 10%-a hallott már a kisebbségi törvényről, de konkrét jogszabályokat senki nem tudott mondani. Az, aki ugyan hallott vagy olvasott erről valamit, nem talált benne olyan tényezőt, amely segítené a magyarországi romák helyzetét. Az interjúkból kiderül, hogy a helyi közösség semmilyen információt nem kapott sem iskolában, sem a település önkormányzata, sem pedig a helyi nemzetiségi önkormányzat részéről, így tehát a hipotézisünk teljesült.

A továbbiakban azt a módszert választottuk, hogy impliciten kérdeztünk rá a vonatkozó jogszabályok ismeretére, olyan módon, hogy az adatközlő attitűdje vajon pozitív vagy negatív az egyes kérdésekben. Vajon teljesülnek-e a jogszabályok függetlenül attól, hogy erről tudnak-e az adatközlők.

5.2. Hipotézis

Az Njt. 12. § (1) bekezdés b) pontja kimondja, hogy a nemzetiséghez tartozó személynek joga van megtanulni anyanyelvét, részt venni anyanyelvi köznevelésben, oktatásban és művelődésben.

3. ábra – Figure 3.

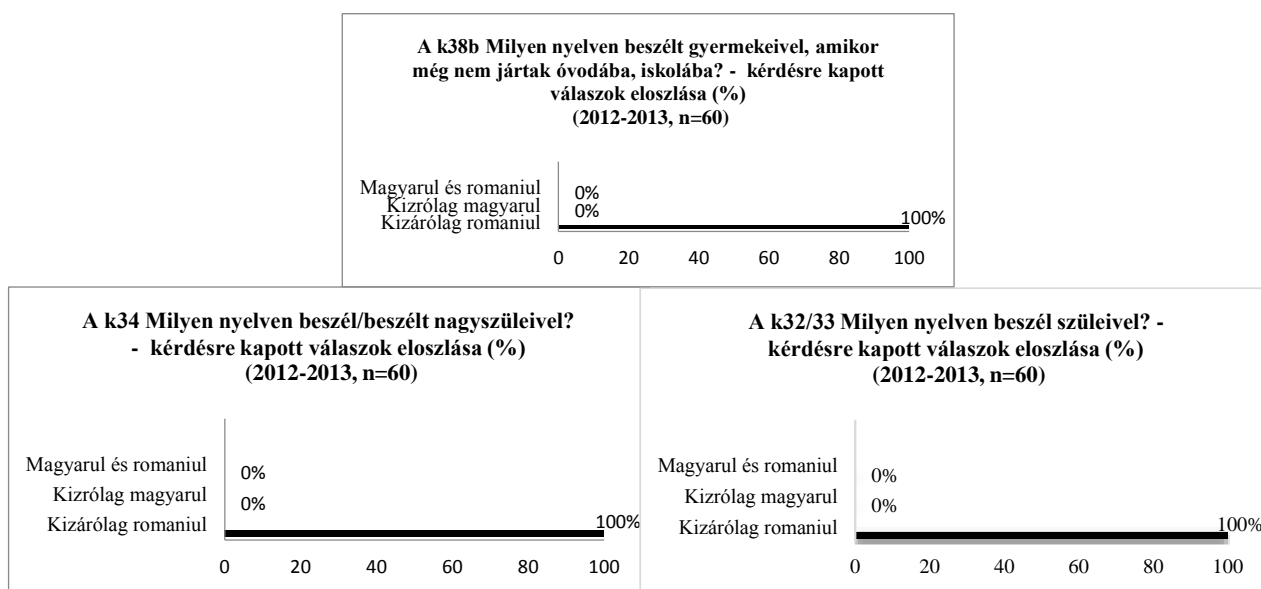

Forrás: saját szerkesztés, Bogárdi-Lakatos (2017)

A 3. számú ábrán látható, hogy a vizsgált településen az adatközlők 70%-a a magyar nyelvvel – ha úgy tetszik – idegen nyelvként, hivatalos szintűen, rendszeres formában az óvodában találkozik először, 20 %-uk pedig úgy nyilatkozik, hogy 6-8. életévét elérve ér el arra a szintre a magyar nyelvet illetően, amely tanulásra alkalmas lehet.

Egyértelműen kimondhatjuk tehát az adatok alapján is, hogy a szóban forgó közösség otthon beszélt, nem domináns, hanem kifejezetten kizárólagos nyelve a romani.

4. ábra – Figure 4.

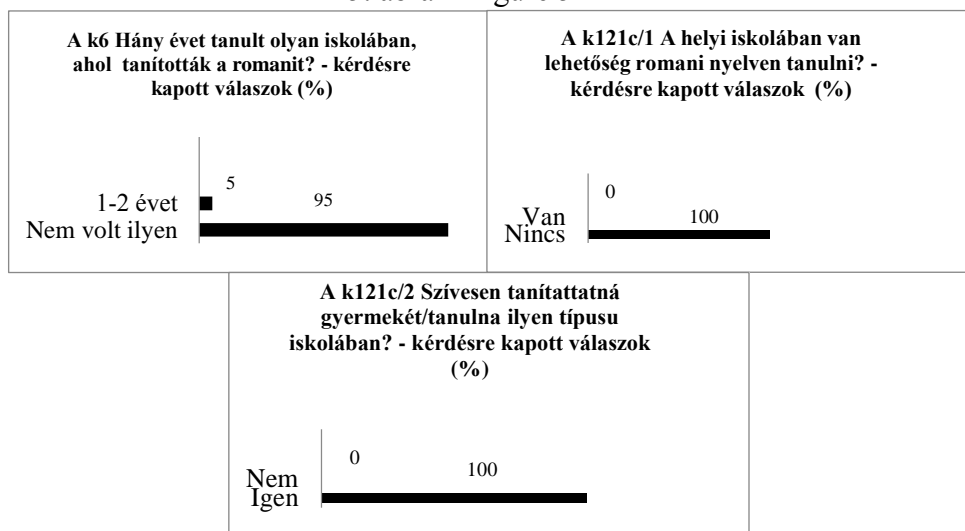

Forrás: saját szerkesztés, Bogárdi-Lakatos (2017)

Ezt a megállapításunkat a 4. számú összesített ábrán látható eredmények is alátámasztják, hiszen három generáció nyelvhasználatát ismerteti. A vizsgált legfiatalabb korosztály is (16-25) egyértelműen a romanit nevezte meg a diskurzus nyelveként családi, valamint baráti körben is. Így az Njt. 12. § (1) bekezdés b) pontjának első felében foglaltak, avagy hipotézisünk teljesült, hiszen otthon, családi körben minden helyi romának lehetősége van megtanulnia anyanyelvét, a romani-cerhárit.

Ugyanakkor az Njt 12. § (1) bekezdés b) pont második fele, miszerint „a nemzetiséghez tartozó személynek joga van (...) részt venni anyanyelvi köznevelésben, oktatásban és művelődésben” már más képet mutat.

5. ábra – Figure 5

Forrás: saját szerkesztés, Bogárdi-Lakatos (2017)

Az 5. számú összesített ábra adatai szerint az adatközlők 95%-a soha nem tanult olyan iskolában, ahol tanulhattak volna akár romani nyelven (különböző tantárgyakat), de önmagában még a romani nyelvet sem tanulhatták, annak nyelvtanát, írásmódját sem. Csupán pár középiskolás volt az, akinek lehetősége nyílt a kb. 40 km-re lévő Biriben található Dankó Pista Szakképző Iskola és Gimnáziumban⁴⁹ roma nemzetiségi óra keretein belül a romani-lovari nyelv nyelvtanát, helyesírását elsajátítani.

Az ábra jobboldali eredményei szerint a helyi iskolában nincs lehetőség arra, hogy tanulhassanak saját anyanyelvükön a romák, pedig az ábra alsó része szerinti adatok azt mutatják, hogy minden adatközlő szívesen tanulna-, vagy taníttatná gyermekét olyan iskolában, ahol jelen van a magyar nyelv mellett a romani is. A jogszabályi rendelkezés – ha úgy tetszik hipotézisünk – ezen része tehát nem valósul meg, azaz hiába van meg a jogszabályi háttér és a pozitív attitűd a helyi romák részéről, nincs lehetőség anyanyelvi tanulásra a köznévelésben helyi szinten, miközben az iskola tanulóinak 70-80%-a roma.

Mindemellett további érdekes tény az, hogy az iskola 2010-es pedagógia programjában alaptevékenységként szerepel: „Magyar és cigány nyelven folyó nemzeti és etnikai/cigány/kisebbségi nevelés-oktatás.”⁵⁰ Ez az alapfeladat azonban a 2014-es pedagógia programban már a következőképpen módosult: „nemzetiségi nevelés-oktatás (magyar nyelvű roma/cigány nemzetiségi nevelés-oktatás)”⁵¹.

Egy 39 éves helyi anyuka így nyilatkozik a romani-magyar kétnyelvű oktatásról: „Könnyebben ki tudnák fejezni magukat, ha lenne ilyen. Az iskolában nagyon ritkán, csak a szünetekben beszélnek romaniul, az órákon nem szabad.” (39 éves, családgondozó, 3 gyermekes anyuka)

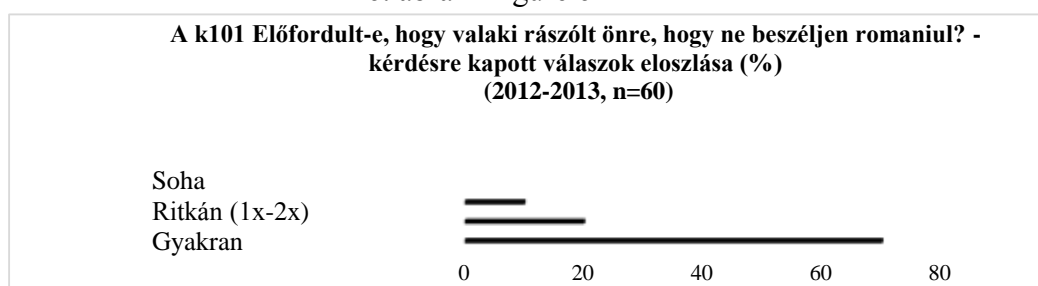
A nemzetiségi törvény értelmében nemzetiségek által használt nyelvnek számít a bolgár, a görög, a horvát, a lengyel, a német, az örmény, a roma/cigány (romani, illetve beás), a román, a ruszin, a szerb, a szlovák, a szlovén és az ukrán nyelv, továbbá a roma és az örmény nemzetiség esetében a magyar nyelv is, amely a nevelés-oktatásban nyilvánul meg leginkább, hiszen a roma nemzetiségi nevelés, nevelés-oktatásra a törvény további részletszabályokat határoz meg, így az folyhat kizárólag magyar nyelven, de a szülők igényei alapján az

intézményfenntartó köteles biztosítani a roma nyelv (romani, illetve beás) oktatását is⁵². Ez természetesen nem jelenti azt, hogy nem is folyik cigány nyelvű (romani) nevelés-oktatás, hanem azt, hogy erről nem tudnak az adatközlők, sem ott tanuló volt diákok, sem szülei, miközben ehhez a típusú nevelés-oktatáshoz saját kezű aláírásával kell hozzájárulnia a roma szülőnek.⁵³ Az tehát, hogy pontosan mit jelent a cigány nyelvű nevelés-oktatás az adott intézményben, további kutatás eredményét képezi.

5.3. Hipotézis

Az Njt. 12. § (1) bekezdés a) pontja kimondja, hogy a nemzetiséghez való személynek joga van anyanyelvének szabad használatához szóban és írásban.

6. ábra – Figure 6

Forrás: saját szerkesztés, Bogárdi-Lakatos (2017)

A 6. ábrán azt láthatjuk, hogy az adatközlők 70%-át kettőnél többször is megszólták már azért, ha az anyanyelvét használta valamilyen helyzetben, szituációban. További 20%-ukat élete során ugyan ritkán (egyszer-kétszer), de érte megszólás nyelvük használata miatt.⁵⁴

Azt mondhatjuk tehát, hogy a helyi romák túlnyomó része találkozott már saját anyanyelve használatának negatív fogadtatásával a többségi társadalom részéről, így a hipotézisünk ismét nem teljesült.

A következőkben 2 db interjú részletet olvashatunk.

Interjú részlet 1.: (T=terepmunkás, Ak=adatközlő)

„T: Mit kellene tennünk, hogy a romani nyelv fennmaradjon? Ak: Hogy hivatalossá tegyék a romani nyelvet. T: Ez mit jelent? Ak: Nem tudom. T: Iskolában vagy hol? Ak: Az iskolában is, és az önkormányzatnál is, mindenfelé... a buszokon is lehessen romaniul beszélni, de nem lehet romaniul beszélni, mert a magyarok megszólják a romákat.” (40 éves, érettségizett szociális gondozó nő)

Interjú részlet 2.: T: Előfordult olyan veled, hogy valaki megszólt, hogy ne beszélj romaniul? „Ak: Előfordult. T: Ritkán vagy gyakran? Ak: Hát sokszor, amikor úgy adódik, hogy magyarok vannak mellettünk, akkor ez szokott lenni. De a cigány soha nem szólja meg a másikat.” (50 éves érettségizett férfi, a helyi egyházközség vezetője)

A megfigyelések, valamint az adatközlőkkel való beszélgetéseinkre alapozva, azt kell mondanunk, hogy itt tulajdonképpen olyan szituációkra kell gondolnunk, amikor egy adott helységben vagy helyzetben hallható módon legalább 2 roma anyanyelvű ember beszélget egymással, azaz nem a magyar anyanyelvű felé szól a diskurzus, így ő csak önkénytelen hallgatója a beszélgetésnek. Mégis úgy érzik, hogy illendőbb, ha magyarul beszélgetnek a

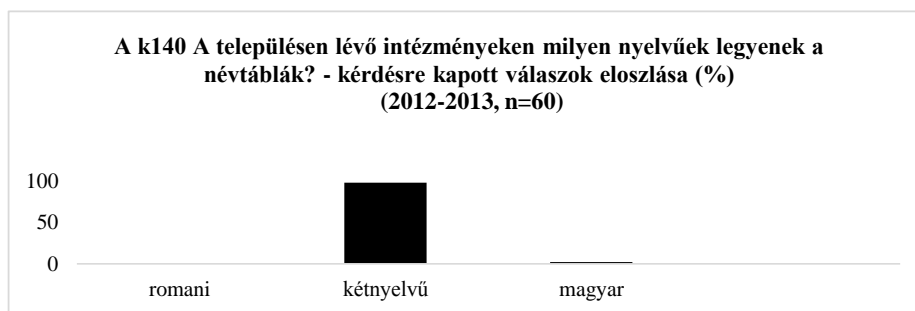
romák is vagy éppen csupán a kíváncsiság vezérli őket, durvább esetben a „Magyarországon magyarul kell beszélni” – mondat is elhangzik.

Így tehát a fent idézett jogszabályhely, így hipotézisünk csak részben teljesül, mivel, ha csak romani ajkú emberek beszélgetnek egymással pl. közterületeken, ezt szabadon tehetik. Ha viszont hallható távolságban vannak egy nem romani ajkú ember közelében, ha nem is minden esetben, de számottevően számítani lehet arra, hogy megszólják őket anyanyelvük használata miatt.

5.4. Hipotézis

Az Njt. 6. § (1) bekezdés d) pontja szerint „Azokon a településeken, ahol valamely nemzetiségnek a népszámlálás során regisztrált aránya eléri a tíz százalékot⁵⁵, a helyi önkormányzat az illetékességi területén működő érintett települési nemzetiségi önkormányzat kérésére köteles biztosítani, hogy a helység- és utcaneveket megjelölő táblák feliratai a magyar nyelvű szövegezés és írásmód mellett a hagyományos nemzetiségi elnevezés a nemzetiség anyanyelvén, ennek hiányában a magyar nyelvű elnevezéssel azonos tartalmú és formájú elnevezés a nemzetiség anyanyelvén is olvashatóak legyenek”.

7. ábra – Figure 7

Forrás: saját szerkesztés, Bogárdi-Lakatos (2017)

Hodász községben egyetlen egy romani táblát találtunk a helyi roma görögkatolikus templom falán Sója Miklós⁵⁶, görögkatolikus esperes tiszteletére állítva. Ezen kívül semmilyen más hivatalos felirat, tábla nem található. Ugyanakkor a 7. számú ábrán azt láthatjuk, hogy az adatközlők mindegyike szívesen látná, ha a településen lévő intézmények névtáblái nem csak magyarul, hanem romaniul is ki lennének írva.

Itt szintén azt látjuk, hogy a jog biztosítja a lehetőséget, az adatközlők szintén pozitívan állnak ehhez a kérdéshez, mégsem látjuk, hogy a két pozitív attitűd összeérne. Így a jogszabályi rendelkezés, egyben hipotézisünk itt is csupán egy esetben érvényesült.

6. Összegzés, megállapítások, javaslatok

Kutatásunkban elsősorban arra keressük a választ, hogy a nemzetiségi nyelv használatára vonatkozó jogszabályi előírások megvalósulnak-e egy adott közösség mindennapjaiban. Amennyiben igen, hogyan, amennyiben nem, miért nem?

Ehhez 4, pontosabban – az egyik két részre bontásával – 5 hipotézist állítottunk fel, amelyek közül csupán 2 az, amely maradéktalanul teljesült, még pedig az, hogy a roma

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

közösség nem ismeri a jogszabályok által meghatározott jogaikat, még magát az Njt. rendelkezéseit sem, illetve, hogy anyanyelvük megtanulása biztosított számukra, még pedig otthon, családi környezetben. Ezzel szemben a másik 3 hipotézis, vagyis a törvény által biztosított alapvető, egyéni vagy közösségi jogok nem teljesültek a hodászi roma közösség vonatkozásában, így az anyanyelvű oktatáshoz való jog, az anyanyelv használata szóban és írásban, a helység- és utcaneveket megjelölő táblák kétnyelvű felirataihoz, amelyek a nyelv, ezáltal a közösség erősödését, illetve összetartását is szolgálnák.

Ezek alapján meg is válaszolhatjuk a kutatás alapjaként szolgáló kérdésünket a jogszabályi előírások gyakorlati megvalósulására vonatkozóan. A válasz pedig az, hogy nem, a nemzetiségi nyelv használatára vonatkozó jogszabályi előírások nem valósulnak meg egy adott közösség mindennapjaiban. Ennek okát pedig az egyes – fentiekben bemutatott – kutatási eredmények tárják fel.

A kutatásunk eredményeit figyelembe véve arra a megállapításra is jutottunk, hogy a vizsgált településen a romani nyelv fennmaradásának, fejlődésének elsődleges színtere – intézmények híján – a család, a kétnyelvű közösség maga. Így tehát kutatásunk megerősíti az UNESCO, valamint az Európai Parlament által felkért szakértők azon állítását, hogy a generációközi nyelvtadás az egyik fontos eleme egy nyelv fennmaradásának.

Megállapítjuk, hogy a közösség a vizsgált jogszabályokban előírtakkal teljes mértékben egyetért, még úgy is, hogy részben vagy egyáltalán nem ismeri az azokban foglaltakat. Mindez rámutat arra, hogy a közösség részéről egyértelműen pozitív az attitűd és jogszabályi rendelkezések is biztosítják azokat a többlet és speciális jogokat, intézkedéseket, amelyek egy nyelv és ezáltal egy nemzetiségi közösség fennmaradásához, összetartáshoz, valamint fejlődéséhez szükségesek. Mindezek ellenére a két pozitív „hozzáállás” nem ér össze. Ennek okainak vizsgálatára azonban jelen kutatás nem terjedt ki, azok feltárása egy későbbi kutatás alapjául szolgálhatnak.

Annak érdekében, hogy a két pozitív attitűd összeérjen, három szintéren lenne szükség változásokra: a helyi közösség, mint a hodászi romák, a többségi társadalom, adott esetben a hodászi, nem roma lakosok és a jogalkotás szintjén.

Az egyik fontos előrelépés lenne a jogtudatosító tevékenység mind a közösség, mind a többségi társadalom számára, ugyanakkor eltérő eszközökkel, módszerekkel.

A hodászi romák esetében meg kell találnunk azokat a lehetőségeket, amelyek eljuttatják a közösséget érintő és segítő jogszabályi rendelkezéseket a család és az egyén szintjére, mint a legerősebb nyelvmegtartó szintre, amely kiváló alapot biztosíthat a fent említett problémák megoldására vagy legalább csökkentésére. Álláspontunk szerint, egyik ilyen eszköz lehetne egy, a nemzetiségi közösség, illetve önkormányzati vezetők számára készített kiadvány, amely tartalmazhatná az Njt. legalapvetőbb rendelkezéseit, különös tekintettel a saját nyelv megőrzésére és ápolására, illetve segítséget nyújtana azok gyakorlatban történő alkalmazásához is, mindezt természetesen romani nyelven.

A hodászi többségi társadalom – a nemzetiségek, így a roma közösség jogaira vonatkozó – jogtudatosságának növelésének eszközét a helyi köznevelési intézmények bevonásával, formális vagy nem formális oktatás keretében látjuk, amely az érzékenyítésre is irányulhat, hiszen a kutatás során is tapasztaltuk azt – amit az UNESCO szakértői is megállapítottak –, hogy gyakran negatív a közösségen kívüliek felfogása a kisebbségben lévő közösség által beszélt nyelvéhez.

A jogalkotónak pedig lépéseket kellene tennie a kétnyelvűség jogi definíciójának meghatározása és bevezetése érdekében, hiszen az Alaptörvény kimondja, hogy

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

Magyarországon a hivatalos nyelv a magyar⁵⁷, illetve egyes külső jogforrásokban is megjelenik, hogy az eljárás nyelve a magyar, de mindemellett lehetőség van a nemzetiségi nyelv használatára, illetve a magyar állam óvja és ápolja ezeket a nyelveket. Ezek a rendelkezések azonban, valamint a kutatásunk alá vont alapvető, egyéni és közösségi jogok mégsem oldják fel, illetve meg az a problémát, hogy a hodászi roma közösség tagjai kétnyelvűségük ellenére mégis jobbra egynyelvűként „kénytelenek” részt venni egyrészt a saját közösségükben, másrészt a többségi társadalomban, amely egyéb problémákat generálhat. Ennek okainak feltárása azonban szintén egy további kutatás tárgyát képezhetik.

Mindezek alapján álláspontunk az, hogy a romani nyelv továbbra is él és a vizsgált hodászi roma közösségben akarat is van annak további fenntartására, de ez – több tényező miatt is – veszélybe kerülhet. Ennek elkerülése céljából pedig ki kellene lépni a családi színtérből, pontosabban azon túllépve, azt kibővítve és megerősítve lenne szükség a romani nyelvet minél több színtérral megismertetni, majd pedig idővel fejleszteni. Ehhez azonban a közösség és a jog, vagyis a jogalkotó pozitív attitűdjét célszerű lenne „összeérinteni” vagy legalábbis közelíteni egymáshoz és a jogszabályban foglaltakat a mindennapi életbe átültetni, hiszen azok mind-mind a nyelv megőrzését, ezáltal a közösség fennmaradását szolgálják.

JEGYZETEK

1. Gazhó: nominatív. Jelentése: mindenki, aki nem roma, más nemzetiségű
2. Bruhács János (2010): Nemzetközi jog II. Különös rész. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs. 167. old.
3. Felföldi Rita: A kisebbségi nyelvek helyzetének változása az Európai Unióban. <https://btk.ppke.hu/uploads/articles/6414/file/felfoldirita.pdf> Letöltés: 2017.01.14. 1. old.
4. Bartha Csilla (1999): A kétnyelvűség alapkérdései. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest. 23. old.
5. Wicherkiewicz, Tomasz: Nemzetiségi hovatartozás és a nyelv - Veszélyeztetett nyelvek, etnikum, identitás és politika. <http://hu.languagesindanger.eu/book-of-knowledge/nemzetisegi-hovatartozas-es-nyelv/>. Letöltés: 2017.01.20.
6. Ibid: Felföldi Rita: A kisebbségi nyelvek helyzetének változása az Európai Unióban, 1. old.
7. Cseresnyési László (2004): Nyelvek és stratégiák avagy a nyelv antropológiája. Tinta Könyvkiadó. Budapest. 137. old.
8. Európai Parlament, Belső Politikák Főigazgatósága B. Tematikus Osztály: Strukturális és Kohéziós Politikák, Oktatás és Kultúra: Veszélyeztetett nyelvek és nyelvi sokszínűség az Európai Unióban (2013). Feljegyzés. Összefoglalás. IP/B/CULT/IC/2013-030. E.495.851. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/495851/IPOL-CULT_NT\(2013\)495851\(SUM01\)_HU.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/495851/IPOL-CULT_NT(2013)495851(SUM01)_HU.pdf). Letöltés: 2016. 10.29. 4. old.
9. Matras, Yaron (2007): A romani jövője: A nyelvi pluralizmus politikája felé. In: Bartha Csilla (szerk): A kétnyelvűség alapkérdései. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest. 128. o. A tanulmány eredeti forráshelye: Matras, Yaron (2005): The Future of Romani: Toward a policy of linguistic pluralism. Roma Rights Quarterly. 1:31-34. http://www.llc.manchester.ac.uk/Research/Projects/romani/downloads/2/Matras_Pluralism.pdf. Letöltés: 2016. 10.28.
10. UNESCO (2003): Ad Hoc Expert Group on Endangered Languages: Language Vitality and Endangerment. <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00120-EN.pdf>. Letöltés: 2016.11.01. 4. old.
11. UNESCO (2010): Interactive Atlas of the World's Languages in Danger. Romani. <http://www.unesco.org/languages-atlas/index.php?hl=en&page=atlasmap>. Letöltés: 2016.10.28.

III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet

12. European Parliament, EPRS European Parliamentary Research Service (2016): Regional and minority languages in the European Union. Briefing. <http://www.europarl.europa.eu/EPRS/EPRS-Briefing-589794-Regional-minority-languages-EU-FINAL.pdf> Letöltés: 2016.10.28.
13. Ibid: Európai Parlament: Veszélyeztetett nyelvek és nyelvi sokszínűség az Európai Unióban. 5. old.
14. Ibid: Európai Parlament: Veszélyeztetett nyelvek és nyelvi sokszínűség az Európai Unióban. 5. old. és EPRS European Parliamentary Research Service: Regional and minority languages in the European Union. 7. old.
15. Ibid: EPRS European Parliamentary Research Service: Regional and minority languages in the European Union 8. old.
16. Council of Europe, European Charter for Regional or Minority Languages (2015): Statement. http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/default_en.asp. Letöltés: 2017.01.22.
17. Lásd: 5.2. Hipotézis
18. Nelu Bradean-Ebinger (2011): EUROMOSAIC – Kisebbségi és regionális nyelvek az EU-ban. DÉLKELET EURÓPA – SOUTH-EAST EUROPE. International Relations Quarterly. Vol. 2. No. 2. (Summer 2011/2 nyár). http://www.southeast-europe.org/pdf/06/DKE_06_M_EU_BEN_9.pdf Letöltés: 2017.01.20. 2. old.
19. Bartha Csilla (2007): Nyelvcseré két magyarországi oláh cigány közösségben – „A régiek a régi cigányt beszélnek, mi már kavarjuk”. In Bartha Csilla (szerk.), Cigány nyelvek és közösségek a Kárpát-medencében. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest. 244. old.
20. Észak-Alföldi Régió, Szabolcs–Szatmár-Bereg Megye, Mátészalkai Kistérség, Nagyközség, 3370 fő, 773 romani anyanyelvű. Az általános iskolában 339 diák tanul. Az óvodákban 140 gyermek vesz részt óvodai nevelésben. http://www.terezvaros.hu/testuleti/nepsz2011-3/pdf/nepsz2011_03_15.pdf (Hodász nagyközség 2010). Letöltés: 2016.10.10.
21. Bartha Csilla – Hámori Ágnes (2011): Cigány Községek, nyelvi sokszínűség és az oktatás nyelvi kihívásai. In Európai Tükör. XVI évfoly. 3. 107–126. old
22. Szalai Andrea (2007): Egységesség? Változatosság? A cigány kisebbség és a nyelvi sokféleség. In Bartha Csilla (szerk.), Cigány nyelvek és közösségek a Kárpát – medencében. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest. 20-51. old.
23. A terepmunka során használt kérdőívek egyes részei az 5/017/2001 számú NKFP-kutatásban használt kérdőíveket tartalmazzák. Cigány nyelvek, cigány közösségek: a romani és beás nyelvek komplex nyelvészeti vizsgálata (OKTK 0216) A terepmunkát és az elemzést az MTA Nemzeti- etnikai Kisebbségkutató Intézetben Kemény István koordinálta. A téma felelős Vajda Imre volt. Jelen kutatás témafelelőse Bartha Csilla volt.
24. Bartha Csilla (2006): „A régiek a régi cigányt beszélnek, mi már kavarjuk” – Nyelvcseré két magyarországi oláh cigány közösségben. In Kálmán László (szerk.), KB 120. A titkos kötet. Nyelvészeti tanulmányok Bánréti Zoltán és Komlós András tiszteletére. MTA Nyelvtudományi Intézet – Tinta Könyvkiadó. Budapest. 411-440. Vö: Bartha Csilla (2007): Nyelvcseré két magyarországi oláh cigány közösségben - „A régiek a régi cigányt beszélnek, mi már kavarjuk”. In Bartha Csilla (szerk.), Cigány nyelvek és közösségek a Kárpát-medencében. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest 245. old.
25. Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya (1945): 1. cikk 3. bekezdése
26. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948): 2. cikk
27. A Polgári és Politikai Jogokról szóló Nemzetközi Egyezségokmány (1966): 27. cikk
28. Bokorné Szegő Hanna (1999): Nemzetközi jog, III. kiadás. Aula Kiadó. Budapest. 225. old.
29. Az ENSZ Közgyűlésének a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekről szóló nyilatkozata (1992): 2. cikk 1.
30. Ibid: Bruhács János: Nemzetközi jog II., Különös rész. 167. old.
31. Ibid: Bokorné Szegő Hanna: Nemzetközi jog, III. kiadás. 229. old.
32. Ibid: Bruhács János: Nemzetközi jog II., Különös rész. 166. old.

III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet

33. Ibid: Bruhács János: Nemzetközi jog II., Különös rész. 166. old.
34. 3-3 az oktatás és a kultúra területén, 1-1 pedig az igazságszolgáltatás, a közigazgatás, a tömegtájékoztató, valamint a gazdasági és társadalmi élet területén.
35. Dobos Balázs (2013): Nemzetiségi nyelvhasználat Magyarországon: jogok és tapasztalatok. LÉTÜNK. 2013/különszám. 26–43. old.
36. 2008. évi XLIII. törvény a Magyar Köztársaságnak a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája 2. Cikk 2. bekezdése szerinti kötelezettségvállalásai cigány (romani és beás) nyelvekre történő kiterjesztéséről
37. Juhász Hajnalka: A nyelvi jogok helyzete az Európai Unióban: korlátok és lehetőségek. In Jogi válaszok és lehetőségek. [http://bgazrt.hu/_files/NPKI/oktatas/Tervesztes%20es%20hatartalanitas%20\(2\).pdf](http://bgazrt.hu/_files/NPKI/oktatas/Tervesztes%20es%20hatartalanitas%20(2).pdf) Letöltés: 2016.10.27. 46. old.
38. Az Európai Unióról szóló Szerződés és Az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata (2008/C 115/01): 2. cikk
39. Ibid: EUSZ: 3. cikk (3)
40. Európai Unió Alapjogi Chartája (2012/C 326/02): 21. cikk (1) bekezdés
41. Ibid: Európai Unió Alapjogi Chartája: 22. cikk
42. Alaptörvény: XV. cikk (2) bekezdés
43. Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.): XXIX. cikk
44. Njt: 1. számú melléklet: „E törvény értelmében nemzetiségnek minősül: a bolgár, a görög, a horvát, a lengyel, a német, az örmény, a roma, a román, a ruszin, a szerb, a szlovák, a szlovén és az ukrán.”
45. Njt. indokolása
46. Njt. 22. (2) bekezdés
47. Polgári, büntetőeljárás, közigazgatási hatósági eljárásban anyanyelv használat, országgyűlési, önkormányzati nemzetiségi képviselő, nemzetiségi szószóló; Rendelet kihirdetése, hirdetmény közzététele; Közigazgatási eljárásban nyomtatványok; Közhivatalok, közszolgáltatást végző szervek feladatai, működéséről közlemény; Helység és utcanevek megjelölése; Köztisztviselő, közalkalmazott, közjegyző, bírósági végrehajtó; Nemzetiségi közszolgálati műsor
48. Njt. 12. § (1) bekezdés
49. Az iskola teljes neve: Dankó Pista Egységes Óvoda-Bölcsőde, Általános Iskola, Szakképző Iskola, Gimnázium, Kollégium és Alapfokú Művészeti Iskola
50. <http://www.hodaszioktatas.hu/iskola/index.php?page=intezmeny> Letöltés dátuma: 2017.01.22.
51. <http://www.hodasz.sulinet.hu/attachments/category/13/Helyi%20Pedag%C3%B3giai%20Program%20Hod%C3%A1szi%20K%C3%B6lcsey%20Ferenc%20%C3%81lt.Isk.pdf> Letöltés dátuma: 2017.01.22.
52. Njt. 22. § (3) bekezdés
53. Bartha Csilla (2007): Nyelvcsere két magyarországi oláh-cigány közösségben - „A régiek a régi cigányt beszélnek, mi már kavarjuk”. In Bartha Csilla (szerk.), Cigány nyelvek és közösségek a Kárpát-medencében. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest. 256-258. old.
54. NEK-411/2011. számú jelentés a nemzeti és etnikai kisebbségi általános iskolai nevelés-oktatás helyzetéről. 26. old. és 2. melléklet a 17/2013. (III. 1.) EMMI rendelethez
55. Hodáson akár a 40 %-ot is eléri.
56. Sója Miklós 1940-től mintegy 40 éven keresztül szolgálta a helyi roma és nem roma görögkatolikus híveket. Lefordította Aranyszájú Szent János liturgiáját a helyi cerhari nyelvre. Templomok építtetett a helyi romáknak a világon egyedülálló módon. Munkája nyomán szociális otthon, anyaotthon, óvoda épült. <http://romatemplom.t-online.hu/magunkrol.htm> Letöltés dátuma: 2017.01.22.
57. Alaptörvény: H) cikk (1) bekezdés

III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet

FELHASZNÁLT IRODALOM

2008. évi XLIII. törvény a Magyar Köztársaságnak a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája 2. Cikk 2. bekezdése szerinti kötelezettségvállalásai cigány (romani és beás) nyelvekre történő kiterjesztéséről
2011. évi CLXXIX. törvény a nemzetiségek jogairól
2011. évi CLXXIX. törvény a nemzetiségek jogairól indokolása
- 17/2013. (III. 1.) EMMI rendelethez a nemzetiség óvodai nevelésének irányelve és a nemzetiség iskolai oktatásának irányelve kiadásáról
- A Polgári és Politikai Jogokról szóló Nemzetközi Egyezségokmány (1966)
- Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya (1945)
- Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948)
- Az ENSZ Közgyűlésének a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekről szóló nyilatkozata (1992)
- Az Európai Unióról szóló Szerződés és Az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata (2008/C 115/01)
- Bartha Csilla (1999): A kétnyelvűség alapkérdései. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest
- Bartha Csilla (2006): „A régiek a régi cigányt beszélnek, mi már kavarjuk” – Nyelvcserre két magyarországi oláh cigány közösségben. In Kálmán László (szerk.), KB 120. A titkos kötet. Nyelvészeti tanulmányok Bánréti Zoltán és Komlósy András tiszteletére. MTA Nyelvtudományi Intézet – Tinta Könyvkiadó. Budapest
- Bartha Csilla (2007): Nyelvcserre két magyarországi oláh-cigány közösségben – „A régiek a régi cigányt beszélnek, mi már kavarjuk”. In Bartha Csilla (szerk.), Cigány nyelvek és közösségek a Kárpát-medencében. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest
- Bartha Csilla – Hámori Ágnes (2011): Cigány Közösségek, nyelvi sokszínűség és az oktatás nyelvi kihívásai. In Európai Tükör. XVI évfolyam
- Bokorné Szegő Hanna (1999): Nemzetközi jog, III. kiadás. Aula Kiadó. Budapest
- Bruhács János (2010): Nemzetközi jog II. Különös rész. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs
- Council of Europe, European Charter for Regional or Minority Languages (2015): Statement. http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/default_en.asp. Letöltés ideje: 2017.01.22.
- Cseresnyési László (2004): Nyelvek és stratégiák avagy a nyelv antropológiája. Tinta Könyvkiadó. Budapest
- Dobos Balázs (2013): Nemzetiségi nyelvhasználat Magyarországon: jogok és tapasztalatok. LÉTÜNK. 2013/különszám
- Európai Parlament, Belső Politikák Főigazgatósága B. Tematikus Osztály: Strukturális és Kohéziós Politikák, Oktatás és Kultúra: Veszélyeztetett nyelvek és nyelvi sokszínűség az Európai Unióban (2013). Feljegyzés. Összefoglalás. IP/B/CULT/IC/2013-030. E.495.851. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/495851/IPOL-CULT_NT\(2013\)495851\(SUM01\)_HU.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/495851/IPOL-CULT_NT(2013)495851(SUM01)_HU.pdf). Letöltés ideje: 2016. 10.29.
- Európai Unió Alapjogi Chartája (2012/C 326/02)
- European Parliament, EPRS European Parliamentary Research Service (2016): Regional and minority languages in the European Union. Briefing. <http://www.europarl.europa.eu/EPRS/EPRS-Briefing-589794-Regional-minority-languages-EU-FINAL.pdf> Letöltés ideje: 2016.10.28.
- Felföldi Rita: A kisebbségi nyelvek helyzetének változása az Európai Unióban. <https://btk.ppke.hu/uploads/articles/6414/file/felfoldirita.pdf>. Letöltés ideje: 2017.01.14. http://www.terezvaros.hu/testuleti/nepsz2011-3/pdf/nepsz2011_03_15.pdf (Hodász nagyközség 2010). Letöltés ideje: 2016.10.10.
- Juhász Hajnalka: A nyelvi jogok helyzete az Európai Unióban: korlátok és lehetőségek. In Jogi válaszok és lehetőségek.

III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet

- [http://bgazrt.hu/_files/NPKI/oktatas/Tervesztes%20es%20hatartalanitas%20\(2\).pdf](http://bgazrt.hu/_files/NPKI/oktatas/Tervesztes%20es%20hatartalanitas%20(2).pdf) Letöltés ideje: 2016.10.27.
- Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)
- Matras, Yaron (2007): A romani jövője: A nyelvi pluralizmus politikája felé. In: Bartha Csilla (szerk): A kétnyelvűség alapkérdései. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest. 128. o. A tanulmány eredeti forráshelye: Mtras, Yaron (2005): The Future of Romani: Toward a policy of linguistic pliralism. Roma Rights Quarterly. 1:31-34. http://www.llc.manchester.ac.uk/Research/Projects/romani/downloads/2/Matras_Pliralism.pdf. Letöltés ideje: 2016. 10.28.
- NEK-411/2011. számú jelentés a nemzeti és etnikai kisebbségi általános iskolai nevelés-oktatás helyzetéről.
- Nelu Bradean-Ebinger (2011): EUROMOSAIC – Kisebbségi és regionális nyelvek az EU-ban. DÉLKELET EURÓPA – SOUTH-EAST EUROPE. International Relations Quarterly. Vol. 2. No. 2. (Summer 2011/2 nyár). http://www.southeast-europe.org/pdf/06/DKE_06_M_EU_BEN_9.pdf Letöltés ideje: 2017.01.20.
- Szalai Andrea (2007): Egységesség? Változatosság? A cigány kisebbség és a nyelvi sokféleség. In: Bartha Csilla (szerk.), Cigány nyelvek és közösségek a Kárpát – medencében. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest.
- UNESCO (2003): Ad Hoc Expert Group on Endangered Languages: Language Vitality and Endangerment. <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00120-EN.pdf>. Letöltés ideje: 2016.11.01.
- UNESCO (2010): Interactive Atlas of the World's Languages in Danger. Romani. <http://www.unesco.org/languages-atlas/index.php?hl=en&page=atlasmap>. Letöltés ideje: 2016.10.28.
- Wicherkiewicz, Tomasz: Nemzetiségi hovatartozás és a nyelv - Veszélyeztetett nyelvek, etnikum, identitás és politika. <http://hu.languagesindanger.eu/book-of-knowledge/nemzetisegi-hovatartozas-es-nyelv/>. Letöltés ideje: 2017.01.20.

A tanulmány a szerzők saját álláspontját tükrözi.

Lektorálta: 1. Dr. Hámori Ágnes (PhD), tudományos munkatárs, MTA Nyelvtudományi Intézet Többszervezési Kutatóközpont; 2. Dr. Mohay Ágoston Csanád, adjunktus, tanszékvezető, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Nemzetközi- és Európajogi Tanszék

Buchinger Ágnes⁴

AZ UNIÓS JOG HATÁSA A MAGYAR BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI SZABÁLYOZÁSRA

THE EFFECT OF THE UNION'S LAW ON THE HUNGARIAN REGULATION OF LAW ENFORCEMENT

ABSTRACT

If we investigate the relation between the system of law of the European Union and Hungary, we can state that member states – so Hungary as well – basically insist on keeping their sovereignty with relation to criminal law. Deepening criminal cooperation – declared by member states as well – is their common interest, and shall not leave out the small area of law enforcement, either. If, for instance, circumstances of law enforcement would be compatible with one another as well as with European requirements, member states would have deeper trust in the mutual recognition of judgements, which would help prisoners' reintegration in a way that their sentence could be fulfilled in a member state different from where they were convicted, in some cases even in their own nation state.

The problem of adhering to international and European expectations has also been highlighted with relation to the principles of the Act on law implementation. In my presentation I aim at presenting the harmony of these principles with the expectations present in the European Union's sources of law, as well as introducing OPCAT, a system developed to control their realization in practice, and a report written as the result of the cooperation.

The basic aim of OPCAT is – via the investigation of the principles of law and with its controlling activity – to contribute to realizing the prohibition of torturing, inhuman or humiliating punishment or treatment. In frames of this, the investigative body continuously visits certain law enforcement institutions, and except imprisonment to be implemented it can investigate every other legal institution that cannot be left out by the decision of any authority. In Hungary, those carrying out the investigation have to meet strict consequences. From 1st January 2015, on national level, tasks with preventing mechanism have been done by the Commissioner for Fundamental Rights or his colleagues. During the investigation the rights of the body are very wide: they can look at any document related to the imprisonment as well as are allowed to make copies of them, though with regards to these information the notion of confidentiality and the protection of personal data is significant. Facts known from the investigation then are summed up in a report; and for the termination of discovered torturing and other inhuman or humiliating behavior or treatment that is incompatible with the expectations of the facultative minute of the United Nation, as well as for their future prevention the authority takes steps, which are presented to the national commander of law enforcement in form of recommendation. The active operation of the system presented in my presentation is by all means welcomed, however, it may cause anxiety that only a report lacking binding force and recommendation is the result of the authority's work.

1. Bevezető gondolatok

A büntetés-végrehajtási törvény indoklásában kifejtett azon körülmények között, amelyek az új jogszabály létrehozásának indokait körvonalazzák, nagy hangsúlyt kapott az a

⁴ Buchinger Ágnes Ph. D.-hallgató, Széchenyi István Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

nemzetközi és immár belső jogi követelmény is, hogy alapvető jogokat érintő jogintézmények szabályozása törvényi szinten történjék, továbbá az az elvárás, hogy a büntetés-végrehajtás szabályait egységes, átfogó kódex tartalmazza. A főbb nemzetközi kötelezettségeknek való megfelelésen kívül ugyanakkor a modernizáció körében az európai normák közelítése is célként jelenik meg a büntetés-végrehajtás területén is.¹ Az európai igazságügyi együttműködés gyökerei már a hetvenes évek közepéig vezethetők vissza. A Maastrichti Szerződésen alapuló pillérrendszert az Amszterdami szerződés jelentősen átrendezte, a Lisszaboni szerződés pedig megszüntette.² Immár „az Unió egy, a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térséget alkot, amelyben tiszteletben tartják az alapvető jogokat és a tagállamok eltérő jogrendszerait és jogi hagyományait”.³ Mindemellert az Európai Unió Működéséről Szóló Szerződés 82. és 83. cikke alapján olyan bűncselekmények tekintetében, amelyek több államra kiterjedő vonatkozásúak lehetnek, az Európai Parlament és Tanács rendes jogalkotási eljárás keretében elfogadott irányelvekben szabályozási minimumokat állapíthat meg a bűncselekményi tényállásokat és a büntetési tételeket illetően.⁴ Igaz ugyan tehát, hogy a tagállamok alapvetően továbbra is ragaszkodnak szuverenitásukhoz a büntetőjog vonatkozásában, de a bűnügyi együttműködés elmélyülése az államok közös érdekét képezi - tekintettel például arra, hogy amennyiben a büntetés-végrehajtási körülmények egymással és az európai követelményekkel összeegyeztethetőek lennének, nagyobb bizalom mutatkozna az államok részéről az ítéletek kölcsönös elismerése vonatkozásában, amely így elősegítené a fogvatartottak reintegrációját is azáltal, hogy büntetésüket az elítélő államtól különböző államban, adott esetben saját államukban tölthetnék le⁵ -, és az a büntetés-végrehajtás szűk területét sem hagyja érintetlenül.

A nemzetközi, európai elvárásoknak való megfelelés problematikája a törvénybe foglalt alapelvek vonatkozásában is előtérbe kerül. Jelen írás célja ezen alapelvek uniós jogforrásokban megjelenő követelményekkel való összhangjának bemutatása, illetve a gyakorlati érvényesülésük ellenőrzésére hivatott rendszer, és egy, a működése eredményeként született jelentés ismertetése.

2. A harmonizáció alapja

A harmonizációra való azon törekvés kereteit a büntetés-végrehajtási jog területét érintően azonban nem a fenti felhatalmazáson alapuló irányelvek, hanem egyéb, az Európai Tanácshoz és az Európai Unióhoz kötődő jogforrások adják meg. Emberi jogi szempontból a legjelentősebb egyezmények az Emberi Jogok Európai Egyezménye, és a Kínzás, embertelen, megalázó bánásmód vagy büntetés megelőzéséről szóló európai egyezmény, továbbá jelentős jogforrás még az Európai Unió Alapjogi Chartája.⁶

Az európai büntetés-végrehajtással kapcsolatos követelményeket bizonyos, konszenzuson alapuló ajánlások is rendezik, melyek közül kiemelkedik az Európai büntetés-végrehajtási szabályokról szóló dokumentum (továbbiakban: Európai Börtönsszabályok).⁷ E gyűjtemény olyan csoportokra vonatkozó rendelkezéseket tartalmaz, melyek specialitása igényelte a külön követelmények meghatározását a nemzeti törvényünkben is kiemelt célként szereplő egyéniesítés és az egyenlő bánásmód érvényesülése érdekében. A Börtönsszabályokon túl két különböző ajánlás foglalja a hosszú idejű szabadságvesztésüket töltő elítéltek helyzetével, mely tény önmagában jelzi helyzetük problematikuságát. Az ajánlások kifejezésre juttatják többek között, hogy önmagában az, hogy a kiszabott büntetés

**III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet**

hosszú időt foglal magában, sőt adott esetben életfogytig tart, nem indokolja különösen korlátozó rezsím alkalmazását.⁸

A Börtön szabályok rendelkeznek továbbá többek között a nők és gyermekek helyzetéről is. Nem meglepő módon az egészségügyi és higiéniai követelmények megfelelő biztosítására hív fel a szabályösszeség, annyi könnyebbséggel, hogy a lehetőségekhez képest elérhető körülmények megteremtését kívánja meg. A gyermek érdekét állítja az első helyre, így amennyiben az előnyösebb, hogy az elítélt édesanyával az intézetben maradjon a gyermek, akkor ennek biztosítása kötelezettséggént jelenik meg, a gyakorlati megvalósítást ugyanakkor az adott államra bízza az ajánlás.⁹

3. Az új hazai törvény célkitűzései

Hazánkban a nyitottság elve is kiemelendő, mely szerint az izolációt kizárólag fizikai elkülönítésre kell korlátozni, a szellemi elkülönítést teljesen ki kell iktatni. Amennyiben ugyanis a büntetés-végrehajtási intézet teljes egészében elszeparált, ott nincs jelen a társadalom, akkor a külvilággal korábban fennálló kapcsolatok fokozatos eltűnésével a későbbi visszailleszkedés lényegesen megnehezül, illetve lehetetlenné válik. Európában alapvetően a szigorúan őrzött, a magas biztonsági fokozatú, a közepes biztonsági fokozatú, illetve a félig nyitott vagy teljesen nyitott rezsimek négyese van jelen. Ezen rezsimek kereteibe különféle mértékben férnek be a másik, hazánkban az új törvénnyel nagy hangsúlyt kapott reintegrációt elősegítő egyes foglalkozások, az átjárhatóság azonban jelen van. A Börtön szabályok ajánlják, hogy a fogvatartottakra vonatkozó egyes rezsimeket azok bevonásával bizonyos időközönként felül kell vizsgálni meghatározott eljárásrend szerint, és az együttműködő, jó magaviseletű fogvatartottak nem érezhetik a korábbi szigorúbb besorolásuk hátrányát.¹⁰

A reintegráció elősegítésében nagy szerep jut mind hazai, mind európai szinten a munkáltatásnak, melynek lehetőségét a Börtön szabályok ide vonatkozó rendelkezései egyértelműen pozitív elemként határozzák meg, amelyet soha nem lehet büntetésként alkalmazni.¹¹ Abban egységesség mutatkozik a tagállamok között, hogy a büntetés-végrehajtási intézetben való munkáltatás nem munkaviszonyként, hanem a büntetés-végrehajtási jogviszonyon belül létrejött különleges jogviszonyként jelenik meg, melynek szabályai azonban nem állhatnak ellentétben a munkajogi normák lényeges követelményeivel.¹² A szabályok lehetőséget adnak arra, hogy az elítéltek ne kizárólag az intézeten belül végezzenek munkát, a külső munkahelyen végzett foglalkozás ugyanakkor szigorú garanciális szabályok szerződésbe foglalását igényli.¹³

E kiemelt cél érvényesüléséhez a munkavégzésen túl az oktatási tevékenység is nagyban hozzájárulhat. A Börtön szabályok azt nem határozzák meg pontosan, hogy az oktatási tevékenységnek milyen formában kell megvalósulnia, a munkavégzést ugyanakkor nem válthatja fel. Ez azonban nem áll ellentétben azzal, hogy az a fogvatartott, aki tanulmányokat folytat munkavégzés mellett, bizonyos kedvezményekre tehet szert, így például munkaidő-kedvezményre jogosult.¹⁴

A magyar büntetés-végrehajtási törvényben is nagy hangsúlyt kapott alapelvek megfelelő alkalmazásuk esetén nem kisebb alapjog érvényesüléséhez járulhatnak hozzá, mint az emberi méltóság anyajoga. Amennyiben ugyanis az egyéniesítés elve megfelelően kerül alkalmazásra a gyakorlatban, az adott fogvatartott a hozzá közel álló csoport tagjait gyarapítja majd, akkor személyiségének alapjegyei nem sérülnek. Ha a reintegrációs rész-programokat

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

megkülönböztetés nélkül vehetik igénybe a fogvatartottak, az lehetővé teszi számukra a későbbi valódi szabadulást, a társadalom hasznos tagjává válás esélyét, így ez az alapjog – a szabadság joga – sem válik kiüresedetté. Az ezen – az egyéniesítés, a feltétlenül szükségesre korlátozott izoláció, illetve reintegráció elve - alapelvek mentén kialakított, az intézeti mindennapokat keretbe foglaló rezsimszisztem továbbá segítheti a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetés vagy bánásmód elleni ENSZ egyezményben foglaltak gyakorlati megvalósulását.

4. OPCAT – az alapvető jogok biztosának ellenőrző tevékenysége

A fent kiemelt célok, illetve követelmények ellenőrzése szempontjából rendkívül fontos jogintézmény az alábbiakban ismertetendő rendszer, melynek célja hogy az ellenőrzési tevékenységgel hozzájáruljon a kínzás, a kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetés vagy bánásmód tilalmának gyakorlati megvalósulásához. Ennek keretében nemzeti és nemzetközi csoportok – ENSZ Megelőzési Albizottsága - rendszeresen látogatják a büntetés-végrehajtási intézeteket, bővítve így a nemzeti megelőző mechanizmus határait. A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetés vagy bánásmód elleni ENSZ egyezmény fakultatív jegyzőkönyvének kihirdetéséről szóló 2011. évi CXLI. törvényt a 2011. évben fogadta el az Országgyűlés. Az ellenőrző testületek látogatásuk során a büntetés-végrehajtási intézményekben végrehajtandó szabadság-korlátozáson kívül minden más olyan jogintézményt is megvizsgálhatnak, melynek értelmében adott területet a szabadságától megfosztott, valamely hatóság döntése nyomán nem hagyhat el.¹⁵

Hazánkban az ellenőrzést végzőknek szigorú feltételeknek kell megfelelniük. 2015. január 1-jétől a megelőző mechanizmussal járó feladatokat nemzeti szinten az alapvető jogok biztosa, illetve munkatársai látják el. Alapfeltétel, hogy a feladat ellátásában az alapvető jogok biztosa hivatalának olyan köztisztviselője járhat el, aki szabadságuktól megfosztott emberekkel való bánásmód valamely területén kiemelkedő elméleti, vagy legalább ötéves gyakorlati tapasztalattal rendelkezik, a munka eredményességének és szakszerűségének biztosítása érdekében ugyanakkor külső szakértő igénybe vehető. A vizsgálat során a testület számára biztosított jogkörök nagyon szélesek: bármely, a fogva tartással kapcsolatos dokumentumba betekinhetnek a másolatkészítés jogával, fontos azonban, hogy a bizalmas információkra vonatkozó titoktartással, és a személyes adatok tiszteletben tartásával együtt érvényesülhet e széles jogkör. Az ellenőrzés során megállapítottakból jelentés készül, s a feltárt, a fakultatív jegyzőkönyv elvárásaival össze nem egyeztethető bánásmód megszüntetése, illetve jövőbeni megelőzése érdekében intézkedéseket kezdeményez a hivatal.¹⁶ Az jegyzőkönyv céljának mind hatékonyabb beteljesülése érdekében az alapvető jogok biztosa 3/2014 (IX: 11.) számú utasításával létrehozta Civil Konzultációs Testületet – tagjai a Magyar Orvosi Kamara, a Magyar Pszichiátriai Társaság, a Magyar Dietetikusok Országos Szövetsége és a Magyar Ügyvédi Kamara -, mely észrevételeivel, javaslatival segíti a nemzeti megelőző mechanizmus munkáját.¹⁷

5. Az AJB-1423/2015. számú ügy jelentése

A megelőző mechanizmus keretében 2015. évben elkészült egy jelentés, mely a tőkli Fiatalok Európában Konferenciájának Büntetés-végrehajtási Intézetének körülményeinek vizsgálata során megállapítottakat tartalmazza. Ezen intézet kiválasztásának okát az adta, hogy olyan helyszínt

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

kerestek a vizsgálat tárgyául, ahol – a fogvatartottak nagy létszámára tekintettel – fontos intézményi érdek fűződik az alapvető elhelyezési feltételek és a jogszabályban előírt körülmények biztosításához.

A jelentés megállapítja, hogy a Jegyzőkönyv 4. cikke szerint a tököli intézet olyan létesítménynek minősül, melyre a testület hatásköre kiterjed. Felsorolja azon alapvető jogokat, melyek érvényesülését górcső alá veszi: az emberi méltósághoz való jog, a kínzás, embertelen, megalázó bánásmód vagy büntetés tilalma, a személyi biztonsághoz való jog, az egészséghez fűződő jog, a gyermek védelemhez és gondoskodáshoz való joga.¹⁸ Ezt követően számba veszi az ellenőrzés során alkalmazott jogforrásokat, és a látogatás módszertani alapjait.¹⁹

A vizsgálat során megállapítást nyert, hogy a tököli intézet telítettsége 94,3%-os, amely adat alacsonynak mondható a hazánkban uralkodó átlagosan 145%-os telítettséghez képest. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a fiatakorúak létszáma az összlétszám egyötöde csupán, amely ugyan nem jelent közvetlenül alapjogsérelmet, de tanácsos lenne valamilyen módon annak biztosítása, hogy a fiatakorúak legyenek az intézetben többségben.²⁰

A fogdakörlet ellenőrzése során – ahol a biztonsági vagy fegyelmi elkülönítésüket töltik - megállapította a testület, a helyiségek megvilágítása gyér, az ablakok kicsik. A látogatáskor még éppen alkalmas volt a megvilágítás olvasásra, sötétebb időben azonban ez nem lenne elegendő. A szellőztetés hiánya miatt több helyiségben nagy pára uralkodott, a toalették is rendkívül rossz állapotban voltak. Zömében a falon elhelyezett balesetveszélyes csaptelepből a WC-kagylóba folyt a víz, amelyből csak hideg víz csorgott. Több meghallgatott fogvatartott számolt be arról, hogy a zárkákban poloskák, csótányok vannak, melyek jelenlétéről a látogatás résztvevői is meggyőződtek. Az Emberi Jogok Európai Bírósága a Peers kontra Görögország ügyben született ítéletében megállapította, hogy embertelen és megalázó bánásmódot valósít meg az, ha a fogvatartott egy másik fogvatartottal közösen kényszerül használni a mosdót, illetve, ha a zárkába kevés fény jut, és nem megoldott a szellőzés.

Megemlítendő, hogy a Börtön szabályok 18.1. pontja értelmében a fogvatartási helyeknek, különösen azoknak, amelyek a fogvatartottak éjszakai helyeül szolgálnak, meg kell felelniük az emberi méltóság, és amennyire lehetséges a magánszféra követelményeinek, figyelemmel az éghajlati feltételekre eleget kell tenniük az egészség, a higiénia területén – különösen az alapterületre, a légtérre, a megvilágításra, a fűtésre és a szellőzésre – előírt minimális feltételeknek. A 18.2. pont tartalmazza, hogy minden olyan épületben, amelynek rendeltetése az, hogy ott fogvatartottak éljenek, dolgozzanak, összegyűljenek, az ablakoknak kellően nagyoknak kell lenniük ahhoz, hogy természetes fényenél olvashassanak, és a szellőzés által a friss levegő biztosított legyen, kivéve, ha van klíma. A testület megállapította, hogy a fentiek okán az embertelen bánásmód tilalmával és a testi, lelki egészséghez fűződő, Alaptörvényben is megállapított joggal kapcsolatban jelentős visszasságok léptek fel.²¹

A vizsgálat kiterjedt a csurmára is, amely a kórház épületében található szállítózárká. Ide érkeznek azok az elítéltek, akiket később a kórházban vagy az intézetben helyeznek el. A csurma két helyiségből állt, a kisebb helyiségen a „VIP” felirat volt olvasható. Az önmagában nem kifogásolható, hogy például tanúvédelmi programban részt vevő személy elkülöníthető a többiektől, a felirat azonban megalázó a kinn maradók számára, és azt a látszatot keltheti, hogy a kisebb helyiségben jobb körülmények uralkodnak. A zárkában, melynek területe 11,5 m², 16 személy tartózkodott. A személyek itt nem töltenek sok időt, de ez a túlszűfolttság kifogásolható. Az EJEB előtt folyamatban volt Varga kontra Magyarország ügyben a központi téma a hazai büntetés-végrehajtási épületek túlszűfolttsága volt. A Bíróság megállapította, hogy a privát szféra hiánya, a szűkös mozgástér, nem leválasztott illemhely körülményei elérik azt a szintet,

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

amely a megalázó bánásmód megállapíthatóságát megalapozza. Ezzel összhangban a jelentés is arra jut, hogy visszásságot okoz az embertelen bánásmód tekintetében, ha a csurmán, még ha rövid ideig is, nagyszámú fogvatartottat helyeznek el.²²

A rossz bánásmód tekintetében több alkalommal és egybehangzóan elhangzott az az állítás, mely szerint a személyzet tagjai bántalmazták a fogvatartottakat. Gyakorta a verés oly módon történik, hogy annak ne maradjon nyoma, vagy az ne legyen érzékelhető mások, és a biztonsági kamerák számára. A büntetés-végrehajtási személyzet magatartási követelményeire nézve a rájuk irányadó etikai kódex tartalmaz rendelkezéseket. Eszerint minden hatáskörükbe tartozó tevékenységet az egyéni emberi értékek tiszteletben tartása, a fogvatartottak jogai biztosítása mellett kell véghezvinni, munkájukat befolyásmentesen, pártatlanul kötelesek végezni, és mindenféle erőszakos, megalázó bánásmódtól tartózkodniuk kell. Azon túl tehát, hogy a személyzet ezen etikai követelményeknek sem tesz – többek között - a fenti magatartásukkal eleget, a kínzás, embertelen, megalázó bánásmód és büntetéssel kapcsolatos visszásság is megszületik.²³

A foglalkoztatást, mint az egyik leglényegesebb reintegrációs eszközt is górcső alá vette az ellenőrző testület. A foglalkoztatás egyik alapvető jelentősége, hogy módot ad a börtönben való lét okozta felgyülemlett feszültség levezetésére. Az intézet célja az is, hogy a fogvatartottak zárkán kívül eltöltött idejét növeljék, és ezzel visszaszorítsák az egymás közötti agressziót. A lehetőségek ugyanakkor korlátozottak: a kondicionáló termet a vizsgálat idején még nem rendezték be, a sportpálya pedig csak optimális időjárás esetén használható. Általánosan elfogadott az a nézet, amely a szabadban folytatott sporttevékenység fontosságát hangsúlyozza, ez segít az elítéltek testi és szellemi éberségének fenntartásánál. A testület kiemeli azon alaptörvényi rendelkezést, hogy a gyermeknek joga van a testi, lelki és szellemi fejlődéshez, és erről a börtön falai között sem lehet megfeledezni. Rámutatott arra, hogy amennyiben a hasznos szabadidős tevékenységek nem biztosítottak a fiatalok számára, akkor az a fenti alapjog vonatkozásában visszásságokhoz vezethet.²⁴

A tököli intézet falai között sem ritka, hogy felüti fejét a rasszizmus. A látogatás során a személyi állomány egyik tagja több alkalommal rasszista megnyilvánulást tanúsítottak a rabok irányába. A beszámolók kétirányúak voltak: a roma származású rabok kifogásolták, hogy társadalmi kisebbségüket gyakran érezteti velük a személyzet, míg a nem roma rabok úgy fogalmaztak, hogy számukra nincs lehetőség arra, hogy érvényesüljenek a börtön falai között, mivel ott kisebbségi többség tapasztalható. A testület által megállapítást nyert, hogy e területen is visszásság érzékelhető, amely adott esetben a megalázó bánásmód tilalmának követelményét sértheti.²⁵

Jelentősége okán nem hagyható figyelmen kívül a jelentés egészségügyi ellátás vonatkozásában tett megállapításai. Az osztályon az orvos kivételével minden ápoló nő, akik véleménye szerint hasznos lenne férfi ápoló jelenléte is. A befogadás során kellő alaposságú vizsgálaton esnek át a fogvatartottak, a külsérelmi nyomokat rögzítik, és nyilatkoztatják őket arról például, hogy van-e öngyilkossági szándékuk, HIV fertőzöttek-e. A fogvatartottak gyakran megbetegedéseiken kívül is segítségért fordulnak az egészségügyi személyzethez, ha fizikai erőszak fenyegeti őket. E tekintetben a Börtön szabályok szerint is kötelezettség terheli a személyzetet, ugyanis különös figyelemmel kell lennie a lehetséges külsérelmi nyomok felé akkor is, ha a fogva tartott önállóan nem jelzi a bántalmazás tényét. A testület állást foglalt abban, hogy a személyzet feladata az is, hogy a bántalmazás jegyeinek dokumentálása mellett lépéseket tegyenek a büntetlenül maradás elkerülése érdekében.

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

A legnagyobb gondot a HIV betegek ellátása okozza, mivel az egész országból ide irányítják az ilyen betegségben szenvedőket. A megvizsgálásuk után szigorúbb szabályok szerint zajlik a fertőtlenítés, külön anyagi támogatást azonban nem kap az intézet.

A fogvatartottak panaszokot a bőrbetegségek terjedése vonatkozásában, azonban ennek megelőzése nagyrészt saját magatartásukon múlik: a zárkák és WC-k rendszeres takarításán, alapos mosdáson, a pokrócok tisztán tartásán. A testület a bőrbetegségek megelőzésével és kezelésével kapcsolatban nem tárt fel visszásságot, a lehetőségekhez képest megfelelő ellátásban részesülnek a fogva tartottak.²⁶

A fenti jelentés alapján a vizsgáló testület ajánlást tett a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának a bővítési lehetőségek felmérésére, ajánlotta a szellőzés és megvilágítás hatékonyabb biztosítása érdekében intézkedések megtételét. Ajánlotta továbbá annak előremozdítását, hogy az intézetben valóban fiatalok legyenek többségben, javasolta, hogy a foglalkoztatásért felelős személyek törekedjenek a foglalkozásokon való részvétel iránti motiváltság előmozdítására.²⁷

6. Összefoglalás

Az fentiekben bemutatott, európai jogforrásokban helyet kapott követelmények és hazai törvényünkben szereplő alapelvek összevetésével megállapítható, hogy a büntetés-végrehajtási törvény rendelkezései igyekeznek megfelelni az európai elvárásoknak, hozzájárulva ezzel a harmonizáció mind szélesebb körű biztosításához. Az, hogy e rendelkezések ne csupán az írott jog szintjén maradjanak, hanem a mindennapokban is hozzájáruljanak hazánkban is az „európaibb” büntetés-végrehajtás kialakulásához, a gyakorlati szakemberek felelőségén áll. Ennek ellenőrzésére immár gyors, testületi mechanizmus áll rendelkezésre hazánkban is. Aggályos lehet, hogy az alapvető jogok biztosa hivatalának hatáskörét képező vizsgálatot követően kötelező erővel nem bíró jelentés, illetve ebbe foglalt ajánlások születnek csupán. A jogintézmény megjelenése, és a testület aktív működése – 2015-ben a tököli intézeten túl a Büntetés-végrehajtás Központi Kórháza, a 2016. évben a Somogy Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet is görcső alá került - azonban mindenképpen üdvözlendő.

JEGYZETEK

1. Európai Unió Működéséről Szóló Szerződés 67. cikk (3) bekezdés.
2. Czigler Dezső Tamás - Horváthy Balázs (2011) 3-7. oldal
3. Európai Unió Működéséről Szóló Szerződés . 67, cikk (1) bekezdés.
4. Czigler Dezső Tamás - Horváthy Balázs (2011) 11-13. oldal
5. Pallo József-Töröcsik Balázs (2011), (1. rész) 14. oldal
6. A Lisszaboni Szerződés értelmében az Alapjogi Charta ugyanolyan jogi kötőerővel bír, mint az EUSz és az EUMSZ.
7. Pallo József-Töröcsik Balázs (2011), (1. rész) 15. oldal
8. Pallo József-Töröcsik Balázs (2011), (2. rész.) 6. oldal
9. Pallo József-Töröcsik Balázs (2011), (2. rész) 7-8. oldal
10. Európai Börtön szabályok, 104. 2. szabály
11. Európai Börtön szabályok, 26. 1. szabály
12. Európai Börtön szabályok, 26.4. szabály, 23., 13-16. szabály
13. Európai Börtön szabályok, 26. 9. szabály

**III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet**

14. Büntetés-végrehajtási reintegrációs ismeretek. 48-49. oldal
15. Alapvető Jogok Biztosának Hivatala weboldala. Letöltés ideje: 2015. augusztus 12. (<https://www.ajbh.hu/opcat>)
16. 2011. évi CXLI. törvény a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni egyezmény fakultatív jegyzőkönyvének kihirdetéséről. III/A. fejezet.
17. Alapvető Jogok Biztosának Hivatala weboldala. Letöltés ideje: 2015. augusztus 12. (<https://www.ajbh.hu/opcat>)
18. Alapvető Jogok Biztosának Hivatala weboldala. Letöltés ideje: 2015. augusztus 12. (<https://www.ajbh.hu/opcat>)
19. Az alapvető jogok biztosa, mint OPCAT nemzeti megelőző mechanizmus Jelentése az AJB-1423/2015. számú ügyben. 1-3. oldal
20. Az alapvető jogok biztosa, mint OPCAT nemzeti megelőző mechanizmus Jelentése az AJB-1423/2015. számú ügyben. 5. oldal
21. Az alapvető jogok biztosa, mint OPCAT nemzeti megelőző mechanizmus Jelentése az AJB-1423/2015. számú ügyben. 6-9. oldal
22. Az alapvető jogok biztosa, mint OPCAT nemzeti megelőző mechanizmus Jelentése az AJB-1423/2015. számú ügyben. 9-10. oldal
23. Az alapvető jogok biztosa, mint OPCAT nemzeti megelőző mechanizmus Jelentése az AJB-1423/2015. számú ügyben. 10-11. oldal
24. Az alapvető jogok biztosa, mint OPCAT nemzeti megelőző mechanizmus Jelentése az AJB-1423/2015. számú ügyben. 16-17. oldal
25. Az alapvető jogok biztosa, mint OPCAT nemzeti megelőző mechanizmus Jelentése az AJB-1423/2015. számú ügyben. 18. oldal
26. Az alapvető jogok biztosa, mint OPCAT nemzeti megelőző mechanizmus Jelentése az AJB-1423/2015. számú ügyben. 20-21. oldal
27. Az alapvető jogok biztosa, mint OPCAT nemzeti megelőző mechanizmus Jelentése az AJB-1423/2015. számú ügyben. 23. oldal

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Alapvető Jogok Biztosának Hivatala weboldala. Letöltés ideje: 2015. augusztus 12. (<https://www.ajbh.hu/opcat>)
- Az alapvető jogok biztosa, mint OPCAT nemzeti megelőző mechanizmus Jelentése az AJB-1423/2015. számú ügyben. Letöltés ideje: 2015. augusztus 12. (https://www.ajbh.hu/documents/10180/1957691/Jelent%C3%A9s+a+T%C3%B6k%C3%B6li+Fiatalok%C3%BAak+B%C3%B6rt%C3%B6n%C3%A9nek+OPCAT+l%C3%A1toogat%C3%A1s%C3%A1r%C3%B3l+1423_2015/580f8b36-ee2a-4a75-a247-f3e0a0c42055?version=1.0)
- Büntetés-végrehajtási reintegrációs ismeretek. Letöltés ideje: 2015. június 30. (http://www.bvok.esy.es/jegyzetek/nevelési_jegyzet_2015.pdf)
- Czigler Dezső Tamás - Horváthy Balázs (2011): A szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség jogforrásainak feltárása. Jog, Állam, Politika, 2011/2. szám., pp. 3-13.
- Európai Börtön szabályok. Letöltés ideje: 2015. július 13. (<http://www.coe.int/t/DGHL/STANDARDSETTING/PRISONS/EPR/European%20Prison%20Rules-Hungary.pdf>)
- Európai Unió Működéséről Szóló Szerződés. Letöltés ideje: 2015. július 13. (<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/hu/TXT/?uri=CELEX:12012E/TXT>)
- Pallo József-Töröcsik Balázs (2011): A magyar büntetés-végrehajtás szabályozási környezete az európai elvárások tükrében (1. rész). Börtönügyi Szemle, 2011/2. szám. pp. 14-15.
- Pallo József-Töröcsik Balázs (2011): A magyar büntetés-végrehajtás szabályozási környezete az európai elvárások tükrében (2. rész.). Börtönügyi Szemle, 2011/3. szám. pp. 6-8.

III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet

2011. évi CXLIII. törvény a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni egyezmény fakultatív jegyzőkönyvének kihirdetéséről. III/A. fejezet.

Lektorálta: Dr. Németh Imre, egyetemi docens, Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam-, és Jogtudományi Kar, Bűnügyi Tudományok Tanszék

Daniel Haitas⁵

CHANGES IN UKRAINE'S ENERGY POLICY

ABSTRACT

This paper sets out to examine the various changes that have taken place in Ukraine's energy policies and practices in the last several years, in particular since 2014. This includes setting out the various aspects of the EU's energy *acquis* that Ukraine is subject to, and the domestic legislation that has been both passed and debated in order that it may fulfill its obligations. Here, the following areas shall be specifically focused upon: the reform of the gas and electricity sectors, as well as the attempt to create an independent Ukrainian energy regulator. In addition, the author sets out to explore the ways in which Ukraine has attempted to diversify and expand its sources of gas, specifically looking at the way in which it has sought to utilize reverse flows from European Union Member States, such as Slovakia. Throughout the paper the author seeks to reach conclusions as to the success and efficacy of these attempted policy changes.

1. Introduction

Since gaining independence in 1991 Ukraine has, in general, pursued a pro-European policy and has sought to integrate itself into the European Union. This may be said to have particularly been the case since the Euromaidan Revolution in 2014 which saw the coming to power of a unambiguously pro-Western government intent on European and Euroatlantic integration, subsequently bringing about changes in policies in various relevant areas. This has been particularly noticeable in the vital realm of energy. Here there shall be both a survey of Ukraine's obligations as a result of its membership of the Energy Community and its success so far in fulfilling these, as well as changes it has made to its energy importation practices as a result of seeking alternative sources of gas. With regards to Ukraine's attempts to approximate to EU standards and norms, as shall be seen, there have been successes, though overall its approach to implementing the Third Energy Package may be described as being „incredibly fragmented”.¹ In relation to changes to Ukraine's gas importation regime, there have been definite changes, though this also is not without its problematic elements.

2. Legal Approximation to EU Energy Norms

The EU's Third Energy Package is composed of two Directives and three regulations. These include Directive 2009/72/EC concerning common rules for the internal market in electricity and repealing Directive 2003/54/EC and Directive 2009/73/EC concerning common rules for the internal market in natural gas and repealing Directive 2003/55/EC. The latter are Regulation (EC) No 714/2009 on conditions for access to the network of cross-border exchanges in electricity and repealing Regulation (EC) No 1228/2003, Regulation (EC) No 715/2009 on conditions for access to the natural gas transmission networks and repealing Regulation (EC)

⁵ 1ST Year PhD Student, Faculty of Law, University of Debrecen, daniel.haitas@law.unideb.hu

III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet

No 1775/2005, and Regulation (EC) No 713/2009 establishing an Agency for the Cooperation of Energy Regulators.

The self-professed aim and essence of the Third Energy Package is the improvement of the internal energy market's functioning and the resolution of unresolved structural problems.² This involves the unbundling of the energy sector, which refers to the separation of energy generation and supply from network operators.³ The logic behind this is that without unbundling, single companies which both generate and sell energy, while also operating transmission networks, may have reason to obstruct competition, thus preventing fair competition, and thus being disadvantageous for consumers due to the possibility of increased prices.⁴ In addition, the Package seeks to strengthen and safeguard the independent status and nature of energy regulators.⁵

Behind the Commission's campaign is the belief that a fully interconnected and competitive energy market would help to ensure energy security through making emergency supplies more easily transferable throughout the EU, and would help to deal with the issue of climate change through the maximalization of efficient energy use and the minimalization of emissions.⁶

Beyond the Member States of the European Union, these norms and regulations have also become binding upon third party states, who have become signatories to the Energy Community Treaty. Thus, these countries are bound to implement the EU's energy *acquis*, among which is Ukraine. Below there shall be a survey and evaluation of Ukraine's attempt to conform its energy regime in line with its obligations as a signatory of the Energy Community. This shall focus on three major areas: gas, electricity and the creation of an independent regulatory.

2.1 Gas

In relation to the area of gas and the objectives of the EU in this area Directive 2009/73/EC states that „The internal market in natural gas, ..., aims to deliver real choice for all consumers of the European Union, be they citizens or businesses, new business opportunities and more cross-border trade, so as to achieve efficiency gains, competitive prices, and higher standards of service, and to contribute to security of supply and sustainability.”⁷

Ukraine, as a contracting party of the Energy Community has an obligation to pursue these objectives, and indeed is considered to be effectively reforming its gas sector, through the implementation of its Gas Sector Reform Implementation Plan, having been hailed as the first Contracting Party of the Energy Community to have developed a significant natural gas market regulatory framework.⁸ It is also argued that this reform of the gas sector has the potential to increase Central and Eastern Europe's energy security, and thus Ukraine's domestic reforms in this area have an influence and importance beyond its own borders.⁹

In April 2015 the Ukrainian Rahda passed the Law of Ukraine on the Natural Gas Market. The law was drafted by the Ukrainian government in close consultation with the Energy Community Secretariat, and Naftogaz, the Ukrainian state gas and oil company.¹⁰ The legislation states that „In pursuance of Ukraine's obligations under the Treaty establishing the Energy Community and the [*Ukraine-EU Association Agreement*] the present law is directed at implementation of the Energy Community *acquis* on energy, in particular: Directive 2009/73/EC concerning common rules for the internal market in natural gas and repealing Directive 2003/55/EC; Regulation (EC) 715/2009 on conditions for access to the natural gas

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

transmission networks and repealing Regulation (EC) 1775/2005; as well as Directive 2004/67/EC on measures to safeguard security of natural gas supply.”¹¹

It begins with, „This Law defines legal fundamentals of the functioning of the natural gas market in Ukraine founded on principles of free competition, due protection of consumers and security of supply as well as capable of integration with natural gas markets of the states parties of the Energy Community, including by means of creation of regional natural gas markets.”

According to Article 23 Ukraine’s Gas Law, entitled „General requirements of unbundling and independence of a gas transmission system operator (unbundling mode OU), paragraph 1:

„The gas transmission system operator shall be a separate legal person which is not part of a vertically integrated undertaking and carries out its commercial activities independent from activities independent from activities of production, distribution, supply of natural gas, activities of wholesale sellers. The gas transmission system operator may not carry out activities of production, distribution or supply of natural gas.”

This legislation was praised by the Director of the Energy Community Secretariat, who said that „Ukraine is well advanced in gas sector reform, having adopted the EU Third Energy Package compliant Law on Natural Gas Market which entered into force in October 2015”.¹² In general, its adoption was seen as a success which can act a model and be emulated in other attempts at approximation to EU law.¹³ The adoption of this law was followed by the creation of secondary legislation, with the assistance of the Energy Community Secretariat.¹⁴ However, all of the secondary legal regulations were not entirely adopted, and in the case of some of those that were, some of their provisions did not wholly comply with the Gas Market Law.¹⁵

A bill was approved on July 1 2016 by the Cabinet of Ministers of Ukraine which will split Naftogaz¹⁶ of Ukraine according to the requirements of the EU’s Third Energy Package,¹⁷ as specified in the Ukrainian „On the Natural Gas Market” law.¹⁸ The resolution, named „On unbundling of operations for transportation and storage (injection, withdrawal) of natural gas”¹⁹ was drafted by the Ukrainian government in conjunction with the Energy Community Secretariat.²⁰ The plan includes provision for the creation of two new entities: JSC „Main Gas Pipelines of Ukraine” (MGU) and JSC „Underground Gas Storage Facilities of Ukraine” (UGSF).²¹ These will both take over the assets of the Ukrainian transmission system operator (TSO), Ukrtransgaz.²²

However, reform of the gas sector has not been wholly unproblematic. One notable example occurred in September 2016 when the Ukrainian government announced that the economy ministry would take over control of Ukrtransgaz, the subsidiary gas transportation operator of Naftogaz.²³ This decision would have placed both the generator/supplier and transmitter of gas under the control of the same ministry. The Secretariat of the Energy Community, in response stated that “this unilateral move is not in line with the Resolution on Unbundling adopted by the government on July 1, nor was it consulted with the Secretariat.”²⁴ Furthermore, it said that „control by the same public body – the ministry of economic development and trade – over both transmission system operator and Naftogaz’ gas production and supply activities violates the unbundling provisions applicable under Energy Community law”.²⁵ There was also a threat of a possible action to enforce Energy Community rules.²⁶ In addition, the country’s creditors warned that the move could put in jeopardy the disbursement of money connected to the country’s IMF bailout package.²⁷ After a meeting between the Ukrainian Prime Minister, U.S Ambassador, and representatives from the World Bank,

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

European Bank of Reconstruction and Development, as well officials of Naftogaz and Ukrtransgaz, the Ukrainian government quickly cancelled its planned take over.²⁸

2.2 Electricity

Upon obtaining independence in 1991, Ukraine inherited a highly developed electricity sector as well as high energy consumption levels from the USSR.²⁹ In the mid-1990s Ukraine was the first country that had been part of the Soviet Union that underwent extensive reforms in the electricity sector.³⁰

A key priority of the European Commission in relation to energy reform in Ukraine has been the introduction of a new model for the electricity market.³¹ In particular, this means the reorganizing and dismantling of Ukrenergo, the country's state transmission company.³² On 31 March 2016 the Ukrainian Parliament's energy committee recommended the approval of the Electricity Market Law draft.³³ The full adoption of this law had been delayed for around one and a half years, even though by this time the secondary legislation necessary for the practical implementation of the law was already prepared.³⁴

The Energy Community has criticized this lack of progress, specifically the delay in the unbundling of Ukrenergo and distribution network operators, and has stated categorically that present Ukrainian legislation is not in compliance with the EU's Third Energy Package.³⁵ The vacillating in the passing of the necessary legislation in order to reform the electricity market even provoked the intervention of the United States Ambassador to Ukraine, Geoffrey Pyatt, who stated that his government insisted that the electricity law should be adopted in the Autumn of 2016.³⁶

Ukrainian Prime Minister Volodymyr Groysman has sought to reassure interested parties that passing legislation in conformity with EU standards was a major aim of the government and that the process was moving forward, stating on June 30 2016 at the Ukrainian Energy Conference in Kyiv that work was underway with the various parties and factions of the Ukrainian parliament in order to bring this about, and that he is confident that the legislation will be approved.³⁷

2.3 Independent Regulator

A major issue in Ukraine's complying with Energy Community standards relates to the passing legislation establishing an independent energy regulator.³⁸ After much delay and criticism, on September 22 2016 the Ukrainian parliament passed the law to create an independent energy market regulator.³⁹ The legislation is titled Draft Law No 2966-d "*On the National Commission for State Regulation of Energy and Public Utilities Sector*"⁴⁰ and was written in consultation with the Energy Community Secretariat.⁴¹ This was signed into law by President Petro Poroshenko on November 23 2016.⁴² This independent commission will have the responsibility of setting power tariffs,⁴³ and shall be composed of two members nominated by the President, two members nominated by the Parliament, and one nominated by the Cabinet of Ministers.⁴⁴ It is hoped that the adoption of this legislation and it being successfully implemented will create a truly independent regulatory authority in line with European standards.⁴⁵ The passing of this legislation was critical for Ukraine, as the European Union directly tied it to receiving a 600-million-euro loan to the reforming of this area.⁴⁶

3. Changes in Ukraine's Gas Importation Regime

The Ukrainian and Russian relationship in the realm of gas has often had problematic dimensions, going back to the 1990s, which then related in particular to issues of payment and subsequent reduction in Russian supplies, in addition to Russian complaints of gas being diverted to other European countries.⁴⁷ A serious dispute arose in 2006, when Russia stopped gas supplies to Ukraine after the latter rejected a rise in gas prices.⁴⁸ The dispute led to the disruption in supply to several other countries in Europe.⁴⁹ Later, on January 1 2009 Russia cut its gas supplies to Ukraine, which completely came to a halt on January 7, the ultimate cause of the dispute being that by the end of 2008 the two countries were unable to agree to the rate that Ukraine should pay for the upcoming year and as to how much Ukraine would be paid by Russia in terms of gas transit fees.⁵⁰ This dispute led to a over two weeks of gas shortages in Central and Eastern Europe.⁵¹

In 2014 the Maidan Revolution took place in Ukraine, which led to a spiralling of events and a subsequent escalation in tensions between Ukraine and Russia. As a result of this, changes have taken place in the nature of Ukraine's gas importation regime. Ukraine has always been greatly dependent on Russian gas, and the conflict that has ensued from 2014 has led Ukraine to seek alternative sources as a way of safeguarding its energy security. This should also be seen in conjunction with efforts within the European Union to decrease energy dependence. In March 2014 the then President of the European Council, Herman Van Rompuy, made the statement that „Today we sent a clear signal that Europe is stepping up a gear to reduce energy dependency, especially with Russia: by reducing our energy demand, with more energy efficiency; by diversifying our supply routes to and within Europe and expanding energy sources, in particular renewables; by energy security on our border and security of supply for our neighbours”.⁵² Ukraine, though not an EU Member State, can be said to be identified with these stated goals of the European Union through its membership of the Energy Community, which seeks to integrate third countries in Eastern Europe and the West Balkans into the EU's energy system and structure. Indeed, Ukrainian Prime Minister Volodymyr Groysman and the EU energy commissioner Maros Sefcovic expressed their joint aim of gradually weaning Ukraine away from Russian gas.⁵³ It should also be noted that the United States government has particularly supported this goal.⁵⁴

In 2013 Ukraine received 95% of its gas imports from Russia, and in 2014 the figure stood at around 75%.⁵⁵ During the presidency of Viktor Yanukovch Ukraine received a discount on the gas that it purchased.⁵⁶ However, amidst the tensions that ensued between Ukraine and Russia, Gazprom in early 2014 raised the gas price for Ukraine by 44%, from \$268.50 per 1,000 cubic meters to \$385.50, which amounted to a rise of 44 per cent.⁵⁷ This development increased the financial pressure being felt by the Ukrainian government, which at the time was negotiating the terms of international bailout deals.⁵⁸ Gazprom said that this increase was necessary as Ukraine owed \$1.7 billion for gas purchases since the beginning of 2013.⁵⁹ Furthermore, from June through to October 2014 Russia completely stopped delivering gas to Ukraine.⁶⁰

In this context Ukraine sought to lessen its dependence on Russian gas imports, and so an agreement was signed in April 2014 with Slovakia allowing for the the delivery of gas from EU states via Slovakia.⁶¹ In order to achieve this, Slovakia made the necessary adjustments to an old pipeline that was unused.⁶² The gas delivered to Ukraine from Slovakia has been Russian in origin, having been originally delivered there via the Ukrainian pipeline.⁶³ This deal with

**III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet**

Slovakia has been hailed as having aided Ukraine in getting „rid of gas dependence on Russia”.⁶⁴ From the second half of July 2016 the amount of gas being transported from Slovakia to Ukraine via reverse flow increased significantly.⁶⁵ As of late July, the daily volume of gas via reverse flow from Slovakia increased by 25%, totalling to 30 million cubic meters, and in the case of Poland, there was an increase by 48% to 4.2 million cubic meters.⁶⁶ This involved an increased demand for natural gas to 38 million cubic metres.⁶⁷ In September 2016 the Slovak Prime Minister Robert Fico made the commitment that his government was „ready to assist in supplying Ukraine with maximum volumes of gas through reverse flow pipelines.”⁶⁸

Relations between Ukraine the countries from which it has been attempting to obtain reverse flows of gas has had its problematic moments. For example, the Ukrainian government protested to the European Union in 2015 due to an agreement between Gazprom and Eustream which inhibits the reverse flow through one of the major pipelines that carries gas to European countries through Ukraine, specifically the one located at the Uzhgorod-Velke Kapusany transit points.⁶⁹ Ukraine claimed that the arrangement preventing the reverse flow is in violation of EU law.⁷⁰ Prime Minister Arseny Yatsenyuk said that the agreement was obstructing Ukraine’s efforts at lessening its dependence on Russian gas, and that with a full reverse flow from Slovakia Ukraine would eventually be able to obtain all of its gas imports from the EU.⁷¹

Up until the time of writing, since November 2015 Ukraine has not directly purchased gas from Russia.⁷² However, despite the very real changes which have occurred in terms of structure of Ukraine’s gas imports, the reality remains that 90% of Slovakia’s gas, plus around 45% of Poland and Hungary’s gas is Russian in origin.⁷³

4. Conclusion

Based on the above analysis, it can be said that there have been serious changes and developments in the area of Ukraine’s energy structure and practices. With regards to legislative approximation, gas reform has been hailed as a great success, and the creation of an independent regulator, after much criticism and lack of movement, has, at least in a legislative sense, moved ahead, whereas reform of the electricity sector continues to be delayed. Additionally, the break in direct imports of gas from Russia for Ukrainian domestic use and the utilization of reverse flows from other neighbouring countries signifies a large change in the whole Ukrainian energy culture, in line with the country’s general attempt to more fully orientate itself towards the West in the aftermath of the events of 2014.

REFERENCES

1. Popovych Maksym. 2016.5.22. - Energy regulator in Ukraine is another fight for independence. Kyiv Post. Accessed: 2016. September 01 (<http://www.kyivpost.com/article/opinion/oped/max-popovych-energy-regulator-in-ukraine-is-another-fight-for-independence-414294.html>)
2. European Commission: Market Legislation. Accessed: 2016. September 1: (<https://ec.europa.eu/energy/en/topics/markets-and-consumers/market-legislation>).
3. Ibid.
4. Ibid.
5. Ibid.

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

6. Buchan David (2015): Energy Policy: Sharp Challenges and Rising Ambitions. In Wallace Helen, Pollack Mark A., and Young Alasdair R. (eds.): Policy-Making in the European Union. Seventh Edition. Oxford University Press. Oxford. Page 349.
7. Preamble (1).
8. Energy Community (2016): Energy Community Country Brief: Spotlight on Ukraine. Energy Community Country Brief. 9 March 2016 Issue 3. Page 1.
9. Dixigroup (2016): Ukraine's Gas Sector Reform: A Future Win-Win for Ukraine and Europe. Ukrainian Think Tank Development Initiative. Page 1.
10. Radchenko Vitaliy. 2016. 07.07 - Ukraine: Naftogaz Unbundling Plan Adopted. Lexology. Accessed: 2016. September 10 July 7 2016. (<http://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=230892a7-d324-4d08-89df-0055bef81b84>).
11. Article 2.1.
12. Interfax-Ukraine News Agency 2016.05.24 - Energy Community Secretariat hopes Ukraine's energy regulator will correct gas market regulations. Accessed 2016. September 20. (<http://en.interfax.com.ua/news/economic/345478.html>)
13. Popovych Maksym. 2016.04.09. - Ukraine's Gas Market: A thorny way to liberalisation. New Eastern Europe. Accessed: 2016. September 28 (<http://www.neweasterneurope.eu/articles-and-commentary/1562-ukraine-s-gas-market-a-thorny-way-to-liberalisation>).
14. Energy Community. i.m. Page 1.
15. Interfax-Ukraine. Energy Community Secretariat hopes. i.m.
16. In Ukraine it is Naftogaz, along with its subsidiaries, which carries out such tasks as gas production, storage, supply and transmission. See Radchenko. Ukraine: Naftogaz Unbundling Plan Adopted. i.m.
17. Haight Brent. 2016.07.05. - Ukraine Government Authorizes Naftogaz Split, Gas Compression. Accessed: October 2. (<http://gascompressionmagazine.com/2016/07/05/ukraine-government-authorizes-naftogaz-split/>).
18. Radchenko. Ukraine, i.m.
19. Naftogaz. 2016.07.04. Ukraine's government approves Naftogaz unbundling plan. Accessed: 2016. September 9. (<http://www.naftogaz.com/www/3/nakweben.nsf/0/471E4A2222A20B92C2257FE6003174D0?OpenDocument&year=2016&month=07&nt=News&>).
20. Radchenko. Ukraine, i.m.
21. Naftogaz. i.m.
22. Ibid.
23. Olearchyk Roman. 2016. 09.18. - Ukraine under fire over gas group revamp. Financial Times. Accessed 2016. September 18. (<https://www.ft.com/content/89a349a4-7da2-11e6-8e50-8ec15fb462f4>).
24. Zhuk Alyona. 2016. 09. 19. - Economy Ministry puts seizing control over Ukrtransgaz on hold. Kyiv Post. Accessed: 2016. September 20. (<https://www.kyivpost.com/article/content/business/economy-ministry-puts-seizing-control-over-ukrtransgaz-on-hold-423225.html>).
25. Powell William. 2016. 08.17. - Bank, EC Condemn Ukraine Economy Ministry. Natural Gas World. Accessed: 2016. October 5. (<http://www.naturalgaseurope.com/bank-ec-condemn-ukraine-economy-ministry-31655>).
26. EurActiv. 2016.09.26. - After striking murky gas deal, Ukraine bows to West. Accessed: 2016. October 15. (<https://www.euractiv.com/section/europe-s-east/news/after-striking-murky-gas-deal-ukraine-bows-to-west/>)
27. Olearchyk, i.m.
28. Verbyany Volodymr. 2016. 09.19. - Ukraine Cancels Gas Pipeline Takeover After Lender Criticism. Bloomberg. Accessed: 2016. October 3.

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopiana Kulturális Egyesület Konferencia kötet

- (<https://www.bloomberg.com/news/articles/2016-09-19/ukraine-suspends-gas-pipeline-takeover-after-lender-criticism>).
29. Lovei Laslo (1998): Electricity Reform in Ukraine: The impact of weak governance and budget crises. Public Policy for the Private Sector. December 1998, Note No. 168. Page 2.
 30. Pittman Russell. 2016.02.07. - Restructuring Ukraine's Electricity Sector: What Are We Trying to Accomplish. VoxUkraine. Accessed: 2016. October 3. (<http://voxukraine.org/2015/02/07/restructuring-ukraines-electricity-sector-what-are-we-trying-to-accomplish/>).
 31. Interfax-Ukraine. 2016.06.03. European Commission hopes Ukraine reforms energy market soon. Accessed: 2016. September 30. (<http://en.interfax.com.ua/news/economic/347862.html>).
 32. EU Today. 2016. 05. 25. - Ukraine Reforms in the Electricity Sector. Accessed: 2016. September 30. (<http://eutoday.net/news/ukraine-reforms-in-the-electricity-sector>).
 33. Energy Community. Ukraine Electricity. Accessed 2016. September 2. (https://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/AREAS_OF_WORK/Implementation/Ukraine/Electricity)
 34. Interfax-Ukraine. 2016-05.25. - Director of Energy Community: „In the area of energy efficiency Ukraine did almost nothing”. Accessed: 2016. October 15. (<http://en.interfax.com.ua/news/interview/345602.html>).
 35. Energy Community. i.m.
 36. Ukrinform. 2016.06.30. - U.S expects Ukraine to adopt legislation on electricity market next fall – Ambassador Pyatt. Accessed: 2016. October 16. (<http://www.ukrinform.net/rubric-economics/2042404-us-expects-ukraine-to-adopt-legislation-on-electricity-market-next-fall-ambassador-pyatt.html>).
 37. Kyiv Post. 2016. 06. 02. Ukraine Energy Conference assures private investors ahead of planned privatization of energy companies. Accessed: 2016. October 16. (<http://www.kyivpost.com/article/content/ukraine-politics/ukraine-energy-conference-assures-private-investors-ahead-of-planned-privatization-of-energy-companies-417659.html>).
 38. Interfax-Ukraine. Director of Energy Community, i.m.
 39. Zhuk Alyona. 2016. 09. 22. Parliament passes long-awaited law on energy market regulator. Kyiv Post. Accessed: 2016. September 23. (<http://www.kyivpost.com/article/content/ukraine-politics/parliament-passes-long-awaited-law-on-energy-market-regulator-423486.html>).
 40. Radchenko Vitaliy. 2016. 10. 2016. Law on Energy Regulator Finally Adopted. Lexology. Accessed: 2016. October 8. (<http://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=d22ccbe5-3634-4d4c-94da-871a123ecdc4>).
 41. Kuchynska Olena (2016): New law in Ukraine establishes independent national energy regulator. Kinstellar. November 2016. (<http://www.kinstellar.com/insights/detail/425/new-law-in-ukraine-establishes-independent-national-energy-regulator>).
 42. Ibid.
 43. Zinets Natalia and Kalymkov Alexei. 2016. 09. 22. - Passing energy bills, Ukrainian MPs clear path for new EU loan. Reuters. Accessed: 2016. September 25. (<http://www.reuters.com/article/ukraine-energy-idUSL8N1BY2K3>)
 44. Zhuk Alyona. 2016. 09.23. - A Week in the Rada: What was done on Sept. 20-23. Kyiv Post. Accessed: 2016. September 26. (<https://www.kyivpost.com/article/content/ukraine-politics/a-week-in-the-rada-what-was-done-on-sept-20-23-423602.html>).
 45. Davydenko, Igor, Rabij, Myron B., and Sysoiev, Maksym. 2016. 11. 29. - Law on Regulator entered into force. Lexology. Accessed: 2016. 12. 3. (<http://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=6a4d1ee3-ee98-4c27-af7d-8b8c899c527b>).
 46. Zinets and Kalymkov. i.m.
 47. Stern Jonathan (2006): The Russian-Ukrainian gas crisis of January 2006. Oxford Institute for Energy Studies. January 16 2006. Page 2.

**III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet**

48. BBC News. 2006. 01.04. Ukraine and Russia reach gas deal. Accessed: 2016. December 15. (<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4579648.stm>).
49. Ibid.
50. BBC News. 2009.01.20. Q & A: Russia-Ukraine gas row. Accessed: 2016. December 15. (<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7240462.stm>).
51. Ibid.
52. Ellis Vicky. 2014. 03. 21. - EU countries agree to scrap reliance on Russian gas. Energy Live News. Accessed: 2016. October 10. (<https://www.energylivenews.com/2014/03/21/eu-countries-agree-to-ditch-reliance-on-russia-gas/>).
53. Rettman Andrew. 2016. 09.02. - EU to help Ukraine cut gas Russia dependence. Euobserver. Accessed: 2016. December 5. (<https://euobserver.com/energy/134892>).
54. Vargas Luke. 2016. 08. 16. - Ukraine, while you were out. Talk Media News. Accessed: 2016. September 20. (<http://www.talkmedianews.com/world-news/2016/08/16/ukraine-while-you-were-out/>).
55. Socor Vladimir. 2015. 04. 08. Ukraine Rapidly Dismantling Gazprom's Supply Monopoly. The Jamestown Foundation. Accessed: 2016. October 3. (<https://jamestown.org/program/ukraine-rapidly-dismantling-gazproms-supply-monopoly/>).
56. Titcomb James. 2014. 04. 01. Gazprom heaps pressure on Ukraine with gas price rise. The Telegraph. Accessed: 2016. October 17. (<http://www.telegraph.co.uk/finance/newsbysector/energy/oilandgas/10736145/gazprom-gas-ukraine.html>).
57. Mazneva Elena. 2014. 04. 01. - Gazprom Raises Gas Export Price as Ukraine Looks for Cash. Bloomberg. Accessed: 2014. April 1. (<https://www.bloomberg.com/news/articles/2014-04-01/gazprom-raises-gas-export-price-as-ukraine-looks-for-cash>).
58. Bloomberg. 2014. 04. 01. Gazprom hikes up gas price by 44%. Energy Voice. Accessed: 2016. 10. 04. (<https://www.energyvoice.com/marketinfo/56559/gazprom-hikes-ukraine-gas-price-44/>).
59. Ibid.
60. Socor, i.m.
61. Harrison Colin and Princova Zuzana. 2015. 10. 29. A quiet gas revolution in Central and Eastern Europe. Energy Post. Accessed: October 1 2016. (<http://www.energypost.eu/quiet-revolution-central-eastern-european-gas-market/>).
62. Reuters. 2014. 05. 19.- Slovak gas pipeline seen ready to supply Ukraine from September. Accessed: 2016. December 1. (<http://af.reuters.com/article/idAFL6N0O53Y320140519>).
63. Bershidsky Leonid. 2016. 01.12. - How Ukraine Weaned Itself Off Russian Gas. Bloomberg. Accessed: 2016. November 29. (<https://www.bloomberg.com/view/articles/2016-01-12/how-ukraine-weaned-itself-off-russian-gas>).
64. Ukraine Today. 2016. 07. 11 - Slovakia helps Ukraine to get rid of gas dependence on Russia – expert. Accessed: 2016. September 18. (<http://uatoday.tv/business/slovakia-helps-ukraine-to-get-rid-of-gas-dependence-on-russia-expert-693322.html>).
65. The Slovak Spectator. 2016. 08. 05. Volume of transported gas from Slovakia to Ukraine begins to grow. Accessed: 2016. September 18. (<http://spectator.sme.sk/c/20232149/volume-of-transported-gas-from-slovakia-to-ukraine-begins-to-grow.html>).
66. Ukrinform. 2016. 07. 29. Ukraine increases volume of reverse gas flow from Poland, Slovakia. Accessed: 2016 October 1. (<http://www.ukrinform.net/rubric-economics/2058545-ukraine-increases-volume-of-reverse-gas-flow-from-poland-slovakia.html>). It should also be noted that in addition to receiving reverse flows of gas from Slovakia and Poland, Ukraine has also received gas in this way from Hungary. See Stratfor. 2015. 02. 06. Hungary Continues Courting Russia and Europe. Accessed 2017. January 27. (<https://www.stratfor.com/analysis/hungary-continues-courting-russia-and-europe>).

**III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet**

67. Ukraine Today. 2016. 08. 01. Ukraine maximises gas import from Slovakia. Accessed: 2016. October 2. (<http://uatoday.tv/business/ukraine-maximises-gas-import-from-slovakia-707901.html>).
68. Ukraine Today. 2016. 09. 07. Slovakia wants to increase reverse gas supplies to Ukraine. Accessed: 2016. October 1. (<http://uatoday.tv/business/slovakia-wants-to-increase-reverse-gas-supplies-to-ukraine-741925.html>).
69. Liptakova Jana. 2015. 06. 25. - Ukraine complains to EU over Eustream. The Slovak Spectator. Accessed: 2016. September 26. (<http://spectator.sme.sk/c/20058396/ukraine-complains-to-eu-over-eustream.html>).
70. Reuters. 2015.06.04. Slovakia rejects Ukraine complaint over gas flows. Accessed: 2016. September 20. (<http://af.reuters.com/article/energyOilNews/idAFL8N0ZA2CU20150624?pageNumber=1&virtualBrandChannel=>)
71. Liptakova. i.m.
72. Polityuk Pavel. 2016. 10. 03. Ukraine cut gas consumption by 11 pct so far 2016. Reuters. Accessed: 2016. December 5. (<http://uk.reuters.com/article/ukraine-gas-consumption-idUKL5N1C91M8>)
73. Rettman. i.m.

BIBLIOGRAPHY

- BBC News. 2006. 01.04. Ukraine and Russia reach gas deal. Accessed: 2016. December 15. (<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4579648.stm>).
- BBC News. 2009.01.20. Q & A: Russia-Ukraine gas row. Accessed: 2016. December 15. (<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7240462.stm>).
- Bershidsky Leonid. 2016. 01.12. - How Ukraine Weaned Itself Off Russian Gas. Bloomberg. Accessed: 2016. November 29. (<https://www.bloomberg.com/view/articles/2016-01-12/how-ukraine-weaned-itself-off-russian-gas>).
- Bloomberg. 2014. 04. 01. Gazprom hikes up gas price by 44%. Energy Voice. Accessed: 2016. 10. 04. (<https://www.energyvoice.com/marketinfo/56559/gazprom-hikes-ukraine-gas-price-44/>).
- Buchan David (2015): Energy Policy: Sharp Challenges and Rising Ambitions. In Wallace Helen, Pollack Mark A., and Young Alasdair R. (eds.): Policy-Making in the European Union. Seventh Edition. Oxford University Press. Oxford. pp. 344-366.
- Davydenko, Igor, Rabij, Myron B., and Sysoiev, Maksym. 2016. 11. 29. - Law on Regulator entered into force. Lexology. Accessed: 2016. 12. 3. (<http://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=6a4d1ee3-ee98-4c27-af7d-8b8c899c527b>).
- Directive 2009/73/EC of the European Parliament and of the Council of 13 July 2009 concerning common rules for the internal market in natural gas and repealing Directive 2003/55/EC.
- Dixigroup (2016): Ukraine's Gas Sector Reform: A Future Win-Win for Ukraine and Europe. Ukrainian Think Tank Development Initiative.
- Ellis Vicky. 2014. 03. 21. - EU countries agree to scrap reliance on Russian gas. Energy Live News. Accessed: 2016. October 10. (<https://www.energylivenews.com/2014/03/21/eu-countries-agree-to-ditch-reliance-on-russia-gas/>).
- Energy Community (2016): Energy Community Country Brief: Spotlight on Ukraine. Energy Community Country Brief. 9 March 2016 Issue 3.
- Energy Community. Ukraine Electricity. Accessed 2016. September 2. (https://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/AREAS_OF_WORK/Implementation/Ukraine/Electricity).
- EU Today. 2016. 05. 25. - Ukraine Reforms in the Electricity Sector. Accessed: 2016. September 30. (<http://eutoday.net/news/ukraine-reforms-in-the-electricity-sector>).

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

- EurActiv. 2016.09.26. - After striking murky gas deal, Ukraine bows to West. Accessed: 2016. October 15. (<https://www.euractiv.com/section/europe-s-east/news/after-striking-murky-gas-deal-ukraine-bows-to-west/>).
- European Commission: Market Legislation. Accessed: 2016. September 1: (<https://ec.europa.eu/energy/en/topics/markets-and-consumers/market-legislation>).
- Haight Brent. 2016.07.05. - Ukraine Government Authorizes Naftogaz Split, Gas Compression. Accessed: October 2. (<http://gascompressionmagazine.com/2016/07/05/ukraine-government-authorizes-naftogaz-split/>).
- Harrison Colin and Princova Zuzana. 2015. 10. 29. A quiet gas revolution in Central and Eastern Europe. Energy Post. Accessed: October 1 2016. (<http://www.energypost.eu/quiet-revolution-central-eastern-european-gas-market/>).
- Interfax-Ukraine. 2016.05.24. - Energy Community Secretariat hopes Ukraine's energy regulator will correct gas market regulations. Accessed: 2016. October 1. (<http://en.interfax.com.ua/news/economic/345478.html>).
- Interfax-Ukraine. 2016-05.25. - Director of Energy Community: „In the area of energy efficiency Ukraine did almost nothing”. Accessed: 2016. October 15. (<http://en.interfax.com.ua/news/interview/345602.html>).
- Interfax-Ukraine. 2016.06.03. European Commission hopes Ukraine reforms energy market soon. Accessed: 2016. September 30. (<http://en.interfax.com.ua/news/economic/347862.html>).
- Kuchynska Olena (2016): New law in Ukraine establishes independent national energy regulator. Kinstellar. November 2016. (<http://www.kinstellar.com/insights/detail/425/new-law-in-ukraine-establishes-independent-national-energy-regulator>).
- Kyiv Post. 2016. 06. 02. Ukraine Energy Conference assures private investors ahead of planned privatization of energy companies. Accessed: 2016. October 16. (<http://www.kyivpost.com/article/content/ukraine-politics/ukraine-energy-conference-assures-private-investors-ahead-of-planned-privatization-of-energy-companies-417659.html>).
- Law of Ukraine on the Natural Gas Market No. 329 –VIII , April 2015.
- Liptakova Jana. 2015. 06. 25. - Ukraine complains to EU over Eustream. The Slovak Spectator. Accessed: 2016. September 26. (<http://spectator.sme.sk/c/20058396/ukraine-complains-to-eu-over-eustream.html>).
- Lovei Laslo (1998): Electricity Reform in Ukraine: The impact of weak governance and budget crises. Public Policy for the Private Sector. December 1998, Note No. 168.
- Mazneva Elena. 2014. 04. 01. - Gazprom Raises Gas Export Price as Ukraine Looks for Cash. Bloomberg. Accessed: 2014. April 1. (<https://www.bloomberg.com/news/articles/2014-04-01/gazprom-raises-gas-export-price-as-ukraine-looks-for-cash>).
- Naftogaz. 2016.07.04. Ukraine's government approves Naftogaz unbundling plan. Accessed: 2016. September 9 (<http://www.naftogaz.com/www/3/nakweben.nsf/0/471E4A2222A20B92C2257FE6003174D0?OpenDocument&year=2016&month=07&nt=News&>)
- Olearchyk Roman. 2016. 09.18. - Ukraine under fire over gas group revamp. Financial Times. Accessed 2016. September 18. (<https://www.ft.com/content/89a349a4-7da2-11e6-8e50-8ec15fb462f4>).
- Pittman Russell. 2016.02.07. - Restructuring Ukraine's Electricity Sector: What Are We Trying to Accomplish. VoxUkraine. Accessed: 2016. October 3. (<http://voxukraine.org/2015/02/07/restructuring-ukraines-electricity-sector-what-are-we-trying-to-accomplish/>).
- Polityuk Pavel. 2016. 10. 03. Ukraine cut gas consumption by 11 pct so far 2016. Reuters. Accessed: 2016. December 5. (<http://uk.reuters.com/article/ukraine-gas-consumption-idUKL5N1C91M8>).
- Popovych Maksym. 2016.04.09. - Ukraine's Gas Market: A thorny way to liberalisation. New Eastern Europe. Accessed: 2016. September 28 (<http://www.neweasterneurope.eu/articles-and-commentary/1562-ukraine-s-gas-market-a-thorny-way-to-liberalisation>).

**III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet**

- Popovych Maksym. 2016.5.22. - Energy regulator in Ukraine is another fight for independence. Kyiv Post. Accessed: 2016. September 01 (<http://www.kyivpost.com/article/opinion/op-ed/max-popovych-energy-regulator-in-ukraine-is-another-fight-for-independence-414294.html>)
- Powell William. 2016. 08.17. - Bank, EC Condemn Ukraine Economy Ministry. Natural Gas World. Accessed: 2016. October 5. (<http://www.naturalgaseurope.com/bank-ec-condemn-ukraine-economy-ministry-31655>).
- Radchenko Vitaliy. 2016. 07.07 - Ukraine: Naftogaz Unbundling Plan Adopted. Lexology. Accessed: 2016. September 10 July 7 2016. (<http://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=230892a7-d324-4d08-89df-0055bef81b84>).
- Radchenko Vitaliy. 2016. 10. 2016. Law on Energy Regulator Finally Adopted. Lexology. Accessed: 2016. October 8. (<http://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=d22ccbe5-3634-4d4c-94da-871a123ecd4>).
- Rettman Andrew. 2016. 09.02. - EU to help Ukraine cut gas Russia dependence. Euobserver. Accessed: 2016. December 5. (<https://euobserver.com/energy/134892>).
- Reuters. 2014. 05. 19.- Slovak gas pipeline seen ready to supply Ukraine from September. Accessed: 2016. December 1. (<http://af.reuters.com/article/idAFL6N0053Y320140519>).
- Reuters. 2015.06.04. Slovakia rejects Ukraine complaint over gas flows. Accessed: 2016. September 20. (<http://af.reuters.com/article/energyOilNews/idAFL8N0ZA2CU20150624?pageNumber=1&virtualBrandChannel=>)
- Socor Vladimir. 2015. 04. 08. Ukraine Rapidly Dismantling Gazprom's Supply Monopoly. The Jamestown Foundation. Accessed: 2016. October 3. (<https://jamestown.org/program/ukraine-rapidly-dismantling-gazproms-supply-monopoly/>).
- Stern Jonathan (2006): The Russian-Ukrainian gas crisis of January 2006. Oxford Institute for Energy Studies. January 16 2006.
- Stratfor. 2015. 02. 06. Hungary Continues Courting Russia and Europe. Accessed 2017. January 27. (<https://www.stratfor.com/analysis/hungary-continues-courting-russia-and-europe>).
- The Slovak Spectator. 2016. 08. 05. Volume of transported gas from Slovakia to Ukraine begins to grow. Accessed: 2016. September 18. (<http://spectator.sme.sk/c/20232149/volume-of-transported-gas-from-slovakia-to-ukraine-begins-to-grow.html>).
- Titcomb James. 2014. 04. 01. Gazprom heaps pressure on Ukraine with gas price rise. The Telegraph. Accessed: 2016. October 17. (<http://www.telegraph.co.uk/finance/newsbysector/energy/oilandgas/10736145/gazprom-gas-ukraine.html>).
- Ukraine Today. 2016. 07. 11 - Slovakia helps Ukraine to get rid of gas dependence on Russia – expert. Accessed: 2016. September 18. (<http://uatoday.tv/business/slovakia-helps-ukraine-to-get-rid-of-gas-dependence-on-russia-expert-693322.html>).
- Ukraine Today. 2016. 08. 01. Ukraine maximises gas import from Slovakia. Accessed: 2016. October 2. (<http://uatoday.tv/business/ukraine-maximises-gas-import-from-slovakia-707901.html>).
- Ukraine Today. 2016. 09. 07. Slovakia wants to increase reverse gas supplies to Ukraine. Accessed: 2016. October 1. (<http://uatoday.tv/business/slovakia-wants-to-increase-reverse-gas-supplies-to-ukraine-741925.html>).
- Ukrinform. 2016.06.30. - U.S expects Ukraine to adopt legislation on electricity market next fall – Ambassador Pyatt. Accessed: 2016. October 16. (<http://www.ukrinform.net/rubric-economics/2042404-us-expects-ukraine-to-adopt-legislation-on-electricity-market-next-fall-ambassador-pyatt.html>).
- Ukrinform. 2016. 07. 29. Ukraine increases volume of reverse gas flow from Poland, Slovakia. Accessed: 2016 October 1. (<http://www.ukrinform.net/rubric-economics/2058545-ukraine-increases-volume-of-reverse-gas-flow-from-poland-slovakia.html>).

**III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet**

- Vargas Luke. 2016. 08. 16. - Ukraine, while you were out. Talk Media News. Accessed: 2016. September 20. (<http://www.talkmedianews.com/world-news/2016/08/16/ukraine-while-you-were-out/>).
- Verbyany Volodymr. 2016. 09.19. - Ukraine Cancels Gas Pipeline Takeover After Lender Criticism. Bloomberg. Accessed: 2016. October 3. (<https://www.bloomberg.com/news/articles/2016-09-19/ukraine-suspends-gas-pipeline-takeover-after-lendercriticism>).
- Zhuk Alyona. 2016. 09. 19. - Economy Ministry puts seizing control over Ukrtransgaz on hold. Kyiv Post. Accessed: 2016. September 20. (<https://www.kyivpost.com/article/content/business/economy-ministry-puts-seizing-control-over-ukrtransgaz-on-hold-423225.html>).
- Zhuk Alyona. 2016. 09. 22. Parliament passes long-awaited law on energy market regulator. Kyiv Post. Accessed: 2016. September 23. (<http://www.kyivpost.com/article/content/ukraine-politics/parliament-passes-long-awaited-law-on-energy-market-regulator-423486.html>).
- Zhuk Alyona. 2016. 09.23. - A Week in the Rada: What was done on Sept. 20-23. Kyiv Post. Accessed: 2016. September 26. (<https://www.kyivpost.com/article/content/ukraine-politics/a-week-in-the-rada-what-was-done-on-sept-20-23-423602.html>).
- Zinets Natalia and Kalymkov Alexei. 2016. 09. 22. - Passing energy bills, Ukrainian MPs clear path for new EU loan. Reuters. Accessed: 2016. September 25. (<http://www.reuters.com/article/ukraine-energy-idUSL8N1BY2K3>)

Proofread by: Ildikó Bartha, associate professor, University of Debrecen, Faculty of Law, Department of European Law and International Law.

III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet

Dányi Tibor Zoltán⁶

"NAGYON KÖSZÖNÖM A MÁLTAI SZERETETNEK" SZOCIÁLIS VÁROSREHABILITÁCIÓ PÉCSETT

*"THANK YOU SO MUCH, MALTESE LOVE"
SOCIAL URBAN REHABILITATION IN PÉCS*

ABSTRACT

The Hungarian social housing system has undergone major changes during the political transition. One of the most difficult, but not insurmountable tasks of new management – the local governments – has been the preservation and improvement of the condition of the inherited building stock (Hegedüs 95). In the last few years, Pécs has been involved in several social urban rehabilitation programs implemented with the support of the European Union. One of these projects was conducted between 2012 and 2015 in Györgytelep in the former mining colony built more than one hundred years ago. I also took part in the work of the architect team that designed the refurbishment of the neighborhood. The dwellings, built in the late 19th century, lacking any comfort have undergone substantial changes. The doors and windows have been replaced, the walls have been heat insulated, and the plumbing has been installed. In my research I have aimed to find the answer to the questions of how effectively we spent the money for the modernization of housing estates, and how satisfied the residents are with the changed circumstances.

1. Bevezető

A rendszerváltozás során jelentős változáson átesett hazai szociálszaklakás-rendszer ma is számos kérdést vet fel. Az ország más részeihez hasonlóan (Pittini 55) Pécssett is magas a lakásra várakozók száma, és még mindig jelentős az alacsony komfortfokozatú otthonok aránya, melyek jelentős része az önkormányzatok tulajdonában van. Az átalakulások nyomán létrejövő új menedzsment – az önkormányzatok – egyik legnagyobb és legnehezebb, de nem megoldhatatlan feladata, a szociális küldetés mellett, a megöröklött épületállomány állagának megóvása, illetve javítása (Hegedüs 95).

Az utóbbi néhány évben Pécs szerencsés módon több, az Európai Unió támogatásával megvalósult rehabilitációs programnak is részese volt. Ezek között az egyik első a Györgytelepet érintő Társadalmi Megújulás Operatív Program (TÁMOP) keretében megvalósult "Benned a létra" címet viselő projekt, mely széleskörű összefogás eredményeként zajlott 2012-től. Az önkormányzat által vezetett konzorciumban számos szervezet igyekezett jobbá tenni a város Intergrált Városfejlesztési Stratégiájában (IVS) az egyik legrosszabb hírű környékként nyilvántartott, hajdan szebb napokat látott, több mint száz éve épült bányásztelepen élők élet- és lakáskörülményeit (IVS 198). A TÁMOP-ot követő Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program (TIOP) keretében került sor a beavatkozási terület rendkívül elavult infrastruktúrájának megújítására.

A 2015-ben lazarult programban magam is részt vettem a kolónia épületeinek

⁶ Dányi Tibor Zoltán tanársegéd, Pécsi Tudományegyetem, Műszaki és Informatikai Kar, Építész Szakmai Intézet

korszerűsítését tervező építészcsoporthoz tagjaként. A XIX. század végén épült, minden komfortot nélkülöző lakások valóban hatalmas változáson mentek keresztül. Az otthonokat víz- és szennyvízhálózatra csatlakoztatták, fürdőszobát, korszerű nyílászárókat, hőszigetelést kapott minden otthon, aminek köszönhetően remélhetőleg enyhülni fog a lakhatási nehézségekkel küzdők egyik legnagyobb problémája, az energiaszegénység (Habitat 2).

Kutatásomban arra kerestem választ, mennyire volt hatékony a telep korszerűsítésére fordított pénzösszeg és a befektetett energia, mennyire elégedettek a lakók az új körülményekkel, változott-e gyökeresen az élet a városnak ezen a távoli pontján. A 2016 nyarán készített kérdőíves felmérésben az érintett háztartások csaknem 90%-ából sikerült választ kapni a kérdésekre. A 100%-ban uniós finanszírozásban megvalósult beruházás eredményességének vizsgálata önmagában is érdekes feladat. Az egyetem Szociológia Tanszékének adjunktusával, Füzér Katalinnal egyeztetve a kérdőívben helyet kapott néhány, a lakók számára a felújítás előtt is feltett kérdés, így lehetőség nyílik rá, hogy még pontosabb képet kapjunk az itt élők körülményeiről, és lakóhelyükhöz való viszonyukról a változásáról.

2. Pécs szegregált területei

A pécsi szociális lakásgazdálkodás egyik jellemzője, hogy éppen a város szegregált területein magas a város tulajdonában lévő lakások aránya. Az IVS-ben körülhatárolt 8 körzet közül 5 hajdani bányász kolónián található (1. ábra), ahol a városi tulajdonban lévő lakások aránya lényegesen magasabb a városi átlagnál, mely évek óta 5% körüli. 2013-ban Pécsbányatelepen végzett kutatásom erre szolgáltatott pontos adatokkal¹. A városi átlaggal szemben itt 57% az ilyen lakások aránya, melyek a vizsgálat eredménye szerint lényegesen rosszabb állapotban vannak, mint a körzet magántulajdonban lévő, ugyanilyen korú lakásai. Györgytelep esete még ennél is kirívóbb, hisz itt kizárólag önkormányzati bérlakások találhatóak. A rendszerváltozást övező lakásprivatizáció jellemzője volt, hogy az egyébként a piaci ár töredékéért kínált lakásokat épp a legrosszabb állapotban lévő otthonok lakói nem tudták megvásárolni. Így a három nagy lakótelep (Meszes, Uránváros, Kertváros) lakásainak csak töredéke maradt önkormányzati tulajdonban, míg a hajdani bányászkolóniák alacsony jövedelemmel rendelkező lakói nem tudtak élni a saját lakáshoz jutás lehetőségével.

1. ábra: Bányászkolóniák és szegregáció Pécsen
Figure 1.: Mining settlements and segregated areas in Pécs

Forrás: IVS alapján a szerző grafikonja

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

A bányászkolóniák épületei a XIX. század végén, a XX. század elején a kor színvonalának megfelelő lakáskörülményeket biztosítottak lakóik számára. Az azóta eltelt idő alatt azonban a lakások mindenkori fenntartói nem alkalmazkodtak a megváltozott igényekhez és elvárásokhoz. Így fordulhatott elő, hogy Györgytelepen a lakásokban nem volt vezetékes víz, a nyílászárók és a falak, födégek épületfizikai tulajdonságai is messze elmaradtak a ma érvényben levő követelményektől. A három kivétellel azonos méretű lakásból álló telep nem kínált megfelelő körülményeket a változatos összetételű családok számára, hisz az egyedülálló nyugdíjastól a hatgyermekes nagycsaládig mindenki 28 négyzetméteres lakásban volt kénytelen élni. A XXI. század elején joggal elvárható minőségű és méretű lakások kialakítására az önkormányzatnak eddig nem volt anyagi lehetősége, ami joggal veti fel a jelenlegi rendszer fenntarthatóságának kérdését. Ennek az állapotnak a megváltoztatására nyílt most lehetőség az Európai Unió forrásainak megjelenésével.

2. „Benned a létra”

2012-ben Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata vezetésével szerveződött az a konzorcium, mely Európai Unió forrásokra támaszkodva a város egyik legrosszabb hírű lakónegyedének rehabilitációját tűzte ki célul. A konzorcium tagjai: Magyar Máltai Szeretetszolgálat Egyesület Csilla Gondviselés Háza, Khetanipe Egyesület, Türr István Képző és Kutató Intézet és a Baranya Megyei Kormányhivatal Munkaügyi Központja. A telep felszámolása helyett annak rehabilitációja, integrációja volt a sokszereplős projekt fő célkitűzése. A kezdeményezés arra a feltevésre alapult, hogy a szegregációs területek felszámolásának módja nem a fizikai megszüntetés, hanem a körülmények gyökeres megváltoztatása. A hosszútávú projekt egyik fontos célja az itt élő nagyszámú munkanélküli segítése annak érdekében, hogy növeljék esélyeiket a munkához jutáshoz. Ennek keretében képzéseket is szerveztek új készségek elsajátítása érdekében, melyek nemcsak a résztvevők munkaerőpiaci esélyeit növelték, de szobafestőként például megteremtették az otthonaik karbantartásához szükséges feltételeket és motivációt.

A „Benned a létra” program közvetlen folytatásaként a TIOP célja a lakhatási beruházások támogatása a TÁMOP projekt területén, Györgytelepen: lakásfelújítás, fenntartható komfortos lakások kialakítása, közterületek fejlesztése – helyi lakosok bevonásával. A megvalósításra 2014 április – 2015 november között került sor. A beruházás támogatási összege 337 millió Ft-ot tett ki. A 2. ábrán látható a komfort nélküli épületek leromlott állaga, melynek felújítása az első számú feladatot jelentette. Ez magába foglalta az épületek energetikai korszerűsítését, a homlokzatok hőszigetelését, a nyílászárók teljeskörű cseréjét, új födém és tetőszerkezet kialakítását, a víz bevezetését, fürdőszoba, WC kialakítását. Az eredetileg itt található egyforma, szoba-konyhás, 28 négyzetméteres lakások részben maradtak ekkorák, részben összenyitásra kerültek. Így a leendő lakók igényeihez jobban igazodó, változatosabb alaprajzok születhettek. Ez természetesen azzal járt, hogy a korábbinál kevesebb család él ma a telepen, jelentősen javítva ezzel az egy négyzetméterre jutó lakók statisztikáját. A pályázat kiírásában egyébként kötelező elem volt, hogy kiköltözésnek is történnie kell. Ebből a célból az önkormányzat öt lakást vásárolt Pécs keleti városrészében, integrált lakókörnyezetben, azaz nem szegregált területen.

2.ábra: Györgytelep a felújítás előtt
Figure 2.: Györgytelep before refurbishment

Forrás: Google street view

Az infrastrukturális fejlesztések tervezésével egyidőben kapcsolódott be az eseményekbe az egyetem műszaki kara. “Tervezz elérhető és fenntartható lakást” címmel az ENSZ fejlesztési programjának, a UNDP-nek a támogatásával zajlott egy hallgatói ötletterv pályázat. A feladat annak az átgondolása volt, hogyan lehetne a györgytelepi életkörülményeket megváltoztatni. Egyrészt azt reméltük, hogy a pályázatra érkező munkákban megfogalmazott ötleteket a valós tervezés során is hasznosítani lehet, másrészt az egyetem oktatóiként nagyon fontosnak találjuk, hogy a diákok már egyetemi éveik alatt is szembesüljenek társadalmi problémákkal és próbáljanak meg ezekre építészként reagálni, igyekezzenek pozitív változásokat generáló beavatkozásokat javasolni. A pályázat után egyetemi hallgatók és oktatók közreműködésével készülhettek a felújítás engedélyezési és kivitelezési tervei is.

Ahogy azt Csaba Ders, a város akkori főépítésze megfogalmazta a pályázat értékelésében: “Sok szempontból másképp merül fel ... az építész és az építészet szerepe egy ilyen feladatban, aminek a megértéshez szokni kell a kánonból való kilépés bizonytalanságát és szükség van arra a kiszolgáltatottság érzésre, amiből az a kellő nyitottság fakad, ami elvezethet egy a társadalmi és gazdasági jelenségekre érzékeny építész és építészet megszületéséhez” (Építészfórum). A nem mindennapi tervezői feladat során igyekeztünk komplex választ adni a területen élő közösség kihívásaira a családi élet színterétől egészen a közösségi élet helyszíneinek megfogalmazásáig. A hosszas iterációs folyamat eredményeként megszületett kiviteli tervek aztán a kivitelezés során is számos helyen módosultak. Az eredeti elképzelések megvalósításának hol az anyagi keretek végelessége szabott határt (kerítések, tüzfátároló bódék) hol pedig a jogi szabályozás szigorúsága (szalmabála-hőszigetelés kivitelezése). A

fenntarthatóság fontos szempontjának szem előtt tartása itt nem a legkorszerűbb technikák alkalmazását jelentette, hanem például előre fizetős mérőórák beépítését. A megújuló energiaforrások alkalmazása nem napelemek és napkollektorok telepítésével, hanem fatüzelésű kályhák betervezésével tudott megvalósulni. (Ennek a döntésnek a helyességét igazolja számomra a kutatás megújuló energiákra vonatkozó része. A válaszadók 59%-a állítja, hogy hallott már megújuló energiáról, 41% viszont nem is hallott róla. Az igennel válaszolók negyede pedig nem ismer olyan készüléket, ami megújuló energiaforrással üzemel, azaz ezeknek a technológiáknak az ismertsége ebben a közösségben igen alacsony.)

3. ábra: Györgytelep a felújítás után
Figure 3.: Györgytelep after refurbishment

Forrás: A szerző felvétele

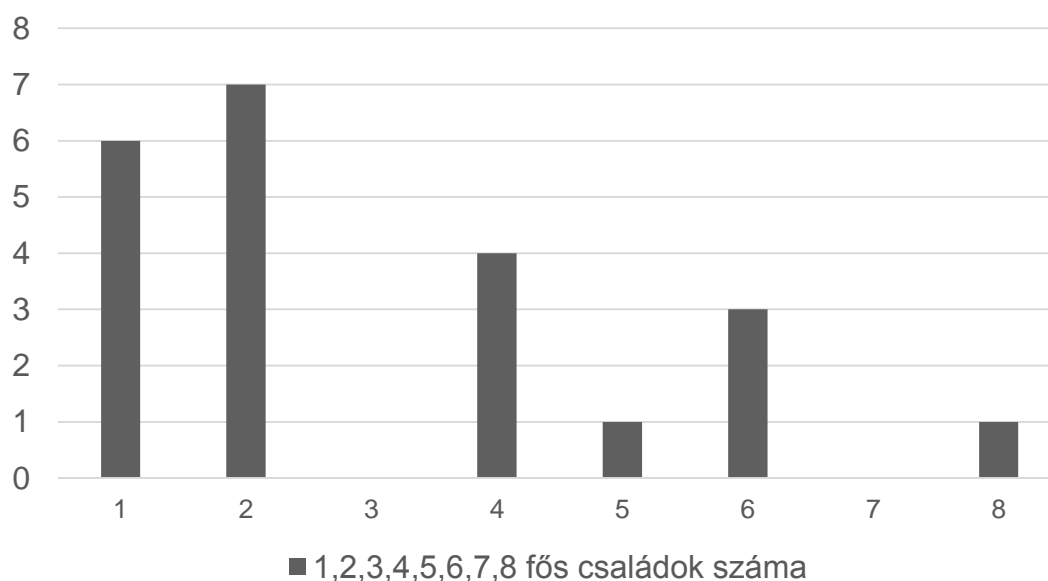
4. Kérdőíves felmérés a lakók elégedettségéről

2016 augusztus végén kerestem fel az előző évben befejeződött felújítási program helyszínét, Györgytelepet, hogy felmérjem az ott élők elégedettségét, megismerjem véleményüket a három éven keresztül zajló TÁMOP-ról és TIOP-ról, megpróbáljak tanulságokat leszűrni a 22 lakás megújításával végződött, Pécs életében nagy jelentőséggel bíró beruházásról. Ehhez a Google Docs FORM applikációját használtam. A kérdőívek kitöltése saját készülékemről, online történt. A felméréshez a több mint 10 éve a helyszínen dolgozó, a JELENLÉT programot kidolgozó és működtető Magyar Máltai Szeretetszolgálat biztosított kísérőt. A kérdőívek kitöltése névtelenül történt, önkéntesen. A telepen jelenleg 26 lakás van, melyek közül négyet Toller László polgármestere idején épített az önkormányzat, 22-t pedig most újított fel. Egy

lakásban a felmérés idején nem laktak, kettőben elutasították a válaszadást és egy helyen nem találtam otthon lakót egyszer sem. Így 22 háztartás egy-egy tagja vállalta a kérdőív kitöltését. A válaszadók közül a legrégebben itt élő 45 éve került a telepre, a megkérdezettek átlagosan 21,5 éve györgytelepi lakosok. 10 család költözött nagyobb lakásba a felújítás után, 7 ugyanakkorába, 2 pedig kisebbbe.

A megkérdezett háztartások létszáma 1 és 8 között változik (4. ábra). A családok átlagos létszáma 3 fő. A háztartások többségében, 13 lakásban nem él kiskorú gyermek, 4 családban él 2 gyermek, egy családban van 3 gyermek, 3 családban él 4 gyermek, egy családban pedig 5. Az átlagosan gyermeklétszám így 1,3. 3 háztartásban nincs munkaképes korú felnőtt, csak nyugdíjas, 7 háztartásban egy, 12-ben pedig két munkaképes felnőtt él. A 31 munkaképes felnőtt közül jelenleg 20 rendelkezik munkával. A családok közül kettő kétkeresős, 16 pedig egykeresős, mindössze egy családban nincs munkája egyetlen munkaképes korú felnőttnek sem, ami lényegesen jobb érték a beavatkozást megelőző időszakhoz képest. Megítélésem szerint ez az eredmény egyértelműen a telepen lezajlott “Benned a létra” projektnek köszönhető, remélhetőleg hosszútávon fennmaradni képes eredmény.

4. ábra: A családok létszáma
 Figure 4.: Size of families

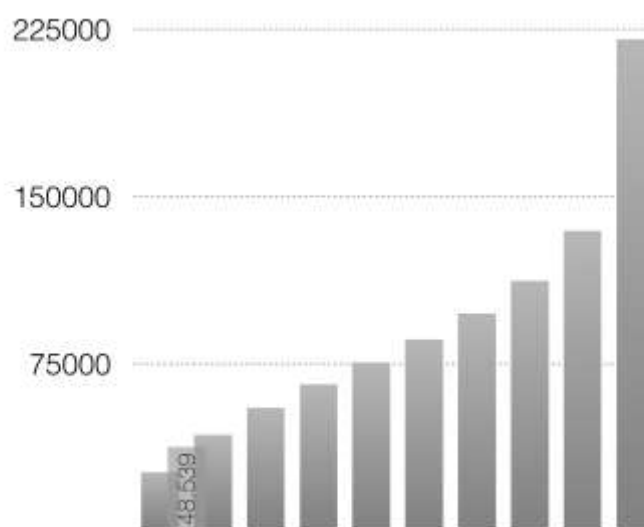
Forrás: a szerző grafikonja saját kutatás alapján

Az önkéntesen bevallott jövedelmi viszonyok alapján az egy háztartásra eső havi bevétel 112.750 Ft. A legalacsonyabb havi jövedelme egy egy fős háztartásnak van, havi 28.500 Ft. Széles skálán mozog az egy főre eső havi jövedelem értéke: a legalacsonyabb 10.750 Ft míg a legnagyobb egy főre eső jövedelem 150.000. A telep háztartásaiban az egy főre eső jövedelem átlagosan 48.539 Ft. A KSH által közölt, megyeszékhelyeken élők jövedelmével összehasonlítva ezzel az itt élők az 1. és 2. decilis között helyezkednek el (5. ábra). Háztartásonként 6,7 és 40% között változik a lakbérre és rezsire költött összeg aránya. A jövedelemnek átlagosan 22%-át költik lakhatásra, azaz bérleti díjra, víz- és áramdíjra. Ez fejlett társadalmakban elfogadottnak tartott érték, sőt kimondottan alacsony. Ehhez hozzájárul az,

hogy a program kiírása szerint egy átmeneti időszak alatt nem lehet emelni a lakások bérleti díját, annak ellenére, hogy magasabb komfortkozattá váltak az otthonok. Nyitott kérdés azonban, hogy mi történik, ha elmúlik ez az átmeneti állapot, annál is inkább, mivel a válaszadók több mint kétharmada azt mondja, a jelenleginél nem tudna többet költeni lakhatásra.

5. ábra: Az egy főre jutó havi jövedelem a megyeszékhelyen élők jövedelméhez viszonyítva

Figure 5.: Average monthly income compared to income of people in county seats

Forrás: A szerző grafikonja saját kutatás és KSH adatok alapján

Ahogy korábban említettem, a tervezési időszak alatt is fontosnak tartottuk a hosszútávú fenntarthatóság megteremtését. Ezért is vizsgáltam meg, tudják-e az itt élők, kinek a feladata a lakás egyes elemeinek karbantartása. 14,4% nem tudott választ adni azokra a kérdésekre, hogy kinek kell megjavítani az elromlott vízcsapot, tűzhelyet, ajtót, ablakot, kéményt, kinek kell festenie a lakásban, 29,5% pedig rosszul gondolja, hogy ezek közül mit kell az önkormányzatnak javítani és mit a lakónak. Ez igen magas érték, különös tekintettel arra, hogy beköltözés után erre vonatkozóan tájékoztatást is kaptak a lakók. Jelentős százalékban gondolják a válaszadók, hogy az önkormányzatnak sincs elég pénze a karbantartásokra, a lakók 62%-ának pedig egyáltalán nincs anyagi tartaléka erre. Ezek az adatok felvetik a projekt fenntarthatóságának kérdését. Az önkormányzati lakások általános rossz állapota gyakran napirendre kerülő téma. Az állagromlás egyértelműen a rendszeres karbantartások elmaradásának következménye. Fontos lenne egy olyan rendszer kiépítése, ahol biztosított az állagmegóvás. Ez nagy valószínűséggel ebben az esetben sem fog megtörténni.

A karbantartási hajlandóság elmaradásának egyik oka lehet, hogy a szociális bérlakásokat az önkormányzat maximum 1+3 évre adja bérbe, így az ott élők gyakran még azokat a rájuk tartozó állagmegóvást jelentő munkákat sem végzik el, melyek elengedhetetlenek lennének egy folyamatos használatban lévő lakás esetén. Az valóban elgondolkodtató, hogy elvárható-e egy lakótól, aki csak néhány évig él egy lakásban, hogy például annak nyílászáróit önerőből

karbantartsa netalán cserélje, ha azok olyan rossz állapotban vannak. Azt gondolom, erre a válasz egyértelműen nem. A három évenként felülvizsgált bérleti jogosultság ellenére az itt élők többsége nem gondolja, hogy rövid időn belül kikerülhetne a szociális lakás rendszerből: 60% 3 évnél hosszabbra becsüli azt az időt, amit önkormányzati lakásban fog tölteni, ezen belül 55% szerint ez hosszabb lesz 10 évnél is, gyakorlatilag nincs arra esély, hogy támogatás nélkül, piaci alapon bérelt lakásba költözzenek, netán saját lakáshoz jussanak. Ugyanakkor erős a vágy a költözésre: a lakók több mint $\frac{3}{4}$ -e szeretne innen elköltözni. A legtöbben a városban máshova egy önkormányzati lakásba, hatan saját lakásba, de olyan is akad, aki másik településre menne. A felmérésnek ez a része nem mutat magas elégedettséget, annak ellenére, hogy azt a lakók is elismerik, jelenlegi életkörülményeik lényegesen jobbak, mint az azt megelőző.

Egy városrész szegregáltságának egyik mutatója, hogy az ott élőknek megvan-e a lehetősége az emberhez méltó lakhatásra, a munkába és iskolába járásra, a város közösségi életébe való bekapcsolódásra. Figyelemre méltó, hogy a lakók több, mint 90%-a legalább részben biztosítottnak tartja az emberhez méltó lakhatást és a munkához jutást a felújított telepen. Ugyanakkor a megkérdezettek több mint harmada legalább részben hiányolja a közösségi programokhoz való hozzáférés lehetőségét (3. ábra). Ezek alapján azt gondolom, egy adott lakóterület életminőségének megítélésében a lakások minősége mellett kiemelkedően fontos a környék szocializációjának színvonala. Összességében az itt élők a közepesnél gyengébbnek tartják az itteni életminőséget a pécsi átlaggal összevetve egy ötös skálán, ahol az egyes azt jelenti, hogy itt “Az átlagnál sokkal rosszabbul”, az ötös pedig azt, hogy “Az átlagnál sokkal jobban” élnek itt az emberek. Mondják mindezt annak ellenére, hogy lakásaik minősége nagyrészt megfelel igényeiknek, azaz a költözés okát valami másban kell keresni.

6. ábra: A Györgytelepen élők véleménye lakóhelyükről a szegregáltsági mutatók szerint
 Figure 6.: Opinion of inhabitants in Györgytelep about segregation indicators

Forrás: Saját kutatás alapján

5. A lakókörnyék megítélése tíz év múltán

Füzér Katalin adjunktus a PTE BTK Szociológia Tanszékének munkatársa kollégáival egy fontos tanulmány elkészítésével alapozta meg a györgytelepi TÁMOP és TIOP döntéshozatali rendszerét². A szerző a rendelkezésemre bocsátott dokumentumban korábban végzett kutatási eredményeket is bemutat, így például a 2005-ös Társadalmi tőke, és a 2006-os Társadalmi kirekesztődés és társadalmi tőke kutatását. 2016-os felmérésem egy részében ugyanazokat a kérdéseket tettem fel a lakóknak, amelyekre tíz évvel korábban is válaszoltak a györgytelepiek. Lássuk, hogyan változott az itt élők véleménye lakóhelyükről az eltelt évek alatt, miközben fizikai környezetük gyökeresen megváltozott:

1. táblázat: A környékbeliek támogatási készségének megítélése

Table 1.: Assesment of support skills of locals

Kijelentések	2006	2016
„Itt az emberek segítik egymást”	18,18%	4,5%
„Csak akkor segítik egymást, ha baj van”	18,18%	4,5%
„Inkább mindenki maga boldogul”	63,64%	73%

Forrás: Füzér és saját kutatás

2. táblázat: Az elvárható szolidaritás megítélése

Table 2.: Assesment of expected solidarity

Képzeld el, hogy itt a közelben elveszíti a személyi igazolványát és valaki a környékről megtalálja az utcán. Mennyire valószínű, hogy visszajuttatják Önnek?	2006	2016
Valószínű	27,77%	13,64%
Nem valószínű	72,23%	86,36%

Forrás: Füzér és saját kutatás

3. táblázat: Részegek vagy hangoskodók vannak az utcán

Table 3.: There are drunks or rowdy in the streets

	2006	2016
Nem jellemző a környékre	5,56%	54,54%
Jellemző a környékre	94,44%	36,36%

Forrás: Füzér és saját kutatás

4. táblázat: Vandalizmus a környéken

Table 4.: Vandalism in the neighborhood

	2006	2016
Nem jellemző a környékre	32,73%	54,54%
Jellemző a környékre	67,27%	36,36%

Forrás: Füzér és saját kutatás

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

5. táblázat: Zajos szomszédok

Table 5.: Rowdy neighbors

	2006	2016
Nem jellemző a környékre	53,36%	77,27%
Jellemző a környékre	44,64%	22,73%

Forrás: Füzér és saját kutatás

6. táblázat: Lakóhellyel való megelégedettség

Table 6.: Satisfaction of residence

	2006	2016
Elégedett	23,22%	31,82%
Nem elégedett	76,78%	68,18%

Forrás: Füzér és saját kutatás

A fenti hat táblázat adataiból kitűnik, hogy számos kérdésben jelentősen javultak az állapotok Györgytelepen. Ilyenek például az utcai hangoskodásra, vandalizmusra vagy a zajos szomszédokra vonatkozó kérdések, melyekre minden esetben lényegesen pozitívabb válasz érkezett most, mint 10 évvel korábban. A környékbeliek támogatási készségével kapcsolatban nem szignifikánsan ugyan, de mégiscsak romlott a helyiek véleménye, bár látható, hogy a válaszok egymás közötti megoszlása nagyon hasonló a 10 évvel korábbi eredményhez, és az is igaz, hogy erre a kérdésre most 4 háztartásban nem válaszoltak, ami a válaszadók több, mint 18%-a. Szintén negatív irányban mozdult az elvárható szolidaritás mértéke. Összességében a lakóhellyel való megelégedettség, ha csekély mértékben is, de kedvezőbb most, mint a megelőző időszakban, azaz jobb Györgytelepen lakni, és ebben bizonyára nagy szerepe van az itt lezajlott két szociális városrehabilitációs programnak is.

6. Összefoglalás

Egy többszázmillós költségvetésből megvalósult beruházás esetén különösen fontosnak gondolom, hogy az elköltött pénz a lehető leghatékonyabb módon hasznosuljon. Ez a hasznosság nemcsak az épületek állagának kiemelkedő javulásában nyilvánulhat meg, hanem azokban a változásokban, melyeket a fizikai beavatkozás indukál a közösségben, mert meggyőződésem szerint ebben a tervezési feladatban különösen fontos a környezet tudatos tervezése oly módon, hogy az pozitív társadalmi magatartásformákat bátorítson. Ezt a gondolatot tartom a szolidáris építészet alapvetésének.

A györgytelepi szociális városrehabilitáció rendkívüli eredményeket hozott a korábban a város egyik legelmaradottabb lakáskörülményeket nyújtó negyedében. A minden komfortot nélkülöző lakások helyett itt ma már valamennyi önkormányzati lakásban van vezetékes víz, fürdőszoba és WC, melyek elengedhetetlenek ahhoz, hogy kijelenthessük, biztosítva vannak az emberhez méltó lakhatás feltételei. Sajnos a városban számos olyan önkormányzati üzemeltetésű lakásról tudunk, amelyre ez nem mondható el.

A kérdőív végén lehetőségük volt a válaszadóknak arra, hogy elmondják véleményüket a beruházásról. Ezzel a lehetőséggel mindenki élt is. A válaszokból kiderül, hogy a változásokkal a lakók többsége elégedett:

„Nagyon köszönöm a máltai szeretetnek, az önkormányzatnak, hogy visszaköltözhettem egy szép lakásba” „A házakkal meg vagyok elégedve, de nem akarom, hogy a gyerekeim itt

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

nőjenek fel.” „A lakással nincs problémám, elég jól eltalálták ezeket a házakat. Szerintem a mi dolgunk volna, hogy karbantartsuk a kályhát, tűzhelyet, ajtót, ablakot, nekünk kell megbecsülni, amink van.” „Nem így egybe kellett volna, de elégedünk meg ezzel. Sokan örülnének egy ilyen lakásnak, meg vagyok így elégedve.” „Rossz volt Györgytelep híre, de mi is élünk ugyanúgy, mint a belvárosiak.”

A kivitelezés minőségére azonban többen panaszkodnak, és a beígért, de elmaradt fejlesztéseket is sokan hiányolják:

„Az udvarok, a terület nagyon ramaty módon lett kivitelezve. Csapadékvíz nincs elvezetve az udvarból, csak csináltak egy dózerolást. Eső után áll a víz, elpusztítja a veteményt. Az utat normálisan meg kellett volna csinálni, és helyi járatot közlekedtetni Szabolcsfalun keresztül. Ahogy tudtam kiigazgattam magamnak a környezetemet, fásítottam, szőlőt ültettem, tereprendezést csináltam.” „Nincs udvarunk, az hiányzik, ahol a gyerekek játszhatnak. Ígérték, hogy lesz játszóter.” „Nincs befejezve a projekt, a közterülettel nem csináltak semmit. Támfalakat nem csináltak. Hátul a feltöltés nem sikerült, leomlott.” „Tereprendezést ígérték, de nem csináltak semmit, kerítést ígérték, nem valósult meg. Utat ígérték, nem valósult meg, nem jár le a Biokom. Télen nem lehet közlekedni, mentő nem jött le a szülő feleségemhez, iszonyúak az utak. Nagyon sok pénz zsebre ment.” „Nagyon hanyag munkát végeztek: letaposták a küszöböt a munkások, a másik küszöb alatt nincs anyag, de nem lehet hozzányúlni egy évig.” „A járólapok süllyednek, meg minden. A házzal meg vagyok elégedve, csak az udvar, pince kerítés, megígérték, de nem lett.”

A pozitív változások – úgy látszik – nem tudják maradéktalanul ellensúlyozni a tereprendezés és a közterek rendezésének elmaradását. A kérdőív egyik kérdése így hangzott: „A felújítási munkák előtt mire gondolt, min kellene változtatni?” Az erre adott válaszokból is kitűnik, hogy a lakások minősíthetetlen állapota ellenére csaknem ugyanannyian az utak és közterek állapotának javítását tartották a legfontosabbnak, és négy válaszoló szerint az emberek hozzáállásán, mentalitásán kellene változtatni. Bár tervezőként igyekeztünk olyan javaslatokat megfogalmazni, amelyek minden érintett lakó megelégedésére szolgálhatnak, azt állapíthatjuk meg, hogy ezt a célkitűzést nem sikerült hiánytalanul teljesíteni.

Rendkívül fontos lenne viszont, hogy a lehető legtöbb tanulságot vonjuk le a Györgytelepen megvalósult projektből. Bízunk benne, hogy sikerül olyan szociálislakás-gazdálkodási rendszert kiépíteni, amely lehetőséget teremt az ehhez hasonló projektek megvalósítására, akár Európai Unió források bevonása nélkül, és megteremthető lesz az, amit az egyik itt élő is megfogalmazott a kérdőív utolsó kérdésére adott válaszában:

„Fontos lenne folytatni a programot a fenti utcákban, mert a helyieknek nincs pénz helyrehozni a házakat. Több családnak kell lehetőséget teremteni a jobb környezetben élésre.”

JEGYZET

1. Pollack Periodica 10(2):69-80. 2015 augusztus
2. Dr. Füzér Katalin: Hősök tere, Györgytelep és környéke 2012.12.30.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Habitat for Humanity, 2013. Lakhatási szegénység és lakáspolitikai – diagnózis és ajánlások
http://www.habitat.hu/files/0602_lakaspolitikaiallasfoglalas_Habitat_final.pdf 2013.10.12.

III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet

Hegedűs J., Lux, M., Teller N. (2013) Social Housing in Transition Countries. Taylor & Francis, New York

Pécs Megyei Jogú Város Integrált Városfejlesztési Stratégia
http://gov.pecs.hu/download/tajekoztatok/ivs/pecs_ivs.pdf 2015.10.12.

Pittini, Alice és Laino, Elsa (2011): Housing Europe Review 2012. COCEDAS Housing Europe's Observatory, Brüsszel

Építészforum.hu, 2013. 09. 20. Pécs, György telep - tervezz elérhető és fenntartható lakást. Letöltés ideje: 2016.12.12. (<http://epiteszforum.hu/pecs-gyorgy-telep-tervezz-el erheto-es-fenntarthato-lakast>)

Lektorálta: Dr. Tamás Anna Mária adjunktus, Pécsi Tudományegyetem, Műszaki és Informatikai Kar, Építész Szakmai Intézet

Gálosi Kovács Bernadett⁷ - Haffner Tamás⁸

AZ ENERGETIKA, MINT AZ OROSZ GEOPOLITIKAI ÉRDEKÉRVÉNYESÍTÉS ESZKÖZE

ENERGY POLICY AS A TOOL OF RUSSIAN GEOPOLITICAL ADVOCACY

ABSTRACT

Energy is one of the key tools of Russian geopolitical advocacy that Russia can still use efficiently through the energy supply systems built up after WWII and that is still unavoidable. After the collapse of the Soviet Union, the advocacy role of the Russian state has decreased however it has never completely lost its influence on the energy sector and thereby on the countries depending on it. We can speak about the active use of energy relations as a tool of political advocacy again since 2006, nonetheless we cannot observe a complete lack of use of these tools between 1990 and 2006 either. The former Soviet republics and the former satellite countries were the targets of these actions, which illustrates the long-term effects of energy dependency systems developed between 1945 and 1990. The 2006 Russian-Ukrainian conflict was the first, when Russia did not only threaten with but actually reduced the amount of natural gas transported. During the 2006 and the 2009 Russian-Ukrainian conflicts, it became clear that Russia actually uses limitation of supply and price policy pressure and not only as a means of threat in order to enforce its political interests, even accepting its negative consequences.

1. Bevezető

Napjainkban az energiabiztonság a biztonságpolitikai kihívások egyik kiemelt területe, melyre az egyre energiaigényesebb gazdasági növekedés mellett fokozódó figyelem hárul. A Föld energiaellátásának jelenlegi szerkezetében kiemelkedő szerepe van a fosszilis tüzelőanyagoknak. Különösen nagy a földgáz és a kőolaj gazdasági és politikai szerepe, mely e nyersanyagok kitermelői számára politikai és gazdasági érdekérvényesítési lehetőséget ad. Ezt az érdekérvényesítési lehetőséget használták az OPEC országai az 1973-ban kirobbantott és azóta ciklikusan ismétlődő olajválságok során, valamint ennek segítségével gyakorol a mai napig nyomást Oroszország a korábban az érdekszférájába tartozó országokra, s azokon keresztül magára az Európai Unióra is.

2. Oroszország geopolitikai érdekérvényesítésének eszközrendszere

A Moszkvai Nagyfejedelemség területén a 15. században jelent meg az orosz birodalmi gondolat, hozzávetőlegesen ekkortól tekinti magát a fejedelemség a Kelet-Római Birodalom örökösének.¹ E gondolat megvalósítására a 16 – 17. században végbemenő orosz területi expanzió következtében az Orosz Birodalom területe keleten elérte a Csendes- Óceánt. A keleti

⁷ Dr. Gálosi-Kovács Bernadett Ph. D. adjunktus, Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Politikai Földrajzi, Fejlődési és Regionális Tanulmányok Tanszéke

⁸ Haffner Tamás Ph. D.-hallgató, Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Földtudományok Doktori Iskola, doktorjelölt PTE Közgazdaságtudományi Kar Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

expenziót a 17 – 18. században a nyugati terjeszkedés követette, amely a Balti-tenger eléréséhez vezetett. A 19. században a nyugati orosz terjeszkedéssel szemben fennálló nemzetközi ellenállás és az Európában a napóleoni háborút lezáró bécsi kongresszust követően meghatározóvá váló egyensúlyi politika és a meghódított nemzetiségek nacionalista törekvései gátolták a hagyományos terjeszkedés lehetőségét. Ennek következtében a fegyverrel történő terjeszkedés eszközt az orosz birodalmi doktrínák váltották fel, melyek segítségével kívánta a birodalom befolyását kiterjeszteni más nemzetállamokra. Az első ilyen doktrína a pánszlávizmus, majd az etnocentrikus pánszlávizmus eszméjének terjesztése volt, mely a szláv népek orosz vezetésű államszövetségének létrehozását, a német, török és magyar területeken élő szlávok felszabadítását hirdette. A 19. század végére a pánszlávizmus háttérbe szorulásával az eurázsiai imperializmus került a politikai célok előterébe, mely a fegyveres térhódítás ismételt előretörését jelentette.²

Az I. világháború elvesztését követően 1922-ben megalakuló Szovjetunió Lenin halála után a hagyományos orosz birodalmi törekvéseket adaptálva, a szovjet birodalmi törekvések megvalósítására helyezte a hangsúlyt. A II. világháborút követően a Szovjetunió Európa meghatározó és a világ egyik legjelentősebb szárazföldi katonai hatalmává vált. A szovjetek megtarthatták a Molotov-Ribbentrop - paktum alapján elfoglalt területek döntő hányadát, valamint a Baltikumot, Besszarábiát és Kárpátalját. A területi növekedés mellett geostratégiai szempontból a Szovjetunió számára kiemelten fontos volt befolyásának kiterjesztése Közép- és Dél-Európára, felelevenítve a korábbi pánszláv elképzeléseket. Európa keleti fele a Szovjetunió érdekszférájába került, ahol a hatalomba segített és a szovjet fegyveres jelenlét segítségével a szovjetbarát kormányok biztosították a Szovjetunió befolyásának fennmaradását.

A Szovjetunió nemcsak katonai potenciálját használta érdekérvényesítésre. Az 1945-ben megalakult Egyesült Nemzetek Szervezetének Biztonsági Tanácsában állandó tagként a Szovjetunió vétőjoggal rendelkezett, mellyel a nemzetközi politika megkerülhetetlen szereplőjévé vált.³ A hidegháború időszakában a fegyveres érdekérvényesítést ismételt felváltotta külpolitikai érdekérvényesítés és befolyásszerzés kiterjesztésének időszaka. Ennek egyik eszközét a szovjet szénhidrogénkészletek adták.

3. Oroszország energiagazdaságának természetföldrajzi alapjai

Oroszország területe ásványkincsekben, s ezen belül fosszilis energiahordozókban rendkívül gazdag. A Közép-szibériai-fennsík nyugati peremén jelentős mennyiségű kőszén és kőolaj készletek találhatók.⁴ Az Ural és a déli peremhegyvidék közti üledékgyűjtőben a földtörténeti ókortól kezdődően folyamatos volt az üledék felhalmozódása, ahol napjainkban is képződik a kőolaj, igaz kitermelése nehezen megoldható.⁵ Oroszország emellett nagyszámú, különböző korú és tektonikai eredetű üledékmedencével rendelkezik, ahol természetföldrajzilag lehet számítani szénhidrogén-előfordulásra. A kőolaj- és földgázbányászatának legfontosabb területei a Volga és az Urál között, illetve a Nyugat-szibériai-alföldön találhatók. A világszerte ismert, mintegy 100 szuperóriás (680 millió tonna kőolajegyenérték feletti) földgázmező közül 20 Oroszországban található. Az ország bizonyított kőolajkészlete 103,2 milliárd hordó (2015), földgázállománya 47800 Mrd m³ (2014).⁶ Az oroszországi kitermelés súlypontja Nyugat-Szibéria, az olaj 2/3-a, a gáz több mint 85%-a innen származik. A feltárások folyamatosak és eredményesek, az arktiszi termelésbe való bevonásának lehetősége is adott, mivel a föld ásványolaj-tartalékának bizonyítottan több mint egynegyede ezen a területen található.

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

A kőolajtermelés Oroszországban 1929-ben kezdődött, amikor is kálisó után kutatva Szolikámszk környékén 319 m mélységből kőolaj tört a felszínre. A kutatás eredményes volt Baskíriában, a Belaja-folyó völgyében (Isimbaj, Ufa – 1932), majd 1937-ben Tujmazi környékén. A második világháború utáni kutatások eredményeként kezdődött meg egyrészt a Pecsora-medencében, másrészt a Nyugat-Szibériai alföldön (Baku III) a termelés. A kitermelés az Ob-Irtis mocsárvilág magasabb teraszaitól északra terjedt. A Nyugat-szibériai alföldön, illetve a Léna-medencében folyó kutatások új, kőolajban gazdag lelőhelyekről beszélnek, a kitermelés feltételei azonban itt még kedvezőtlenek.

A kőolaj kitermelés mellett a világpiac, és a hazai gazdaság igényei miatt Oroszországban a földgáz is felértékelődött. A kőolajmezőkön termelt földgáz mellett Nyugat- és Kelet-Szibéria északi területei (Berjozovo, Urengoj, Jamburg, Jamal-félsziget) és az Ural déli részének (Orenburg) mezői az ország ellátásán kívül jelentős exportot is biztosítani tudnak. Kisebb gázmezők kapcsolódnak még hozzájuk, például a Volga-mente, Kaukázus északi előterében a sztavropoli mező. A nyugat-szibériai földgázt Orenburg környékén gyűjtik össze, és irányítják az ország európai részébe.⁷ Az oroszországi gáztermelés az Urálon túl, Nyugat-Szibériára koncentrálódik, 2006-ban a teljes orosz termelésből 92% volt a részesedése. A Nyugat-Szibériától keletre fekvő lelőhelyek 7, Oroszország európai fele pedig 1 százalékkal járultak hozzá a gáztermeléshez.

4. Energia, mint geopolitikai érdekérvényesítő eszköz

A szénhidrogének 1950-es években történő, energiaszektoron belüli felértékelődése következtében felgyorsult a Szovjetunióban a kőolaj- és földgázkészletek feltárási folyamata. Ekkor váltak a szénhidrogének, azon belül is elsődlegesen a földgáz a Szovjetunió birodalmi céljainak egyik alappillérvé.⁸ Az egyoldalú energetikai függőség kialakításának lehetőségét adta a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa (KGST) európai országainak, az erőltetett iparosítás következtében jelentkező energiaimport szükséglete. A kiépített kőolaj és földgázszállító rendszerek centralizáltak lettek, a sugaras jellegű vezetékes infrastruktúra biztosította, hogy az energetikai kapcsolatokat a KGST országai közül a Szovjetunió kívül senki ne tudja érdemben befolyásolni. Ennek következtében a KGST országokban, így Magyarországon is gazdasági szempontból irracionális, piaci szempontokat figyelmen kívül hagyó, alternatív beszerzési lehetőségeket kizáró, a szovjet befolyást évtizedekre konzerváló ellátási rendszer jött létre.⁹ A növekvő igények kielégítése érdekében a Szovjetunió fokozatosan, 1950-re évi 5,8 milliárd köbméterre, 1960-ra 45,3 milliárd köbméterre, míg 1970-re 198 milliárd köbméterre növelte a földgáz kitermelését. A gyorsuló ütemben növekvő termelés biztosította a szatellit országok igényeinek kielégítését. E országok földgázigényét biztosító Testvériség vezeték, mely a világ legnagyobb gázvezetéke, 1967-re elérte Csehszlovákiát. A szovjet gázvezetékrendszer hossza 1970-re 56 000 kilométerre nőtt.¹⁰ A csővezeték kiemelt szerepet játszott és játszik Olaszország, Magyarország, Szlovénia, Csehország, Ausztria és Horvátország gázellátásában

Bár a Szovjetunió és az európai KGST országok közötti energetikai kapcsolatok létrehozását alapvetően a szovjet befolyás konzerválása motiválta, a hidegháború kiterjedésével, s az ezzel járó tetemes kiadások következtében a Szovjetunió gazdasági nehézségei is szerepet játszottak benne. Ennek következtében a Szovjetunió a KGST országok mellett az 1960-as évek közepétől a Testvériség gázvezeték meghosszabbításával Nyugat-Európa számára is értékesített földgázt. A nyugati kapcsolatok elmélyülését segítették elő az

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

1973-as olajválság hatásai, melyek komoly átrendeződést okoztak az Európai Közösség (EK) országaiban. Az olajválság még jobban rávilágított az EK energiafüggőségben rejlő problémákra, mellyel egyértelmű szükségletté vált az EK energiafüggőségének mérséklése és a beszerzési lehetőségek diverzifikálása.¹¹ Ennek eredményeként a Szovjetunió konvertibilis devizabevételt jelentő piacot szerzett magának Nyugat-Európában, melynek következtében a kitermelt földgáz mennyisége 10 év alatt, 1975-ös 270 milliárd m³-ről 600 milliárd köbméterre nőtt.¹² A nyugati nyitás megteremtette a szovjet befolyás EK irányába történő kiterjesztésének lehetőségét, ugyanakkor a nyitásban a birodalmi ambíciók mellett sokkal inkább a Szovjetunió mélyülő gazdasági válságából eredő fiskális megfontolások játszhattak szerepet. Ennek eredményeképpen a Szovjetunió ugyanannyira a saját szénhidrogén exportjának függőjévé vált, mint amennyire az európai KGST országok függői lettek a Szovjetunió energiahordozó importjának. A gazdasági nehézségek következtében céljá vált földgáz konvertibilis devizáért történő értékesítése. Emellett az európai KGST országok egyoldalú függőségének fenntartása először ezen országok ellátási problémáihoz, majd a szükségleteik Szovjetunió kívüli forrásokból történő kielégítésének lehetőségéhez vezetett.

A Szovjetunió 1991. évi összeomlása Oroszország számára az útkeresést, a volt szatellit országok számára a Varsói Szerződés és a KGST megszűnésével, valamint az ezen országokban lezajló politikai rendszerváltások következtében a függetlenséget és szintén az útkeresést jelentette. E országok számára megnyílt a lehetőség önálló energiapolitika folytatására, ugyanakkor a centralizált, orosz központú ellátórendszer miatt alapvetően megmaradt az orosz földgázimport-függőség, melyet döntő részt csak a gazdasági visszaesés következtében csökkenő fogyasztás enyhített.

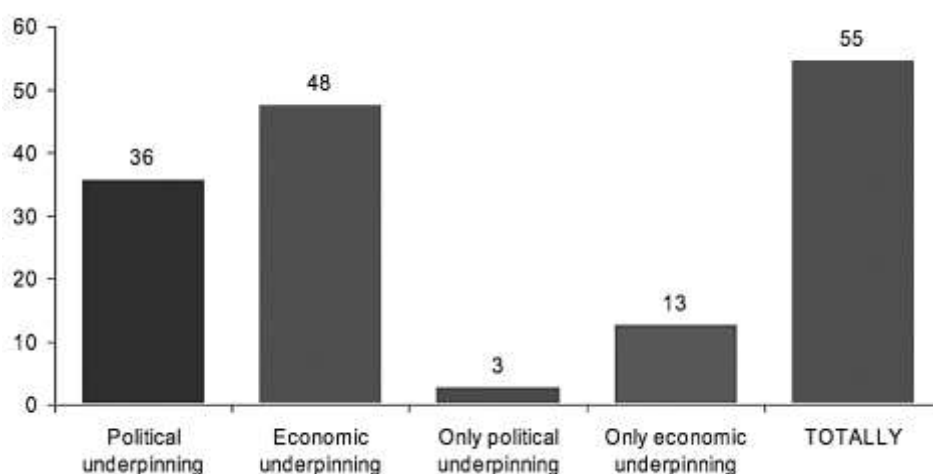
A Szovjetunió szétesése következtében Oroszországon kívülre került a korábbi gázvezeték-hálózat és lelőhelyek egyharmada, a korábban a Szovjetunióhoz tartozó területek ellátása Oroszország számára belkereskedelemből külkereskedelemmé vált. Oroszországban az 1990-es években lezajlott az energiaszektor privatizációja, mely csökkentette az állam befolyását a szektorra. Vlagyimir Putyin 2000-ben történő elnöki kinevezését követően fokozatosan kezdte újra állami befolyás alá vonni az energetika meghatározó területeit. Az orosz földgáztermelés több mint 90 százalékát adó Gazprom elnöke Alekszej Boriszovics Miller, míg az igazgatótanács elnöke Dimitrij Anatoljevics Medvegyev lettek. Vezetésük alatt a Gazprom visszaszerezte az 1990-es években kiszervezett vagyonelemeit, a cég feletti többségi befolyás visszakerült az orosz államhoz.¹³ Ezzel párhuzamosan ismételen növekedni kezdett a szénhidrogének aránya az orosz kivitelben, mely 2008-ra elérte az export háromnegyedét.¹⁴ A 2006-ban elfogadott orosz gázexportról szóló törvény kizárólagos földgázexport-jogot biztosított a Gazprom számára, mellyel az állam visszaszerezte annak a lehetőségét, hogy a földgázexportot ismételen az orosz befolyásgyakorlás meghatározó eszközeként használja.

3. Az „energiafegyver” alkalmazása

A Szovjetunió összeomlását követően drasztikusan csökkent orosz állam érdekérvényesítő szerepe, azonban befolyását az energiaszektorra, és ezáltal a tőle függő országokra teljesen sosem vesztette el. Az energetikai kapcsolatok politikai érdekérvényesítés eszközeként történő aktív felhasználásáról újra 2006-tól beszélhetünk, bár 1990 és 2006 között sem figyelhetjük meg ezen eszköz alkalmazásának teljes hiányát. A Svéd Védelmi Kutatóügynökség elemzése szerint 1991–2006 között Oroszország 55 alkalommal alkalmazott vagy fenyegetőzött energetikai intézkedések alkalmazásával politikai nyomásgyakorlás érdekében. Az

intézkedések és fenyegetések meghatározó része az ellátás korlátozását (38 eset) és árpolitikai nyomásgyakorlást (11 eset) jelentett, de az esetek között található egyéb fenyegetések (2 eset) és szabotázsakciók (4 eset) is.¹⁵ Ezen akciók mögött a legtöbb esetben gazdasági és politikai szándékok is álltak.

1. ábra: Orosz energetikai nyomásgyakorlások célja 1991 és 2006 között
 Figure 1.: The aim of Russian energy pressures between 1991 and 2006

Forrás: Hedenskog – Larsson (2007)

Ezen akciók főként Borisz Jelcin elnöksége alatt kerültek alkalmazásra. Hatásuk Nyugat-Európában legtöbb esetben egyáltalán nem volt érzékelhető, az akciók célpontjai a volt szovjet tagköztársaságok és a korábbi szatellit országok voltak, mely jól szemlélteti az 1945 és 1990 között kialakított energetikai függőségi rendszerek tartós hatásait.¹⁶

Mindezen előzmények tekintetében nem meglepő, hogy az orosz állam a földgázexport felett történő befolyásának visszanyerését követően növekvő intenzitással kezdte használni az energetikai kapcsolatokat, mint a politikai érdekvédelem eszközét. Ennek példája a 2006-ban kirobbant orosz-ukrán gázválság volt. A gázválság hivatalos indoklás szerint a két ország közötti elszámolási vita volt, a valóságban ugyanakkor bizonyosan a 2004-ben kitört ukrainai „narancsos forradalom” sikere után hivatalban lévő „nyugatbarát” Jucsenko kormány - orosz geopolitikai érdekeket veszélyeztető - a NATO és az EU irányába történő nyitási kísérlete következtében végrehajtott politikai akció volt. Oroszország először a korábban már többször alkalmazott árpolitikai nyomásgyakorlás eszközehez nyúlt. A Gazprom az Ukrajna részére mélyen áron alul (50 dollár/ ezer m³) értékesített földgáz árát több mint háromszorosára (160 dollár/ ezer m³) kívánta emelni, amit a konfliktus elmélyülésével tovább emelt (230 dollár/ ezer m³). A sikertelen tárgyalások miatt Oroszország az ukrainai fogyasztásnak megfelelő napi 120 millió köbméterrel csökkentette a Testvériség vezetéken szállított földgáz mennyiségét.¹⁷ Ez volt az első eset, hogy Oroszország ténylegesen csökkentette a szállítandó földgáz mennyiségét, s nem csak fenyegetett vele.¹⁸ Az orosz szállítás leállítására Kijev a tranzitgáz megcsapolásával reagált, melynek következtében a Testvériség vezeték segítségével ellátott országok a szerződéses mennyiségnél kevesebbet kaptak. Ez Magyarországon és Szlovákiában 40-40 %, Ausztriában 33%, míg Lengyelországban 14% kiesést jelentett. A gázvita pár nap alatt rendeződött, így a földgázraktárak igénybevitelének segítségével egyik országban sem

keletkeztek ellátási problémák. A konfliktus gyors megoldásához és az orosz fél visszavonulásához annak külpolitikai előkészítetlensége vezetett. A nyugati országok egyöntetűen Oroszországot tették felelőssé a válságért, akinek próbálkozásai ellenére sem sikerült azt tranzitválságként beállítania. Bár a szállításcsökkentés fegyverének első tényleges bevetése nem hozott közvetlen sikereket Oroszország számára, megmutatta annak elszántságát, s kilátásba helyezte a korábban csak fenyegető eszközként használt nyomásgyakorlási eszköz aktív használatának lehetőségét. Az akció Oroszország részéről ugyanakkor nem volt teljesen sikertelen. A megállapodás értelmében a Gazprom megjelenhetett a belső ukrán piacon, továbbá az Ukrajnának átadott földgáz árát közel duplájára, 95 dollár/ ezer m³ emelték, amely azonban így is jelentősen elmaradt a nyugat-európai ártól.¹⁹ Ez Ukrajna számára komoly veszteség volt, mert az ország 2009-ig érvényes 50 dollár/ ezer m³ elszámolási áru megállapodását váltotta fel egy közel kétszeres tarifát eredményező megállapodás. Ez belpolitikai válságot okozott az országban, melynek következményeként a korábbi miniszterelnök, az orosz párti ukrán politikus, Viktor Janukovics visszatért a miniszterelnöki székbe.

2007-ben Ukrajnában ismételten a narancsos forradalomban résztvevő pártok alakíthattak kormányt. Az újabb politikai fordulatot követően Oroszország minden évben 9–10 hónapig tartó, decemberben záródó tárgyalássorozatot követően volt csak hajlandó megállapodni Ukrajnával a földgáz áráról, melynek mértéke 2008-ra 179,5 dollár/ ezer köbméterre emelkedett. A folyamatos áremelés következtében Ukrajna tetemes adósságot halmozott fel Oroszország felé. A tartozás mértékéről (nagyságrendi különbség volt az Ukrajna által elismert és az Oroszország által követelt összeg között) és rendezéséről szóló tárgyalások eredménytelensége következtében 2009-ben szinte teljesen azonos módon ismétlődtek meg a 2005/2006-os események. Megállapodás hiányában Oroszország 2009. január 1-én teljesen beszüntette az ukrán belföldi felhasználásra szánt földgáz szállítását.

2. ábra: Gázellátás csökkenése a 2009-es orosz-ukrán gázvita következtében Európában
 Figure 2.: Reduction in gas supply in Europe due to the 2009 Russian-Ukrainian gas debate

Forrás: Kaderják (2013)

Erre reagálva az ukrán gáztársaság a tranzitszerződés hiányára hivatkozva illegális terméknek minősítette a Testvériség vezetékbe betáplált tranzitgázt, s vámszabályok

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

megsértésére hivatkozva lefoglalta azt. Ennek következtében Romániában, Lengyelországban, Bulgáriában, Csehországon és Magyarországon jelentősen csökkent az importgáz mennyisége. Oroszország erre reagálva tovább csökkentette a Testvériség gázvezetékbe pumpált földgáz mennyiségét, melynek következtében január 6-án Ausztriában, Bosznia-Hercegovinában, Csehországban, Görögországban, Horvátországban, Macedóniában, Szerbiában és Szlovákiában teljesen megszűnt a gázszállítás Testvériség vezetéken keresztül.²⁰ Végül az Európai Unió közvetítésével január 19-én született meg a helyzetet rendező megállapodás. A 2009. január 6–19 közötti leállás volt az eddigi legnagyobb európai gázkrízis, ami a kelet-európai országokban a felhasznált gáz 50-100 százalékanak kiesését jelentette.²¹

A „nyugatbarát” ukrán kormányzat végül megegyezni kényszerült az oroszokkal a követelnél alacsonyabb, ám a korábbinál még is jóval magasabb gázárban. A következő elnökválasztáson az orosz barát, Viktor Janukovics nyert, melyet követően Julija Timosenko korábbi kormányfőt koholt vádak alapján 7 év börtönre ítélték az Oroszországgal kötött gázár megállapodás miatt. Janukovics hatalomra jutása, ha meg nem is szüntette, jelentősen mérsékelte Oroszország és Ukrajna között fennálló konfliktust. A két ország között a földgáz áráról szóló alkudozások fennmaradtak. Oroszország a földgáz árának kérdését szevasztopoli orosz haditengerészeti kikötő bérleti szerződésének meghosszabbításáról szóló alkufolyamatban, illetve az EU térnyerését visszaszorítandó orosz-fehérorosz-kazah vámunió Ukrajnával történő bővítéséről szóló tárgyalások során is felhasználta.

A konfliktusok során egyértelművé vált, hogy Oroszország nemcsak fenyegető eszközként, hanem ténylegesen is alkalmazza az ellátás korlátozását és árpolitikai nyomásgyakorlást politikai érdekérvényesítése céljából, vállalva annak ránézve negatív következményeit is. A folyamat láthatóvá tette, hogy Oroszország aktívan fel fog lépni Ukrajna minden az Európai Unió és a NATO irányába történő nyitási kísérlete esetén, mely előre jelezte az orosz-ukrán konfliktus fennmaradását és elmérgesedését, s ezáltal az európai, különösen a kelet-európai és balkáni országok energetikai ellátás-biztonsági problémáinak akuttá válását.

E probléma egyik megoldási javaslatként az Európai Unió már a 2006-os gázár vitát követően kiadott Európai Stratégia az Energiaellátás Fenntarthatóságáért, Versenyképességéért és Biztonságáért elnevezésű Zöld könyvében az EU energetikai célkitűzéseiként a fenntarthatóság, a versenyképesség és az ellátásbiztonság megteremtését határozta meg. Ez a dokumentum lett az alapja az EU új energiapolitikájának, mely az energiahatékonyság fokozásával és a megújuló energiaforrások alkalmazásának fokozásával kívánja csökkenteni az EU energiainport-függőségét, és csökkenteni az ebből adódó ellátás-biztonsági kockázatokat. A hosszú távú célok elérése mellett az orosz-ukrán konfliktus jelentette ellátás-biztonsági probléma megoldása érdekében nagyobb hangsúlyt kapott az alternatív szállítási útvonalak kérdése, mely középpontba állította a tervezés alatt álló Nabucco és Déli Áramlat földgázvezetékek kérdését.

4. Nabucco versus Déli Áramlat?

Oroszország a 2000-es években kezdte meg az új, Nyugat-Európába irányuló földgáz szállítási útvonalak előkészítését. A nagyszabású tervnek két pillérét a Balti-tenger mélyére fektetendő Északi Áramlat, és a Fekete-tengeren és a Balkánon áthaladó Déli Áramlat adta. Az előbbi végső kapacitása 55 milliárd m³/év, míg az utóbbi a tervek szerint 63 milliárd m³ lett volna. A két áramlat megépítésével Moszkva eredetileg két célt szeretett volna elérni. Egyrészt szeretete volna a meglévő, Ukrajnán és Belorusszián áthaladó szállítási kapacitásait jelentősen bővíteni,

s ezzel a felettebb jövedelmező nyugat-európai piacot megszerezni, és befolyását fokozni Európa földgázimport függőségének Oroszországhoz kötésével. Másrészt Moszkva ezekkel az elkerülő vezetékekkel olyan új kapacitásokat kívánt létrehozni, amelyekkel részben tehermentesítheti a már évtizedek óta működő, jelentős tranzitkockázatot jelentő ukrán rendszert és az 1990-es évek végén üzembe állított Belorusszián áthaladó Jamal-vezeték.

A 2006-os orosz-ukrán válság lezárását követően az Európai Unió – erős amerikai támogatás mellett – elkezdett a korábbiaknál jóval intenzívebben alternatív, Oroszországtól független gázforrások és szállítási útvonalak után nézni. Ennek vált fontos elemévé a Nabucco-terv amerikai felkarolása. A Nabucco-konzorcium 2005-ben jött létre az osztrák, a magyar, a román, a bolgár és a török nemzeti olajtársaság részvételével, melyhez 2008-ban a német RWE is csatlakozott. A Nabucco-gázvezeték azeri, iraki és türkmén földgázt szállított volna Európába.²² Washington szerette volna megtörni Oroszország növekvő önbizalmát, amelynek alapját mindenekelőtt Moszkva egyre sikeresebb energetikai terjeszkedése adta. Erre a célra megfelelő eszköznek tűnt a közép-ázsiai szénhidrogén-tartalékok Moszkvától független kitermelésének és nemzetközi piacra juttatásának segítése. Ezt szolgálta volna a Nabucco-projekt, amely a 2002 és 2005 közt megépített Baku–Tbiliszi–Ceyhan-kőolajvezeték mintájára a Kaszpikum-környéki földgázt szerette volna Oroszországot elkerülő útvonalon az európai fogyasztókhoz eljuttatni. A Nabucco-terv 2006 végi újjáéledése nyilvánvalóan összefüggött az első ukrán–orosz gázvita keltette sokkhatással, továbbá azokkal az orosz tervekkel, amelyek moszkvai oldalon is keresték Ukrajna elkerülésének lehetséges útvonalait. A Nabucco-projekt azonban – különböző okok miatt, de leginkább azért, mert Moszkva pozíciói az egykori szovjet közép-ázsiai köztársaságokban továbbra is erősek maradtak – kezdettől fogva ingatag lábakon állt.²³ Ezen a helyzeten az sem tudott érdemben változtatni, hogy az európai gázpiac 2009 utáni átrendeződése a rivális orosz projekt, a Déli Áramlat megvalósítását is kétségessé tette.

3. ábra: A Nabucco és Déli Áramlat gázvezeték tervezett útvonalai
 Figure 3.: The planned routes of Nabucco and South Stream pipelines

Forrás: Gazprom (gazprom.ru)

Mindenesetre a 2007 elejétől kibontakozó látványos küzdelem a Kaszpi-tenger és környékének energiakészleteiért hosszú évekre az egyik meghatározó elemévé vált a Moszkva, illetve Washington és az Európai Unió közti kölcsönös és erős bizalmatlanságnak.

2011 őszén intenzív gáztárgyalások kezdődtek Moszkva és Kijev között. Ukrajna részről a Gazpromtól vásárolt földgáz árának csökkentését, orosz részről az Ukrajna területét átszelő

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

magisztrális gázvezetékek feletti ellenőrzés – Moszkva számára kellő garanciákat nyújtó – megszerzését próbálták elérni. 2011 decemberében már-már úgy tűnt, hogy sikerült megegyezésre jutni. Terv szerint a felek megállapodtak volna két 50-50 százalékban orosz (Gazprom) és ukrán (Naftogaz) tulajdonban lévő vegyesvállalat létrehozásáról. Az egyik megkapta volna a teljes gáz-tranzitrendszert, együtt az ukrainai stratégiai gáztározókkal, míg a másik a helyi elosztó- és kiszolgálórendszer tulajdonosa lett volna. Három nap múltán azonban kiderült, hogy mégsem sikerült megállapodni. A tárgyalások tartalma így is világosan jelezte a felek stratégiai ambícióit. Moszkva számára ugyanis láthatóan fontos – stratégiai jelentőségű – kérdés volt, hogy meg tudja-e szerezni az ukrainai szállítási útvonal feletti ellenőrzést. Ez azért lett volna fontos Moszkvának, mert e rendszer modernizálása jóval kevesebbe kerülne, mint a Déli Áramlat megépítése. Ráadásul az Ukrajnán áthaladó szárazföldi útvonal kapacitásbővítés nélkül is legalább kétszer akkora áteresztő képességgel rendelkezik, mint az évi 63 milliárd köbméteresre tervezett fekete-tengeri vezeték. A tárgyalások intenzitása egyben arra is rávilágított, hogy Moszkva mindent megtesz annak érdekében, hogy Kijevet rávegye ajánlata elfogadására. Már akkor világos volt, hogy abban az esetben, ha nem sikerülne megállapodásra jutni, Ukrajnának számolnia kell gáz-tranzitrendszerének „kiszáritásával” és egyéb retorziókkal. Ehhez Oroszországnak még a Déli Áramlatot se kellene megépítenie. A Déli Áramlattal kapcsolatban a beruházást indokoló két tényező - az európai kereslet dinamikus növekedése, valamint az ukrán tranzit problematikus jellege – kiküszöbölésének egyszerűbb megoldását adta az elkészült Északi Áramlat elkészült két szálának további egy vagy két vezetékággal bővítése, mely jelentősen olcsóbb megoldást jelentene a szállítóképesség bővítésére és az ukrán válságtérség kikerülésére. Nem véletlenül utasították a balti-tengeri projekt részvényesei 2012 áprilisában a Gazprom menedzsmentjét arra, hogy vizsgálja meg egy esetleges harmadik, illetve negyedik vezetékággal fektetésének lehetőségét.²⁴

Míndez egyértelműen rámutatott arra, hogy a Déli Áramlat nem volt más, mint Oroszország geopolitikai válasza az Európai Unió Nabucco-projektben testet öltött azon törekvéseire, hogy Oroszországtól független forrásból szerezze be földgázszükségletének egy részét. A Nabucco vezeték maximális, megközelítőleg 30 milliárd m³ éves kapacitásával az 500 milliárd m³-es uniós fogyasztás töredék részét tudta volna csak biztosítani, vagyis nem jelentett volna valós alternatívát az orosz földgázra. Az, hogy Oroszország az Északi Áramlat bővítését jelentősen meghaladó költségű Déli Áramlat megvalósításának előkészítését választotta rámutatott, hogy Oroszország anyagi áldozatot nem kímélő módon is fent kívánja tartani energiafegyverének alkalmazási lehetőségét, s fellép az azt a legkisebb mértékben csökkenteni tudó lépés ellen.

5. Az orosz földgáz kiváltásának alternatívái

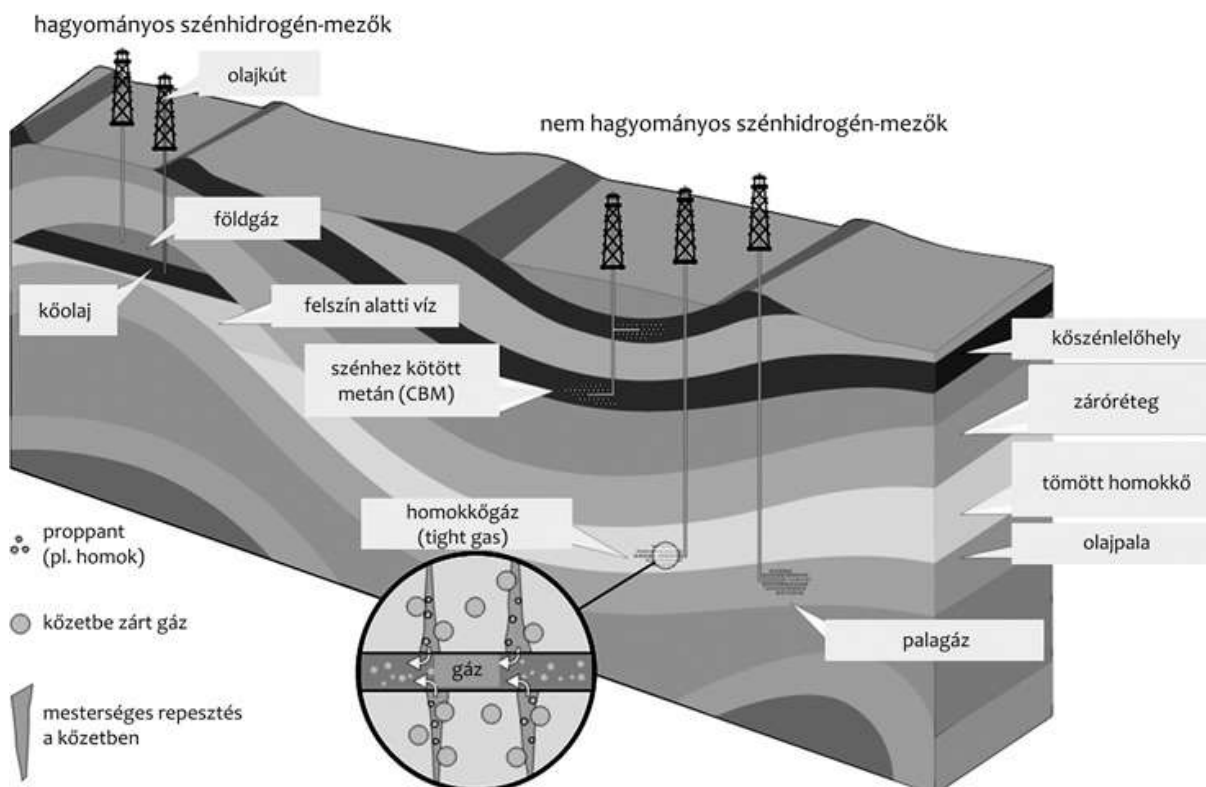
Oroszország az elmúlt évtizedben többszörösen is bebizonyította, hogy az orosz földgáz adta geopolitikai érdekérvényesítési eszközt akár komoly gazdasági áldozatok árán is hajlandó megvédeni, ami az orosz földgázimport európai súlyának csökkentésére tett törekvések kudarcba fulladásához vezetett. Európa számára az orosz földgázimport-függőség csökkentésének lehetőségét a nem konvencionális földgáztermelő technológiák alkalmazása, illetve a földgázfelhasználás alternatív energiahordozóval történő kiváltása adja.

Nem konvencionális földgáz-kitermelési módszerek kategóriájába tartoznak a széntelepek metángázai (CBM), az alacsony áteresztőképességű homokkövekben lévő (tight) gázok, a palagázok és a földgázhidrátok. Az ilyen módon kötött gázok változó mértékben

(széntelepek metángáza: 20–60%, tight gázok: 10–50%, palagáz: 6–50%, földgázhidrát: 0%) nyerhetők ki. A jelenlegi becslések szerint a gázhidrátokban lévő gáz mennyisége többszöröse a jelenleg ismert szerves eredetű energiaforrásoknak, melyek gazdaságos kitermelésére azonban még nem áll rendelkezésre a szükséges technológia.

Európában a nem konvencionális termelési technológiák nem terjedtek el, azonban az USA gáztermelésének kétharmada (2014) nem konvencionális termelési technológiák alkalmazásával kerül kitermelésre. Ennek elsődleges oka, hogy az USA konvencionális módon kitermelhető földgázkészlete 13,5 évre elegendő, mely feltétlen szükségessé tette az USA részéről a nem konvencionális technológiák alkalmazását. Ezen eljárások alkalmazásának köszönhetően az USA 2009-ben, Oroszországot megelőzve a világ legnagyobb földgáztermelőjévé vált.²⁵ A technológiák alkalmazásának amerikai sikere után az Európai Unióban is intenzív kutatómunka indult, mely elsődlegesen a palagáz kitermelésére fókuszált, ugyanakkor megkezdődött a többi nem konvencionális technológia (tight, CBM) alkalmazásának kutatása is. A nem konvencionális gázkinyerő technológiák megoldása alkalmas lehet az orosz földgázimport-függőség kezelésére, azonban szükséges számba venni alkalmazásuk környezeti hatásait is.

4. ábra: Konvencionális és nem konvencionális földgáz termelés
 Figure 4.: Conventional and non-conventional natural gas production

Forrás: Papp – Parragh (2015)

A nem konvencionális termelési technológiával történő földgáztermelés a hagyományos eljárásnál komolyabb környezeti károkkal jár. A legigéretesebbnek tűnő palagáz termelés - a

gáz közetben lévő alacsony koncentrációja miatt – nagy területigénnyel rendelkezik, mely csak fokozott tájkép-pusztulást és biodiverzitás csökkenést eredményez. A technológia alkalmazása során a konvencionális eljáráshoz képest nagyságrendileg ötvenszer több kutat kell létesíteni, mélyebbre kell azokat fúrni, a hidraulikus rétegreperesztés során vizet kell felhasználni, mely lényeges vízszennyeződéssel jár.²⁶

Az orosz földgázimport-függőség csökkentésének másik, környezeti és fenntarthatósági szempontból is kedvezőbb alternatíváját a megújuló energiaforrások alkalmazásának fokozása adja, mely egybevág az Európai Unió által 2006-ban kiadott Zöld könyvben megfogalmazott célokkal. Ez alapján 2007-ben az Európa Tanács elfogadta az Európai Unió közös energiapolitikájának alapvetéseit, köztük az úgynevezett 20-20-20 célkitűzéseket. A döntés értelmében az Európai Unió egész területén 2020-ig az üvegház hatású gázok kibocsátásának 20%-os csökkentését, a megújuló energiaforrások 8,5%-ról 20%-ra növelését a bruttó energiafelhasználáson belül, valamint az energiahatékonyság 20%-os javítását kell elérni. A célok végrehajtása kiemelt eleme lett az Európai Unió fejlődését meghatározó Európa2020 stratégiának.

Az Európai Tanács és az Európai Parlament a stratégiában uniós szinten meghatározott, a megújuló energiaforrásokból előállított energia részarányára vonatkozó 20 százalékos célt a tagországok tekintetében eltérő mértékben határozta meg, mert a tagállamok kiinduló értéke, megújulóenergia-adottsága és energiahordozó-összetétele különböző volt.

5. ábra: Európa2020 stratégia országspecifikus célértékei

Figure 5.: Country-specific targets of Europe2020 strategy

Ország	A megújuló energiaforrásokból előállított energiának a 2005. évi teljes bruttó energiafogyasztásban képviselt részaránya	Célkitűzés a megújuló energiaforrásokból előállított energiának a 2020. évi teljes bruttó energiafogyasztásban képviselt részarányára	Aktuális érték (2014)
EU-28	-	20%	16%
Belgium	2,2 %	13 %	8%
Bulgaria	9,4 %	16 %	18%
Czech Republik	6,1 %	13 %	13,4%
Denmark	17,0 %	30 %	29,2%
Germany	5,8 %	18 %	13,8%
Estonia	18,0 %	25 %	26,5%
Ireland	3,1 %	16 %	8,6%
Greece	6,9 %	18 %	15,3%
Spain	8,7 %	20 %	16,2%
France	10,3 %	23 %	14,3%
Italy	5,2 %	17 %	17,1%
Cyprus	2,9 %	13 %	9%
Latvia	32,6 %	40 %	38,7%
Lithuania	15,0 %	23 %	23,9%
Luxembourg	0,9 %	11 %	4,5%
Hungary	4,3 %	13 %	9,5%

Malta	0,0 %	10 %	4,7%
Netherland	2,4 %	14 %	5,5%
Austria	23,3 %	34 %	33,1%
Poland	7,2 %	15 %	11,4%
Portugal	20,5 %	31 %	27%
Romania	17,8 %	24 %	24,9%
Slovenia	16,0 %	25 %	21,9%
Slovakia	6,7 %	14 %	11,6%
Finland	28,5 %	38 %	38,7%
Sweden	39,8 %	49 %	52,6%
United Kingdom	1,3 %	15 %	7%

Forrás: saját szerkesztés a 2009/28/EK irányelv 1. számú melléklete alapján

A célkitűzés sikeres teljesítése esetén 2020-ban az Európai Unió tagállamaiban a megújuló energiaforrásokból előállított energia a teljes bruttó energiafogyasztásban képviselt részaránya 10-49 százalékát fog elérni, mely elősegítheti a fosszilis kapacitások leépítését és ezzel az orosz földgázimport-függőség csökkentését. Kérdésként merül fel ugyanakkor, hogy a megújuló energiaforrások jelentős részének erősen időjárásfüggő termelési lehetősége mellett képes lehet-e komoly technológiai fejlődés nélkül teljesen, vagy közel teljesen kiváltani a fosszilis kapacitásokat.

6. Összefoglalás

Várhatóan a 21. században az energiafelhasználás továbbra is meghatározó mértékben fosszilis energiahordozó alapú lesz, melynek két fő forrása továbbra is a kőolaj, illetve a földgáz lehet. Az Európai Unió dokumentumai 2020-ig (csak ritkán 2030-ig) foglalkoznak a fenntarthatóság prognózisával, míg az OPEC, a Nemzetközi Energiaügynökség (IEA), valamint az adatait tekintve talán legmegbízhatóbb a brit BP sem merészkedik 2030-nál tovább a kőolaj- és földgáztartalékok, a kereslet és a fogyasztás kilátásait illetően.

Az 1990 előtt egymástól hermetikusan elzárt földgáz-, illetve olajipar a Szovjetunió felbomlása után rendkívüli változásokon ment keresztül. Az 1990-es évek privatizációs hullámai az energetikai szektorban új tulajdonosi csoportokat hoztak helyzetbe, amelyek attól sem riadtak vissza, hogy frissen szerzett gazdasági hatalmukat politikaivá konvertálják.²⁷ A Gazprom újraállamosításával azonban Oroszország energiakészleteinek meghatározó felügyelete ismét az orosz állam kezébe került, mely mint láthattuk, áldozatok árán sem riadt vissza annak politikai érdekérvényesítő eszközként való használatától. Oroszország meglévő csővezetékei mellé új olaj- és gázvezetékrendszer-építéseket, valamint a meglévő vezetékek meghosszabbítását, alágak kiépítését tervezi, ezzel is biztosítva Európa orosz energiainport-függőségének fennmaradását.

Oroszország cselekedetei egyértelműen rámutattak arra, hogy az Európai Unió hagyományos módon kitermelt földgáz alkalmazása terén jelenleg nem képes csökkenteni Oroszországtól való importfüggőségét, mely a nem konvencionális termelési technológiák és az alternatív energiaforrások alkalmazása irányába tereli Európa energiapolitikáját. Az Európa2020 stratégia által megfogalmazott, s várhatóan csak részben teljesíthető törekvések jó irányba vezethetik az EU energiapolitikáját, azonban komolyabb technológiai fejlődés nélkül a

**III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet**

megújuló energiaforrások nem lesznek képesek kiváltani a fosszilis kapacitásokat, így az EU energiainport-függősége és ezzel Oroszország számára az energetika, mint a geopolitikai érdekérvényesítés eszköze, tartósan fennmarad.

JEGYZETEK

1. Gecse (2007) 22. old
2. Virág (2014) 99. old.
3. Szilágyi (2013) 104. old.
4. Székely (1978)
5. Rudl (2010)
6. CIA Word Factbook
7. Rudl (2010)
8. Szemerényi (2007) 66. old.
9. Virág (2007) 99 old.
10. Szemerényi (2007) 127 old.
11. Haffner (2012)
12. Virág (2007) 150 old.
13. Deák (2007)
14. Ludvig (2011)
15. Hedenskog – Larsson (2006)
16. Losonc (2009)
17. Virág (2007) 329. old.
18. Hedenskog – Larsson (2006) 47. old.
19. Deák (2009) 4. old.
20. Virág (2007) 356. old.
21. Kaderják (2013)
22. Orbán (2011)
23. Nógrádi-Virág (2015)
24. Sz. Bíró (2014)
25. Pápay (2015)
26. Papp-Parragh (2015)
27. Gergics (2009)

FELHASZNÁLT IRODALOM

2009/28/EK irányelv 1. számú melléklete

CIA Word Factbook: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rs.html>, 2016. április 27.

Deák András György (2007): „Egy monopólium magánélete. Klánok a Gazpromban.” Külügyi Szemle Vol. 6. No. 1.

Deák András György (2009): Orosz-ukrán gázháború újra. Budapest: Magyar Külügyi Intézet.

Gecse Géza (2007): Bizánctól Bizáncig. Az orosz birodalmi gondolat. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.

Gergics Gábor. (2009): Oroszország egyedülálló pozíciója az energiarendben. Nemzet és Biztonság Vol. 2. No. 4. .

Haffner Tamás (2012): A közösségi energiapolitika helyzete és kihívásai In: Magyarország és az Európai Unió (szerk. Dr. Tamás Csaba Gergely), Budapest: Az Országgyűlés Hivatala.

III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet

- Jakob Hedenskog – Robert L. Larsson (2006): Russian Leverage on the CIS and the Baltic States. Swedish Defence Research Agency.
- Kaderják, Péter (2013): The January 2009 gas crisis in Central Eastern and South East Europe. In: EU Energy Law and Policy Yearbook 2012 (szerk: Jean-Michael Glachant et al.). Deventer-Leuven: Claeys & Casteels.
- Losonc Miklós (2009): Az EU és Oroszország közötti kapcsolatok intézményesítésének fejlesztési lehetőségei az energiaszektorban, különös tekintettel a földgázra. In: Oroszország az Európai Unió és a közös szomszédság (szerk: Ludvig Zsuzsa – Novák Tamás) Budapest: MTA Világgazdasági Kutatóintézet.
- Ludvig Zsuzsa (2011): Magyar-országi kapcsolatok a rendszerváltást követő két évtizedben: fókuszban a kétoldalú kereskedelem. In: Oroszország két világ közt (szerk: Simai Mihály). Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Nógrádi György – Virág Attila (2015): A Déli Áramlat projekt lezárása az orosz stratégia nézőpontjából. Külügyi Szemle Vol. 14. No. 1.
- Orbán Anita (2011): Az európai földgázpiac beszerzési forrásainak diverzifikációja. Európai Tükör Vol. 16. No. 4.
- Pápay József (2015): Konvencionális és nem konvencionális kőolaj- és földgáztermelő eljárások és várható szerepük az energiaellátásban. Magyar Tudomány Vol 176. No. 11. pp. 1285-1294.
- Papp Katalin – Parragh Dénes András (2015): Magyarországi palagáz-forradalom az USA-beli sikerek nyomán? A környezetvédelmi felvetések mérlegelése és vizsgálata. Magyar Tudomány Vol 176. No. 11. pp. 1322-1329. o.
- Rudl József (2010): Európán kívüli gazdasági centrumok. Pécs, PTE TTK.
- Sz. Bíró Zoltán (2015): Oroszország és a posztszovjet térség biztonságpolitikája, 1991–2014 (III.). Nemzet és Biztonság Vol. 7. No. 5.
- Szemerényi Réka (2007): Energia- és Biztonságpolitika a hidegháború idején szénhidrogén- és biztonságpolitikai kölcsönhatások Európa és a KGST kapcsolataiban 1945-1990. PhD értekezés: Pázmány Péter Katolikus Egyetem.
- Székely András et al (1978): Szovjetunió I., Budapest, Gondolat Kiadó.
- Szilágyi István (2013): Geopolitika. Pécs, Publikon Kiadó
- Virág Attila (2014): Elgázolt szuverenitás. Budapest: Geopren Könyvkiadó, 2014.

Hohmann Balázs⁹

A KÖZIGAZGATÁSI HATÓSÁGI ELJÁRÁS NYILVÁNOSSÁGÁNAK BIZTOSÍTÁSA

THE PUBLICITY OF ADMINISTRATIVE PROCEDURE

ABSTRACT

Nowadays, transparency and lawful operation of public administration and social control of these become fundamental requirements in legal systems.

The public administration, in particular to the administrative procedure follows a firm objective: to create of the customer friendly approach. Also, there is more and more emphasis recently on improving the efficiency and speed of the procedure. These are the two most important keywords of the decision planning and documentation. In spite of this, nowadays the transparency and publicity of administrative procedure is less mentioned categories.

The aim of the research in this scientific paper is to detect and analyse the sources, possibilities and limits of publicity in the administrative procedure law.

The scope of the paper also covers and comparisons the national and international legal resolutions of these.

Supported by the ÚNKP-16-2 New National Excellence Program of the Ministry of Human Capacities.

1. Bevezetés

A közigazgatástól, s azon belül a hatósági eljárástól évtizedek óta nyitottságot, ügyfélközpontúságot és hatékonyságot vár el¹ a tudományos-szakmai közösség, a kormányzat képviselői és az állampolgárok is. A nyitott jellegnek számos megjelenési formája lehet, de összefoglalóan a hatósági eljárás nyilvánosságának biztosításával jellemezhetjük azokat a jogintézményeket, eljárásjogi megoldásokat, amelyek lehetővé teszik, hogy a hatósági eljárással kapcsolatos információk szélesebb körben elérhetőek és biztosítottak legyenek, amellett, hogy egyedi ügyben az ügyfelek is védve legyenek adataik illetéktelen kézbe kerülésétől, s a hatósági döntéshozatal biztonsága is fenntartható legyen.

Ezek a lehetőségek egyszerre valósítják meg a közigazgatás, a hatósági szervek jogszabályokhoz kötött jogalkalmazásából eredő feladatait, biztosítják a társadalom tagjai és szerveződései számára a jogállamban mind nagyobb szerepet kapó és jelentőséggel bíró társadalmi kontroll lehetőségét, szolgálják az eljárás ügyfeleinek és egyéb szereplőinek jogos érdekeit és emellett biztosítják a hatósági eljárástól várható modern adat- és személyiségi jogvédelem megvalósulását.

A materiális értelemben vett hatékony eljárás elérése érdekében napjainkban a hatóságoknak egyre nagyobb figyelmet kell szentelniük a kommunikáció² élénkítésére, melyet az ügyfelekkel illetve az egyéb érdekelttel kapcsolatban folytatnak.

⁹ Hohmann Balázs, Joghallható, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Egyesületi elnök, Tudatosan a Környezetünkért Egyesület

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

Az eljárásjogi megoldások korábban tapasztalható relatív zártsága, s ebből adódó merevsége számos esetben feloldható – természetesen a jogállami garanciák és jogszabályi keretek között gondolkozva - jogtudományi elemzés és az eredmények gyakorlatba való átültetése során.

A hatósági eljárás során keletkező iratok betekinthesége, civil szervezetek társadalmi csoportok képviselőire jogosító ügyféli jogállással való felhatalmazása, a döntéshozatali formák diverzifikálásával és egyes különleges hatósági eljárás típusok (pl. hatósági ellenőrzés) nyilvánosságának biztosítása hozzásegítheti az egyes hatósági szerveket ahhoz, hogy precízebb, a jogszabályi keretek között legmegfelelőbb döntést hozzák meg, s annak érvényesülését is mind magasabb szinten szolgálják.

2. Elméleti-történeti megközelítés

A hatósági eljárás nyilvánossága és átláthatósága prima facie nem tartozik a közigazgatással és azon belül a hatósági eljárással kapcsolatos tudományos vizsgálatok főáramába, mely a transzparencia, s árnyalva a kormányzati és közigazgatási átláthatóság jellegére, jellemzőire vezethető vissza³.

Maga a közigazgatás évtizedeken keresztül viszonylagos zártságban közelítette meg a témakört.

A rendészeti jellegű közigazgatás⁴ időszakában elképzelhetetlen lett volna az a konstelláció, hogy az állam szinte minden közhatalmi funkcióját ellátó közigazgatás⁵ figyelembe vegye az akkor még alattvalói státuszban levő jogalanyok – mára ügyfelek - szempontjait, illetve törekedjen egy konszenzusos megoldás kialakítására akár az eljárásban szereplő személyek között, akár a hatóságok és e személyek között.

A téma közigazgatási alkalmazásához arra volt szükség, hogy alapvető változás következzen be a hatósági eljárásokhoz kapcsolódó közhatalom gyakorlás módszertanában⁶. Ennek köszönhetően az egyes közigazgatási rendszerek koncepcionálisan⁷ már nem minden esetben közelítettek az ügyfelekhez az eredeti hatalmi pozíciójukból, s kevésbé érezték szükségét annak, hogy a közigazgatás alapvető funkciójaként megjelölt közérdek megvalósítását és védelmét mindenáron – jogi vagy más, akár fizikai - kényszer segítségével ériék el. Ehhez azonban történelmi léptékben is viszonylag hosszú időre⁸, a rendészeti jellegű közigazgatás ügyfélközpontúvá válására, s olyan újszerű megfontolások⁹ tudományos vizsgálatára majd gyakorlati alkalmazására volt szükség, mint például a governance¹⁰ és annak hatása.

Közelebbre szemlélve az átláthatóság kérdéskörét egy rendkívül összetett¹¹, számos tényezővel interdependenciában álló kategóriáról van szó.

Az átláthatóság, s ezen belül a hatósági eljárás átláthatóságának nemzetközi tudományos szintéren való vizsgálatát, s ennek köszönhetően az egységes modellalkotást a témában még tovább nehezíti, hogy a közigazgatási hatósági eljárások számos egyedi tulajdonságot mutatnak országoként tételes jogi szabályozásuknak és a hatósági eljárás kereteitől függően, ami végső soron döntő befolyást gyakorolhat az eljárás nyilvánosságra vonatkozó paramétereire.

Ha általánosságban kívánjuk megragadni az átláthatóság fogalmát a hatósági eljárás keretei között – összhangban a fenti szerzők álláspontjaival –, akkor egy olyan kategóriaként határozhatjuk meg, ami egy vizsgált ország hatósági eljárásjogi szabályozását, a jogalkalmazási gyakorlatot, - amennyiben létezik elkülönült formában – a közigazgatási bíráskodásban megvalósuló gyakorlatot és összességében a közigazgatás egészére vonatkozó kormányzati

III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet

intézkedéseket és ezek társadalmi hatásait jellemzi, aszerint, hogy ezek mennyiben szolgálják vagy korlátozzák a hatósági eljáráshoz való széles értelemben vett hozzáférést.

3. A horizontális jellegű kritérium

A hatósági eljárás nyilvánosságát alapvetően egy horizontális jellegű jogintézményként határozhatjuk meg a fentiekén túl. Horizontális jellegét elsődlegesen az adja, hogy az egyes országok tételesjogi, de jogpolitikai és dogmatikai megközelítéseiben is a nyilvánosság és az átláthatóság, s ezek követelményrendszere jellemzően nem önállóan, hanem az egyes, már korábban kialakult jogintézményekhez kapcsolódóan jelenik meg¹². Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni, hogy épp ez okozza a nyilvánosság szabályozásának legfőbb nehézségeit és egyben előnyeit is. A széleskörű, jogintézményekhez kapcsolt szabályozás lehetővé teszi, hogy e jogintézmények jogszerűen csak a nyilvánosság szempontjainak alkalmazásával valósulhassanak meg, de egyben megnehezíti a nyilvános és egyben átlátható eljárás kereteinek kezdeti megteremtését, s ami talán még fontosabb, folyamatos fenntartását és a változó viszonyokhoz való alakítását. Ugyan nem zárja ki egymást, de mindenesetre bonyolultabbá teheti a megfelelő nyilvánosság biztosításához szükséges, teljes eljárást átható holisztikus megközelítés és a fenti szabályozási megoldás az egymás közötti kapcsolatot.

A kontinentális hatósági eljárásra vonatkozó szabályanyagok jellemzően ezt a horizontális megközelítést alkalmazzák¹³, azt azonban mindenképpen meg kell említeni, hogy az egyes jogintézmények eltérő súllyal vesznek részt az adott nemzeti hatósági eljárás nyilvánosságát megteremtő szabályanyag, s ebből eredő gyakorlat létrehozatalában. Az eltérő súly abból adódik, hogy azok a hatósági jogintézmények, amelyekhez a nyilvánosság garanciarendszerének leágazásai kapcsolódnak eltérő befolyást fejthetnek ki a teljes hatósági eljárás menetére, jogszerűségére és hatékonyságára. Az eljárás kezdeti mozzanatai, úgymint a joghatóság, hatáskör és illetékesség tisztázása, az ügyféli jogállás egyes részletei nagy jelentőséggel bírnak, hiszen az ezekben bekövetkező fogyatékoságok nyilvánvalóan rávetülnek a teljes eljárásra és messzemenő következményekben testesülhetnek meg¹⁴.

A hatósági eljárás e kritikus pontjain rendkívül nagy jelentőséggel bír, miként funkcionálnak az egyes átláthatóság irányába ható részletszabályok, hiszen a kölcsönös függőség jelensége miatt a jogintézmények fent említett nagy súlya a garanciarendszer adott ponton érvényesülő szabályaira – nem beszélve a végrehajtásukat végző közigazgatási személyzetre - is nagyobb súlyt helyez¹⁵.

4. A hatósági eljárás nyilvánosságának egy leágazása – a döntési nyilvánosság

A hatósági eljárásban – a jogrendszer előírásai alapján – nagy hangsúlyt kell kapnia annak, hogy a hatósági döntéshozatal a jogszabályi követelmények teljes körű figyelembe vételére és alkalmazására épüljön, s ezen túlmenően, a lehetőségek figyelembevételével reflektáljon a valós körülményekre, az ügyfél szempontjaira, a köz érdekének egyensúlyára, s számos egyéb régóta megfogalmazódó, de csak az utóbbi időben kiemelt figyelemmel övezett kérdéskörre.

Európai és tengerentúli fejlődési irányokat¹⁶ megfigyelve, azokban az államokban, ahol a közigazgatás fejlett, magas szinten működik, a fejlesztési igények sokkal inkább a nyilvánosság és helyi közösségek hatósági döntéshozatalba való bevonására, a hatósági tevékenységek társadalmi kontrolljára és a globalizáció hatósági eljárásra való hatására valamint annak adekvát kezelésére koncentrálnak.

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

Ilyen közelítésben – tehát amikor a közigazgatás társadalmasításának, transzparenciájának, hatékonyságának kérdései kiemelt szerepet kapnak a közigazgatási gyakorlat illetve a közigazgatási tevékenységekre vonatkozó szabályozás tekintetében – nagy jelentősége lehet annak, hogy a hatósági döntés, s annak meghozatalára szolgáló folyamat milyen mértékben veszi figyelembe az ügyfél vagy az egyéb érdekelt felek szempontjait. Ennek mértéke ugyanis jelentős befolyást fejthet ki a döntés ügyfél általi elfogadására, önkéntes végrehajtására, amely szintén a modern eljárásjogi szabályozások hangsúlyos eleme és kifejezett célja.

Még fontosabbá válhat a kérdés, ha az eljárásban nem csak az ügyfél, hanem ellenérdekelt fél is részt vesz. Az egymással versengő érdekek közötti közvetítés, a döntés megfelelő nyilvánosság mellett zajló meghozatala kétségkívül, törvényszerűen eredményezheti a hatósági döntés könnyebb elfogadását és ebből eredően következetes végrehajtását az esetek döntő többségében.

4.1 A döntési nyilvánosság kellékei

Amennyiben a hatósági döntéshozatal nyilvánosságát és meghozatalát közelebbről vesszük szemügyre, a fentiekre tekintettel nyilvánvalóvá válik, hogy meghatározott eljárástípusokban (pl. környezetvédelmi, természetvédelmi, építésügyi, gyámhivatali, egyenlő bánásmódhoz kötődő ügytípusokban), tipikusan ellenérdekelt fél jelenléte mellett nagy szerepe lehet a döntési nyilvánosságnak¹⁷.

A döntési nyilvánosságot úgy definiálhatunk, mint a hatóság az irányú elhatározását, hogy a döntésbe az ügyfelek széles körét a lehető legteljesebb módon bevonja, véleményüket, észrevételeiket a jogrendszer által szabott határok között figyelembe veszi.

E nyilvánossági tényezőben döntő szerepet játszik, hogy a hatóság milyen eszköztárat vesz igénybe döntései meghozatalához, ragaszkodik-e a már tárgyalt, erőteljesen és konzervatív értelemben felfogott közhatalmi jellegéhez vagy a szolgáltató közigazgatás jegyében más, alternatív módszereket alkalmaz az ügyben születő döntés megalkotása során.

A nyilvánosság kiterjesztésének egyik legfőbb megvalósulása lehet, hogy teljes döntési nyilvánosság biztosítása mellett alternatív vitarendezési metódusok alkalmazásával¹⁸ oldja fel a felek között fennálló érdekkonfliktust a hatóság, mely természetesen csak abban az esetben képzelhető el, ha az adott ügy típusa és egyedi jellemzői teret engednek az alternatív döntéshozatali módszerek alkalmazásának.

4.2 A döntési nyilvánosság dimenziói

A fent kifejtett döntési nyilvánosságnak alapvetően két típusát határolhatjuk le, a szerint, hogy az ügyfelek között vagy a hatóság és az ügyfél között történik egyeztetés, információátadás az ügy lényege adatai szempontjából.

Az első esetben horizontális, egyenrangú felek között zajló egyeztetést folytatódik le, míg a másodikban vertikális, melyben a hatóság közhatalmi jogosítványait részlegesen félretéve, az ügyféllel való egyeztetés során törekszik az ügy megoldására.

4.2.1 Horizontális egyeztetés

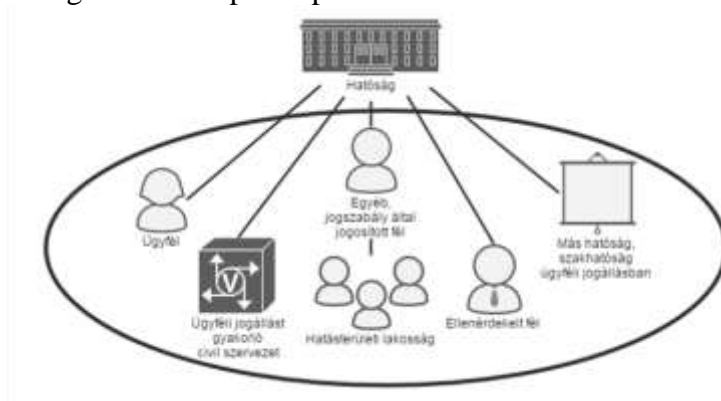
Az egyeztetés horizontális érvényesüléséről beszélhetünk, amikor a hatósági eljárásban az ügyfelek között történik alkalmazásuk. Ilyen esetben két, – eljárási jogait és kötelezettségeit tekintve – egymással azonos vagy közel azonos pozícióban álló félről beszélünk.

Nem ritka a multipozíció, tehát amikor az ellentétes érdekek egyik, illetve másik oldalán több fél, sőt a hatósági eljárás megszokott ügyfélkörén kívül, adott esetben akár több közérdeket, társadalmi csoportot vagy egyéb érdeket képviselő szervezet is felléphet¹⁹.

A hatóság alapvető feladata ebben az esetben az, hogy elősegítse a különböző érdekű felek kompromisszumának létrejöttét, akár az eljárás keretében, akár azon kívül.

A közvetítés eredményét tartalmazó egyezséget rendszerint a hatóság jogi kötelezőerővel bíró határozatba foglalja vagy más módon hitelesíti, így garantálva az egyezség teljesítését.

1. ábra: A horizontális egyeztetés szereplői
 Figure 1.: The participants of horizontal conciliation

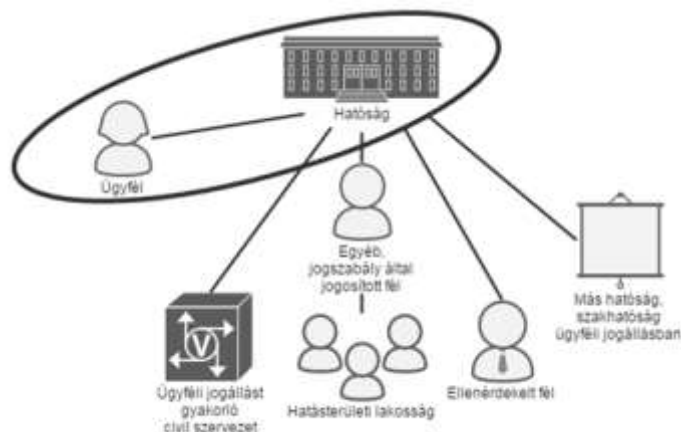
Forrás: a szerző saját szerkesztése

4.2.2. Vertikális egyeztetés

Amíg az egyeztetés horizontális megközelítése rendkívül közel állt a módszer eredeti alkalmazási területéhez (magánjogi egyeztetés, mediáció), tulajdonképpen csak a hatósági közreműködés és elismerés jelentett többletet a magánjogi területen alkalmazott módszertannál, addig a mediáció vertikális megközelítése merőben új értelmezési kérdéseket nyithat meg.

Ebben a megközelítésben ugyanis az egyeztetés nem az egyes ügyfelek, s más hasonló státusszal rendelkező személyek és szervezetek között jön létre, hanem az ügyfél és a hatóság vonatkozásában (pl. hatósági közvetítő bevonása mellett). Ennek köszönhetően a hatóság, korábbiakban vázolt erőteljes, akár kényszer alkalmazására is alkalmazható jogosítványai kevésbé érvényesülnek ebben a viszonylatban, mint egy hagyományos rend szerint zajló hatósági eljárásban.

2. ábra: A vertikális egyeztetés szereplői
 Figure 2.: The participants of vertical conciliation

Forrás: a szerző saját szerkesztése

A hatóság szerepköre nagyban változik a horizontális verzióhoz képest: a hatóságnak ebben a viszonylatban nem csak az lesz a feladata, hogy elősegítse az egyeztetés létrejöttét, hanem saját maga is részese lesz annak. A közjog-, és a magánjog határán mozgó megoldásnak alapvetően az lesz a hatása, hogy a hatóság ebben a jogviszonyban elsősorban nem hatóságként, hanem kvázi egyeztető, majd a későbbiekben szerződő félként fog szerepelni, s hatósági eljárás keretében vizsgált ügyben elsősorban az egyezségből eredő – jellemzően magánjogi természetű - kényszerítő eszközökkel fog élni, s csak ezek hatástalansága esetén lép fel újra hatósági szerepkörének ellátásához jogszabályok által biztosított közjogi kényszerítő eszközök segítségével. A hatóságnak ebben a szerepkörben természetesen nemcsak a köz érdekét kell érvényre juttatni a jogszabályok következetes érvényesítése mellett, de az eljárás további résztvevőinek szempontjaira is figyelmet kell fordítani, akár részt vesznek a közvetítés folyamatában, akár nem.

Az egyezés létrejöttét gyakran segíti külső, esetenként laikus, más esetekben erre képzett külső, független harmadik személy, így például hazai eljárásjogunkban a később részletes tárgyalat hatósági közvetítés körében eljáró közvetítő.

A közvetítés végeredménye szerint létrejöhetnek hagyományos egyezségi megállapodási formában²⁰, de számos esetben egy rendkívül különleges, a létrehozás folyamatának nyomait magánhordozó hatósági szerződés²¹ keretében, amely egyszerre hordoz magán közjogi- és magánjogi jellemzőket is.

5. A nyilvánosság érvényesülésének korlátai

A fenti fogalom-meghatározásokat, alapvetéseket szemlélve – de sok esetben a vonatkozó szakirodalom fő mondanivalóját is tekintve – az a kép alakulhatna ki bennünk, hogy az átláthatóság egy minden tekintetben előremutató²², jogállami követelményeket érvényre juttató kategória²³, amelynek feltétlen érvényesülését biztosítani kell.

Az elmúlt évtizedben azonban felerősödtek azok a vélemények, melyek szerint az átláthatóság és nyilvánosság a jogrendszerben betöltött rendkívül fontos szerepének vannak korlátai, sőt akár negatív hatásai²⁴. A legtöbb szerző az információbiztonságot és a hatósági

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

eljárásban felmerülő személyes adatok védelmét említi problémás tényezőként, de ide sorolhatjuk az egyes üzleti titkokat, szerzői jogi területhez kapcsolódó információkat is.

Ez elvezet minket az „átláthatósági egyensúly” fogalmához²⁵, mely jól jellemzi, hogy a hatósági eljárás nyilvánosságának végső soron egy egyensúlyi pozíciót kell megtalálni a szükséges információk közzététele és a meghatározott adatok illetéktelen kezekbe való kerülése között.

6. Összefoglalás

A fentiek alapján látható, hogy a hatósági eljárás nyilvánossága egy rendkívül összetett, s ennek megfelelően szofisztikált szabályozást kívánó jelenség. Ahhoz, hogy e nehéz feladatot a jogalkotó teljesíteni tudja, az eljárás hatékonysága mellett, a jövőben lényeges nagyobb és minőségében is mélyebb szempontrendszer alapján kell tevékenységét folytatnia, melynek alapjait az ügyfelek bevonása az eljárás menetébe az átláthatóság és elszámoltathatóság és az e szempontok mellett is magas szinten tartandó hatékonyság fogja jelenteni.

JEGYZETEK

1. Ostrom-Ostrom (1971), 204-207. old.; Hood (1991), 5. old; Lan-Rosenbloom (1992), 535-537. old.; Doornbos (2001), 101. old.; Kovács (2011), 178. old.
2. Kettl (2015a), 62. old.
3. Meijer (2013), 430-432 old.
4. Fábrián (2011)
5. Szamel (1985) 967. old.
6. Ivancsics - Fábrián (2013), 140. old.
7. Kettl (2015b), 488-497. old.
8. Rosenbloom-Goldman (1993)
9. Bingham – Nabatchi - O'Leary (2005), 547-558 old.
10. Kettl (2015a)
11. Meijer (2013), 431. old.; Ljungholm (2015), 172-173. old.
12. Constatin (2014), 422. old.
13. Vigoda (2002), 530-540. old.
14. Kilényi (2008), 414-444. old.
15. Adams-Balfour (2014), 172-178. old.
16. Bing, He: Dispute Resolution in the Modern Society. Beijing, Beijing Legal Publishing House, 2003. Liu, Dong-liang: On the Mediation in Administrative Proceedings. CNKI Administrative Law Review 2006/2. Ishikawa, Akira (1995): Alternative Dispute Resolution (ADR) in Japan. In: De Roo, Annie J., Jagtenberg, Robert W. (szerk.): Yearbook of law and legal practice in East Asia (vol. 1.) The Hague-London-Boston, Kluwer Law International. Brown, Lionel Neville, Bell John, Galabert, Jean-Michel: French Administrative Law. Oxford, Clarendon Press, 1998. 30 old.
17. Ábrahám, Barinkai, Dósa et al. (2013), 37 old.
18. Moore (2014)
19. Ideértve a civil szervezetek ügyféli jogállását, a közigazgatás működésének társadalmi kontrollját ellátó jogintézményeket és az egyéb érdekképviseletek fellépését is egyedi hatósági eljárás során.

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

20. Amely fogalmat a magyar közigazgatási eljárásjog jellemzően csak ügyfél-ügyfél relációjában használ.
21. Avagy ahogy az angolszász angol jogi irodalomban megjelenik: „administrative contract”. A szerződés rendkívül nehézkes körülhatárolása, meghatározhatósága számos tudományos kutatás témáját képezte, lsd.: Chen, Jun, (2013): Impact and Response: Reconstruction of Administrative Law System in the Context of Public-private Cooperation. Journal of Guangxi Normal University (Philosophy and Social Sciences Edition) 1/2013.
22. Armstrong (2005)
23. Bovens-Goodin-Schillemans (2014), 47. old.
24. Michener-Bersch (2013); Fenster (2006), 902-909. old.
25. Fenster (2006), 910. old.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Ábrahám Edit, Barinkai Zsuzsa, Dósa Ágnes et al. (2013): Mediáció – közvetítői eljárások. Budapest, HVG-ORAC Kiadó 37 o.
- Adams, Guy; Balfour, Danny (2014): Unmasking administrative evil. London, Routledge. 248 old.
- Armstrong, Elia (2005): Integrity, transparency and accountability in public administration: Recent trends, regional and international developments and emerging issues. United Nations, Department of Economic and Social Affairs. 1-10. old.
- Bing, He (2003): Dispute Resolution in the Modern Society. Beijing, Beijing Legal Publishing House.
- Bingham, Lisa Blomgren; Nabatchi, Tina; O'Leary, Rosemary (2005): The new governance: Practices and processes for stakeholder and citizen participation in the work of government. *Public administration review* 65. évf. 5. sz., 547-558 old.
- Bovens, Mark; Goodin, Robert E.; Schillemans, Thomas (2014): The Oxford handbook of public accountability. Oxford, Oxford University Press. 800 old.
- Brown, Lionel Neville, Bell John, Galabert, Jean-Michel (1998): French Administrative Law. Oxford, Clarendon Press. 30 old.
- Constatin, Eugen (2014): The Principle of Transparency in Administrative Law. *Contemporary Readings in Law and Social Justice* 6. évf. 1. sz. 421-425. old.
- Doornbos, Martion (2001): Good governance': The rise and decline of a policy metaphor?. *Journal of Development Studies* 37. évf. 6. sz., 93-108. old.
- Fábián Adrián (2011): Közigazgatás elmélet. Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2011. 122 old.
- Fenster, Mark (2006): The opacity of transparency. *Iowa Law Review*, 91. évf. 3. sz., 885-950. old.
- Hood, Christopher (1991): A public management for all seasons?. *Public administration*, 69. évf. 1. sz. 3-19. old.
- Ishikawa, Akira (1995): Alternative Dispute Resolution (ADR) in Japan. In: De Roo, Annie J., Jagtenberg, Robert W. (szerk.): Yearbook of law and legal practice in East Asia (vol. 1.) The Hague-London-Boston, Kluwer Law International.
- Ivancsics, Imre; Fábián, Adrián (2013): Hatósági jogalkalmazás a közigazgatásban. Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 140. old.
- Kettl, Donald F. (2015a): The transformation of governance: Public administration for the twenty-first century. Baltimore, Johns Hopkins University Press. 240. old.
- Kettl, Donald F. (2015b): The transformation of governance: Globalization, devolution, and the role of government. *Public Administration Review* 60/6., 488-497 old.
- Kilényi, Géza (szerk.) (2008): A közigazgatási jog nagy kézikönyve. Budapest, Complex Kiadó. 1832. old.
- Kovács, Pálné Ilona (2011): Magyary Zoltán és a magyar közigazgatás. *Tér és Társadalom* 25. évf. 3. sz. 173-179. old.

**III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet**

- Lan, Zhiyong, Rosenbloom, David H. (1992): Editorial: public administration in transition?. *Public Administration Review*, 52. évf. 6. sz. 535-537. old.
- Liu, Dong-liang (2006): On the Mediation in Administrative Proceedings. *CNKI Administrative Law Review* 2006/2.
- Ljungholm, Doina Popescu (2015): Impact of Transparency in Enhancing Public Sector Performance, *The Contemporary Readings in Law and Social Justice*, 7. évf. 1. sz., 172-178. old.
- Meijer, Albert (2013): Understanding the complex dynamics of transparency. *Public Administration Review*, 73. évf. 3. sz. 429-439. old.
- Michener, Greg; Bersch, Katherine (2013): Identifying transparency. *Information Polity*, 18. évf. 3. sz. 233-242. old.
- Moore, C. W. (2014): *The mediation process: Practical strategies for resolving conflict*. New York, John Wiley & Sons.
- Ostrom, Vincent; Ostrom, Elinor (1971): Public choice: A different approach to the study of public administration. *Public Administration Review*, 31. évf. 2. sz., 203-216. old.
- Rosenbloom, David H., Goldman, Deborah D. (1993): *Public administration: Understanding management, politics, and law in the public sector*. New York: McGraw-Hill.
- Szamel Lajos (1985): A rendészet a közigazgatás rendszerében. *Állam és Igazgatás*, 1985/11. 967. old.
- Vigoda, Eran (2002): From responsiveness to collaboration: Governance, citizens, and the next generation of public administration. *Public administration review*, 62. évf. 5. sz., 527-540. old.

Lektorálta: Dr. Bencsik András PhD, Pécsi Tudományegyetem Állam és Jogtudományi Kar, Közigazgatási Jogi Tanszék

Horváth Szilárd¹⁰

AZ OKTATÁSI REFORMRA FORDÍTOTT TÖBBLETKIADÁSOK VÁRHATÓ MEGTÉRÜLÉSÉNEK VIZSGÁLATA

THE EXPECTED RETURN ON ADDITIONAL FUNDING IN EDUCATION REFORM

ABSTRACT

This study outlines the current state and norms of the Hungarian public education in light of the results of the latest PISA surveys. It highlights that Hungarian students are considerably behind in all aspects of the subject areas, which means that their knowledge in mathematics, reading comprehension and scientific studies needs to catch up with the average level of other OECD member countries. This review also examines the financial support of the Hungarian public education and reveals that not only is the standard of public education considerably lower in Hungary, but it is also underfinanced compared to other OECD countries. Indeed, funding has been showing signs of falling in proportion to the rate of GDP over the past years. This study summarises why it would be crucial to improve the standard of the Hungarian public education, both socially and on a personal level, taking financial and external factors into account. Based on the results of the PISA surveys, this analysis evaluates the return on monetary investment into our country's public education. It also attempts to explain whether the standard of public education could automatically and proportionately increase as a result of additional funding.

1. A magyar köznevelés eredményei

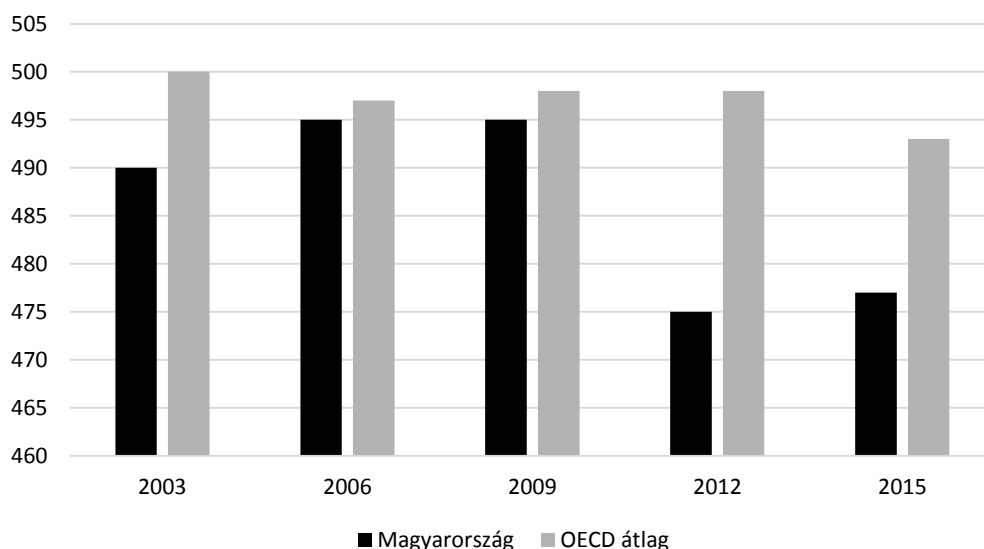
A köznevelés nagyszabású, komplex reformja évek óta tart hazánkban. Ennek szükségességét nem lehet vitatni, mert annak ellenére, hogy szeretünk hazánk által elért eredményekkel dicsekedni, mind a találmányok, vagy a Nobel díjak száma, a hétköznapi és a nemzetközi PISA- felmérések elkeserítő képet mutatnak. A konferenciát követően jelent meg a 2015. évi PISA felmérés eredménye, mely sokkolta a közvéleményt. A médiában is nagy hangot kapott a „köznevelés kudarca”. Ezek a kijelentések, hogy kudarc vagy sikertelenség egyenlőre elhamarkodottan kimondott szavak. A köznevelés egy komplex hosszú folyamat, ahogy a benne zajló reformfolyamatok is. Ezért próbáljuk meg objektíven felmérni a köznevelésben zajló folyamatokat.

A 2015-ös PISA szövegértés feladatok alapján hazánk a 35 OECD állam rangsorában a 30. helyen szerepel. Hasonlóan gyenge eredményeket értek el a tanulók a matematika kompetencia területén is, ahol a 477 pont a 28. hely megszerzéséhez volt elegendő. Hasonlóan a matematikához, a természettudományi tudományterületen a 28. helyen végzett Magyarország (PISA 2015). Ha az eredményeket idősoron vizsgáljuk, látható, hogy a vizsgálatok mérésről – mérésre gyengébb eredményt hoztak. Talán nem túlzás kijelenteni, hogy az oktatási rendszerünk ontotta és ontja a funkcionális analfabétákat, akik nagyon nehezen, vagy egyáltalán nem tudják megállni a helyüket a munkaerőpiacon.

¹⁰ Horváth Szilárd PhD. hallgató, Kaposvári Egyetem, Gazdaságtudományi kar, Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola

Az 1. ábra szemlélteti hazánk matematika eredményét az OECD államok átlagához viszonyítva 2003 és 2015 között.

1. ábra: PISA matematika eredmények (elért pontok) 2003-2015
 Figure 1: PISA mathematics results (points scored) 2003-2015 quality education.

Forrás: saját szerkesztés PISA 2010, 2012, 2016 alapján

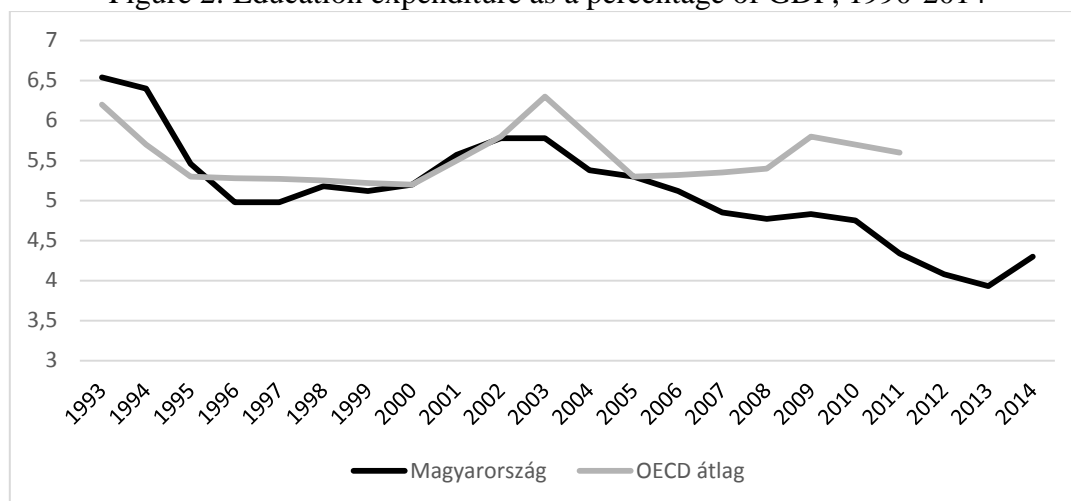
A PISA - felmérés nem egyfajta országok közötti versenyt fémjelez, hanem a különböző oktatási rendszerek hatékonyságát mutatja. Leginkább az egyes országok saját rendszerének hatékonysága mérhető a sorozatos mérések eredményeivel (OECD, PISA, 2012).

2. Az oktatás finanszírozottsága

Az előző fejezetben ismertetett elkeserítő eredmények mögött a legtöbb laikus az oktatási rendszerünk alulfinanszírozottságát látja a probléma okaként. F. List (1940) is úgy fogalmazott, hogy a nemzetnek anyagi javakat kell feláldoznia és nélkülöznie, hogy szellemi és társadalmi erőket megszerezzen, fel kell áldoznia jelenlegi előnyöket, hogy magának jövőbelieket biztosítson. A 2012-es PISA-jelentés szerint az OECD-országok egyértelműen többet költenek az oktatásra mostanában, mint 10 évvel ezelőtt. A gazdagabb országok nyilvánvalóan többet, a szegényebbek pedig kevesebbet, és ez a különbség a teszteredményeken is meglátszott: azok az országok, amelyek többet költöttek az oktatásra, átlagosan 81 ponttal jobb eredményt értek el a PISA-teszten (OECD, PISA, 2012).

Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a veszélyt melyre Barber-Mourshed hívja fel a figyelmet, amely szerint az OECD szinte minden tagállama jelentős mértékben növelte oktatási kiadásait, és számos programot kezdeményezett a rendelkezésre álló összegek hatékonyabb elköltése érdekében. Ennek ellenére csak nagyon kevés országnak sikerült az oktatási rendszer teljesítményében jelentős előrehaladást elérnie. Mint egy, országos értékeléseket és nemzetközi összehasonlításokat összegző tanulmány kimutatta, számos ország esetében az oktatási rendszer teljesítménye egyáltalán nem javult, és volt olyan ország is, ahol egyenesen romlott.” (Barber–Mourshed, 2007, pp.10.)

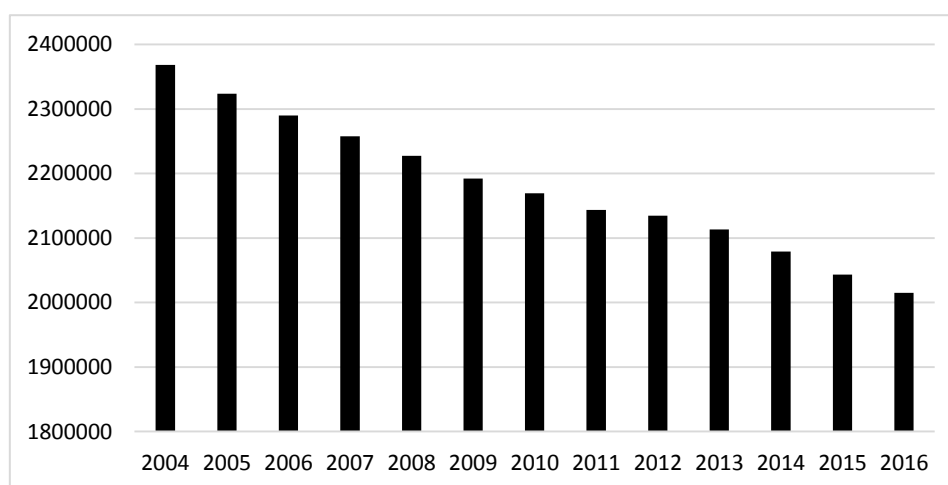
2. ábra: Oktatási kiadások 1990-2014 a GDP százalékában
 Figure 2: Education expenditure as a percentage of GDP, 1990-2014

Forrás: saját szerkesztés KSH¹, OECD PISA 2015

A második ábráról jól leolvasható, hogy 2003 óta folyamatosan csökken a GDP arányában kifejezett, az oktatásra fordított költségvetési kiadás. Csupán 2013-at követően 2014-ben emelkedett az oktatásra fordított összeg a GDP 3,93 százalékáról 4,3 százalékra. Ebben az időszakban a legnagyobb „nyertes” az alapkörű oktatás, itt ugyanis a 2013-ban a GDP 1,4 2014-ben a GDP 2,1-át tette ki.² A kormányzat is felismerte, hogy „*az iskolázottabb népek nagyobb tőkét birtokolnak, amelynek hozadéka a munka nagyobb termelékenységében fejeződik ki*” [Thünen (1875) idézi: Varga J.(1998.pp.11)]. Korábban kiadások csökkenését nem egyszer a tanulólétszám folyamatos csökkenésével magyarázták. A harmadik ábra mutatja a z iskoláskorú népesség alakulását.

3. ábra: Az iskoláskorú népesség számának alakulása 2004-2016
 Figure 3: Evolution of the number of school-age population from 2004 to 2016

Forrás: saját szerkesztés a KSH³ adatai alapján

Látható, hogy az az állítás helyén való, melynek értelmében egyre kevesebb a gyerek, hiszen az elmúlt tíz évben több mint háromszázezer diák tűnt el a köznevelés rendszeréből. De azzal, hogy egy iskola osztályába nem 28 hanem csak 22 gyerek jár valóban olcsóbb lett az oktatás, valóban kevesebbet kell arra költeni? Nyilván nem. Itt kell megemlítenünk a kisebb- és hátrányos helyzetű települések helyzetét, ahol a 2000-es PISA eredmények kimagaslóan elmaradnak a fővárosi átlagtól.

1. táblázat: A 15 éves diákok átlagos teljesítménye településtípusonként Magyarországon és az OECD-országokban (2000)

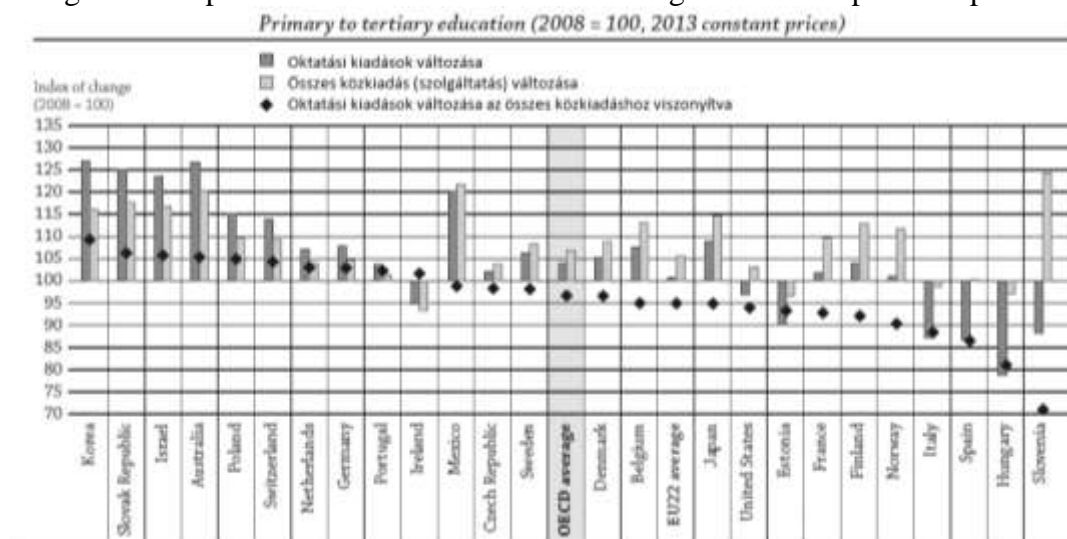
Table 1.: Average performance of 15-year-old students by types of settlements in Hungary and in OECD countries (2000)

Település	Magyarország			OECD-országok átlaga		
	olvasás	matematika	természet-tudomány	olvasás	matematika	természet-tudomány
Falu, kevesebb mint 3000 lakossal	359	365	371	481	482	480
város, több mint 1 millió lakossal	484	490	494	510	510	514
különbség	125	125	118	29	28	34

Forrás: saját szerkesztés Polónyi I. Rendszerváltozások az oktatás finanszírozásában pp. 487 alapján

Való igaz, hogy a táblázat nem a legfrissebb felmérés adatai alapján készült, de minden bizonnyal az ismertett probléma napjainkban is adott. Ennek ellenére a 4. ábráról jól leolvasható, hogy 2013-ig hazánkban csökkentették az oktatásra fordított kiadásokat legnagyobb mértékben.

4. ábra: Az oktatásra fordított kiadások és az összes közkiadás változása
 Figure 4.: Expenditure on education and the change in the total public expenditure

Forrás: Education at a Glance 2016, p.227

III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet

Az oktatás eredményességét nem a ráfordításokon kell lemérni. Nemcsak az erőforrások mennyisége, hanem az összetétele és megfelelő felhasználása is lényeges. Az oktatás erőforrásait el is lehet pazarolni. A hatékonysági szemlélet egészen más: összefüggést próbálunk teremteni a ráfordítások és az eredmények között. A megfelelő működés: az eredményes működés. Mi a célunk ezzel? Az, hogy megfelelő visszajelzésekkel lássuk el a rendszer valamennyi szereplőjét — a szülőket és a tanulókat, az intézményfenntartókat, az iskolaigazgatókat és a tanárokat, valamint az adófizetőket (Kertesi, 2008).

3. Az oktatás eredményessége

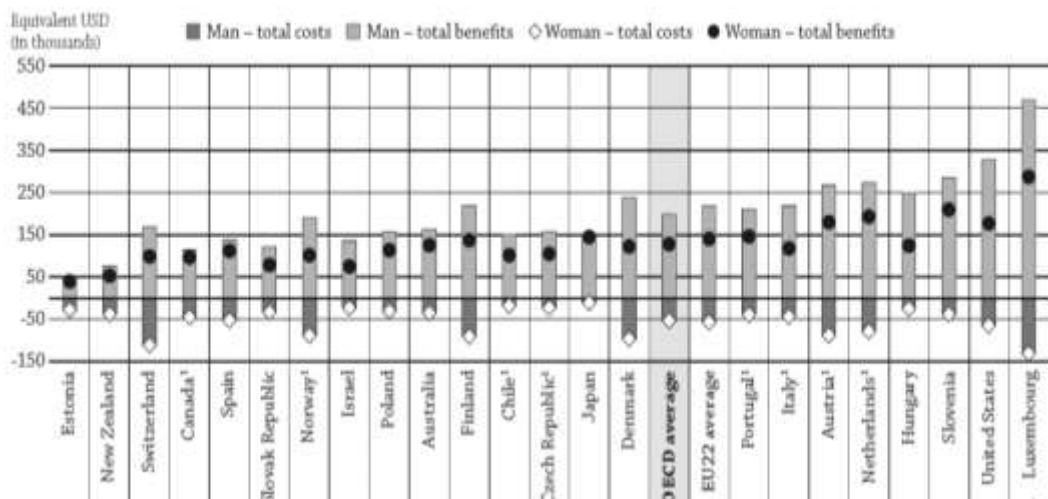
Az OECD gazdasági szervezetként a tanulást alapvetően erőforrásként értelmezi. Az OECD két, viszonylag könnyen mérhető indikátort helyez előtérbe: 1. a munkához jutást és 2. a jövedelmet, majd ezeket vizsgálja a különböző iskolai végzettségek függvényében, lehetővé téve az összefüggések megajzolását (Györgyi, 2014).

Romer (1994) kutatásainak eredményeit úgy foglalja össze, hogy a hosszú távú gazdasági sikert meghatározó tényezők az oktatás javítása és a megtakarítás fokozása. A tudásszint országok és régiók közti szétválásának okai: az intézményi rendszer fejlettsége, a tehetséges emberek ösztönzésének módja, a külgazdaság rugalmas politikája az oktatási rendszer színvonala és a jogrendszer. Magyarország költség-haszon viszonylatban nem ért el rossz eredményt, azaz ahhoz képest, hogy mennyit költünk az oktatásra, a magyar diákoknak nem lett olyan rossz az eredménye⁴. Korábban láttuk, hogy az oktatásra szánt pénz tekintetében olyan országokkal kerültünk egy csoportba, mint Litvánia, Chile és Costa Rica, az Európai Unió országai közül csak Bulgária költ nálunk kevesebbet az oktatásra, miközben a többiek messze elhúznak.

Történik ez annak ellenére, hogy az Európai Unió egyik legfontosabb törekvése napjainkban és a jövőben is, hogy a világ egyik legversenyképesebb és legdinamikusabb tudásalapú térségévé váljon, amelyben az innováció és a kutatás mellett alapvető szerepet játszik az általános és a szakképzés is (Beczéné, Bertalan, 2015).

Egy osztrák diák tanítására például 6-tól 15 éves koráig közel háromszor annyi pénzt költ az osztrák állam, mint egy magyar diákéra a magyar állam. Az 5. ábra mutatja be az oktatásra fordított költségvetési kiadásokat és annak megtérüléseit. Most, hogy tudjuk, hogy valóban nagyon kevés az az összeg, melyet oktatásra fordítunk, az átlag alatti PISA eredmények jónak tűnhetnek. Ezt szem előtt tartva érdemes az ábrát tanulmányozni. Hiszen, ha a következő években tovább csökkennének az oktatásra szánt költségvetési kiadások, a diákok hasonló eredményeket érnének el (ami nem lehetetlen, hiszen az oktatás színvonalának befolyásolása hosszadalmas folyamat) az ábra logikáját követve hazánk még eredményesebbnek tűnne, mindamelllett, hogy az OECD államok átlagától jelentősen elmaradunk.

5. ábra: Az oktatásra fordított közkiadások és azok megtérülései nemek szerint
 Figure 5.: The public spending on education and their profitability by gender

Forrás: Education at a Glance 2016, pp.138

4. Az oktatás hozadéka

Magyar Beck István (2000) az oktatás három fő feladatkörét különbözteti meg: beruházást az emberi tőkébe, a fogyasztást és a szocializációt. Rámutat arra, hogy az első és a harmadik feladatkör nagyon hasonlít egymásra az önkorlátozás szükségességének szempontjából, és ebből a szempontból szemben állnak az örömelven, a hedonizmuson alapuló fogyasztással. Arrow (1979) rámutat, hogy a közgazdaságtan formális elméletei hallgatólagosan azt feltételezik, hogy az egyének termelékenysége azért nő az oktatás során, mert ismereteik gyarapodnak. Ugyanakkor az oktatás szocializációs folyamat is, melynek során olyan készségeket sajátítanak el a tanulók, mint például a másokkal való együttműködési képesség, ezért Arrow szerint a közgazdasági elmélet szempontjából a szocializáció is emberi tőkét hoz létre, mivel olyan készségeket fejleszt, melyek magasabb termelékenységet tesznek lehetővé. Ezzel szemben Polónyi István (2002) azt állítja, hogy már az emberitőke-elmélet kialakulása idején, a 60-as évek elején, felmerült, hogy az oktatási kiadások jelentős része nem tekinthető beruházásnak.

Itt érdemes említést tenni az emberitőke-beruházás Ehrenberg – Smith (2003) alapmodelljéről.

Az emberi tőke felhalmozásának három fajta költsége:

1. Közvetlen vagy zsebből fizetett költségek pl.: tandíjak, tankönyvek
2. A tanulás ideje alatt elmaradt kereset
3. Pszichés veszteségek (a tanulás nehéz és monoton)

A beruházás hozadéka:

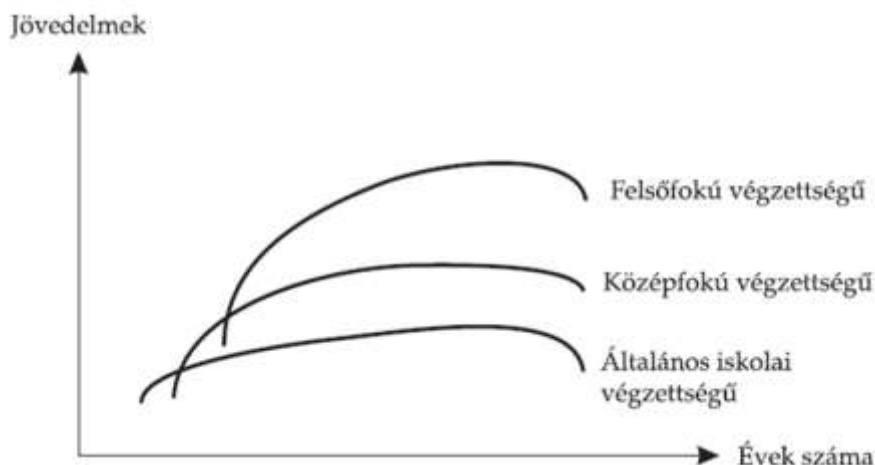
1. Magasabb jövedelem
2. Munkával való nagyobb elégedettség
3. Érdeklődési területek nagyobbra értékelése

Az emberi tőke elméletének a feltételezése szerint az emberek oktatás, képzés révén beruházásokat végeznek saját termelőképességükbe. Ezek a beruházások növelik termelőképességüket, termelékenységüket és így munkájuk piaci értékét.

Ezért jövőbeli keresetük magasabb lesz. Az emberek munkából származó jövedelme különböző. A különbségek oka azonban nem egyértelmű. Amióta léteznek életkor szerinti

statisztikai megfigyelések a különböző végzettségűek munkából származó jövedelmére, megfigyelhető, hogy a különböző iskolázottságúak életkereseti görbéi jellegzetes pályát írnak le (Varga,1998).

6. ábra: Életkereseti görbék iskolai végzettség szerint
 Figure 6.: Life Form curves educational attainment

Forrás: Varga, 1998, pp.15

A jellegzetességek az x ábráról jól leolvashatóak, melyek a következők:

- a magasabb végzettségűek kereseti görbéje magasabban fekszik, mint az alacsonyabb végzettségűeké;
- a kereseti görbék az életkorral együtt csökkenő ütemben emelkednek, az életpálya végén pedig a keresetek növekedése megáll, esetleg csökkenés figyelhető meg;
- a magasabb végzettségűek kereseti görbéje az életpálya későbbi pontján indul, hiszen ők idősebb korban lépnek a munkaerőpiacra ellenben meredekebben emelkedik, mint az alacsonyabb végzettségűeké;
- a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők kereseti görbéje később éri el a csúcspontját, mint az alacsonyabb keresetűeké;
- az iskolai végzettség szerinti kereseti különbségek felfelé haladva nőnek, vagyis bármely életkorban annál nagyobbak az iskolázottsághoz kapcsolható kereseti előnyök, minél magasabb iskolázottságúakról van szó. (Varga, 1998)

Megállapítható, hogy a felsőfokú végzettség jövedelemhozadéka minden ország csoport esetén jóval meghaladja a középfokú végzettség hozadékát. Magyarország mind a középfokú, mind a felsőfokú végzettség tekintetében igen magas jövedelemhozadékkal jellemezhető. A foglalkoztatási- és a jövedelemhozadékot együtt tekintve elmondható, hogy Magyarország mindkét végzettség mutatójában magas értékeken áll, ami a vizsgált ország csoportok egyikére sem jellemző ilyen mértékben, bár a poszt-szocialista országok adatai nagyon közeliek. Ez azt jelzi, hogy nálunk a tanulás hozadéka kiemelkedő, vagyis az alacsonyabb végzettségűek esetében hatalmas lemaradás mutatkozik, ami a csekély átlagos foglalkoztatottsági szintet figyelembe véve, komoly társadalmi problémák lehetőségeire figyelmeztet (Györgyi, 2014).

Nem szabad megfeledkeznünk az oktatás externáliás hatásairól, melyeket Varga (1998, pp.35-36.) az alábbiak szerint foglal össze:

- Az oktatás révén a demokratikus intézmények működtetése hatékonyabbá válik, mivel az állampolgárok tájékozottabbak.

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

– Az oktatás következtében nő a technikai változásokhoz való alkalmazkodás képessége is.

– Az oktatás révén iskolázottabb embereknek kedvezőbbé válnak a munkaerő piaci kilátásaik is, ezáltal csökkenhet a bűnözés. Ellenben bizonyos bűncselekmények elkövetéséhez magasabb iskolázottság szükséges, így itt negatív hatás is megfigyelhető.

– Az iskolázottság növekedésével csökken a munkanélküliség valószínűsége, javulnak az életkilátások, ezáltal csökkennek a szociális és a munkanélküliséggel kapcsolatos kompenzációs állami kiadások, egészségügyi ráfordítások.

– A magasabb végzettségű közösségekben gyakoribbak az önkéntes szolgáltatások, ezáltal megnő a közösségileg előállított közszolgáltatások értéke is.

A gazdasági elemzések azt bizonyítják, hogy a közoktatás fejlesztése a legjobb beruházás.

Éppen a PISA eredményekre alapozva, és az OECD egyéb statisztikai adatbázisait felhasználva jelent meg a közelmúltban egy kötet, amelyik explicite megmutatja, mennyit veszítenek azok az országok, amelyek késlekednek a közoktatás problémáinak megoldásával (OECD, 2010). A számítások azt mutatják, hogy ha a magyar közoktatás 20 év alatt eljutna arra a szintre, ahol ma a finn rendszer van, akkor a most született generáció életében nagyjából akkora megtérülésre számíthatunk, amekkora a magyar GDP hatszorosa. Képzelnék el, mennyi értéket állít elő Magyarország hat év alatt! Sok tízezer milliárd forintról van szó.

Ennyi többletet jelentene a közoktatás megfelelő ütemű fejlesztése. Ez természetesen nem megy a közoktatási ráfordítások emelése nélkül. Kicsi a valószínűsége annak, hogy mi kevesebb pénzből kihoznánk ugyanazt az eredményt, mint amit Finnország produkál. De igaz ez megfordítva is: hiába költenénk el a közoktatásra ugyanazt az összeget, mint Finnország, ha azt nem legalább olyan okosan tesszük, mint ahogy Finnországban történik, a ráfordítások egy része kárba veszne. Ez a tényekre alapozott döntéshozatal jelentősége (Csapó, 2011).

4. Összefoglalás

A háromévente elvégzett PISA felmérések jól mutatják, hogy a magyar diákok matematikából, szövegértésből és természettudományi ismereteik alapján is jelentős lemaradásban vannak az OECD államokéhoz képest. Sokan az oktatás alacsony színvonalát az alacsony finanszírozásával magyarázzák. A tanulmányban bemutatásra került, hogy valóban jelentősen alulfinanszírozott a magyar köznevelés. Láthattuk, hogy az oktatás színvonalának növekedése számos pozitív gazdasági és további externáliás hatással bír, tehát nem lehet kérdés, hogy szükséges-e a felzárkózás az OECD államokhoz. A tanulmányban felsorakoztatott vélemények és elméletek rávilágítanak arra, hogy nem elég az oktatásra fordított költségeket növelni, hanem azoknak megfelelő elosztása és felhasználása elengedhetetlen. A 2011. évi CXC törvény értelmében jelentősen nőtt az állam szerepvállalása a közoktatásban, mely talán éppen ezt a cél is szolgálhatja. Továbbá a legutolsó rendelkezésre álló finanszírozási adat alapján 2013-ról 2014-re a köznevelés finanszírozása 0,37 százalékkal növekedett a GDP arányában kifejezve. Mint tudjuk a köznevelés összetett komplex folyamat, melyből következik, hogy a legtöbb reform, változtatás csak sok évvel később érezheti hatását.

JEGYZETEK

1. Oktatási Kiadások (2003-2014), KSH

**III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet**

2. Oktatási befektetések (KSH 2003-2014) http://www.ksh.hu/thm/2/indi2_2_2.html Letöltés ideje: 2017. január 20.
3. Az oktatásra ható népességi folyamatok (2005-2016) http://www.ksh.hu/thm/2/indi2_2_1.html Letöltés ideje: 2017. január 20.
4. Education at a Glance 2016

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Arrow Kenneth J. 1979: Az egyetemi oktatás rostáló szerepe. In Arrow, K. J.: *Egyensúly és döntés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, pp. 213-232.*
- Michael Barber, Mona Maursched (2007): Mi áll a világ legsikeresebb iskolai rendszerei teljesítményének hátterében? McKinsey & Company, Budapest, szeptember.
- Benczéné Fekete Andrea, Bertalan Péter (2015) Tudás – tehetség és tanulólétezők új dimenziói, Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kara. Kaposvár
- Csapó Benő (2011): A nemzetközi felmérések eredményei – következtetések a magyar közoktatás fejlesztésének megalapozásához, Szegedi Tudományegyetem Neveléstudományi Intézet, MTA Konferencia, Budapest, <http://www.t-tudok.hu/?page=hu/konferencia/53-mit-mondanak-a-tenyek-az-uj-kozoktatasi-torveny-kuszoben>, Letöltés ideje: 2016.december 22.
- Ronald G. Ehrenberg, Smith Robert (2003): Korszerű munkagazdaságtan – Elmélet és közpolitika, Panem Kiadó, Budapest.
- Györgyi Zoltán (2014): Az oktatás eredményei, haszna, megtérülése in szerk.: Széll Krisztián (2014) Az OECD az oktatásról – adatok, elemzések, értelmezések, OFI Budapest, pp. 75-85.
- Kertesi Gábor (2008): A közoktatási intézmények teljesítményének mérése-értékelése, az iskolák elszámoltathatósága in Zöld Könyv A magyar közoktatás megújításáért, szerk.: Fazekas Károly, Küllő János, Varga Júlia, Ecostat, Budapest
- List Frigyes (1940): A politikai gazdaságtan nemzeti rendszere. Magyar Közgazdasági Társaság Kiadó, Budapest.
- Magyar Beck István (2000): Iskolapiac. Közgazdasági Szemle, 47, 4, pp. 360-372.
- OECD (2010): The high costs of low educational performance. The long-run economic impact of improving PISA outcomes. OECD, Paris.
- OECD (2016), Education at a Glance 2016: OECD Indicators, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.187/eag-2016-en>, Adatok letöltve: 2016. október 10.
- OECD PISA 2012 Results in Focus - What 15 year olds know and what they can do with what they know – OECD 2012. letöltés helye: <http://www.oecd.org/pisa/keyfindings/pisa-2012-results-overview.pdf>, Letöltés ideje: 2016.október 06.
- OECD PISA 2015 Results in Focus <https://www.oecd.org/pisa/pisa-2015-results-in-focus.pdf>
- Polónyi István (2002): Az oktatás gazdaságtana. Osiris Kiadó, Budapest.
- Polónyi István (2009): Rendszerváltozások az oktatás finanszírozásában, 1989-2009. *Educatio*. 2009/4. szám. pp.473-491.
- Paul M. Romer (1994): The Origins of Endogenous Growth. *Journal of Economic Perspectives*, 1994. winter.
- Thünen von Henrich (1968): Costs of Education as Formation of Human Capital. 1875. Megjelent: Bowman, Mary Jean (szerk.): *Readings in the Economic Education*. UNESCO, Párizs.
- Varga Júlia (1998): Oktatás – gazdaságtan, *Közgazdasági Szemle Alapítvány*, Budapest pp.11.

Lektorálta: Dr. habil Bertalan Péter Tamás, tanszékvezető, egyetemi docens, Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kar

Dr. Jagusztin Tamás¹¹

FOGYASZTÓI JOGVÉDELEM A FENNTARTHATÓ FOGYASZTÁS ÉRDEKÉBEN – KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A FIATAL FOGYASZTÓK KISZOLGÁLTATOTT HELYZETÉRE

*PROTECTION OF CONSUMER RIGHTS TO SUSTAINABLE CONSUMPTION –
WITH SPECIFIC REGARD TO THE SITUATION OF VULNERABLE YOUNG
CONSUMERS*

ABSTRACT

Sustainable development is a development of a kind that meets the needs of the present without endanger the ability of future generations to satisfy this. As an integral part of sustainable consumption, which means responsible management of social and environmental imbalances in production and consumption. Sustainable consumption is concerned, the greatest difficulty in the near future is the explosive growth in consumption, which will shortly lead to a rapid depletion of raw material resources and the environment is irreversible contamination.

The world economy is increasingly based on the supply market, which means that they often surprise cheap and low-quality products to the mass market. Sharpening competition in the market is increasingly characterized by aggressive marketing practices, deceptive trade practices and the use of unfair contract terms. Consumer protection is therefore aims to create equilibrium between the business and the consumer. The process is very vulnerable to young people today who sooner or later will become the future adults.

1. A fenntartható fogyasztás

A fenntartható fejlődés olyan fejlődés, amely kielégíti a jelen szükségleteit anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő nemzedékek esélyét arra, hogy ők is kielégíthessék szükségleteiket.¹ Ennek szerves része a fenntartható fogyasztás, ami a társadalmi és környezeti egyensúlyhiányok felelősségteljes kezelését jelenti a fogyasztás területén. A fenntartható fogyasztás tekintetében a legnagyobb nehézséget a közeljövőben a fogyasztás robbanásszerű növekedése jelenti, ami rövidesen a nyersanyagforrások gyors kimerüléséhez és a környezet visszafordíthatatlan elszennyeződéséhez vezethet. A fogyasztási láz nehezen fékezhető, egyre újabb igényeket generál, erre serkentenek minket a reklámok is.² A fogyasztói társadalom – szélsőséges megvalósulásában – az elégedetlen emberek társadalma, ami pontosan arra épül, hogy mindig legyen valami új, ami iránt vágyakozni lehet, amit meg kell szerezni az elavult, régi (ám esetleg attól még hibátlan, teljesen használható) helyett.³

A világgazdaság egyre inkább a kínálati piac jellemzi, ami azt jelent, hogy gyakran olcsó és gyenge minőségű tömegcikkék lepik el a piacot. A kiélesedő piaci versenyt mindinkább jellemzik az agresszív marketing módszerek elterjedése, a megtévesztő kereskedelmi gyakorlatok és a tisztességtelen általános szerződési szerződési feltételek (például üzletszabályzatok, jótállási feltételek) alkalmazása. A fogyasztóvédelem célja ezért az

¹¹Dr. Jagusztin Tamás Ph. D. hallgató, Debreceni Egyetem Marton Géza Állam és Jogtudományi Doktori Iskola

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

egyensúlyi helyzet megteremtése a vállalkozás és a fogyasztó között. Az egyensúly megteremtéséhez szükséges:

- a fogyasztó egészségének, biztonságának és testi épségének a védelme,
- az inkorrekt szerződési feltételek érvénytelenné nyilvánítása,
- a fogyasztó megfelelő informálás, tájékoztatása, oktatása,
- a tisztességtelen üzleti módszerek elleni védelem. □

A folyamatnak az igazi veszélyeztetettjei a mostani fiatalok, akik maholnap a jövő felnőttjeivé válnak. A fogyasztói társadalom lelke és egyben burjánzó csapdája a presztízsfogyasztás, az egyébként az alapvető igények fenntartásához nem szükséges (luxus) javak megszerzése a szociális nyomás és a reklámok hatására alapszükségletté válik, a társadalmi ranglétrán való elhelyezkedés szükséges fokmérője lesz.

A fenntartható fogyasztás, vagyis a fogyasztás racionalizálása megkívánja, hogy olyan jogvédelmi intézmények jöjjenek létre, amelyek biztosíthatják, hogy a rövid távú piacgazdasági érdekek ne nyomják el a társadalom hosszú távú érdekeit, így a fenntartható fejlődést. A jogsértések hatóságok, illetve bíróságok előtti megállapítása, azok megszüntetése visszatartó erejű a vállalkozásoknak. A bíróságok, kártérítések preventív hatása generális és speciális módon is érvényesül a piacon. Ez arra ösztönzi a vállalkozásokat, hogy megfelelő minőségű termékeket gyártsanak, a fogyasztókat teljes körűen informálják, tisztességes szerződési feltételeket alkalmazzanak. Ezzel hosszú távon elérhető lehet, hogy a fogyasztók olyan termékekhez jussanak, amelyeket tartósan tudnak használni, illetve olyan szolgáltatásokat vehetnek igénybe, amelyek nem feleslegesek, és nem okoznak túltermelést. A folyamat eredménye, hogy visszaszorulhat a túlfogyasztás. A túlfogyasztás lecsökkentésével elősegíthető a fenntartható fogyasztás □, ami hozzájárul a környezeti terhelés csökkentéséhez.

Tehát a jogvédelmi rendszerek helyes megválasztásának és megfelelő működtetésének hatása van a vállalkozások és a fogyasztók piaci magatartására, és ezáltal kihatnak a fenntartható fogyasztásra. A jogvédelem akkor megfelelő, ha egyenlően biztosítja a jogérvényesítéshez való hozzáférés lehetőségét. Az egyenlőség felfogásba az is beletartozik, hogy különféle csoportok – így a szociális helyzetük, koruk, nemük vagy más tulajdonságaik alapján a többségtől különböző személyek – helyzete a vonatkozó szabályozásban szerepet kaphat a formális egyenlőség-felfogásból eredő visszasságok kompenzálására. Ez olyan esetekben válik jelentőssé, amikor a formai szempontból azonos módon történő kezelés ellenére sem beszélhetünk ténylegesen egyenlő esélyekről, illetve helyzetekről. □ Az egyenlőség érdekében a „gondviselő állam” kompenzáló, korrekciós juttatásokkal igyekszik csökkenteni a jogosultak és a többi „használatba vevő” közötti különbségeket. Például szociális egyenlőtlenség esetén többet juttat azoknak, akik kisebb mértékben tudnak hozzájárulni a közterhekhez. □ A fiatal fogyasztók jogvédelmére ezért különös hangsúlyt kell fektetni, hiszen ők azok, akik saját jogaik megvédésére koruk, tájékozottságuk, anyagi helyzetük révén hathatósan még nem képesek.

A következőkben a fiatal fogyasztók sajátos helyzetét és az ebből adódó jogvédelmi sajátosságokat kívánom bemutatni.

2. A fiatal fogyasztók

2.1. A fiatalok vásárlási szokásai

A termékek vásárlása során tanúsított fiatal fogyasztói magatartás kapcsán 2008-2010 között három kutatást végeztek, amelyben a Budapesti Corvinus Egyetem hallgatói, illetve középiskolások megkérdezésével a fiatalok vásárlói szokásait vizsgálták. A felsőoktatási kérdőívet közel 3500 egyetemi hallgató (közgazdász, bölcsész, orvos, jogász, tanár stb.), és 770 fő középiskolás (gimnázium, szakközépiskola és szakiskola) töltötte ki, így az empirikus adatok mennyisége alkalmas arra, hogy általános következtetéseket lehessen levonni belőle.

A kutatást végzők elemzése szerint az eredmények egyértelműen azt mutatták, hogy a mintában a középiskolások és az egyetemisták fogyasztói szokásai szignifikánsan különböznek: a középiskolások jóval gyakrabban vásárolnak ruhát, kozmetikumot, elektronikai cikket, sportszert, és könyvet, újságot is, mint az egyetemisták. Közös pont, hogy mind a középiskolások, mind az egyetemisták könyvet és újságot vásárolnak a leggyakrabban, ezt követik az egyéb termékek az előbbi sorrendben.

Megvizsgálták a fogyasztói döntés meghozatala során jellemző mérlegelési szempontokat is, és itt is szignifikáns különbséget tapasztalta. Az eredmények szerint a középiskolások jobban szeretnek vásárolni, kevésbé tudnak ellenállni a leárazásoknak, olykor feleslegesen is vásárolnak, ha van pénzüik, gyakrabban vesznek valamit, jobban igyekeznek követni a divatot/technikai fejlődést. Ezzel szemben az egyetemi hallgatók már inkább a szükségleteiknek megfelelően vásárolnak, és kevesebb időt hajlandók vásárlásaikra szánni.

Továbbá a felmérés kiterjedt arra is, hogy a fiatalok vizsgált fogyasztói csoportjai mekkora összeget költenek átlagban vásárlásra. Kiderül, hogy átlagosan 8 730 forintnyi kiadásuk van havonta különböző termékekre, és 9 550 forint jut szórakozásra. Az alminták összevetésével megállapítható volt az is, hogy a középiskolások sokkal több pénzből gazdálkodnak, mint az egyetemisták. Ebben persze szerepet játszik az is, hogy az egyetemistáknak gyakran magukat kell eltartaniuk, míg a középiskolásoknál ez még jellemzően nem merül fel.

Az ismertetett kutatási eredményekből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a fiatal fogyasztók az egyszerűen elérhető, általában kis értékű termékeket vásárolják (ruhát, kozmetikumot, elektronikai cikket, sportszert, könyvet, újságot), így önmagában ez alapján nem tekinthetjük e szegmenst a leg súlyozottabb tényezőnek, ha gazdasági jelenlétüket csak nominálisan értékeljük. Azonban figyelembe kell vennünk azt is, hogy a fogyasztói döntéseik meghozatala során e fogyasztói réteg tudatossága kevésbé van jelen. A kutatási eredmények szerint – főleg a középiskolások – szeretnek és több idejük is van vásárolni, nehezen ellenállnak az akcióknak, leárazásoknak, könnyebben elcsábulnak és felesleges dolgokat is megvásárolnak.

Vizsgálták azt is, hogy melyek azok a külső vagy belső hatások, amelyek befolyásolják a döntéseiket. Az egyetemisták legelső helyen a saját belső érdeklődésüket, majd a barátokat jelölték meg, a média és az internet hatása a negyedik és az ötödik helyen végzett. A középiskolásoknál már a média hatása került az első helyre, az internet itt is a középmezőnyben végzett.

A fiatalok fogyasztását alapvetően befolyásolja az életszakaszukat jellemző pszichológiai és biológiai helyzetük, illetve enne jellemzői sajátosságai (kamaszkori lázadás, én-keresés, társadalmi-státusz keresés, stb.) A társadalmi beilleszkedés sajátja ennek az életszakasznak. Ebből eredően fogyasztásuk is e preferenciák elérésére és támogatására irányul, amelyek

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

viszont a racionális szükségleteiktől meglehetősen távol áll. Az ezt kiszolgáló termékek köre közgazdasági értelemben luxuscikkeknek tekinthetők, hiszen valamilyen pozitív élményt, örömet, kielégülést nyújtanak. □ A fiataloknak ezen termékek megvásárlása biztosítja a „valahová tartozás biztonságát”, a társadalmi elfogadottságot, a csoporthoz kötődést. Ezeket a szempontokat összefoglaló státuszfogyasztásnak hívhatjuk.¹ □ Ennek jellemzője, hogy a fogyasztó társadalmi státuszát e javak birtoklásával akarja meghatározni és bizonyítani. Ez fiatal korban olyan lényeges szempont, hogy a státuszfogyasztás lényegében átfordul alapvető fogyasztási szükségletbe. Ez az összefüggés pedig azt bizonyítja, hogy a fiatalok fogyasztói döntéseik tekintetében társadalmi és biológiai helyzetüknél fogva kiszolgáltatottabbak, mint az átlag felnőtt fogyasztó.

2.2. A reklámok hatása a fiatalok fogyasztói döntésére

A reklámok fiatalokra gyakorolt hatása lényeges szempont e fogyasztói csoport védelmi szükségletének tanulmányozása során. Ezzel kapcsolatosan a Navarrai Audiovizuális Tanács (CAN) 2005. május 17-én hozott nyilvánosságra egy jelentést „A fiatalok ábrázolása a televíziós hirdetésben” címmel.¹¹ A kutatás témája az volt, hogy milyen képet festenek a reklámok a fiatalokról, a reklámok milyen hatást gyakorolnak a kiskorúak és fiatalok gondolkodásmódjára. Ilyen, a reklámok fiatalokra gyakorolt hatásával foglalkozó vizsgálatot Nagy-Britanniában és Írországbán is végeztek. Míg az első az alkoholhirdetéseknél a gyermekek és tinédzserek viselkedésére, addig utóbbi a televíziós reklámoknak gyerekek élelmiszer fogyasztására gyakorolt hatásával foglalkozott. A spanyol tanulmány szerint kifejezetten káros lehet az a nyomás, amely a televíziós reklámok részéről a fiatalokra nehezedik, ugyanis a fiatalok megjelenítése oly módon történik, melynek során sokkal vonzóbbá teszik a róluk készült képeket. Az így ábrázolt boldogság – amelynek a hirdető nagymértékű jelenlétet biztosítanak és ezt ráadásul idealisztikus formában teszik – arra ösztönözhet, hogy a célközönség egy vonzó ideálra áhítozzon. Szemben a való élettel, kevés súllyal vannak jelen azok az elemek, amelyek segítenek abban hogy jobban megalapozzák az éppen formálódó személyiségüket és inkább nagyobb jelentőséget tulajdonítanak az olyan minőségeknek, cselekményeknek és tárgyakkal, amelyek megerősítik a létnek ezt a fajtáját. E körben a televíziós reklámok túlzott jelentőséget tulajdonítanak a szórakozásnak és a szabadidőnek.¹²

E fogyasztói csoport tagjai tehát minél fiatalabbak, annál fogékonyabbak a média, a reklámok által közvetített képi és érzelmi csatornákon keresztül érkező hatásokra. Életkori sajátosságaik mellett a reklámoknak gyakorolt hatásnak tulajdonítható, hogy szívesen vásárolnak meg maguk által is feleslegesnek ítélt termékeket. Összességében látható, hogy jelentős részben a fiatalok döntései alapvetően vagy ösztönösek, vagy a média által közvetített információkon alapulnak.

Összefoglalva: a fogyasztói döntési alapmodellt tekintve, amely 3 szubjektív vágyak és az objektív szükségletek preferencia-sorrendjének „összecsapásán” alapul, e fogyasztói réteg nyilvánvalóan hangsúlyozottabban jelenik meg a szubjektív elem. Ebből pedig levonhatjuk azt a logikai következtetést is, hogy a fiatal fogyasztók döntéseinél minimalizált szinten jelenik meg a fogyasztásuk hosszútávú következményeinek mérlegelése. Döntéseik tehát elsősorban nem racionális igényeik átgondolásán és a döntésük következményeinek mérlegelésén alapul.

3. A fogyasztói jogvédelem szükségessége

A sorozatgyártásnak a múlt század második felétől kezdődő fejlődését követően a kereskedelmi tranzakciók „tömegesítése” jelentős változásokat váltott ki a szerződések megkötésében, valamint az árusítás és a szolgáltatások nyújtásának körülményeiben. Az információs társadalom megjelenése, valamint a távértékesítések és az elektronikus kereskedelem által teremtett lehetőségek új előnyöket kínálnak a fogyasztóknak, ugyanakkor újfajta nyomás alá kerülhetnek, és új veszélyekkel szembesülhetnek a szerződések megkötésekor. A nyilvános ajánlatok, a fogyasztói csoportok, az agresszív hirdetésözön és marketing, a szerződéskötés előtti nem megfelelő tájékoztatás, az általánossá vált tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatok, valamint a versenyellenes magatartások elburjánzása kárt okozhat az esetek túlnyomó részében nem is azonosított, illetve nehezen azonosítható, jelentős fogyasztói rétegeknek.¹² Éppen ezért bíznak abban a fogyasztóvédelmi jogokat sértő, és gyakran a fogyasztókat megtévesztő üzleti vállalkozások, hogy az egyéni fogyasztók a jogérvényesítés nehézségei miatt nem fordulnak sérelmükkel a bírósághoz. Ezen a meglátáson alapul a fogyasztói társadalmakban a fogyasztói jogvédelem igénye.

3.1. A fiatal fogyasztó specifikumainak jogi vetülete a jogvédelmi szükséglet szempontjából

A fogyasztást jogi értelemben a vállalkozás és a fogyasztó közötti jogügyletként határozhatjuk meg, melyből jelen téma szempontjából a fogyasztó fogalmának kibontása szükséges. A magánjogi jogviszonyokra irányadó jogszabályok közül általános jelleggel a fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény (Fgytv.), illetve a Ptk. határozza meg a fogyasztó fogalmát. Emellett egy-egy szerződés típus, gyakorlat tekintetében meghozott speciális jogszabályokban is megjelenik a fogyasztó fogalmának meghatározása (pl.: fogyasztónak nyújtott hitelről szóló 2009. évi CLXII. tv. 3. § 3. pont; fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról szóló 2008. évi XLVII. tv. /Fttv./ 2. § a) pont). Ez utóbbiakban közös, hogy a természetes személyekre korlátozzák a fogyasztó fogalmát. A fogyasztóvédelmi magánjog szabályai – kógens jellegük miatt is – a magánjogtól idegen szabályozási módszert alkalmaznak, és ezért ezt a különös védelmet csak kivételesen, különösen indokolt esetben szabad megadni. A gazdasági élet professzionális szereplőinek rendelkezniük kell az érdekeik védelméhez szükséges lehetőségekkel még akkor is, ha nem üzleti tevékenységük körében kötnek szerződést. Ez a szemlélet található meg az új Ptk.-ban, amely egyértelműen szűkíti a fogyasztók körét. A Ptk. 8:1. § (1) bekezdés 3. pontja értelmében fogyasztó a szakmája, önálló foglalkozása vagy üzleti tevékenysége körén kívül eljáró természetes személy. Az új Ptk. nem határozza meg – és következetesen nem is használja – a fogyasztói szerződés kifejezést, helyette a fogyasztó és vállalkozás közti szerződés megnevezés található. Vállalkozásnak [8:1. § (1) bekezdés 4. pont] a szakmája, önálló foglalkozása vagy üzleti tevékenysége körében eljáró személy minősül.¹³

A fogyasztó fogalmától meg kell különböztetni a „minta fogyasztó” meghatározását. Az előbbi fogalom jogszabályon alapul, ez utóbbi pedig egyfajta elvárható fogyasztói magatartás mintát rögzít. Az Európai Unió Bírósága több ügyben is foglalkozott a „minta fogyasztó” európai fogalmával, mely ítéletek alapján ez az „átlagosan informált, figyelmes és értelmes átlagfogyasztó” szintjéhez igazodik (C-210/96. sz. Gut Springenheide-ügy, C-220/98. sz. Estée Lauder Cosmetics GmbH & Co.-ügy), azaz az ésszerű és tudatos fogyasztótól elvárható

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

magatartást kell alapul venni a fogyasztóvédelmi szabályok alkalmazásakor.¹⁵

A fogyasztó tehát speciális jogalanynak tekinthető, melyet sajátos helyzete folytán sajátos jogvédelemben kell részesíteni. Az európai és a hazai fogyasztóvédelmi jogban lassacskán közhelyszerű, hogy a fogyasztó az eladóhoz vagy szolgáltatóhoz képest hátrányos helyzetben van, mind tárgyalási lehetőségei, mind pedig információs szintje tekintetében, amely helyzet az eladó vagy szolgáltató által előzetesen meghatározott feltételek elfogadásához vezet, anélkül hogy a fogyasztó befolyásolni tudná ezek tartalmát, vagy fel tudná mérni döntésének kockázatát, és e felismerésnek megfelelő magatartást tudna tanúsítani.

A jogvédelem eszközeit a jogvédelmi szükséglet volumenéhez kell igazítani. A fogyasztó fogalmak törvényi meghatározásánál leírtaknál látható volt, hogy a fogalomhasználat nem tesz különbséget a fogyasztó kiszolgáltatottsági szintjei között. A törvényalkotó a fogyasztót a jogi státusza felől határozza meg. Nincs is szükség minden esetben a fogalom cizellálására, hiszen a jogsértéseknek gyakran vannak olyan típusai, amelyeknél lényegtelen, hogy milyen fogyasztói kör jogai megsértéséről van szó. Például, ha egy üzletszabályzatban egy vállalkozás tisztességtelen feltételeket alkalmaz, nem releváns, hogy fiatal, öreg, vagy épp „minta-fogyasztó”-e a „sértettje”, mivel a jogsértés megállapíthatósága nem függ a fogyasztói döntéstől. Minden fogyasztó számára egyaránt jogsértő, ha mondjuk a felmondás feltételeinek meghatározására egyoldalúan és indokolatlanul a fogyasztóra hátrányosan kerül sor. Abban az esetben viszont, ha a jogsértés a fogyasztó döntésének tisztességtelen befolyásán alapul, vagy csupán azon, hogy nem képes felmérni az általa megkötött jogügylet következményeit, jelentőséget kap a befogadó közeg, vagyis a fogyasztó befolyásolhatósága.

Ez a szempont törvényi szinten a fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokról szóló 2008. évi XLVII. törvény (Fttv.) szabályozási rendszerében kategorikusan definiálásra került. Az Fttv. 4. §-ának (2) bekezdése úgy rendelkezik, hogy „Ha a kereskedelmi gyakorlat csak a fogyasztóknak egy, az adott gyakorlat vagy az annak alapjául szolgáló áru vonatkozásában koruk, hiszékenységük, szellemi vagy fizikai fogyatkozásuk miatt különösen kiszolgáltatott, egyértelműen azonosítható csoportja magatartásának torzítására alkalmas, és ez a kereskedelmi gyakorlat megvalósítója által ésszerűen előre látható, a gyakorlatot az érintett csoport tagjaira általánosan jellemző magatartás szempontjából kell értékelni.” A törvény megfogalmazza azt a követelményt, hogy a kereskedelmi gyakorlat megítélése, az ügyleti döntés befolyásolásának vizsgálata során az olyan fogyasztó magatartását kell alapul venni, aki ésszerűen tájékozottan, az adott helyzetben általában elvárható figyelmességgel és körültekintéssel jár el, figyelembe véve az adott kereskedelmi gyakorlat, illetve áru nyelvi, kulturális és szociális vonatkozásait is. Ha a kereskedelmi gyakorlat a fogyasztók egy meghatározott csoportjára irányul, az adott csoport tagjaira általánosan jellemző magatartást kell figyelembe venni. Előfordulhat ugyanakkor, hogy a kereskedelmi gyakorlatnak nincs ilyen speciális címzetti köre, azonban jellegénél fogva mégis egy ún. sérülékeny fogyasztói csoport esetében speciális hatással rendelkezhet (magatartás torzítására alkalmas). Ha ez a kereskedelmi gyakorlat megvalósítója által ésszerűen előre látható, a gyakorlatot az érintett csoport tagjaira általánosan jellemző magatartás szempontjából kell értékelni.¹□

A fiatal fogyasztók kiszolgáltatottak, a tapasztalatok szerint gyakori az egyes vállalkozások gyermekeket kifejezetten sértő kereskedelmi gyakorlata, az átverések és a fiatal fogyasztói tudatosság nagy mértékű hiánya. Egyre több olyan speciális fogyasztói szerződés jelent meg, melyek mind a családok pénztárcáját, mind a fiatalok mindennapjait jelentősen érintik.¹

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

Az információs társadalom korában a fiatalok világa telített hírközlési- és technikai újításokat nyújtó termékekkel és szolgáltatásokkal. A jövő fogyasztásának legjellemzőbb változásai a virtualitás és a személyes jelenlétet nélkülöző kommunikáció terjedése. A legjellemzőbb példa a rendkívül sok applikáció, mellyel a fiatalok találkoznak. Az okostelefonra, illetve a számítógépre történő letöltéseknél nem, vagy nem megfelelően figyelmeztetik a fiatalokat, hogy többletköltségük lehet a megrendelés le nem mondásából. Egy ilyen eset akár 45 ezer forintos többletköltséget okozott a póruul járt gyermek családjának, csak mert nem olvasta el az általános szerződési feltételeket.¹ □ Az interneten se szeri se száma a webáruházaknak, ahol a fiatalok különösebb kontroll nélkül, egyszerű regisztrációval vásárolhatnak. A szerződési feltételek jellemzően nem olvassák el, a jótállási feltételeket nem ismerik, és a webáruházakat gyakran külföldi cégek működtetik. Az ilyen szolgáltatási környezet rendkívül sok visszaélésre ad lehetőséget.

Úgy gondolom vélelmezhető, hogy a fiatal fogyasztók különös védelemben részesítendőek, hiszen koruk, hiszékenységük és életkorukból adódó tájékozatlanságuk miatt különösen kiszolgáltatottak.

4. A jogvédelem eszközei

A fogyasztói jogvédelem legkézenfekvőbb eszköze, amikor a fogyasztó maga lép fel saját jogainak védelme érdekében. Jelen esetben viszont azokat a területekkel foglalkozom, amikor a jogsértés, illetve a fogyasztó speciális helyzete következtében nem a fogyasztó, hanem más szervek lépnek fel a jogsértéssel szemben.

A fogyasztók jogait sértő magatartásokkal szembeni fellépésnek számos eszköze van. Ezeket alapvetően két csoportra bonthatjuk: a közjogi és magánjogi jogvédelmi eszközökre. Az első csoportba a különböző fogyasztóvédelmi feladatokkal felruházott szervek – illetve adott esetekben azok alsóbb szintű szervei – tartoznak, mint a Gazdasági Versenyhivatal, a Magyar Nemzeti Bank, az Országos Gyógyszerészeti Intézet, a Magyar Kereskedelmi Engedélyezési Hivatal, a Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal, a Magyar Energia és Közműszabályozási Hivatal, a Nemzeti Média és Hírközlési Hatóság, az Országos Munkavédelmi és Munkaügyi Főfelügyelőség, valamint természetesen a kormányhivatalok és jegyzők.

A magánjogi fogyasztói jogvédelem dogmatikai szempontból nem vegytisztán magánjogi jellegű, hanem magánjogi és közjogi elemeket is tartalmaz. A keresetindítás joga (kereshetőségi jog) az állami szerveket és az arra feljogosított civil szervezeteket is megilleti. A fogyasztóvédelmi törvény rendelkezései alapján például a kormányhivatal keresetindításának feltétele, hogy közigazgatási hatósági eljárásban a jogsértést előzetesen jogerős határozatával megállapítsa.

A magánjogi igényérvényesítés tekintetében a világ különböző részein nagymértékben eltérő fogyasztóvédelmi keresettípusok alakultak ki. Megkülönböztethetünk közérdekű kereseteket, reprezentatív (képviselési) kereseteket, közös érdekű kereseteket és csoportos kereseteket. A közérdekű kereset a fogyasztói civil szervezetek és a közjogi szereplők számára biztosít lehetőséget arra, hogy fellépjenek a fogyasztói jogokkal ellentétes cselekedetek miatt. A közös érdekű keresetek a fogyasztói szövetségek számára nyitnak lehetőséget arra, hogy az igazságszolgáltatás útján lépjenek fel, amennyiben a fogyasztók közös, általános érdekét sérti valamely konkrét anyagi jogi rendelkezés megszegése. A közös érdek nem az egyedi fogyasztói érdekek összegzése, és az általános érdekhez közelít. A csoportos kereset olyan bírósági kereset, amelynek révén igen sok ember ismertetheti el jogait, és nyerhet jogorvoslatot. Technikailag

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

tehát egyedi jogok kollektív eljárási érvényesítése. A hazai jogrendszerben jelenleg a közérdekű kereset vannak jelen, valamint a még hatályba nem lépett új polgári perrendtartás tartalmazza a társult perlés lehetőségét.

A civil szervezetek panaszirodáinál összegyűjtött tapasztalatok szerint mindennaposak az adás-vételeknél történő fiatal fogyasztókat érő megkárosítások is, legyen szó cipővételtől, vagy kisebb elektronikai eszközök megvásárlásáról. A diákokat félrevezetően tájékoztatják jogaikról, sok esetben pedig hiába próbálnak élni jogaikkal, elküldik őket a boltból, mondván: nincs szavatosság, vagy jótállás az adott termékre, a hibát a vásárló okozta, a termék hibája külső megrongálódás eredménye, és sorolhatnánk még azon kimentési okokat, melyekkel megtagadják a fiatalok jogainak érvényesítését. Ugyanakkor rendszeresen szembesülnek kisebb és nagyobb bevásárlóközpontokban a velük szemben táplált kereskedői ellenszenvvel és magatartással, melynek során a lejárt szavatosságú árut nem hajlandóak kicserélni részükre, a különböző árakon megjelenített termékek esetén a magasabb árat számítják fel nekik. Eközben szinte ellepik a tisztességtelen reklámok a fogyasztókat, mely különös erővel hat a sokkal inkább befogadóbb és kevésbé gyanakvó fiatalokra: megtévesztő hirdetések, az apróbetűk között elrejtett szerződési feltételek, a segítségnyújtás – különösen jogérvényesítési próbálkozás során történő – teljes elutasítása.¹□

Ha mindezeket a gyakorlati tapasztalatokat összevetjük a fiatalok – előzőekben ismertetett vásárlói szokásairól szóló kutatásokkal – megállapíthatjuk, hogy a fiatalok olyan réteget alkotnak, akik erőteljes külső hatásokkal találkoznak mint fogyasztók, és mindeközben nem rendelkeznek a megfelelő képességekkel, hogy ezekkel szemben igényeiket felismerjék és azokat érvényesítsék. Mind a vállalkozásokkal szembeni fellépés, mind a bírósági igényérvényesítés során hátrányt szenvednek. Ez utóbbi kapcsán belátható, hogy a tizenévesek jogvédelmi lehetőség birtokában reálisan nincsenek sem szociálisan, sem felkészültségüket, sem pedig vagyoni viszonyaikat tekintve. Az általuk kötött jogügyletek ellenértéke általában olyan összegű, hogy a hosszadalmas és költséges bíróság előtti igényérvényesítés reális alternatívaként még akkor sem jelenne meg, ha erre önmaguk lehetőséggel rendelkeznének.

Mindebből kifolyólag a fiatal fogyasztók – nem egyéni – igényeinek érvényesítését az arra feljogosított szervezetek által indítható közérdekű keresetek tűnnek a legalkalmasabb eszköznek, mivel e kereseteket az érintett fogyasztók perbeli részvétele nélkül, de az általuk elszenvedett jogsértés megszüntetése érdekében lehet megindítani. A megfelelő szaktudás hiánya és a perbeli költségek viselésének kockázata ezáltal nem jelent kockázatot és akadályt a fogyasztók oldalán.

A fogyasztóvédelemről szóló törvény lehetőséget ad az ügyészség, a kormányhivatal és az erre jogosultsággal rendelkező civil szervezetek számára, hogy ún. közérdekű pert indítsanak bármely jogsértő vállalkozással szemben. A Polgári Törvénykönyv pedig annak a lehetőségét biztosítja, hogy a feljogosított szervezetek megtámadhassák a tisztességtelen, illetve jogszabályba ütköző üzletszabályzatok rendelkezéseit, és azokat a bíróság ez alapján semmisnek nyilvánítsa. Ezek azért különösen hasznos és fontos jogintézmények, mert a perindítással kapcsolatos nehézségek a fogyasztó számára visszatartó hatásúak lehetnek, és arra indíthatják, hogy teljesen lemondjon a jogvédelemről. A magas költségek és a pereskedés kockázata gazdaságtalanná teszi a fogyasztó számára, hogy olyan bírósági eljárási illethekeket, ügyvédi és szakértői díjakat fizessen, amelyek esetleg meghaladják a kártérítés mértékét. Ez különösen igaz a kis összegeket érintő követelésekre, illetve az említett fiatalokra.

Szükséges ezért közérdekű perlés útján beavatkozni a fogyasztó védelme érdekében, aki általában gyengébb pozícióban van. A közérdekű per célja, hogy az megfelelő szaktudással és

III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet

felkészültséggel rendelkező szerv fellépése kiegyenlítse az erőviszonyokat, és az adott vállalkozást a jogsértéstől visszatartsa, és ezzel növelje a fogyasztói bizalmat, és biztosítsa a vállalatok közötti valódi és tisztességes verseny feltételeit.

JEGYZETEK

1. Medvéne dr. Szabad Katalin (2013): A fenntartható fejlődés gazdaságtana. Letöltés ideje: 2016. augusztus 30.
(http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/0007_a4_1049_1051_fenntarthatofejl_2/a_fenntarthato_fejlodes_fogalma_es_jellemzoi_rtLEnBRWofdrONFF.html)
2. Náray-Szabó Gábor (1999): Fenntartható fejlődés – fenntartható fogyasztás. In. Természet Világa, 130. évf. 12. sz., 531–534. old.
3. Dr. Lakó Anita (2010): A gazdasági, társadalmi erők és fogyasztóvédelem fejlődése. In. A vevőtől a fogyasztóig (Szerk.: Ádám Ferencné) Körlánc Országos Egyesület a Környezeti Nevelésért, Kecskemét. 13. old.
4. Dr. Csécsy György (2013): A szellemi alkotások jogának fogyasztóvédelmi aspektusai. In. Szalma József (szerk.): A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken: 2012. Újvidék: Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, 103-112. old.
5. Prónay Szabolcs – Málovics György (2008): Lokalitas és fenntartható fogyasztás In: Lengyel I. – Lukovics M. (szerk.) Kérdőjelek a régiók gazdasági fejlődésében. JATEPress, Szeged, 184-203. old.
6. Szajbély Katalin (2004): A pozitív intézkedések fogalma és alkalmazásuk lehetősége a faji diszkrimináció elleni küzdelemben az Európai Unió tagállamaiban. Jogelméleti Szemle 2004/3. szám
7. Kakasy Judit (ford.) (1999): Les politiques de discrimination positive. [Dossier.] = Problemes politiques et sociaux, 822. no. 3–72. p. Kisebbségkutatás 1999. évi 4. szám
8. Zsóka Ágnes, Marjainé Szerényi Zsuzsanna, Széchy Anna (2011): A környezeti nevelés szerepe a fenntartható fogyasztás és életmód kialakításában In. Fenntartható fogyasztás? A fenntartható fogyasztás gazdasági kérdései (Szerk.: Csutora Mária és Hofmeister Tóth Ágnes) Budapest Corvinus Egyetem 93-94., 102–105. old.
9. Hawtrey, R. F. (1925): The Economic Problem. London. Longmans & Green 189. old.
10. Székely Mózés (2011): A fogyasztói magatartás alapjai In. Fenntartható fogyasztás? A fenntartható fogyasztás gazdasági kérdései (Szerk.: Csutora Mária és Hofmeister Tóth Ágnes) Budapest Corvinus Egyetem 51. old.
11. Informe 1 – La imagen de la juventud en la publicidad televisiva, Mayo de 2005. Letöltés ideje: 2016. szeptember 2. (www.atki.hu)
12. Dr. Nyakas Levente (2005): Elemzés a médiaszabályozó hatóságok munkájáról, valamint a nemzetközi audiovizuális szabályozás irányairól. 7-9. old. Letöltés ideje: 2016. augusztus 27. (http://www.akti.hu/periodika/dok/jog_kul□505.pdf)
13. Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság Véleménye: A kollektív keresetek szerepének és rendszerének meghatározása a fogyasztókkal kapcsolatos közösségi jog területén, Hivatalos Lap C 162, 25/06/2008., 0001 – 0019 old.
14. Dr. Osztovics András (2013): A fogyasztó fogalma az új Ptk.-ban. Letöltés ideje: 2016. augusztus 25. (<http://ptk2013.hu/szakecikk/osztovits-andras-a-fogyaszto-fogalma-az-uj-ptk-ban/2267>)
15. u.o.
16. A fogyasztókkal szembeni tisztességtelen kereskedelmi gyakorlat tilalmáról szóló 2008. évi XLVII. törvény miniszteri indoklásából.

**III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet**

17. Dr. Horváth György, Dr. Baranovszky György, Dr. Eitmann Norbert (2011): Átvert gyermekek, kiszolgáltatott és becsapott fiatalok – fogyasztóvédelem és a diákok, az új köznevelési törvény koncepciója. Letöltés ideje: 2016. augusztus 29.
([http://www.feosz.hu/upload/koznevsajto\(2\).pdf](http://www.feosz.hu/upload/koznevsajto(2).pdf))
18. u.o.
19. u.o

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság Véleménye: A kollektív keresetek szerepének és rendszerének meghatározása a fogyasztókkal kapcsolatos közösségi jog területén, Hivatalos Lap C 162, 25/06/2008., 0001 – 0019 old.
- Csécsy György (2013): A szellemi alkotások jogának fogyasztóvédelmi aspektusai. In. Szalma József (szerk.): A Magyar Tudomány Napja a Délvidéken: 2012. Újvidék: Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, 103-112. old.
- Hawtrey, R. F. (1925): The Economic Problem. London. Longmans & Green 189. old.
- Horváth György, Baranovszky György, Eitmann Norbert (2011): Átvert gyermekek, kiszolgáltatott és becsapott fiatalok – fogyasztóvédelem és a diákok, az új köznevelési törvény koncepciója. Letöltés ideje: 2016. augusztus 29. ([http://www.feosz.hu/upload/koznevsajto\(2\).pdf](http://www.feosz.hu/upload/koznevsajto(2).pdf))
- Informe 1 – La imagen de la juventud en la publicidad televisiva, Mayo de 2005. Letöltés ideje: 2016. szeptember 2. (www.atki.hu)
- Kakasy Judit (ford.) (1999): Les politiques de discrimination positive. [Dossier.] = Problemes politiques et sociaux, 822. no. 3–72. p. Kisebbségkutatás 1999. évi 4. szám
- Lakó Anita (2010): A gazdasági, társadalmi erők és fogyasztóvédelem fejlődése. In. A vevőtől a fogyasztóig (Szerk.: Ádám Ferencné) Körlánc Országos Egyesület a Környezeti Nevelésért, Kecskemét. 13. old.
- Medvényé dr. Szabad Katalin (2013): A fenntartható fejlődés gazdaságtana. Letöltés ideje: 2016. augusztus 30.
(http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/0007_a4_1049_1051_fenntarthatofejl_2/a_fenntarthato_fejlodes_fogalma_es_jellemzoi_rtLEnBRWofdrONFF.html)
- Náray-Szabó Gábor (1999): Fenntartható fejlődés – fenntartható fogyasztás. In. Természet Világa, 130. évf. 12. sz., 531–534. old.
- Nyakas Levente (2005): Elemzés a médiaszabályozó hatóságok munkájáról, valamint a nemzetközi audiovizuális szabályozás irányairól. 7-9. old. Letöltés ideje: 2016. augusztus 27.
(http://www.akti.hu/periodika/dok/jog_kul_505.pdf)
- Osztovcics András (2013): A fogyasztó fogalma az új Ptk.-ban. Letöltés ideje: 2016. augusztus 25.
(<http://ptk2013.hu/szakcikk/osztovics-andras-a-fogyaszto-fogalma-az-uj-ptk-ban/2267>)
- Prónay Szabolcs – Málóvics György (2008): Lokálitás és fenntartható fogyasztás In: Lengyel I. – Lukovics M. (szerk.) Kérdőjelek a régiók gazdasági fejlődésében. JATEPress, Szeged, 184-203. old.
- Szajbély Katalin (2004): A pozitív intézkedések fogalma és alkalmazásuk lehetősége a faji diszkrimináció elleni küzdelemben az Európai Unió tagállamaiban. Jogelméleti Szemle 2004/3. szám
- Székelly Mózes (2011): A fogyasztói magatartás alapjai In. Fenntartható fogyasztás? A fenntartható fogyasztás gazdasági kérdései (Szerk: Csutora Mária és Hofmeister Tóth Ágnes) Budapest Corvinus Egyetem 51. old.
- Zsóka Ágnes, Marjainé Szerényi Zsuzsanna, Széchy Anna (2011): A környezeti nevelés szerepe a fenntartható fogyasztás és életmód kialakításában In. Fenntartható fogyasztás? A fenntartható fogyasztás gazdasági kérdései (Szerk.: Csutora Mária és Hofmeister Tóth Ágnes) Budapest Corvinus Egyetem 93-94., 102–105. old.

III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet

Lektorálta: Dr. Hajnal Zsolt PhD. egyetemi adjunktus, Debreceni Egyetem Polgári Jogi Tanszék

III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet

Juhász Péter¹²

KORTÁRSOK A HONFOGLALÓK EREDETÉRŐL EGY 9. SZÁZAD VÉGI MIGRÁCIÓ EMLÉKEI

CONTEMPORARY HISTORIANS ON THE ORIGIN OF CONQUERING HUNGARIANS MEMORIES OF A 9TH CENTURY MIGRATION

ABSTRACT

Nowadays we can observe a modern migration in Europe. It's possible to identify its origin from reporters and news agencies. In contrast to this the a thousand years ago literate people of Europe could learn about the origin of the newcomer people, Hungarians from vague rumors preserved in chronicles and other sources around the time of the Hungarian Conquest of the Carpathian Basin. The first group of the sources, following Regino's chronicle, wrote about the expulsion of Hungarians by the Petchenegs from Scythia and moving into Pannonia, ejecting the Avars. Another group of sources, following Liutprand of Cremona, explained the appearance of the previously unknown Ungri by the removal of the obstacles, ("clusas") by King Arnulf, which so far hold back the Hungarians from Europe. The third group of the sources identified the Hungarians with former nomadic peoples, the Avars or Huns, who had lived in Pannonia up till the period of Emperor Charlemagne's Avar wars. The identification of Hungarians with "Avars" was quite common in the 10th century. In the following, eleventh and twelfth centuries the Hungarians were denominated as Huns as well. The names of "Avar" and "Hun" had been equally used by the sources for the 7-9th century Avars. The name "Ungri" had already been well-known as the third name for the 7-9th century Avars. This historical situation may explain the identification of the names Avar, Hun and Hungarian.

1. Bevezetés

Gombos F. Albin forrásgyűjteményében a középkori nyugat-európai irodalom magyarokra vonatkozó híradásait katalogizálta.¹ Számos kerek történet olvasható ezekben a magyarok származásáról és Pannóniába költözésük eseményeiről. Jellegzetessége e históriáknak, hogy valóságos genezistörténeteket adnak. A magyarság kialakulását beszélik el, a hun, avar és magyar történelmet többnyire egyazon etnikum formálódásának lépcsőfokaiként szemléltetik. A modern történeti forráskritika a három nép azonosítását az életmód és a pannóniai lakóhely azonosságával magyarázza, e genezistörténeteket nem sorolja a történelemtudomány forrásbázisához. A szakirodalomban részletesen egyedül Kulcsár Péter foglalkozott e forráscsoporttal, a középkori hun–avar–magyar azonosságképet vizsgálva.² Forrásainknak másik fontos jellegzetessége a későbbiekben kizárólag a magyarság megjelölésére használt „ungri” név alkalmazása a 7-9. századi avar Pannónia lakosságára. Újabban Király Péter az „ungri” népnév 7-9. századi európai ismeretét hiteles egykorú, az „ungri” népnévből alakult személyneveket tartalmazó kolostori névjegyzékek segítségével igazolta.³ Király felfedezése megkérdőjelezi a három nép azonosításának pusztán az életmód és lakóhely alapján kialakult

¹² Juhász Péter PhD hallgató, Szegedi Tudományegyetem-Bölcsészettudományi Kar. pjuhasz2003@gmail.com

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

téves teóriáját valószínűsítő nézeteket, és a tárgyalt forráscsoport alaposabb, etnogenetikai szemléletű vizsgálatát sürgeti.

Vizsgált forrásaink a magyar népalakulásra vonatkozóan összefüggő, azonos elemeket variáló téziseket vonultatnak fel. Jól feltárhatóak e forráscsoport belső összefüggései, egyes elemeinek származási iránya, formálódása, felkutathatóak valóságos történelmi előzményeik. A kora középkori etnogenetikai folyamatok vizsgálata újabban van fellendülőben a magyar kutatásban. Ezek során kiemelt figyelem illeti meg az egykorú etnogenetikai felfogást, és talán az egykori valóságot is tükröző forrásokat.⁴ Bár a középkori történelemszemlélet igen távol állt a mai tudományos felfogástól, a Kárpát-medencében élt keleti eredetű lovas népek etnikai kapcsolatairól, származásáról értékes információkat nyerhetünk. Megismerhető belőlük a korabeli Európa művelt elitjének reakciója a magyarok megjelenésére, az ismeretlen és veszélyes, nyelvében, életmódjában, szokásaiban idegen nép eredete iránt támadt érdeklődés. A kortársak hun–avar–ungri (magyar) kontinuitásos szemléletével szemben a modern kutatás népvándorlásos felfogása minden, a Kárpát-medencébe irányuló bevándorlást etnikumváltásnak véelve nem tulajdonít forrásértéket a legendáknak. Hagyjuk a kortársakat is szóhoz jutni! Milyen gondolatokat ébresztett az ismeretlen, veszélyesnek látszó nép megjelenése a kortársak körében? Milyen korábbi népekhez hasonlították, kikkel azonosították elődeinket? Lehet-e azonosításaiknak valóságalapja?

2. A kortársak beszámolóí

Regino a lotaringiai Prüm apátja 908-ban befejezett Világkrónikája szerint az Úr 889. évében az ungrok, akiket a megelőző nemzedékek azért nem ismertek, mert nevük sem volt, a szkíta tartományból, a Thanais mocsaraiból jöttek elő. Oly sok halandót szül az a vidék, amennyit alig tud táplálni, azért gyakran sok nép jött ki innét. A szkítákat a szomszédos besenyők üzték ki, akik számban és vitézségben is felülmúlták őket. Azok pedig mindezek után elsőként a pannonok és avarok pusztaságát kóborolták be.⁵ A korabeli Európában a magyarok eredetéről létezett elképzelések igen jellegzetes összképét nyújtja a Dado verduni püspöknek 917-923 között a Verdun közelében fekvő Montfaucon kolostorában írt levél. A levél szerint igen nagy éhínség tört egykor Pannoniára, Isztriára és Illyriára, a nép csoportosan pusztult, ezért fejedelmek úgy döntöttek, hogy csak annyian maradjanak helyben, amennyien túl tudják élni az éhínséget, a maradék sokaságot pedig elűzték. Ezeket vezetőik azzal fenyegették, hogy meggyilkolják, akik visszafordulnak. Hosszú időn át hatalmas pusztaságokon át vándoroltak, míg a Maeotis-mocsárhoz értek. Ott többségük elpusztult, a megmaradt erősebbekből pedig idővel hatalmas tömeg nőtt. Az éhség miatt, amelyet elviseltek, hungri-nak nevezték el őket. Hatalmas létszámukban bízva lerohanták a szomszédos népeket, nyílvezzők használatával biztosították túlerőt maguknak. Ezt kényszerből tanulták meg, mikor nyomorult életüket a sivatagban tengették. Most Isten jogos ítélete miatt a mi nyakunkon erőszakoskodnak, Isten ilyen emberi szörnyekkel büntet minket.⁶ Liudprand longobárd krónikaíró, Cremona püspöke, Berengár bizánci követe, I. Ottó bizalmasa, műve, az Antapodosis (958-962) szerint Bíborbanszületett Leó idejében az ungrok népe még mindenki előtt ismeretlen volt, mert a köznép által klusáknak nevezett súlyos akadályok zárták el őket. Ezek nyugat és dél felé akadályozták átjutásukat. Arnulf a klusákat elhárítva hívta az ungrokat segítségül a morva Centebald [Szvatoptluk] ellen. Egy évvel Arnulf halála után a Centebaldot legyőző ungrok maguknak követelték a morvák népét, elfoglalták a bajorok határait is, a várakat, egyházakat lerombolták és a népeket legyilkolták.⁷

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

Widukind (925 körül – 973 után) szász bencés krónikaíró, a *Getica*, Beda Venerabilis, Paulus diaconus, talán Liudprand, és a *Gesta Francorum* felhasználásával készült munkája, a *Res gestae Saxonicae libri tres*, I. Henrik, és I. Ottó korára vonatkozóan adja hírül: Az avarokat most ungroknak mondjuk, „Avares, quos modo Ungarios vocamus...”. Az avarok a hunok maradványai, ahogy azt egyesek hiszik: „Avares autem, ut quidam putant, reliquiae erant Hunorum.”. A hunok pedig a gótoktól származnak, akik közül nagyszámú bűbájossággal vádolt asszonyt vezérük elűzött. Ezek a tenger és a meótszi mocsarak övezte erdőben megsokasodtak, majd egy vadászat során egy nőstény szarvas mutatta meg nekik a szomszédos városok felé vezető utat. Miután ezeket fosztogatták, minden durva felszerelésükkel együtt Pannoniába költöztek. Majd Nagy Károly legyőzte, a Dunán túlra űzte, nagy sánccal vette őket körül, megakadályozva a népek további pusztítását általuk. Arnulf Szvatopluk elleni harca idején rombolta le a védőművet, és így a kártevés útja megnyílt számukra.⁸

Középkori forrásaink egy része a kortárs Regino nyomán Szkítiából Pannóniába érkezett új jövevénynek tartja az ungrokat, világosan megkülönböztetve őket a helyben élő avaroktól.

A *Chronicon Patriarcharum Aquileiense* (9. század) szövegét fenntartó *Chronicon Patriarcharum Aquileiense* alterum szerint III. Károly (884-887) idejében az „Ungarorum gens” Servia-ból kijött, Pannia-t elfoglalta, majd az avarokat elűzve ott lakni kezdett. Igen kegyetlen nemzet volt ez, emberi húst evett és vért ivott.⁹ Az *Auctarium Cremifanense* (1217) szerint a 892. évben a gens Ungarorum kijött Schithia-ból, ahonnan a besenyők (Pincernati) űzték el, elsőként Pannoniába érkezett, az avarokat elűzte, és a mai napig ott él.¹⁰ Bartholomaeus Anglicus (1230) a következőket írja: Pannoniát Ungaria-nak hívják. Ezt a hunok elfoglalták, és róluk nevezik Ungaria-nak közönségesen. Orosius szerint ebből kettő létezik, tudniillik nagyobb (maior) és kisebb (minor). A nagyobbik a túlsó Scythia-ban van, a Meotides mocsarakon túl, ahol a hunok vadásztak legelőször, a mocsár és a földek kiterjedésének hosszában szarvasokat és vadállatokat üldöztek, végre Pannónia vidékét felfedezték. Visszatérve első, eredeti vonulásuk helyére, a közeli Pannóniába, elűzték lakóit, népüknek és hazájuknak szétszerták.¹¹ A *Chronicon vetus ex libris Pentheon excerptum* (1235) Arnulph császár idejére teszi az Ungari-k érkezését Pannoniába. Ez az ördögi nép Siciából [Szkítiából] nyomult elő, Pannoniába jött legelőször és az avarokat kivéve onnan, folytonosan egészen máig megmaradt.¹² Az *Annales S. Trudperti* (1246) szerint 889-ben a Hungarorum gens kijött Szkítiából, mert a besenyők háborúval támadták őket. 903-ban az Ungrok a longobardokat győzték le.¹³ A *Chronicon Bavariae* (1313 körül) híradása szerint a 839. évben a hunok a keresztényeket kiirtották, nemkülönben az ungarik népe kijött Scythiából, elűzték az avarokat és Pannoniába vonultak. 900-ban Arnulf halála után fia, Lajos örökölt, az ungrok Bawariát elnéptelenítették.¹⁴ Az Andreas Dandolo dózse által 1342-54 között szerkesztett *Chronicon Venetum* szerint Svethopolis [Szvatopluk] király idejében az Ungari-k népe kijött Scythiából, és Pannoniában települt meg először, kivéve onnan az avarokat.¹⁵ Az *Ann. Riddagshusani monachi, Chronicon Riddagshusanum* 1508-ig vezetett évkönyv szerint 892-ben az Ungrok az avarok nemzetségét Pannoniából kikergették.¹⁶ Aventinus 16. század eleji munkájában ír a magyarok megtelepüléséről. Az ungrok a morvák ellen harcolva a Garam folyótól és a Szvév hegytől keletre, a Tisza két partján a Fekete-tengerig terjedő mindkét Dáciát árasztották el, ahol előbb a geták, utánuk Attila és a hunok, azok kiűzése után a gepidák éltek. Ezeket egy suév nemzet, a longobardok győzték le, majd amikor ezek Itáliába vándoroltak, a venédek (szlávok) erősödtek meg itt. A hunok és az avarok egy részét a bajorok és Nagy Károly űzte el Noricumból és Pannoniából, a Tisza folyón túlra vetve őket. E népek akkor Suatebog

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

[Szvatopluk] szláv fejedelemnek engedelmeskedtek. Az ungrok Arnulf parancsára Dacia lakóit, a venédeket, avarokat és hunokat elpusztították, és elvették e vidéket Suatebogtól.¹⁷

Forrásaink másik csoportja Liudprand nyomán a korábban ismeretlen ungrok megjelenését a klusáknak nevezett súlyos akadályok Arnulf általi eltávolításához köti. Ekkehard, *Chronicon universale* (1125 előtt) című műve szerint 888-ban Arnulf, akinek Zuentebaldus, a morvák (Maravani) fejedelme ellenállt, segítségül hívta az Ungarii népet, eltávolítva az áthághatatlan akadályokat, amelyeket a nép clusáknak (clusurae) nevez. Ezekkel volt tőlünk elkülönítve, így nem tudott dél és nyugat ellen indulni.¹⁸ Az *Annalista Saxo* (1148-1152), nagyjából száz forrás alapján készült munkájában a 890. évnél az ungroknak Szkítiából, a Tanaistól a besenyők általi kivetéséről és vadászatairól számol be. A 901. évnél jegyezte fel az ungrok betöréseinek kezdetét, a déli és nyugati népek ellen. Ezek Arnulf segítségével kezdődtek újra, aki a Nagy Károly által a barbár nemzetek visszatartására Pannóniában épített védősáncokat elpusztította.¹⁹ *Annalista Saxo* tehát Regino, Liudprand és Widukind adatait kombinálja.

Forrásaink harmadik csoportja Widukind nyomán a gót, hun, avar és ungri történelmet egyetlen folyamatként ábrázolja. A Nagy Károly által épített klusák Arnulf általi lerombolása, Európára szabadításuk gondolata ezekben is megjelenik, néha a besenyők általi elűzéssel kombinálva: Viterbói Gotfried (1120k-1197 után) Itáliában élt, királyi káplán, jegyző, diplomata. *Pantheon* című munkájában a szkíták és avarok, azaz korábbi ungrok országa szerepel: „...regnum Scitarum et Avarum id est Ungarorum priorum...”. Szerinte az osztrigótoktól származnak az avarok, vagyis a pannóniai ungrok, és a longobárdok: „Ostrogothi vero, ex quibus Avars, id est Ungari Pannonii, et Longobardi descenderunt...”. A *Pantheon* szerint Nagy Károly anyja, apja, Pipinus felesége, a nagylábú Berta Ungariából érkezett, görög anyától született. Ugyanebben az időben, az avarok, akik hunok vagy ungari-k: „Avars, qui et Huni sive Ungari...”, értesülve Glothar [Clothar] frank király haláláról, fia, Sigibert ellen fegyvereiket fordították. (561/562) Beszámol a gens Ungarorum Szkítiából a besenyők általi kivetéséről, elsőként Pannóniába érkezéséről, onnan az avarok kivetéséről is.²⁰ Albericus monachus Trium Fontium (1241-1252). A 859. évben, Leuthulpus, Szászország hercege, Brunó és Ottó hercegek apja, I. Henrik római király nagyapja idején...meghódolt Szászország, Germánia, Gallia, Normannia, Bajorország, Suevia, Ungaria, Ruscia, és Polonia egész nemessége. 893. évben a Hungari-k ördögi népe első fejedelme, Alino [ti. Álmos–J. P.] vezetésével kijött Scithia-ból, és pedig a besenyők nyugtalanítása miatt, az avarokat kivéve, Pannonia-t birtokba vették.²¹ Az Alino/Álmos fejedelem vezette „Hungari”-k 893-ban új lakói tehát Pannóniának, 859-re mégis „Ungaria” országáról ír. Albericus forrásaiban 9. századi pannóniai ungrokkal találkozhatott. Ellentmondó forrásait azonban nem egyeztette. A *Flores Temporum* 1292-1294 között keletkezett szövege szerint Nagy Károly a hunokat azaz ungariakat alávetette, majd III. Károly idejében (876-887) az ungariakat Szkítiából a besenyők, azok pedig a hunokat vagy avarokat Pannoniából kivetették. Arnulf császár idejében pedig Szászországot, Tübingiát, Frankföldet elpusztítva, egészen Fuldáig jutottak. A forrás beszámol a nagy hadjáratokról is, Gyermeke Lajos korától egészen 945-ig. Szó esik István, Ungaria királyának és nemzetségének Gizella általi megtérítéséről, majd III. Henrik és III. Konrád magyarokkal kapcsolatos tetteiről is.²² A szerző hunnak és ungri-nak nevezi a magyarokat, de a tőlük világosan megkülönböztetett őslakó avarokat is hunnak mondja. Az *Annales ecclesiastici a Christo nato ad annum 1198*, című munka szerzője az 1607-ben elhunyt Caesar Baronius Soranus vatikáni könyvtáros. Beszámolója szerint a 795. évben Carolus Magnus fogadta a hunok vagy avarok királyát, Theodo-t vagy Thuduin-t, aki övével együtt meghódolt

III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet

neki, és felvette a kereszténységet. A hunok Krisztus hűségéhez térését az elsőként felállított, az Úr szülőanyja, Mária nevét viselő egyházuk bizonyítja, ahogy ezt az Annales Hungarici előadja. Lázadásra vállalkoztak a 889. évben, a 7. indikcióban. Ez megjelenésük kezdete, háborús nyugtalanság, lázadó sokaság, a hunok halálos visszatérése a gallok és germánok számára, összes területükre szabadítva Arnulf által. A 893. évben ádáz háború folyt a bolgárok és Leo császár között, amelyet éveken át meghosszabbított a turkok és hunok megjelenése az imperátor hívására, és Simeonnak, a bulgárok királyának erős ellenállása. A 902. évben a hunok, a közönségesen Ungari-nak mondtak Pannoniából kitörtek, és Itáliába nyomultak.²³ Forrásunk jelentőségét a „visszatérés” gondolatának megjelenése adja. A 795-ben legyőzött „hunok” vagy „avarok” 889-ben visszatérnek, hiszen a szerző a magyar honfoglalásról nem tud. Hivatkozik ugyan magyar forrásra („Annales Hungarici”), a 889. évnél mégsem Szkítiából kijövetelükről szól, hanem lázadásról, Arnulf általi kiengedésükről ír. Az avarok és az Ungari-k azonosításának oka a „hun” népnév használata mindkét etnikumra, amely a szerző által használt középkori kútfők szóhasználatát tükrözi.

Idézett forrásaink a besenyők által Szkítiából, a Maeotis-tól elűzött ungrok történetét kombinálják a Maeotisnál élt gótoktól származó, majd Pannóniába költözött és ott Nagy Károlytól leigázott hunok vagy avarok történetével. Késői forrásaink megbízhatóságára utal, hogy a kompilátorok nem javítottak forrásaikon, még az ellentmondásos adatokon sem módosítottak. A kétszeri Pannóniába költözés magyarázataként születhetett a Dado-level története a Pannóniából a Maeotishoz üzött, majd onnan visszatérő, új, „Hungri” nevet nyerő népről. Európai hadjárataik kezdetét, újbóli megjelenését a Nagy Károly építette legendás sáncok, a klusák Arnulf nevéhez fűződő elpusztításához kötik. Forrásainkat szorosan összekapcsolják közös motívumaik; a Maeotis, Pannónia, elűzetés, visszatérés, ismeretlenség, névtelenség, névváltozás, hunok, avarok és ungrok. A történetek háttérben világosan a három nép azonosításának bizonyossága rejtőzik, akiknek eltérő történelmi útját különféle kombinációkkal igyekeznek áthidalni. Mi állhat a három nép azonosításának háttérben? Pusztán az azonos lakóhely vagy a hasonló életmód?

3. Hunok vagy avarok?

Az elterjedt vélekedéssel szemben 10. századi forrásainkban igen ritka a „hun” név használata a magyarokra, csak a 11. századtól válik gyakorivá. A magyarok harciasságát a 10. század elején a hunokéhoz hasonlítják, de nem azonosítják őket. A Deprecatio Mutinensis (10. század eleje) a Berengár elleni magyar hadjáratról szóló leírása szerint az „ungeri”-k Attilához hasonló retteget okoztak: „Nam doctus eras Attilae temporibus Portas pandendo liberare subditos. Nunc te rogamus licet servi pessimi, Ab Ungerorum nos defendas iaculis.”²⁴ A Vita altera S. Geminiani (910) szerint a Modenát támadó ungrok ugyanazok, mint a hunok, Attila Ungarorum rex. E kútfő már továbblépve azonosságukat is felteszi, ám eljárása közel egy évszázadon át nem talál követőre.²⁵ Leo Diaconus Caloensis Historia-ja 992 körül 10. század közepi események leírásánál jelöli a „hun” névvel a magyarokat.²⁶ A Fragmentum historiae Francicae a Ludovico Pio 10. század végi szövegében a Berengár elleni magyar támadást a hunoknak tulajdonította.²⁷ Chronicon Mediani monasterii, Liber de S. Hildulfi successoribus 703-1020 között vezetett feljegyzéseiben Basilea 917-es ostroma kapcsán szerepel a „huni” név a magyarokra vonatkozóan.²⁸ Chronicon Gradense 451-628 közötti eseményeket tartalmazó, 1008-1032 között írt sorai szerint, Helias patriarcha idejében (452) először jutott el Itáliába Attila, a hunok és ungari-k királya, aki Aquileia városát teljesen elpusztította.²⁹ A magyaroknak

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

a hunokkal való azonosítása jól megállapíthatóan a Berengár elleni magyar hadjáratot megörökítő modenai forrásokra megy vissza. Közös itáliai eredetre utal, hogy az azonosítás bajor és francia földön szinte egy időben jelenik meg: A Chronicon Eberspergense (posterius) 880-1045 (1050 körül) hunok, akik ungari-k, meghatározása mellett a 933-as, 955-ös események kapcsán a huni és ungri nevek felváltva szerepelnek.³⁰ Rodulphus Glaber 1050 előtt egyszer „gens Hunorum”, máshol mindig „gens Ungrorum” névvel nevezi a magyarokat.³¹ Szt. Prokop 1053 táján készült legendájában „rex Ungarie”, „terra/rex Hunnorum” szerepel a magyarokra értve.³² III. Henrik császár sírfelirata (1056) „hun” néven nevezi a magyarokat.³³ A Cronecha dall' anno 600 sino al 1102, a 920. évnél Ungari és Unnij néven, 936, 940, 947 éveknél Ungari, 945. évnél pedig Hungari néven szerepelteti a magyarokat.³⁴ A Chronicon Polonorum (1113) a 10. századi magyarokat „Hunis qui et Ungari dicuntur” névvel illeti.³⁵ A Gesta/Chronicon episcoporum Mettensium (1120k) szövegében Attila rex Hungarorum/Hunnorum, Hungri/Hunni nevek felváltva szerepelnek.³⁶ Zsófia hercegnő 1147-es levelében testvérét, II. Gézá a hunok királyának nevezi.³⁷ A Kaiserchronik (1150 körül) a 900. évben az Ennsen túl lezajlott bajor-magyar ütközet kapcsán az Unger és a Hune neveket használja elődeinkre.³⁸ Az Auctarium Cremifanense (1217) szerint a 892. évben a gens Ungarorum kijött Scithia-ból, ahonnan a besenyők (Pincernati) üzték el, elsőként Pannoniába érkezett, az avarokat elűzte, és a mai napi ott él. A 900-as év eseményeivel kapcsolatban a magyarokat a „Hunorum, qui et Ungari...” kifejezéssel nevezi meg.³⁹ Chronicon S. Martini Turonensis 249-1227 közötti események között Gyermek Lajos idejére vonatkozóan a huni, hungari név szerepel a magyarokra vonatkozóan, utána következetesen hungari. Az 1140-ben íródott rövid változatban ugyanez szerepel.⁴⁰ Az 1289-ig vezetett Chronica ecclesiae Wimpinensis a 950. évnél Noricum pusztítását jegyezte fel a gens Hunorum et Ungariorum által, a Dunán túl és innen. Forrásunk a továbbiakban következetesen „hun”-nak nevezi a magyarokat.⁴¹ Ferretus Vicentinus (1318 körül) szerint Hungri-kat most köznyelven hagyományosan hunnak hívják.⁴² Az Annales Corbeiae Saxonicae (1471), a 906, 917, 924, 936. évekre a „Hunni” nevet használja, 1252-re már „Hungaria” névalakot használ.⁴³ Mügeln Henrik Krónikája 1358-1361-ből a Hewnen és az Ungern népneveket szintén egymás szinonimájaként alkalmazza.⁴⁴

A 10. század folyamán a hunok helyett feltűnő módon a félnomád, hadjáratokat nem indító avarokkal azonosítják a magyarokat (ungros): A Carmen panegyricum de laudibus Berengarii augusti (916-922) egy helyen „Ungri” máshol „Abari” néven szól a magyarokról.⁴⁵ XII. János pápa 962-es levelében egy helyen I. Ottónak az avarok, máshol az „Ungri”-k elleni győzelméről ír.⁴⁶ Hroswitha „Carmen” c. munkájában 984 előtt I. Ottó tetteiről írva a magyarokat „Avares”-nek nevezi.⁴⁷ Merseburgi Thietmar Henrik és Ottó királyok idejéről írva „Avares”, Géza és I. István koráról szólva pedig „Ungri” néven emlegeti a magyarokat.⁴⁸ A Chronicon comitum Capuae (815-1058) a 939. évre datálhatóan ír az ungari-k és az agarénok pusztításáról.⁴⁹ A Chronicon Eberspergense (antiquius) 900-1045 (1250 körül) 933-ra datálható bejegyzése szerint a gens Hunnorum székhelyét most az ungari-k birtokolják, a hunok ugyanis hungari-k. A forrásban ezután felváltva szerepel az ungari és a huni név a magyarokra vonatkozóan. A szerző kétségtelenül az avarokra gondol a hunok korábbi székhelyéről szólva.⁵⁰ Chronicon episcoporum Merseburgensium (968-1136) a 955. évnél az „Avares id est Ungari”, avarok, azaz ungari név olvasható.⁵¹ A Continuatio Zwetlensis Chronici Mellicensis 1189 táján „Ungari”-nak nevezi a magyarokat, de III. Bélát „rex Avarorum”-nak mondja.⁵² A Continuatio Annalium Mellicensium (1292) az „Ungri” név használata mellett egyszer, 1174-re a magyar királyt „regis Avarorum”-nak nevezi.⁵³

4. Az avarok és hunok azonossága az egykorú forrásokban

Az avarokat már Európában való megjelenésüktől kezdve azonosnak tartották a hunokkal. Theophylactus Simocatta szerint (558, 568) legrégebb vezetőikről nyerték Var és Chunni nevüket.⁵⁴ Malalas (558) az avaroknak mondott hunok furcsa népéről szól.⁵⁵ Isidorus Hispalensis (558-559) szerint a hugnok (Hugnos) azelőtt hunoknak (Hunnos) hívták, végül azonban királyukról avaroknak (Avares) nevezték el őket.⁵⁶ Ugyanígy fogalmaz Paulus Diaconus: „...Avaribus, qui primum Hunni, postea de regis proprii nomine Avares appellati sunt...”⁵⁷ Gregorius Turonensis az 562. évnél és 566-567 táján adja hírül a hunok Sigibert elleni két támadását.⁵⁸ Paulus Diaconus szerint a hunok, más néven avarok...Sigibertre rontottak.⁵⁹ Az Ann. Regni Francorum a 788, 791, 795, 796, 797, 799 években az avar nevet használja.⁶⁰ Az Ann. qui dicuntur Einhardi pedig a hun nevet adja a 788, 790, 791, 792, 795, 796, 797, 799. évekre.⁶¹ Alcuin Epistoláiban 790-ben az avarok, akiket mi hunoknak mondunk, 796-ban pedig hunok és Avarország olvasható.⁶² Az Annales Regni Francorum a 805. évnél jegyezte fel a Capcanus, princeps Hunorum, keresztény nevén Theodor kérését a császárhoz új lakóhelyért, az avar nevet nem használja.⁶³ Theophanes a 9. század elején az avarokat nevezi nyugati hunnak.⁶⁴ Bíborbanszületett Konstantin 950 körül Attilát avar királynak tartotta.⁶⁵ Gervasius Ricobaldus Ferrariensis (1312) szerint a hungrik Scythia-ból jöve és Pannoniát elfoglalva, kivetik az avarokat, akik Actila népe voltak.⁶⁶ Andreas Dandulus a 14. században az avar honfoglalást felidézve említi, hogy az avar népet hunnak is nevezik.⁶⁷

5. 7-9. századi források avarokról és ungrokról a honfoglalás előtti Pannóniában

A honfoglaló magyarok első európai említésükkor korábban ismeretlen népként tűnnek fel az Annales Bertiniani 862-es bejegyzésében: „Sed et hostes antea illis populis inexperti, qui Ungri vocantur, regnum eiusdem (sc. Hludowicum) populantur.”⁶⁸ „(H)ungri” nevük ezt megelőzően sem lehetett ismeretlen a kortársak előtt, hiszen a fenti bejegyzés szerzőjének, Hincmar Reims-i érseknek egyik, éppen 862-ben kelt levelének címzettje, Hungarius utrecht püspök volt.⁶⁹ Patricius episcopus Aemoniensis (588-590) székhelyét, Emonát 590-ben az ungari-k lerombolták, így azt Citta Nuova-ba helyezte át.⁷⁰ A De SS. Leontio et Carpophoro martyribus 6. sz. végéről írja, hogy az ungri-k Vincentia-t felégették, és állandó betörésekkel zaklatták, a langobardok beköltözésével egy időben.⁷¹ A Vita S. Emmerami adatai szerint a frank püspök 652 előtt téríteni akart Pannóniában, ahol az avarok, akiket más néven hunnak és ungri-nak mondanak, a bálványokat imádják. A forrás szól Theodo bajor herceg és az avarok közötti viszálykodásokról és háborúkról is, az Anesim/Enns folyó mentén.⁷² Paulus Diaconus, Historia Langobardorum VI. könyve után szerepel Liutprand, 744-ben elhunyt langobard király sírfeliratának szövege. A szöveg szerint az ungarus, az egyedül általa megsegített frank és minden más szomszédja szíves békességben élt vele: „Ungarus, a solo hoc adiutus Francus et omnes Vicini grata degebant pace per omnes.”⁷³ A Fund. mon. Abb. s. Mariae de Sexto in Foro Iulii 762-770 közé keltezhető oklevele Friaul területén, a akolostor birtoka mellett egy „Via Ungarorum” nevű útvonalat említ.⁷⁴ A De Firmo et Rustico martyribus Veronae kézírata hírül adja, hogy Desiderius és Adalgis (759-774) langobard királyok idejében az ungrok nemzetsége „gens Ungarorum” is megmozdult az isztriaiak ellen. Veronai kódexének szövegében ugyanitt „gens Avarorum” szerepel.⁷⁵ Szt. Paulinus aquileiai patriarcha (776-804) falképének felirata a Cividale melletti Szt. Pantaleon egyházban a Friaulra támadó hungari-k elleni harcot örökítette

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

meg, a helyiek a pátriárka áldásával győztek.⁷⁶ Erre az eseményre utalhat III. Ottó 1001-ben kelt adománylevele az aquileiai pátriárkának, mely szerint az ungari-k egykor elpusztították az aquileiai egyházat, és a sesto-i apátságot.⁷⁷ A Liber monasterii s. Wandregisili (877 előtt) szerint a 843. évben Jámbor Lajos fiai, (Német) Lajos, Károly és Lothar császár felosztották egymás között a Frank birodalmat. Lajos Noricumot vagy Bajorországot, Alemanniát, Tübingiát, Austrasiát, Szászországot, és az avarok és hunok vagy ungari-k országát kapta: „Avarorum, id est Hunnorum seu Ungarorum, regnum”.⁷⁸ A „Ungarorum marcha” földrajzi név Német Lajos 860-as hiteles okleveléből származik. Az eredetiben fennmaradt oklevélben szereplő elnevezés a Nagy Károly által létrehozott avar vazallus állam nyugati határát jelöli.⁷⁹ Az Annales Fuldenses 892-ben a bajoroktól a morvák ellen segítségül hívtak „Ungari”-nak mondja, a magyar honfoglalás 894-es, 896-os, 900-as eseményei során az „Avari, qui dicuntur Ungari...” kifejezés olvasható. 895-ben Avari, 896-ban Avars, gentilium Avarorum, 900-ban és 901-ben már az „Ungari” név szerepel.⁸⁰ A fentiek figyelembe vételével érthető meg a 14. századi magyar krónika szemlélete is: a magyarok „vulgariter Magori sive Huni, Latine vero Ungari”.⁸¹

6. Híradások az avar történelemről a magyar honfoglalás után

Az Auctarium Neuburgense (1241-1243) a 477. év alatt adja hírül, hogy akiket most turcos-nak nevezünk, régen hunoknak mondták, és a Kaszpi-kapuktól jöttek el. (Ők) valóban a nyugati hunok, akiket ungaros-nak és avars-nek mondunk.⁸² Az Annales Lundenses vagy Ann. Esromenses, Chronicon Danicum (1037) a 793. évhez feljegyezte, hogy Károly király a „Vungri”-k országát elpusztította.⁸³ Az Annales Colonienses (1030-1060) a 791-es frank hadjárat kapcsán az avarokat „Ungri”-nak nevezi.⁸⁴ Chronicon Vedastinum (1090) szerint Dagobert megindította hadait, frankokat, ostroleudi-kat, a velük határos szászokat... a szlávokat és avarokat, akiket „Hungros”-nak mondanak: „Sclavos et Avaros, quos dicimus Hungros...”, leigazza, adófizetővé tette.⁸⁵ Az esemény a Chronicon quae dicuntur Fredegar (7. század) 631-re vonatkozó adatával értelmezhető. Ekkor a hunnak is nevezett avarok és bulgárok Panniában (Pannonia) lezajlott polgárháborúja után elmenekült 9 ezer bolgár családot Dagobert frank király parancsára meggyilkolták az őket befogadó bajorok.⁸⁶ Az Annales Gemmeticenses (1234) a 793. évhez a Hungari-k országának Károly általi elpusztítását jegyezte be, a továbbiakban felváltva az Ungari és a Hungari alakot használja.⁸⁷ A Chronicon Ebersheimense (630-1235) a 660. évnél feljegyezte, hogy Chlodvig ekkori halálával fia, Childeric került uralomra. Germánia királyi települése ekkoriban az Ehenheim nevet viselte, ennek várát az ungari-k berohanásai miatt a korábbi királyok építették.⁸⁸ Az 1260 előtt befejezett Sächsische Weltchronik a 8/9. század fordulójának eseményei kapcsán a Hune és az Unger népneveket egyazon nép jelölésére használja.⁸⁹ A Minorita Erphordensi Chronica minor című munkája (1265 után) szerint Nagy Károly, Pippin király fia alávetette az ungari-kat. Lajos, Jámbor Lajos fia idejében a hunok, akik ungari-k, királya, Szent István, előkelőivel és népével felvette a keresztséget.⁹⁰ Kézai Simon 1282-1285 közötti munkája szerint a hunok üzték ki Pannóniából a longobárdokat.⁹¹ A 13. század utolsó harmadában tehát Magyarországon az avarokat a hunokkal azonosították. Az 1286-ig vezetett Chronicon Salisburgense a 889. év alatt közli, hogy az ungari-k Scithia-ból kijöve a hunokat elüzték.⁹² Az Annales Halesienses, amelyet 1290-ig vezettek, a 793. évnél feljegyezte, hogy (Nagy) Károly a Hungari-k országát elpusztította.⁹³ Christophorus Longolius „Dicsőítő beszéd az isteni IX. Lajos francia királyról” című művének szövege szerint Pipin alávetette a vad Germánia népeit, frizeket,

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

sueveket, hungari-kat. Carolus, akinek Nagy előneve volt, a hunok birodalmát elpusztította.⁹⁴ Chronicon Austriacum (1003-1308) szerint Tassilo, Bajorország hercegének lemondása után, Nagy Károly Pannoniának az Ennstől egészen a Rába folyóig terjedő részét, az osztrigótokkal együtt, akik ott éltek, alávetette, Bajorországhoz csatolta, és Gerold gróf kormányzására bízta. Később az ungrokkal való háborúban [Geroldot] megölték. I. Ottó császár korától az ungrok nyugtalanították, szorongatták [Pannonia ezen részeit], és az előbb letelepült osztrigótok hercegeket kaptak.⁹⁵ Az ungrok pannóniai szereplése kapcsán helyi hagyományokra is gondolhatunk, a 860-ban a későbbi Ausztria határán szereplő „wangari”-k emlékére. Avarokat és hunokat nem említő forrásunk kútfője nem lehet az avarokat vagy ungrokat az osztrigótoktól származtató Viterbói Gottfried Pantheon-ja. Bernardus Cremifanensis monachus, De kathalogo abbatum Cremifanensium (1325 előtt) évszám nélküli híre, hogy Károly Bawaria provinciát átengedte Gerold-nak, határait az Enns-től egészen a Rába folyóig kiterjesztette, és segítségével legyőzte az ungar-okat. A 888-as évnél közli, hogy a hunok és ungari-k Bawaria-t elpusztították, az egyházakat lerombolták.⁹⁶ Az Oesterreichische Chronik (1398-ig) szerint Nagy Károly uralkodásának 30. évében megadták magukat a Heün-ok avagy Unger-ok: „künig Eczel, der Heun oder der Unger chünig”.⁹⁷ Az Annales Herbipolenses minores (1400), a 870. évhez jegyezte fel, hogy a hunok, akik Ungari-k, felvállalták a hűséget Krisztushoz.⁹⁸ Compilatio chronologica auctoris anonymi (1410), a 864. évnél szerepel a hunok megtérése, a magyarokat 908, 915, 920 és 953 éveknél ungari néven említi.⁹⁹ Henricus Wolterus (1463) Nagy Károlynak az „Ungari” ellen viselt háborújáról szól.¹⁰⁰ Conrad Botho 1489-ben készült munkájában a 781. évnél szerepel az Ungheren nép és König Karle háborúja. A 784. évnél pedig Hunnen lant, amely ma Osterick, König Karle, Ungerisch porte szerepel a frank-avar háborúk bemutatásakor. A 899. évben Arnolf császár az Unger-ek segítségét kéri Swenteplot, a Merere hercege ellen.¹⁰¹ Az Annales Uticensis (1503) a 793. évnél szól a Hungari-k országának elpusztításáról Károly király által. 898-ban a Hungari-k Itáliába nyomultak nagy sokasággal, 908-ban Szászországot és Thuringiát pusztították.¹⁰² A bemutatott forrásokban szereplő népvnevek és események összefüggéseit a mellékelt táblázatban láthatjuk. A táblázatban az egyes történelmi korszakok (avar- és honfoglalás-kor, valamint az Árpád-kor évszázadai) eltérő betűtípussal kerültek megjelölésre. A táblázatból jól megfigyelhető a pannóniai avarok történelméről és Nagy Károly avar háborúiról szóló egykorú források vegyes, hun, avar és ungri névhasználata, a későbbi szerzőknél pedig ugyanezen eseményekre az avar név helyett a hun és ungri nevek kizárólagossá válása. E jelenség jól magyarázható az avar és ungri neveknek a közéjük költöző magyarokra történő átvitelével a 10. század folyamán. A korabeli magyarok megnevezéseként az avar névnek a 11. századtól kimutatható fokozatos felcserélődése a hun névre a legendás hun uralkodónak, a kortársak által a történelmi forrásokból jól ismert Attilának a magyarokéhoz hasonló nagyságrendű és jellegű hadjárataival magyarázható meg.

1. táblázat: Kortársak a honfoglalók eredetéről
 Table 1.: Contemporary historians about the origin of conquering Hungarians

Kortársak a honfoglalók eredetéről 700-1000, 1001-1100, 1101-1200, 1201-1300, 1301-1607	Forrás kora	Esemény ideje	gót (osztro-)	hun (nyugati)	avar	bulgari	vungri	Uuangari	ung(a)ri	hung(a)ri	turcos	Avar-kori Pannónia	Nagy Károly avar háborúi, klusák	Szkítia, Tanais, Maeotis, besenyők
<i>Patricius episcopus Aemoniensis</i>	600	590							U			8		
<i>Chronicorum quae dicuntur Fredegar</i>	700	631		H	A	B						8		
<i>Ravennatis Anonymi Cosmographia</i>	700	600 körül		H	A							8		
<i>Vita S. Emmerami</i>	700	652 előtt		H	A				U			8		
<i>De SS. Leontio et Carpophoro martyribus</i>	700	600 körül							U			8		
<i>Epitaphium Liutprandi regis Langobardorum</i>	750	750 -800							U			8		
<i>Fund. mon. Abb. s.Mariae de Sexto in Foro Iulii</i>	762	-770	762	-770					U			8		
<i>Szt.Paulinus aquileiai patriarcha képének felirata</i>	776	-804	776	-804						U		8		
<i>De Firmo et Rustico martyribus Veronae</i>	800	759 -774			A				U			8		
<i>Theophanes</i>	813	626		H	A							8		
<i>Ann. Regni Francorum</i>	829	796		H									9	
<i>Liber monasterii s. Wandregisili</i>	841	-877	843		H	A			U				9	
<i>Német Lajos oklevele</i>	860	860						U					9	
<i>Ann.Bertiniani</i>	862	862							U				9	
<i>Ann. Alamannici</i>	863	863		H									9	
<i>Chr. Patriarcharum Aquileiensium</i>	884	-887	884	-887					U					10
<i>Fuldai Évkönyvek</i>	900	805		H									9	
<i>Fuldai Évkönyvek</i>	900	900 után							U					10
<i>Regino</i>	908	889							U					10
<i>Vita altera S. Geminiani</i>	910	910		H					U					10
<i>Deprecatio Mutinensis</i>	910	900 körül							U					10
<i>Carmen panegyricum de laudibus Berengarii augusti</i>	916	-922	900 körül		A				U					10
<i>Dado-nak írt levél</i>	917	-923	900							U		8		10
<i>Ann.Alamannici</i>	955	900 -955							U					10
<i>Liudprand</i>	958	-962	900 után						U				9	
<i>XII. János pápa levele I. Ottónak</i>	962	955			A				U					10
<i>Widukind</i>	973	után	800 -900	G	H	A			U				9	10
<i>Hroswitha</i>	984	előtt	900 -955		A									10
<i>Leo Caloensis</i>	992	előtt	950 körül		H									10
<i>Fragmentum historiae Francicae a Ludovico Pio</i>	1000	900 -955		H										10
<i>Thietmar</i>	1000	körül	997		A				U					10
III.Ottó adománylevele az aquileiai pátriárkának	1001	760 körül							U			8		
<i>Chronicon Gradense</i>	1008	-1032	451 -628		H				U			8		
<i>Chronicon Mediani monasterii</i>	1020	917			H									10
<i>Ann. Colonienses</i>	1030	-1060	791						U				9	
<i>Annales Lundenses</i>	1037	793					V						9	
<i>Rudolphus Glaber</i>	1050	előtt	1000 ####		H				U					10
<i>Chronicon Eberspergense</i>	1050	körül	933 955		H				U	U				10
<i>Szt. Prokop legendája</i>	1053	után	1000 ####		H				U					10
III. Henrik epitáfuma	1056	után	1044 ####		H									10
<i>Chronicon comitum Capuae</i>	1058	939			A				U					10
<i>Chronicon Vedastinum</i>	1090	628 -639			A					U		8		
Csehországi Szt. Iván vitája	1100	891 -900							U				9	

Kortársak a honfoglalók eredetéről. 700-1000, 1001-1100, 1101-1200, 1201-1300, 1301-1607	Forrás kora	Esemény ideje	gót (osztró-)	hun (nyugati)	avar	bulgari	vungri	Uuangulari	ung(ari)	hung(ari)	turcos	Avar-k. Pannónia	Nagy Károly avar háború, klusák Székita, Janas, Maceotis, besenyők
<i>Cronecha dall' anno 600 sino al 1102</i>	1102	920		H					U				10
<i>Chronicon Polonorum</i>	1113	900 -955		H					U				10
<i>Chronicon universale, Ekkehard</i>	1125 előtt	811		H								9	
<i>Chronicon universale, Ekkehard</i>	1125 előtt	888							U			9	
<i>Chronicon universale, Ekkehard</i>	1125 előtt	906	G	H	A				U				10
<i>Chronicon episcoporum Merseburgensium</i>	1136 körül	955			A				U				10
<i>Auctarium Garstense</i>	1139	889							U				10
<i>Chronicon S. Martini Turonensis</i>	1140	900		H						U			10
<i>Zsófia levele II. Gézának</i>	1147	1147		H									10
<i>Annalista Saxo</i>	1148 -1152	590							U			8	
<i>Annalista Saxo</i>	1148 -1152	900 körül							U				9
<i>Ann. Corbeienses</i>	1148	900 -955							U	U			10
<i>Kaiserchronik</i>	1150	900		H					U				10
<i>Viterbói Gottfried, Memoria Saeculorum</i>	1150	900 körül		H					U				10
<i>Viterbói Gottfried, Pantheon</i>	1185	561/562 -900	G		A				U			8	10
<i>Continuatio Zwetlensis Chronici Mellicensis</i>	1189 körül	1174			A				U				10
<i>Chronica Collecta a magno Presbytero</i>	1200	900 körül							U				10
Ann. Sancti Benigni Divionensis	1214	793							U				9
Auctarium Cremifanense	1217	900 -911		H					U				10
Auctarium Cremifanense	1217	892							U				10
Bartholomaeus Anglicus	1230	900 előtt		H					U				10
Annales Gemmeticenses	1234	793							U	U			9
Chronicon Ebersheimense	1235	660							U			8	
Chronicon vetus ex libris Pentheon excerptum	1235	900 körül							U				10
Albericus monachus Trium Fontium	1241 -1152	859							U				9
Auctarium Neuburgense	1241 -1243	477		H	A				U		T		10
Albericus monachus Trium Fontium	1241 -1152	893							U				10
Annales S. Trudperti	1246	889							U				10
Chronicon Eberspergense	1250 körül	933 ?		H					U				10
Sächsische Weltchronik	1260	800 körül		H					U				9
Minorita Erphordensi: Chronica minor	1265 után	800 -875		H					U				9 10
Chronicon Salisburgense	1286	889							U				10
Chronica ecclesiae Wimpinensis	1289	950		H					U				10
Annales Halesienses	1290	793							U				9
Flores temporum	1292 -1294	800 -900		H					U				9 10
Christophorus Longolius	1300	796 -803		H					U				9
<u>Chronicon Austriacum</u>	1308	800 körül	G						U				9
<u>Chronicon Bavariae</u>	1313	839 (889?)		H					U			8	10
<u>Chronicon Bavariae</u>	1313	900 -955							U				10
<u>De ordine episcoporum Laureacensium</u>	1320	866		H									9
<u>De ordine episcoporum Laureacensium</u>	1320	889							U				10
<u>De kathalogo abbatum Cremifanensium</u>	1325 előtt	800 körül							U				9
<u>De kathalogo abbatum Cremifanensium</u>	1325 előtt	888		H					U				10
<u>Chronicon Venetum</u>	1342 -1354	894 előtt							U				10
<u>Mügelin Henrik Krónikája</u>	1358 -1361	800 körül		H					U				9
<u>Oesterreichische Chronik</u>	1398 körül	798		H					U				9
<u>Annales Herbipolenses minores</u>	1400	870		H					U				9
<u>Compilatio chronologica auctoris anonymi</u>	1410	864		H									9
<u>Compilatio chronologica auctoris anonymi</u>	1410	900 -955							U				10
<u>Henricus Wolterus</u>	1450	800 körül							U				9
<u>Annales Corbeiae Saxonicae</u>	1471	900 -955		H									10
<u>Conrad Botho</u>	1489	781 -784		H					U				9
<u>Conrad Botho</u>	1489	899							U				10
<u>Annales Uticensis</u>	1503 körül	793								U			9
<u>Annales Uticensis</u>	1503 körül	898 -908								U			10
<u>Ann. Riddaghusani monachi</u>	1508	892							U				10
<u>Aventinus</u>	1521	889 -893							U				10
<u>Annales ecclesiastici a Christo nato ad annum 1198</u>	1607	795		H	A								9
<u>Annales ecclesiastici a Christo nato ad annum 1199</u>	1607	889		H					U				10

Forrás: saját készítés a forrásadatok alapján.

7. De origine gentis Hungarorum: gótokból hunok, avarokból ungrok

A népnevek bemutatott geneziséből érthető meg a hunok történelmének az avarokra és az ungrokra az alábbiakban olvasható átvitele. Kézai Orosiusra hivatkozva írja: „Scripsit enim, quod Filimer, magni Aldarici regis Gottorum filius, dum fines Scitiae armis impeteret, mulieres, quae alio nomine Balteranae nominantur, plures secum in exercitu suo dicitur deduxisse. Quae dum essent militibus infestissimae, retrahentes plurimos per blandities a negotio militari, consilium regis ipsas fertur de consortio exercitus eapropter expulisse. Quae quidem pervagantes per deserta, litora paludis Meotidae tandem descenderunt. Ibiq̄ue diutius dum mansissent privatae solatio maritali, incubi daemones ad ipsas venientes concubuisse cum ipsis iuxta dictum Orosii referuntur. Ex qua quidem coniunctione dixit Hungaros oriundos.”¹⁰³ Viterbói Gotfried Pantheonjában Iordanestól idézi: „Non multo post, tempore Gothorum elapso, gens terribilis Hunnorum advenit, quae gens, secundum scripta Jornandis, ipsorum interpretis et actoris, ex incubis et meretricibus est procreata, infra Maeotidas Paludes, quae sunt in confiniis Asiae et Europae. Haec gens, conductu unius cervae transmeantis, transivit inaccessibiles prius illas paludes.”¹⁰⁴ A Pantheon a hunokról írja: „Anno ab Incarnatione Domini 453. Attila rex Hunnorum, subiugatis sibi fortissimis gentibus Ostrogothorum, et Gepidarum, aliisque diversis populis...”¹⁰⁵ „Ostrogothi vero, id est Occidentales Gothi, ex quibus Avars, id est Ungari, Pannonii et Longobardi descenderunt, transeunt Danubium. Ostrogothi prius in Pannonia fuerunt commorati, postea in Thracia per XLVIII annos habitaverunt; deinde ad Occidentem venerunt.”¹⁰⁶ Iordanes Geticájában Orosiusra hivatkozik: „...ut refert Orosius, Hunnorum gens omni ferocitate atrocior exarsit in Gothos. Filimer rex Gothorum... qui et terras Scythicas cum sua gente introisse superius a nobis dictum est, repperit in populo suo quasdam magas mulieres, quas patrio sermone Haliurumnas is ipse cognominat, easque habens suspectas de medio sui proturbat longeque ab exercitu suo fugatas in solitudinem coegit errare. Quas spiritus inmundi per herimum vagantes dum vidissent et eorum complexibus in coitu miscuissent, genus hoc ferocissimum ediderunt.”¹⁰⁷ Orosius csak annyit ír, hogy a gótok a hunokat régi helyükről kivetették. Theophanes az 567. év kapcsán szól a gót népekről, akik, a gótok, vizigótok, gepidák és vandálok csak nevükben különböznek, nyelvükben azonosak. Singidunum és Sirmium környékére a gepidák telepedtek, akikből később a langobardok és az avarok váltak ki.¹⁰⁸ Az avarok hun neve magyarázza, hogy az avarok által alávetett népeket a hunok és Attila kapcsán szerepeltetik a későbbi történeti munkák.

8. A legendák valóságos elemei

A Dado-levélben olvasható legendás pannóniai éhínség történeti háttere a hosszú avar-frank háborúk utáni éhínség, az avarok „felperzselt föld” taktikája, és a súlyos belviszály (791-803) lehet: „A király azzal a hadsereggel, amelyet személyesen vezetett, egészen a Rába folyásáig jött. Átkelt ezen a folyón és annak a partján addig a helyig vonult, ahol az a Dunába ömlik. Itt néhány napra állótábort ütött, s aztán úgy határozott, hogy Savarián át tér vissza.” „...Pannónia nagy részét bejárva és végigpusztítva a frankok épségben maradt hadseregével Bajorországba húzódott. ...annál a hadseregnél, amelyet a király személyesen vezetett, olyan pusztító ragály támadta meg a lovakat, hogy az mondható, a sok-sok ezer lóból alig egytized rész maradt meg.” Annales qui dicuntur Einhardi a. 791.¹⁰⁹ Nagy Károly „...Bajorországon át a Duna déli partja felől hatolt be az avarok határvidékeire; a Duna másik partja felől tette ezt a... másik sereg...” Az a hadsereg meg, amelyet fia, Pippin, Itáliából küldött át, Illyricumba és onnan Pannoniába

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

hatolt, s itt ugyanúgy tűzzel-vassal pusztította a földet, miként a király is tette ezt hadseregével ott, ahol ő tartózkodott. Károly „...52 napig járt körbe mindenfelé azon a földön, tűzzel-vassal pusztítva azt a földet. Mérhetetlen és számtalan zsákmányt vittek el onnan, meg számtalan sokaságú foglyot, férfiakat, asszonyokat, gyermekeket.” Annales Laureshamenses a. 791.¹¹⁰ „...az avarokat kimerítette fejedelmeik egymás közötti polgárháborúja, amelyben a belviszály következtében a kagánt, illetve a iugurrust csapás érte, s őket övéik megölték.” Annales Regni Francorum a. 796.¹¹¹

A pannóniai lakosság egy részének száműzetése a Maeotishoz az avarok/hunok/ungrik egyes csoportjainak a Tiszához menekülésével értelmezhető a frankok elől a 8. század végén. A korabeli európai köztudatban a hatalmas, ismeretlen Szkítia vagy Szarmatia a Tiszától egészen a Donig terjedt: Nagy Károly „...elrendelte, hogy fia, Pippin itáliai és bajor csapatokkal menjen Pannóniába.” „Pippin... a hunokat a Tisza folyón túlra kergette és királyi székhelyüket teljesen szétrombolta...” Annales qui dicuntur Einhardi. a. 796.¹¹²

A kutatás alig vesz tudomást a török népcsoportok jelenlétéről a honfoglalás-kori Kárpát-medencében, alábecsüli a helyi török nyelvjárásoknak a magyar nyelvre gyakorolt befolyását is. Általában nem veszik figyelembe a különböző török nyelvű népek 4-5. század óta folyamatos jelenlétét, sőt a germán népekről is elfeledkeznek, nagyobb szláv átvonulásokat feltételezve Pannonia és általában a Kárpát-medence területén.¹¹³ Márpedig a különféle török nyelvű népcsoportok avar-kori jelenlétét egykorú írott források bizonyítják. Theophylactus Simocatta 596-600 közötti feljegyzése szerint az ogórok (ogurok) legrégebb vezetőinek neve var és chunni volt, ezekről nyerték nevüket az egyes ogór népek. Iustinianos idején, tehát 565 előtt, ezek egy kicsiny része Európába futott, és avarnak nevezte magát, vezetőjét a kagán címmel tüntette ki. A barszil, az onogur, a sabir és még néhány más hun nép avarnak hitte őket, amely a legkeményebb a szkíta népek között, ezért meghódoltak nekik. Ezek tévedését átvéve nevezték magukat avarnak. Mai napig megoszlanak uralkodó nemzetségeik szerint, var és chunni nemzetségre.¹¹⁴ E tudósítás az ogur, csuvasos török idiómát beszélő, régebben bolgár-töröknek mondott törzseknek az avar népalakulásban való részvételére utal. Menandros adata szerint Baján tízezer kutrigurnak parancsolta meg, Sirmium első ostroma idején, 568-569 táján, hogy a Száván átkelve pusztítsák Dalmáciát. Piligrim egyik hamisítványa alapján utigurok nyugatra vonulását is feltételezhetjük.¹¹⁵ A Chronicon Monembasiae szerint hun és bolgár nép az avaroké. Bizonytalan, hogy a szerző ismerte-e a bolgárok jelentőségét az avar államban, vagy csak „sztyeppe nomád” értelemben használta ezt a nevet. Az utigurok és a kutrigurok 588-590 táján végleg meghódoltak az avaroknak, éppígy a barszilok, onogurok és szabírok is, így kárpát-medencei megtelepülésük is joggal feltehető.¹¹⁶ 594-ben az Al-Dunánál tűnnek fel az avar kagán alá rendelt bolgárok, 595-ben Singidunumban szerepelnek.¹¹⁷ A két avar törzs kárpát-medencei megtelepülését követően, még a 6. század végén, 595 táján csatlakozott az avarokhoz három másik törzs, a tarniachok, zabenderek (szabírok?) és kotzagerek (kuturgurok?). Ha csatlakozásuk az avar törzsterületre, a Kárpát-medencébe való beköltözésüket jelenti, úgy írott forrásokkal is igazolható bolgár-török nyelvű népesség kora avar-kori megtelepülése.¹¹⁸ Talán a Baján-dinasztia kihalása miatt, 630 körül küzdelem tört ki a pannóniai avarok és bolgárok között az új uralkodó kijelöléséről. Az avarok győzelme után 9000 bolgár család menekült a bajorokhoz.¹¹⁹ Kuvrat fejedelemnek a Kárpátoktól keletre, a Pontus-vidéken élt onogur bolgárok-török népére nem gondolhatunk, hiszen azok a pontusi steppékről aligha menekülhettek volna Pannónia nyugati szomszédjaihoz. Új eredmény az ogurok jelentős szerepének a felismerése az ázsiai avarok történetében és az európai avarok kialakulásában.¹²⁰ A magyarok Ungri és országuk Ungaria nevének eredetét az újabb kutatás a

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

7-9.századi avar Pannóniában élt onogurok *ongur nevéből a délszlávban létrejött ogur népnévben keresi.¹²¹ Németh András 2001-ben, a Dado, verduni püspökhöz írt levél kapcsán írt a „(h)ungarus” népnév létrejöttének problémájáról. A levélben szereplő „hungri” alak széles körben elfogadottan a keleti szláv többes számú „ongré>ungri” alakból került a magyarok nevéként a németbe. Azonban a szerb-horvát „ugar”, és a szlovén „vogér” alak nem lehet a keleti szlávból a németbe került „ungri” alak visszakölcsönzése, hanem a 860-ban említett „wangar” alakkal együtt e nyelvekben keletkezett, és azt az avarokra, valamint a velük társult onogurokra értették. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy a levélben szereplő „hungar”-ok Pannoniából menekültek keletre. A szerző hivatkozott Király Péter általunk is idézett adataira, a 8-9. századi kárpát-medencei onogurok létezéséről. Németh úgy látta, hogy az avarok és magyarok nevének keveredését „ungar” nevük hasonlósága, megegyezése magyarázza.¹²² A nyelvi adatok tanúsága szerint a magyar és török csoportok olyan szoros közösségben éltek együtt, hogy mindkét nyelv fonémarendszerében alapvető változások történtek, hangrendszereik közeledtek egymáshoz.¹²³ Aligha lehet véletlen, hogy a magyar nép eredetmondája, a Csodaszarvas-monda alkotóelemei, a Maeotis, a csodaszarvas és az üldöző testvérpár csak a kelet-európai ogur törzsek eredetmondájában lelhetők fel.¹²⁴

9. Összefoglalás

Bemutatott forrásaink egykorú írott kútfők tudósításait őrizték meg, amelyek a hun, avar és magyar történelem korabeli eseményeit jegyezték fel. A kortárs szerzőknél a szájhagyomány tipikus jellemzőiként jelentkezik a valós és fiktív események keveredése, a középkorra oly jellemző névetimológias magyarázatok is megfigyelhetők. A hun és az avar népnevek váltakozó használata a Kárpát-medencét a 6-9. század folyamán kezében tartó steppei államalakulatra valós korabeli etnikai állapot tükröződése lehet, az avar honfoglalást egykor végrehajtó, etnikailag vegyes népalakulat származását jelezve. E vezető szerepű csoport mellett létszámában talán a legjelentősebb csoportot a csuvasos török nyelvet beszélő ogur törzsek alkothatták. Ezek egyik alakulatának, az onogurnak az önelnevezéséből származó „ungri” név vált az avar állam steppei eredetű népeinek összefoglaló elnevezése a szomszédos délszlávok nyelvében, majd ez terjedt el a szomszédos itáliai és bajor régiókban is. A Pannónia térségébe a 9. század végén érkező magyarság e steppei eredetű néprészekkel kerülhetett etnikai-nyelvi szimbiózisba és ennek eredményeképpen örökölte meg azok külső elnevezését is. Vizsgált forrásaink így módon a magyar etnogenezisnek igen értékes, valós emlékei, két nép összeolvadásának egyedi dokumentumai.

JEGYZETEK

1. CFHH: Gombos, F. Albin: Catalogus Fontium Historiae Hungaricae. I-IV. Bp. 1937-1943.
2. Kulcsár Péter (1987-1988)
3. Király Péter (1987), Király Péter (2006)
4. Róna-Tas András, 1985, 1989, 1996, 1997b. Németh András, 2001. Bálint Csanád, 2006.
5. MEH 196-199:
6. Németh András 2001, 136-145.
7. MEH 212-213.
8. CFHH III, 2660. MG SS III, 425-426.

**III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet**

9. Király Péter 2006, 188.
10. CFHH I, 313.
11. CFHH I, 390-391.
12. CFHH I, 690.
13. CFHH I, 205.
14. CFHH I, 404.
15. CFHH I, 58.
16. CFHH I, 194.
17. MEH 246.
18. CFHH I, 866.
19. CFHH I, 216.
20. CFHH I, 1069-1070.
21. CFHH I, 23-24.
22. CFHH II, 931.
23. CFHH I, 437.
24. CFHH I, 843-844.
25. CFHH III, 2418-2419. Kulcsár Péter 1987-1988, 534.
26. CFHH II, 1411.
27. CFHH II, 940.
28. CFHH I, 582-583.
29. CFHH I, 561.
30. CFHH I, 553.
31. CFHH III, 2064-2065.
32. CFHH II, 1409.
33. CFHH II, 906.
34. CFHH I, 703.
35. CFHH I, 487-488.
36. CFHH II. 1050.
37. Kulcsár Péter 1987-1988, 535.
38. CFHH II, 1370-1376.
39. CFHH I, 313.
40. CFHH I, 580-581.
41. CFHH I, 431-434.
42. CFHH II, 925.
43. CFHH I, 119-120.
44. SRH II, 87-223.
45. CFHH II, 1044.
46. CFHH II, 1334.
47. CFHH II, 1199.
48. CFHH III, 2201-2204.
49. CFHH I, 547.
50. CFHH I, 551-552.
51. CFHH I, 554.
52. CFHH I, 792.
53. CFHH I, 755.
54. Szádeczky-Kardoss 1998, 14-15. 20.
55. Szádeczky-Kardoss 1998, 17.
56. Szádeczky-Kardoss 1998, 19.
57. Pauli Historia Langobardorum Lib. I. 69. MGH SS rer. Lang. Szádeczky-Kardoss 1998, 33.
58. Szádeczky 1998, 25. 31.

**III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet**

59. Szádeczky-Kardoss 1998, 32.
60. Szádeczky-Kardoss 1998, 274, 278, 279, 284, 285, 286, 288, 290 297, 299.
61. Szádeczky-Kardoss 1998, 275, 277, 279, 282, 285, 287, 293, 297, 298.
62. Szádeczky-Kardoss 1998, 276, 294, 295.
63. Szádeczky-Kardoss 1998, 306-307.
64. Szádeczky-Kardoss 1998, 180.
65. Kulcsár Péter 1987-1988, 533.
66. CFHH II, 1034-1035.
67. Szádeczky-Kardoss 1998, 53.
68. MG SS I, 458.
69. MG SS XIII, 529.
70. Historia Langobardorum III. cap. 26. kiadói jegyzet. Király Péter 2006, 146.
71. Király Péter 2006, 150-151.
72. Király Péter 2006, 151.
73. MG SS rer. Germ. 48, 242, Szádeczky-Kardoss 1998, 266, Király Péter 2006, 152.
74. Király Péter 2006, 163-165.
75. Szádeczky-Kardoss 1998, 268.
76. Szádeczky-Kardoss 1998, 29
77. Király Péter 2006, 167.
78. CFHH II, 1464.
79. Olajos Terézia 1969.
80. CFHH I, 132.
81. SRH I. 286.
82. Király Péter 2006, 146.
83. CFHH I, 147.
84. Kulcsár Péter 1987-1988, 534.
85. CFHH I, 687.
86. Szádeczky-Kardoss 1998, 212.
87. CFHH I, 134.
88. CFHH I, 550.
89. CFHH III, 2101.
90. CFHH I, 468-469.
91. SRH I, 157.
92. CFHH I, 676-677.
93. CFHH I, 136-137.
94. CFHH I, 459-460.
95. CFHH I, 405.
96. CFHH I, 404.
97. CFHH III, 1726.
98. CFHH I, 139.
99. CFHH I, 708.
100. CFHH II, 1139.
101. CFHH I, 709.
102. CFHH I, 209.
103. SRH I, 141.
104. MG SS. XXII. 183.
105. MG SS. XXII. 187.
106. MG SS. XXII. 186.
107. SRH I, 141-142. 3. lj.
108. Szádeczky-Kardoss 1998, 33-34.

**III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet**

109. Szádeczky-Kardoss 1998, 279.
110. Szádeczky-Kardoss 1998, 278, 280.
111. Szádeczky-Kardoss 1998, 284.
112. Szádeczky-Kardoss 1998, 293.
113. Bóna István 1999, 185-186.
114. Szádeczky-Kardoss 1998, 14-15.
115. Szádeczky-Kardoss 1998, 20, 36-37.
116. Szádeczky-Kardoss 1998, 18-20.
117. Szádeczky-Kardoss 1998, 104-105. 110.
118. Szádeczky-Kardoss 1998, 107-108.
119. Szádeczky-Kardoss 1998, 212.
120. Róna-Tas András 1996, 174-178.
121. Róna-Tas András 2001, 16.
122. Németh András 2001, 148-152.
123. Róna-Tas András 1997a, 57.
124. Matéffy Atilla 2013.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bálint Csanád (2006): Az ethnosz a kora középkorban. *Századok* 2006/2, 277-347.
- Bóna István (1999): Gottfried Schramm: Egy gát átszakad = Ein Damm Bricht. *Századok* 133/1, 184-186.
- CFHH: Gombos, F. Albin: *Catalogus Fontium Historiae Hungaricae*. I-IV. Bp. 1937-1943.
- Király Péter (1987): A VIII-IX. századi Ungarus, Hungaer, Hunger, Hungarius, Onger, Wanger személynevek. *Magyar Nyelv* 83, 162-180, 314-331.
- Király Péter (2006): A honalapítás vitás eseményei. A kalandozások és a honfoglalás éve. *Dimensiones Culturales et Urbanales Regni Hungariae* 10. Nyíregyháza, 2006.
- Kulcsár Péter (1987/1988): A magyar ősmonda Anonymus előtt. *Irodalomtörténeti Közlemények* XCI-XCII, 5-6, 523-544.
- Matéffy Atilla (2013): Az Árpádház szerepe a csodaszarvas történetek európai elterjedésében. *Ethnographia* 124/1, 1-40.
- MEH: A magyarok elődeiről és a honfoglalásról. Szerk.: Györffy György. Bp. 2002.
- MG SS: *Monumenta Germaniae Historia inde ab Anno Christi quingentesimo usque ab annum millesimum et quingentesimum*. Edidit Georgius Heinricus Pertz. Scriptorum. Tomus I. Hannoverae MDCCCXXVI.
- MG SS rer. Germ: *Scriptores Rerum Germanicarum in usum Scholarum ex Monumentis Germaniae Historicis recusi*. Pauli Historia Langobardorum. Post editionem G. H. Pertzii recognovit Fridericus Kurze. Hannoverae 1878.
- Németh András (2001): A Dado verduni püspökhöz írt levél. In: *Források a korai magyar történelem ismeretéhez*. Magyar Őstörténeti Könyvtár. 16. Sor. szerk.: Zimonyi István. Szerk.: Róna-Tas András. Bp. 2001, 113-161.
- Olajos Terézia (1969): Adalék a (H)UNG(A)RI(I) népnév és a késői avar kori etnikum történetéhez. *Antik Tanulmányok* 16, 87-90.
- Róna-Tas András (1985): Az eredetkérdés és a társadalmi tudat. *Valóság* 1985/8, 103-106.
- Róna-Tas András (1989): Nép és nemzet. *Valóság* 1989/6, 1-13.
- Róna-Tas András (1996): *A honfoglaló magyar nép*. Balassi Kiadó Bp. 1996.
- Róna-Tas András (1997a): Török nyelvi hatások az ősmagyar nyelvre. In: *A honfoglalásról sok szemmel*. Főszerk.: Györffy Gy. *Honfoglalás és nyelvészet* III. Szerk: Kovács László, Veszprémi László. Bp. 1997, 49-60.

III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet

- Róna-Tas András (1997b): A néppé válás az újabb kutatások tükrében. In: Honfoglalás és néprajz. A honfoglalásról sok szemmel IV. Szerk.: Paládi-Kovács Attila, (Bp. 1997), 23-32.
- Róna-Tas András (2001): Magyarok korai történelmünk forrásaiban. In: Források a korai magyar történelem ismeretéhez. Szerk: Róna-Tas András. Bp. 2001, 7-27.
- SRH: Chronici Hungarici compositio saeculi XIV. In: Scriptores rerum Hungaricarum. Ed. Szentpétery, E. Budapestini, 1937.
- Szádeczky (1998): Szádeczky-K. Samu: Az avar történelem forrásai. Magyar Őstörténeti Könyvtár. Bp. 1998.

Lektorálta: dr. habil. Tóth Sándor László egyetemi docens (SzTE, BTK, Történeti Intézet, Középkori és Kora Újkori Magyar Történeti Tanszék)

III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet

Mogyorósi Renátó¹³

VISEGRÁD – A HÁBORÚ ÉS A BÉKE KONGRESSZUSA

VISEGRAD - WAR AND PEACE CONGRESS

ABSTRACT

This paper deals with the changes and formations of dynastic relations during the first half of the 14th century, between the countries that attended the Congress of Visegrád (1335). This congress was a link of a great importance among the three East-Central European kingdoms: Hungary, Poland and Bohemia, as after the uncertainty of month-to-month and year-to-year changing alliances, they finally managed to establish the foundations for more of a long-term system.

Despite the unfavourable inner circumstances, these three kingdoms soon formed a stable point in East-Central Europe. We can say that this congress was an important historic momentum, as it was in the spirit of this occasion, that these countries signed the Visegrád Declaration over 600 years later. How did these countries of unfavourable circumstances manage to rise and be a defining force in the area? What was the significance of this Central European alliance? What interests did they have as their guiding principles, what were they forced to sacrifice on the altar of cooperation? Why did the power relations change from one day to the other and what kind of politics did Hungary, tipping the scales, pursue to reinforce its position?

No comprehensive work that would unfold the meaning hidden between the lines of the charters has been done about this congress yet. This paper seeks to synthesize the contemporary and subsequent sources, as well as the relevant literature. The intent is to unravel the entangled web of dynastic relations, and to present it in an easy-to-understand manner through the unfolding of cause-effect settings. The paper's goal is to provide a complex picture about the interests hidden behind the congress.

1. Úton Visegrád felé

A Magyar Királyság szempontjából jelentős eseménynek adott helyet Visegrád 1335 novemberében, melyet mai szóhasználattal élve nevezhetünk akár csúcstalálkozónak is, ahol a környező országok államfői, fejedelmei, hercegei és küldöttei összegyűltek és hosszabb távon kívánták rendezni a térség viszonyait. Magyarország, Lengyelország és Csehország, a térség meghatározó államalakulatai voltak ekkor, mindannyian saját érdekeiket kívánták érvényre juttatni, de a nemzetközi helyzet állása miatt nem reménykedhettek abban, hogy mindannyian teljes győzelemmel a kezükben fognak felállni a tárgyalóasztal mellől. Ki milyen pozíciókkal rendelkezett a kongresszus idején? Milyen események formálták a megegyezés megszületését? Ki vesztett a legtöbbet, vagy éppen nyert a legkevesebbet, és milyen erők összjátékának volt hozadéka a csatlósítás? Ki és hogyan aratta le a győzelem gyümölcseit? Jelen értekezés e kérdések köré fog épülni.

A három fő résztvevő ország belső és külső helyzete a század első évtizedeiben igen sokat változott. A századforduló elején Csehország a Német-Római Birodalom tartományaként nem rendelkezett teljes függetlenséggel, egységes Lengyelország ugyan névleg létezett, valójában apró részfejedelemségek mozaikjaiból állt össze eltérő törvényrenddel és igazgatással,

¹³ Történelem-földrajz szakos III. éves hallgató, Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

Magyarország pedig szintén a széthullás szélén állt az oligarchák országrészek feletti korlátokat nem ismerő hatalma és dezintegrációs tevékenysége miatt.

Egy másik tanulmány keretei között vállalkoztam arra, hogy a visegrádi találkozóig terjedő időszak eseményeit tárgyaljam, a dinasztiai közötti diplomáciai kapcsolatokra koncentrálni, jelen értekezés keretei között tehát nem tudok erre a folyamatra visszautalni a terjedelmi korlátok miatt. Összességében elmondhatjuk erről az időszakról azt, hogy Csehország kényszerpályára került, Lengyelországot megszerezni igyekvő politikája révén ugyanis a térségben teljesen elszigetelődött, és reális veszélyt jelentett számára a cseh ambíciók megfékezésére egy esetlegesen létrejövő osztrák-magyar-lengyel együttműködés. János belátta, hogy a lengyel koronára támasztott igényeit a gyakorlatba nem tudja átültetni, nem volt ugyanis kellő támogatottsága még a Német Lovagrenddel együtt sem ahhoz, hogy semlegesíteni tudja az olajozottan működő szövetséget, az egymással rokoni és baráti kapcsolatban álló lengyel és magyar uralkodót. Nem maradt számára más reális és ideális alternatíva, mint békét kötni riválisával, így ugyanis kevesebbet veszített, mint amennyit egy esetleges időhúzás utáni rendezés során veszíthetett volna. Ahogy látni fogjuk a későbbiekben, a kongresszus időpontjára már János javára tolódtak el az erőviszonyok, így elmondható, hogy Csehország számára a fejedelmi találkozó kiváló időpontban zajlott le, az uralkodó ugyanis végső soron, nem hogy üres kézzel nem távozott; egyik markában földdel, a másikban pedig teli erszény ezüsttel hagyta el Visegrádot.

Lengyelország számára kellő garanciát jelentett a megerősödött magyar állam, amely mindvégig kiállt mellette. A szövetség egyértelműen Lengyelországnak járt több előnnyel, ezzel ugyanis sikerült semlegesítenie Csehország és a Német Lovagrend közös akcióit. Kázmér is belátta, hogy az adott körülmények között szükség van a kiegyezésre, nem volt azonban olyan erős pozícióban, hogy minden követelését érvényesíteni tudja.¹ Szeptember elején ráadásul szövetségi szerződést kötött egymással Károly és János, Lengyelország tehát előnytelenebb helyzetben állt a találkozón, hiába volt ott mögötte a házigazda; a magyar király nem elégíthette ki Kázmér összes igényét, mivel gondolnia kellett Csehország és a Lovagrend kívánságaira is, ezen államok nélkül ugyanis elképzelhetetlen lett volna Közép-Európa pacifikálása.

Miért pont Visegrád? A térség rangidős uralkodója Ulászló halála után Anjou Károly lett, akinek székhelye a stratégiai kiváló elhelyezkedéssel bíró Visegrád volt.² A magyar király tekintélye lehetett a legnagyobb a három uralkodó közül, ráadásul Magyarország nem volt közvetlenül érdekelt a határvitákban, – azok rendezésében viszont annál inkább – Károly tehát, mint közvetítő és döntőbíró működött és éppen ezért a napirenden lévő kérdések alapján Visegrád semleges helyszínnek mondható. A későbbiekben részletesen szó lesz a magyar érdekekről, a találkozó végkifejlete ugyanis e szempont figyelembevételével nélkülözhetetlen lenne.

A nemzetközi konferencia házigazdája Anjou Károly, résztvevői a cseh és a lengyel király, Károly morva örgróf, a Lovagrend képviselői, II. Rudolf szász és III. Boleszló sziléziai hercegek, több német, sziléziai és lengyel fejedelem és számos világi és egyházi méltóság voltak, akik majdnem egy hónapon keresztül vendégeskedtek Visegrádon.³ Thuróczy krónikája mellőzi a politikát, inkább a külsőségekről, a lakomákról és az ajándékokról emlékezik meg. A diplomáciai eseményekről elég szűkszavúan, tömönatokban szól, vizsgálódásaim során tehát nemigen támaszkodhattam erre a forrásra.⁴ A krónika ide vonatkozó részéből csupán az alábbiak azok, amelyek használható információt hordoznak: „Az Úr ezerháromszázharmincötödik évében, szent Márton ünnepe körül János cseh király és fia, Károly, meg a lengyelek királya Magyarországra, Visegrád várába jött Károly királyhoz, hogy

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

ott örök békeegyezséget kössenek. Ez meg is történt. [...] Elhatározták itt azt is, hogy ha e királyok közül bármelyiket vagy országukat valami ellenség támadná meg, a többiek kötelesek segítségére sietni. És ezt egymás között nagy eskükötéssel is megerősítették.”⁵ – láthatjuk tehát, hogy nem tér ki részletkérdésekre a forrás.

A későbbi IV. Károly császár önéletrajzában szintén nem szól a diplomáciai tárgyalásokról és a döntőbíráskodásról, csupán a létrejött lengyel-magyar-cseh szövetségről tesz említést, valamint a cseh-lengyel ellenségeskedés okát ecseteli. Thuróczy krónikájához képest mégis több használható információt jegyzett le. A létrejövő közép-európai szövetségről így ír: „[...] Ezt a viszályt oldotta meg békésen a magyar király. Kötelezettséget vállalt és megígérte, hogy segítségére lesz atyánknak Ausztria hercege ellen, aki testvérünktől elragadta Karintia hercegségét, és hogy támogatni fogja az említett Lajos ellen. A szövetség tagjai a következők voltak: atyánk, a magyar király és Henrik bajor herceg, akinek a nővérünk volt a felesége.”⁶ Az egy évszázaddal később élő Jan Długosz lengyel történétíró pedig a Lovagrenddel való kapcsolatról ír.⁷ Mindenki tehát a számára legfontosabb eseményeket jegyezte fel.

A találkozó fő célja a cseh-lengyel kapcsolatok hosszú távú normalizálása volt, amin keresztül egy közép-európai szövetség megeremtését tűzték ki célul. Lengyelországnak két szomszédjával is rendeznie kellett a viszonyát. Az egyik problémás rész a cseh-lengyel határkérdés (Szilézia), a másik pedig a lengyel-lovagrendi határvita (Pomeránia) volt. A magyar és a cseh király, mint döntőbírák (arbiterek) vettek részt a találkozón (a lengyel-lovagrendi konfliktust illetően).

1335. augusztus 24-én került sor a visegrádi kongresszust előkészítő trencségi tárgyalásokra. Itt még Kázmérnak állt a zászló, hiszen Jánost sikerült lemondatni a lengyel királyi cím viseléséről, amiért a betervezett pénzbeli kártérítést sem kellett kifizetniük a lengyeleknek, és joggal reménykedhetett abban is Kázmér, hogy Visegrádon sikerül a sziléziai kérdést is neki kedvező módon lezárni. A sarokba szorított Jánosnak nem is állt volna hatalmában egy ilyen döntéssel dacolni. Szeptember 3-án azonban Károly felborította a „papírfomat”, kiemelte ugyanis a cseh uralkodót az elszigeteltség burkából, és szövetséget kötött vele. Kázmér reményei ezzel szertefoszlottak, ahogyan azt a visegrádi rendelkezések is mutatják.⁸ Károly személyében kétségkívül egy reálpolitikusról beszélhetünk, aki nagyon is jól tudta, hogy mit miért csinál. Valószínűsíthetjük, hogy már ekkor ott lebegett a szeme előtt az a képzeletbeli lengyel korona, amit nemrég szedett le János fejéről. A fél életét hatalma megszilárdításával töltő uralkodó most hátradólva ítélkezhetett, és a saját szájíze szerint mozgathatta a szálakat. Gyakorlatilag – ahogyan azt az 1370-ben létrejött lengyel-magyar perszonálunió is mutatja – minden az elképzelései szerint alakult. Nem hiába él a mai napig az a köztudatban, hogy a Mátyás-kor mellett az Anjou-éra volt Magyarország egyik legsikeresebb időszaka, amikor az ország – a térségben legalábbis – nagyhatalmi politikát volt képes folytatni.

2. Lengyelország és a Német Lovagrend viszonyának rendezése

Mind a Német Lovagrend, mind pedig Lengyelország előre elfogadta a döntőbíráskodás végkimenetelét és egyben lemondtak a fellebbezés lehetőségéről is. A döntőbírák személye már 1334-ben ismert volt, a helyszín és az időpont kijelölése pedig az említett két arbiter megegyezésétől függött. Kázmér a magyar királyt, a lovagok pedig a cseh uralkodót kérték fel, hogy érdekeiket képviseljék.⁹ Közben 1335 nyarán Kázmér keresetet nyújtott be a pápához a Német Lovagrend ellen a vitás területek kérdésében.¹⁰ Ebből levonhatjuk azt a következtetést,

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

hogy Kázmér több fórumon is próbálkozott igazának bizonyításával, hiszen már a kereset beadása előtt ismert volt a magyar-cseh döntőbíráskodás ténye. A Lovagrend bízott abban, hogy az ítélet kedvező lesz számára Pomeránia hovatarozásának ügyében, hiszen több dokumentummal is bizonyíthatónak vélte, hogy jogszerűen tartja kezében az elfoglalt területeket. Azzal érveltek, hogy örökös adományként kapták meg ezeket a földeket, Kázmér követeléseit tehát nem helytállóak. A lovagok is érdekeltek voltak abban, hogy mielőbb lezajlódjon az ítélezés, úgy vélték ugyanis, hogy egy számukra kedvező döntés a pápai bíráskodásra is kihatással lehet.¹¹ Ráadásul egy diplomáciai győzelem is jól jött volna számukra, hiszen, elveszítvén korábbi támaszukat, Csehországot, már nem lettek volna képesek hosszabb távon dacolni a szomszédjaikkal. Minden oldalról körül voltak zárva, diplomáciai döntés hiányában tehát valószínűsíthető lett volna egy koalíciós támadás a rend ellen.

A kongresszuson a nagymester személyesen nem jelent meg, csak küldöttei útján képviseltette magát, akik magukkal hoztak egy béketervezetet is (ahogy Szczur is rámutat, a szakirodalom ezt tévesen a küldöttek instrukciókkal való ellátásaként aposztrofálja). A vitás terület kérdését végső döntésre akarta vinni a Lovagrend, ezt támasztják alá a marienburgi tervezetben foglaltak. Garanciát akartak arra vonatkozólag, hogy Lengyelország az eredménytől függetlenül nem fogja kérni a döntés megmásítását, azzal összhangban az érintett területek birtokjogáról és mindenféle hadisarcról lemond, ráadásul Lengyelországnak saját területén szabad átjárást kellett biztosítania idegen katonáknak a litván veszély elhárításának ürügyével. A Lovagrend kemény feltételeket diktált, nem volt hajlandó semmiről sem lemondani. Ennek fényében elmondhatjuk, hogy a lovagok elég biztosak voltak a dolgukban, kész tényként kezelhették azt, hogy az általuk bemutatott dokumentumok megkérdőjelezhetetlenné teszik birtokjogukat az elfoglalt területek felett.¹²

A november 26-án átadott írásos határozat mégsem váltotta be a Lovagrend minden reményét, mivel Kujáviát és a Dobrzyn-vidéket vissza kellett szolgáltatniuk a lengyeleknek. Az ítélet már november 21-e előtt ismeretes volt, ezt támasztja alá Kázmér Jánoshoz intézett magánlevele, valamint Ulászló leczycai és dobrzyni herceg oklevele is, aki a terület eredeti birtokosa volt annak elfoglalása előtt. Kázmér természetesen kudarcként élte meg Pomeránia elvesztését, a döntés elfogadására ugyan kötelezte magát, de az erről szóló dokumentumok kiállítását halogatta, mivel egy kedvező pápai ítéletben reménykedett, ami esetleg felülírhatná a visegrádi rendelkezéseket.¹³ Ahogy a későbbiekben látni fogjuk, ez a kérdés még nem dőlt el véglegesen, az ítéleten változtatnia azonban nem sikerült Kázmérnak.

3. A cseh-lengyel megbékélés

A találkozó másik lengyel vonatkozású döntése a sziléziai kérdésre vonatkozott. Ehhez az eseményhez szorosan kapcsolódott egy két éven át tartó tárgyalássorozat is, melynek első eredménye egy 12 hónapra szóló fegyverszünet megkötésében öltött testet Csehország és Lengyelország között. Ennek aláírására 1335. május 28-án került sor Sandomirban a lengyel király és a cseh király fia, Károly morva örgróf között. Anjou Károly intenzív kapcsolatban állt a két féllel, folyamatos követjárások jellemezték ezt az időszakot. Augusztus 24-én ismét csak Károly közvetítésével került sor egy diplomáciai eseményre Trencsénben, melyen Kázmért és Jánost békekötési jogkörrel felhatalmazott királyi követek helyettesítették.¹⁴

János 1327-ig II. Vencel jogán annak teljes örökségét magának követelte, kudarcai miatt később Nagylengyelországra korlátozta igényét, és, mint e terület önhatalmúan kikiáltott ura, lemondott Pomerániáról a Német Lovagrend javára. Ez jogi szempontból ütőkártya is lehetett

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

Kázmér kezében, hiszen abban az esetben, ha János lemond jogcímeiről Lengyelországra vonatkozóan és azokat Kázmérra ruházza át, azzal Pomeránia ügyét is ismét fel lehet hozni, mivel a rendnek történő eladományozása a lengyel király jogcímén történt meg, amit az a János tett meg, aki később lemondott erről a címről. Ráadásul ez az adományozás azért is érdekes, mert a Lovagrend éppen azzal érvelt, hogy ezt a területet már egy évszázaddal korábban megkapta örök birtokként. Miért lenne akkor szükség újra odaadományozni azt nekik?

A Trencsénbe küldött lengyel követek 30 ezer ezüstmárkáig anyagi jóvátétel fizetésére is kötelezhetők magukat uralkodójuk nevében, amennyiben sikerül Jánostól megszerezni a lengyel királyi jogcímeiket. Nem volt ismeretlen Kázmér előtt sem, hogy a cseh király igencsak nagy pénzsűkében volt. János helyzete aggasztó volt, mert küszöbön állt a háború a bajorokkal, amihez mind anyagi javakra, mind pedig szomszédjai semlegességére szüksége volt. A trencsényi találkozó időpontjában tehát Lengyelország érezhetően előnyösebb pozíciókkal rendelkezett. Azt azonban be kell látnunk, hogy ez egy pillanatnyi állapot volt csupán (ahogy azt a már említett szeptember 3-i szövetségekötés is bizonyítja), a térség viszonyait hosszú távon nem lehetett ilyen alapokra helyezni. Véleményem szerint Visegrádon egyrészt pont ezen okból kifolyólag nem lett János sarokba szorítva. Ha túl kemény feltételeket szabtak volna neki, akkor előbb-utóbb biztosan megpróbálkozott volna a rendelkezések módosításával.

Trencsénben János fiával együtt lemondott lengyel trónigényéről, azokról a részekről azonban, melyek fejedelmei már hűségesküvet tettek a cseh királynak, nem. Kázmér pedig vállalta, hogy nem vezet hadjáratot a lengyel területen lévő cseh hűbéresek ellen (ez Sziléziát és Plock városát jelentette).¹⁵ Trencsént amolyan előkészítő fórumnak tekinthetjük, ahol ugyan már tárgyaltak egymással a felek a lehetséges opciókról, azokat azonban még nem döntötték el véglegesen. Kázmér nem volt hajlandó véglegesen lemondani Sziléziáról, az ott vállalt kötelezettségeknek sem tett eleget. János mindenesetre nem használta többet a lengyel királyi címet és ezért a 30 ezer ezüstmárkát sem kellett feláldozniuk a lengyeleknek.¹⁶ A kedvező politikai helyzetben érthető, hogy Kázmér nem akart belenyugodni ebbe a rendezésbe, Visegrádtól várta a döntés revideálását. Ekkor még nem láthatta előre, hogy ennél előnyösebb szerződést nem fog tudni kicsikarni a csehektől. A sziléziai kérdés már régen eldöntöttnek tűnt, hiszen a helyi elit cseh párti volt, Kázmér azt csak háborúval vehette volna vissza, kérdéses azonban az, hogy egy esetleges sikeres bekebelezést követően képes lett volna-e azt huzamosabb ideig megtartani. Mi több, Károly érdekeivel is ellentétes lett volna a cseh király túlzott meggyengítése és elhibázott lett volna ilyen törekény alapokra építeni a térség békéjét.

A lengyelek kedvező külpolitikai helyzete Trencsénben még fennállott, Visegrádon azonban már nem. Szeptember 3-án ugyanis sor került egy cseh-magyar szövetségesi szerződés aláírására, amelyben kölcsönös katonai segítségnyújtást vállaltak a felek mindenki ellen, kivéve, ha a nápolyi és a lengyel királyról van szó. „Károly király elsőszülöttjével, Lajossal együtt esküvel kötelezi magát, hogy frater-ét, János királyt és luxemburgi gróft, fiait: elsőszülöttjét, Károlyt, Morvaország örgrófját és Jánost, Karintia hercegét mindenkivel szemben megsegíti – kivéve Róbert királyt és Kázmér királyt –, akár külsországi háborút folytatnak, akár határaikat érné támadás. Ugyanez érvényes a cseh királyra is Károly királlyal kapcsolatban, ám kivétel nélkül. Károly király nem gyűjti össze és nem oltalmazza a Csehországból Magyarországra menekülőket, hasonlóképpen János király sem a Magyarországról Csehországba távozókat. Ha Károly király, ill. Albert és Ottó, Ausztria és Stájerország hercegei között háború törne ki, Károly király csak János király egyetértésével köt békét velük. A segítséget nyújtó magyar király és hadinépei kölcsönösen bántatlanságot élveznek. Mindezeket Károly király és János király pápai kiközösítés büntetése alatt ígéri, ill.

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

köteles megtartani.”¹⁷ Ez mellett az Anjouk a Karintiáért folytatott háborúba is beléptek a csehek oldalán.¹⁸ Szeptember 3-án alapjaiban változtatta meg a térség erőviszonyait. Ekkor egyértelműen Magyarország volt Kelet-Közép-Európa vezető hatalma, a vele kötött szövetséggel Csehországnak sikerült kitörnie az elszigeteltség burkából és ezzel egy időben Kázmér alkupozíciói romlottak jelentősen. Szilézia visszaszerzése ezek után már teljesen reménytelennek tűnt. A magyar fél nyilvánvalóan mindkét szövetségesének akart kedvezni, ahogy később látni fogjuk, Csehország megnyerése sarokpontja volt Károly elképzeléseinek, éppen ezért nem állhatott volna elő olyan opció, melyben csak Lengyelország járna jól Csehország rovására.

Az átrendeződött viszonyok alapvetően meghatározták a visegrádi rendelkezéseket is, ahol november 19-én kihirdették a békeszerződést Csehország és Lengyelország között, melyet házassági szerződéssel is megpecsételték a felek. Trencsénben nem volt szükség a 30 ezer ezüstmárkára, Visegrád azonban új helyzetet teremtett: Kázmérnak 20 ezer ezüstmárkájába került a béke megvásárlása. Ebből 14 ezret valószínűleg már ki is fizetett, a források ugyanis arról szólnak, hogy 6 ezer ezüstmárka megfizetésére vállalt garanciát Anjou Károly. Ezt a kezességet többen is félreértelmezték, hiszen Thuróczy is tévesen arról ír, hogy a magyar király megváltotta Kázmért a cseh hűbérből. Mit jelentett valójában ez a kezesség? Amíg János nem kapta meg a teljes összeget, addig a lengyel trónról történő lemondásról kiállított oklevele a magyar királynál maradt letétben. Amennyiben Kázmér nem fizetné meg az említett összeget, két lehetőség marad. Vagy kifizeti Károly a fennmaradó részt, vagy visszakerül Prágába a lemondó nyilatkozat.¹⁹ Ez utóbbi egy igen valószínűtlen opciónak tűnt, hiszen ebben az esetben János lemondása gyakorlatilag semmissé vált volna. Pusztán szívjóságból pedig nem valószínű, hogy Károly megfizette volna Kázmér helyett ezt az összeget. Elmondható tehát, hogy a trencsényi dokumentumokhoz képest a csehek jóval előnyösebb feltételeket tudtak kialakítani maguknak.²⁰ Ennyit változtak az erőviszonyok alig negyed év leforgása alatt. A visegrádi rendelkezések túlságosan kellemetlenek voltak Kázmér számára. Lehetséges, hogy adott helyzetben az tűnhetett a maximumnak, amit ott végül elért, mégis okkal várható voltna kedvezőbb döntést a kongresszustól. Lengyelországnak jóval többet kellett feláldoznia a béke oltárán, mint Csehországnak vagy a Lovagrendnek.

4. Visegrád mérlege

Lengyelországot győztesnek és vesztesnek is tekinthetjük, attól függ, hogy milyen szempontból tekintünk a kérdésre. Kázmér békét akart, és a belső problémák megoldására kívánt koncentrálni. A béke megvalósult, ráadásul két nagy ellenfelének harapófogójából is kiszabadult, azokkal a tárgyalóasztalnál teljesen egyenrangú partnerré vált. A létrejött közép-európai szövetség pedig garanciát nyújtott arra, hogy védekező háború esetén mind déli, mind délnyugati szomszédjától katonai segítséget remélhet.²¹ Elérte továbbá azt is, hogy királyi címét már nem kérdőjelezték meg többé, azt kizárólag ő használhatta, továbbá sikerült visszaszereznie egy kisebb részt Pomerániából. Területi követeléseik azonban gyakorlatilag egyáltalán nem teljesültek, amibe továbbra se kívánt belenyugodni. Hosszú távon mégis kifizetődő volt ez a szövetség Kázmérnak, hiszen 1364-ben, Krakóban már egy erős lábakon álló ország uralkodójaként volt házigazdája egy nemzetközi kongresszusnak, melyen számos uralkodó mellett sok további jelentős személy volt jelen. Az eltelt harminc év alatt Kázmér olyan munkát végzett, mellyel méltán érdemelte ki unokaöccséhez hasonlóan a „Nagy”

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

melléknevet.²² Ahhoz azonban, hogy ez a pályáiv teljesüljön, igen hathatós szerepet kellett játszania a visegrádi találkozóknak.

Gyakorlatilag az a Csehország járt a legjobban, aki néhány hónappal korábban még a lehető legelőnytelenebb pozícióban volt és minden szomszédjától veszélyben érezhette magát. Azon túl, hogy le kellett mondania egy ábránról, Nagylengyelországról és nem használhatta többé a lengyel királyi címet, semmit nem kellett beáldoznia a békéért és a friss szövetségesekért. Adott korszakban, a dicsőségre vágyó uralkodók számára természetes volt a hódító szándék, Vencel révén pedig jogosan követelhetette magának a trónt, nem mondhatjuk tehát azt, hogy a lengyel trónról történő lemondás nem volt jelentős cselekedet, de amennyiben a realitás talaján mozgunk – és valószínűsíthető, hogy János nagyon is tisztában volt lehetőségeivel – már más megvilágításba esik a címről történő lemondás. Az csak az egyik oldal, hogy Károly szövetséget kötött vele, az Anjouk továbbra is rokoni és baráti kapcsolatban álltak a Piast-Lengyelországgal, így bármikor kész lett volna összeállni egy koalíció az ambiciózus Luxemburgiak ellen. Ahhoz, hogy megértsük, Csehország miért jött ki ilyen előnyösen a találkozóból, meg kell ismernünk Anjou Károly távlati terveit is, aki már ekkor a lengyel trón megszerzését tűzte ki célul. A magyar király hosszútávon gondolkodott, ha pedig ezt a tényt is megvizsgáljuk, akkor jobban érthetővé válik az, hogy Csehország miért „nyerte túl magát” ezen a kongresszuson.

Károly nem hiába volt közvetítő a csehek és a lengyelek között olyan hosszú ideig. Érdekei azt diktálták, hogy sikerüljön lemondattania a Luxemburg-dinasztiát a lengyel trónigényről, hiszen az egy jövőbeli cseh-magyar összetűzés lehetőségét rejtette magában. A lemondásért cserébe igen nagy fizetséget adott Károly: pénzt és földet. Ennek ismeretében már meg is válaszoltuk a kérdést: miért nyerte túl magát Csehország és miért nem a lengyel igényeket teljesítette Károly?

Nem sokkal Visegrád után, az 1338-ban Károly magyar király és Károly morva őrgrof között kötött megállapodás már felvetette az Anjou-trónöröklés lehetőségét.²³ Károly megfogadta, hogy nem kérdőjelezi meg Szilézia hovatartozását abban az esetben, ha ő vagy valamelyik fia lenne a lengyel király.²⁴ Eljegyezték egymással János király unokáját, Margitot és Lajost, a magyar trónörököszt. Ez is a cseh-magyar barátság elmélyítését volt hivatott szolgálni, közvetve pedig a cseh támogatással megszerzendő lengyel trón lebeghetett Károly szeme előtt.²⁵ Egy évvel később Kázmér Visegrádra látogatott Károlyhoz, ahol megállapodtak és írásba foglalták (nem maradt fent eredeti oklevél) az Anjou-ház lengyel trónöröklését.²⁶ Károly vállalta, hogy törekedni fog a lengyel koronától elszakított területek visszaszerzésére – a cseheknek ezzel szemben azt ígérte, hogy nem kérdőjelezi meg Szilézia cseh birtokjogát –, nem fog új adókat kivetni, idegeneket nem alkalmaz az országos méltóságok betöltésére és szabadságunkban, jogaikban megtartja a lengyeleket. Ezen felül elismerte a lengyel uralkodó jogát Halicsra, amennyiben pedig fia születne, úgy Magyarország megvásárolhatja ezt az oroszok lakta gazdag területet.²⁷ Kázmér vállalta, hogy amennyiben nem lesz fiúörököse, úgy Károly egyik fia teheti fejére a lengyel koronát.²⁸ A magyar-lengyel örökösödési szerződést Thuróczy krónikája is megörökítette: „Az Úr 1339. évében Kázmér, Lengyelország királya, július havában Visegrádra jött Károly királyhoz, országos püspökeinek és báróinak kíséretében, és ezeknek egyetértésével és akaratából Lengyelországot szabad elhatározással Lajos úrra, Károly királynak és nővérének a fiára hagyta, mivel neki nem volt fia. Erről kétséget nem hagyó oklevelet is készítettek.”²⁹ Nem szabad azonban ennek a megállapodásnak túl nagy jelentőséget tanúsítani. Ekkor Kázmér még csak 29 éves volt, nem tudhatta senki sem előre, hogy a későbbiekben nem fog egyetlen törvényes fia sem születni. Azt azonban mérlegelniük kellett a

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

kortársaknak, hogy Kázmér esetleges váratlanul bekövetkező halála milyen következményekkel járna az országra nézve. Mivel nem volt közvetlen fiúörököse, nem lehet vita tárgya, hogy ebben az esetben igen valószínű az a forgatókönyv, mely szerint az éppen csak összetákoltt Lengyelország a belső marakodás miatt újfent alkotóelemeire fog széthullani. Ezt megelőzendő, biztosítani kellett a lengyel állam fennmaradását, amit ebben az esetben az Anjou-trónigény elismerésével érthettek el. Károly hatalma biztos alapokon nyugodott, a két népet évszázados kötelék fűzte egymáshoz, Erzsébet révén rokonság is fennállott a két dinasztia között, Károly fiának öröklése tehát a Piast-ház továbbélését jelentette. Ezekből levonható az a konzekvencia, hogy a hála, a szeretet és az érzelmek, ha nem is voltak teljesen marginálisak, mégis kevesebbet nyomtak a latba, mint a nyers érdekek. Miképpen kapcsolódik ez Visegrádhoz és ahhoz a tényhez, hogy Károly Csehországot hozta ki kvázi győztesként a Kázmérral folytatott vitájában? Teljesen világos volt, hogy amennyiben kihalna a Piast-dinasztia, úgy a Luxemburgok is igényt fognak majd formálni az örökségre, és nem fog vér nélkül az Anjouk ölébe pottyanni Lengyelország. Károly tehát előre gondolkodott, hiszen Jánost sikerült leköteleznie és joggal remélhette cserébe azt, hogy a csehek nem fognak akadályt gördíteni az Anjouk útjába. Közvetlenül nem is avatkoztak be Kázmér halála után az eseményekbe, a lengyel király életében azonban több házassági ajánlattal is megkörményezték Kázmért, így kívánták rátenni a kezüket adott esetben Lengyelországra. A szerencse mégsem kedvezett a Luxemburgoknak, így végül teljesülhetett Károly álma: Kázmér fiúörökös nélkül bekövetkezett halála után Lajos foglalta el nagybátyja trónját.³⁰

A fentiek alapján elmondhatjuk, hogy a kongresszus békét teremtett a térségben és Közép-Európa három meghatározó királysága egymással szövetséget és kölcsönös segítségnyújtási egyezményt kötött. A címben mégis a „háború és a béke kongresszusa” terminussal illetem az eseményt. Több történész ugyanis Visegrádot nem a béke, hanem a háború fórumának tartja, amely véleményt alátámasztandó, ugyanúgy fel lehet sorakoztatni igen erős érveket. A térség szempontjából hosszú távon a béketeremtő szerződések a mérvadóak, a három-négy hét alatt lezajló konferencián azonban bizonyosan szó volt a tárgyalt eseményeken túl másról is. Alátámaszthatja ezt a szeptember 3-i szövetségkötés is, amely nyíltan Ausztria ellen irányult, ráadásul 1336-ban a hadi események szintűgy arra engednek következtetni, hogy Visegrádon nem csak békéről, hanem háborúról is határoztak a felek.³¹ A Visegrádon történeteket nem szabad lebecsülnünk, de túlértékelnünk sem. Sikerességéhez nem férhet kétség, hiszen a rendelkezések több, később született dokumentum számára is hivatkozási alappal bírtak, az itt rendezett viszonyok alapvetően nem kerültek megmásításra, a tárgyalt lengyel határok az érintett területeken nem módosultak és az Anjou-éra alatt kifejezetten jól működött ez a dinasztikus szövetség.

Az, hogy a későbbiekben Kázmér több alkalommal is lándzsát tört a számára kedvezőbb feltételekért, teljes mértékben érthető. Azontúl ugyanis, hogy országát stabilizálni tudta, továbbra is igen fájó tusként jelentett számára Szilézia és Pomeránia elvesztése. Nem egyedi az, ha egy országtól területeket vesznek el, hogy előbb-utóbb azok visszaszerzésére törekszik. Arról pedig nem szabad megfeledkeznünk, hogy „Kázmér fából épült Lengyelországot örökölt és kőből épültet hagyott hátra”³² – tehát a visegrádi rossz feltételek után olyan mértékben megerősödött, hogy joggal követelhetett egy jobb elbírálást.

A lehetőség hamar elérkezett Kázmér számára, már ami a pomerániai kérdést illeti, hiszen XII. Benedek pápa megsemmisítette a visegrádi rendelkezést és új tárgyalást rendelt el. A mazóviai herceg elnöklete alatt tartott vizsgálatok eredményeként 1339-ben minden területet vissza kellett volna juttatni a lengyeleknek, de az új rendelkezéseknek nem tudtak eleget tenni.

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

Megint csak átmeneti volt a lengyel pozíciók erősödése és a Rómában székelő pápa támogatása – könnyen beláthatjuk –, hogy a gyakorlatban semmit sem jelentett. Ráadásul a Lovagrend fellebbezett, újabb tárgyalásokra került sor és a Kázmér ügyét támogató egyházfő is eltávozott az élők sorából, így ez az intermezzo nem tudta felülmúlni a visegrádi rendelkezéseket, azok ugyanis valóban szilárd talajon álltak.³³

A Lovagrend 1337-ben Kujávia egy részét adta csak vissza Kázmérnak, 1343-ban, a kaliszi „örök béke” után juttatták csak vissza a nyolc esztendővel korábban kijelölt területeket és azt is vállalták, hogy Pomeránia adót fizessen a lengyeleknek.³⁴

Miért rendelkeztek tehát háborúról a béke kongresszusán? Már hosszú ideje mind Csehország, mind Magyarország ellenszenvvel viseltetett Ausztria ellen. Ebben közrejátszott az, hogy a császár Dél-Tirolt és Karintiát a Habsburgoknak juttatta, figyelmen kívül hagyva azt, hogy ezekre a területekre a Luxemburgok is igényt formáltak. Magyar részről továbbra is az osztrák megszállás alatt lévő Muravidék volt a fő ütközőpont és a szünni nem akaró Habsburg-Kőszegi-Babonics kapcsolatok is nyugtalanították Károlyt. Utóbbi két család az osztrák hercegeknek tett hűbéresküt, ezzel Károlynak megvolt a felhatalmazása arra, hogy a János által indított hadjáratba lengyel csapatokkal együtt becsatlakozzon.³⁵ Ebből azt látjuk, hogy Magyarország nem feltétlenül ment bele rögvést egy Ausztria elleni háborúba, egy ilyen provokációt biztosabbnak tűnt mégis fegyverrel megtorolni. A megelőző évtizedekben a diplomáciai megoldás működésképtelen volt az osztrák-magyar viszonylatban. Nem tagadható, hogy Károlynak jól jött az ürügy, amit a két oligarchacsalád szolgáltatott, és élesben is kipróbálhatták és tesztelheték a lengyel-magyar-cseh kooperációt.

A három közép-európai királyság és Alsó-Bajorország szövetsége természetesen válaszlépésre sarkallta a Habsburgokat, akik Lajos császárhoz közeledtek. Az említett oligarchacsaládok készséggel csatlakoztak ehhez az ellenblokk-kezdeményezéshez. Kevés volt azonban ez a szervezkedés a visegrádi szövetség ellen, a három állam ugyanis az 1336-os akcióban hamar békére kényszerítette a Habsburgokat.³⁶ Az Ausztria elleni közös fellépés az 1336-os ennsi megegyezéssel ért véget, János békét kötött, Károly azonban csak fegyverszünetet, mivel először vissza kellett foglalnia a Muraközt (erre 1337 szeptemberében került sor) és le kellett vernie a lázadó oligarchákat. Miután ez megtörtént, Pozsonyban sor került a kiegyezésre.³⁷ Az osztrák-magyar békekötések mindig csak átmenetinek bizonyultak, éveken keresztül folyamatosak voltak a határ menti villongások, és egy-egy nagyobb hadjárat is bizonyosan indult az osztrákok ellen.³⁸ Még Károly morva örgróf is megemlékezik önéletrajzában arról, hogy miképp közvetített a két fél között: „Ezután Pozsonyba mentem, ami Magyarország és Ausztria határán fekszik, és kibékítettem a magyar királyt Ausztria hercegével.”³⁹

Természetesen a magyar és a cseh gazdasági szempontokat sem hanyagolhatjuk el, hiszen ilyen jellegű tárgyalásokra is sor kerülhetett, még ha nem is születtek erről írásos dokumentumok. Bécs fontos kereskedelmi útvonalon feküdt, a gond pedig abból adódott, hogy árumegállító joggal rendelkezett, ami előnytelenül érintette a cseh és a magyar kereskedőket, a haszon egy része elveszett, amit a Habsburgok fölöztek le. Érdekében állt az említett két államnak számukra kedvezőbb utak kijelölése, a forgalmat tehát más útvonalra akarták terelni.⁴⁰ A Bécsen át irányuló kereskedelem korlátozásával remélték elérni, hogy a Holicson át Brno irányába és a Szepességen keresztül Krakkóba tartó útvonalak forgalma fellendül. Károly 1336. január 6-i keltezésű oklevele részletesen kitér arra, hogy a kereskedők milyen útvonalon kötelesek haladni és pontosan megjelöli azokat a helyeket, ahol vámfizetési kötelezettségük van.⁴¹

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

A magyar történetírásban aránytalanul nagy szerepet kapott a találkozó gazdasági jellegének kidomborítása. Bizonyosan szó volt ilyen témáról is, ahogyan azt a január 6-án kiadott oklevél is bizonyítja, aminek ismeretében nem tekinthetjük ezt a kérdést sem marginálisnak, nem ez volt azonban a konferencia fő témája.⁴² Hosszabb távon ráadásul a gazdasági rendelkezések nem jártak eredménnyel, hiszen az újonnan kijelölt út sokkal kedvezőtlenebb volt a korábnál. A természetföldrajzi tényezők csak hátráltatták a kereskedőket, a szállított áru pedig drágább lett, mint a másik útvonalon. Ennek használata tehát ezen egyszerű okok miatt nem is honosodott meg.⁴³

5. Összegzés

Ahogyan azt a későbbi közvélekedés is tartja, az Anjou-éra a magyar történelem egyik sikerkorszakának tekinthető. Jelen értekezés ennek a sikernek csupán egy apró, ám annál meghatározóbb szeletét tárgyalja. A Magyar Királyság a régió meghatározó szereplőjéből az oligarcha-korszak során egy széthullás szélén álló, gyenge, ingatag királyi hatalommal bíró országgá vált, Anjou Károlynak azonban két évtizednyi küzdelem során sikerült ismét megkerülhetetlen tényezővé tennie hazáját. Visegrád ékes bizonyítéka annak, hogy ez a stabil hatalom elegendőnek bizonyult ahhoz, hogy elképzelései szerint alakítsa Közép-Európa sorsát. Lengyelországnak nyújtott katonai segítségeivel egy hűséges barátot sikerült megnyernie északon, melyet pont annyira erősített meg, amennyire érdekei megkívánták. Az évről-évre változó nyugati politikájára végérvényesen pontot tett, amikor a megbízhatatlan Ausztria ellenében Csehország irányába köteleződött el. Mindennel azon volt, hogy kibékítse egymással két szövetségesét, a cseh-lengyel konfliktus ugyanis egyáltalán nem kedvezett Károlynak. Cseh győzelem esetén a Luxemburg-dinasztia befolyása túl nagyra nőtt volna, de egy bekerített, gyenge Csehország sem lett volna kedvező számára. Károly hosszútávon kívánta rendezni a térség viszonyait, pillanatnyi, valamint ingatag, az egyik fél számára túlságosan eltolt erőviszonyokra nem alapozhatott. Miután sikerült elérnie, hogy János elszigetelődjön, szövetséget kötött vele és a lengyelekkel szemben pozíciókhoz juttatta. Ahogyan azt láthattuk, a húszas évektől jelen lévő lengyel trónaspiráció ebben döntő szerepet játszott. A körülmények mind Károly malmára hajtották a vizet, 1335-ben térségünk legnagyobb volumenű diplomáciai eseményén a házigazda ügyes politikával irányította a szálakat. Anjou-Magyarország hatalma és a régió országai közötti elsősége megkérdőjelezhetetlen volt ekkor Kelet-Közép-Európában.

JEGYZETEK

1. DIVÉKY 1937. 11.
2. RÁCZ 2009. 43.
3. RÁCZ 2009. 43., 47.
4. THURÓCZY 1978. 240-241.
5. THURÓCZY 1978. 240-241.
6. NAGY 2010. 111.
7. RÁCZ 2009. 47.
8. RÁCZ 2009. 46.
9. RÁCZ 2009. 46.
10. SZCZUR 1993. 29.
11. SZCZUR 1993. 29-30.

**III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet**

12. SZCZUR 1993. 30-31.
13. SZCZUR 1993. 32.
14. RÁCZ 2009. 46.
15. RÁCZ 2009. 46.
16. SZCZUR 1993. 34-35.
17. KRISTÓ-MAKK 2004. 241.
18. SZCZUR 1993. 36.
19. RÁCZ 2009. 49.
20. SZCZUR 1993. 37-38.
21. KRISTÓ 1988b 87.
22. DIVÉKY 1937. 11-12.
23. KRISTÓ 1998. 76.
24. BAGI 2014. 58.
25. HORVÁTH 1843. 32-33.
26. KRISTÓ 1998. 77.
27. SZOKOLAY 1996. 29.
28. PÓR 2010. 264-265.
29. KRISTÓ 1988a 189.
30. CSUKOVITS 2012. 118-119.
31. RÁCZ 2009. 51.
32. DAVIES 2006. 92.
33. SZOKOLAY 1996. 29.
34. TOPOLSKI 1989. 78.
35. KRISTÓ 1988b 87.
36. BERTÉNYI 1989. 44.
37. KUBINYI 2007. 178.
38. KRISTÓ 1988b 88-89.
39. NAGY 2010. 179.
40. KÖBLÖS 1988. 56-57.
41. KRISTÓ 1988a 175.
42. RÁCZ 2009. 51.
43. KUBINYI 2007. 179.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bagi 2014 = Bagi Dániel: Az Anjouk Krakkóban. Nagy Lajos lengyelországi uralmának belpolitikai kérdései. Pécs, 2014.
- Bertényi Iván (1989): Nagy Lajos király. Budapest, 1989.
- Csukovits Enikő (2012): Az Anjouk Magyarországon I. I. Károly és uralkodása (1301-1342). Budapest, 2012.
- Davies, Norman (2006): Lengyelország története. Budapest, 2006.
- Divéky Adorján (1937): A magyar-lengyel érintkezések történelmi tanulságai. Budapest, 1937.
- Horváth Mihály (1843): A magyarok története. 2. szakasz, A magyarok története a vegyes házakból származott királyok alatt: 1301-1526. Pápa, 1843.
- Köblös József (szerk.) (1988): Visegrád 1335. Tudományos tanácskozás a visegrádi királytalálkozó 650. évfordulóján. Budapest, 1988.
- Kristó Gyula (1988a): Anjou-kor. In: Engel Pál – Kristó Gyula – Kubinyi András: Magyarország története. 1301-1526. Budapest, 1998. 41-120.
- Kristó Gyula (1988b): Az Anjou-kor háborúi. Budapest, 1988.

III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet

- Kristó-Makk (2004): Kristó Gyula – Makk Ferenc (szerk.): Anjou-kori oklevéltár XIX. 1335. Budapest-Szeged, 2004.
- Kubinyi András (2007): A középkori Magyar Királyság. A vegyes házi királyok kora. (1301-1526). In: Romsics Ignác (szerk.): Magyarország története. Budapest, 2007. 170-306.
- Nagy (2010): IV. Károly császár önéletrajza. Karoli IV Imperatoris Romanorum Vita ab eo ipso conscripta. Ford. Nagy Balázs. Budapest, 2010.
- Pór Antal (2010): Nagy Lajos király. Budapest, 2010.
- Rácz György (szerk.) (2009): Visegrád 1335. Pozsony, 2009.
- Szczur, Stanislaw (1993): Az 1335. évi visegrádi királyi találkozó. In: Aetas 1993/1. 28-42.
- Szokolay Katalin (1996): Lengyelország története. Budapest, 1996.
- Thuróczy János (1978): A magyarok krónikája. Ford. Horváth János. Budapest, 1978.
- Topolski, Jerzy (1989): Lengyelország története. Budapest, 1989.

Lektorálta: Prof. Dr. Bagi Dániel egyetemi tanár, Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar

Nyári László¹⁴

A KOMMUNIKÁCIÓ ÚJ GENERÁCIÓJA: OKOS POR

DIE NEUE GENERATION VON KOMMUNIKATIONS: KLUG STAUB

ABSTRACT

Heutzutage ist es undenkbar, eine Verteidigungselektronik, ohne effektive IT-Unterstützung zu verwirklichen. Die rasante Entwicklung der Informationstechnologie(IT) eröffnet einen noch nie dagewesenen Horizont, die Fundamente der kühnsten innovativen Ideen, die zwangsweise in den militärischen Entwicklungen auch erscheinen.

Hypothese: die Vorgänge, die von Miniatur-Mobil-Geräten zu verfolgen sind, stehen in Privat- und Industrie-Ebene zur Verfügung. Die Anwendungen für Messung und Optimierung von Energie-Dienstleistungen sind für alle Anwender leicht erreichbar. Der Einsatz von Information- und Kommunikationstechnologie ist natürlich nicht nur das Privileg des Energiesektors.

Von den Entwicklungen sind die Anwendung von Smart Dust in den klinischen Anwendungen zumeist schockierend. Die intelligente Staubpartikel, die kleiner als Sand sind, mit ihrem Antennennetz sind im Körper von komplexen Prozessen fähig. Sie können als Nano-Armee betrachtet werden, die z.B. gegen Krebszellen in Kampf ziehen und die Schmerzen der Patienten mildern. Mit Hilfe von Smart Dust werden die Ärzten eines Tages in der Lage sein, ohne Öffnung des Körpers von Patienten zu operieren. In der nicht allzu fernen Zukunft erscheinen noch merkwürdigere Strukturen in den Kämpfen: zum Beispiel ein Kunststoff-Roboter, der fähig ist durch Risse in der Wand durchzukommen. In der US-Armee werden heutzutage mehrere tausend Roboter eingesetzt: für ferngelenkte Flugzeuge, gegen Mienenfeld, für gehende Lieferfahrzeuge, die uns aus dem Film Star Wars bekannt sind. Die Anwendung von Roboter gewährleistet eine bedeutende Unterstützung für alle Sektor, die Smart-Grid-Lösungen anwendet, sei es Bildung, Gesundheit, oder Tourismus.

1. Der Vorgang

Wenn ich habe mich als NKE KMDI Student an dritten Forschungsgebiet gemeldet (Verteidigungselektronik, Rechentechnik und Kommunikation), ich habe es nicht überlegt, wie komplex und weitverzweigt für mich und für alle Kollegen. Ich habe solches neue Wissenschaftliche Gebiet gewählt, dessen nicht nur wesentliche Vergangenheit sondern eine Aktualität und eine fantastische Zukunft prognostiziert werden kann.

Erstens, – als Informatiker Fachmann – ich mußte konzentrieren an meine erste wichtige Aufgabe, an meine „Kenntnismangel“ im Gebiet Verteidigungselektronik, einzuholen. Aber ich mußte schnell draufkommen, daß ich sollte auch in die zwei andere Themen die Kenntnisse beherrschen. Ich sah schon bei Anfang meiner Studien wie logisches Gebiet ist es, des technischen Wissenschaften. Die logische Reihe ist Verteidigungselektronik, Informatik, und Kommunikation, hat eine direkte Logik, eine die wichtigste der militärtechnischen Wissenschaft.

Heute es ist nicht vorstellbar, eine Verteidigungselektronik ohne Informatik. IT hat noch nicht gesehenen Perspektiven eröffnet in militärtechnischen Forschung. Im Jahre 1970 in USA,

¹⁴ Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Katonai Műszaki Doktori Iskola, doktorandusz

wenige Wissenschaftler, Ingenieuren, Verteidigungshardware-Lieferanten und einige aus amerikanischen Luftwaffe, haben eine Fachgruppe gegründet. Das Ziel war, ein Roboter zu bauen, der ohne menschliche Einsatz funktioniert, und den Pentagon überzeugen über die Vorteile des Roboters am Kampffelder. Seit Jahrzehnten entwickelte sich eine riesen Industriezeig. In der Zwischenzeit die Association for Unmanned System International eine internationale Organisation geworden.

Abbildung 1: denken wir mehr

Quelle: Was ist smart Dust: http://www.webopedia.com/TERM/S/smart_dust.html

Von den Entwicklungen sind die Anwendung von Smart Dust in den klinischen Anwendungen zumeist schockierend. Die intelligente Staubpartikel, die kleiner als Sand sind, mit ihrem Antennennetz sind im Körper von komplexen Prozessen fähig. Sie können als Nano-Armee betrachtet werden, die z.B. gegen Krebszellen in Kampf ziehen und die Schmerzen der Patienten mildern. Mit Hilfe von Smart Dust werden die Ärzten eines Tages in der Lage sein, ohne Öffnung des Körpers von Patienten zu operieren.

2. Infokommunikations- Entwicklung

Verdankend den Informations-Technologische Entwicklung, immer mehrere Instrumenten und Informationskanalen werden durch intelligenten Netzwerke weltweit (Global) kommunikationsfähig.

Der Kernpunkt der Kommunikation zwischen den Elementen einem intelligenten Netzwerkes – Sensor, Meßtechnik, Dienstleistungszentrale (frontpage), die Realisierung eine sichere bidirektionale Informationsleistung, und realtime Datenleistung zu sichern.

Die Prozessverfolgung mit Mobilgeräte, ist auch an zivilen und Industrielle Ebene erreichbar. Die Applikationen für Meßen und Optimalisierung in Energieindustrie anbieten eine Bedienoberfläche für jede Anwender. Die Benutzung der Information-Kommunikationsgeräte ist nicht nur das Privilegium der Energieindustrie. Die Applikationen unterstützen alle Lösungen „smart grid“ Branchen, entweder in Edukation, Gesundheitswesen oder Tourismus. Das Potenzial – ebenso wie in die Möglichkeiten in smart grid Netzwerken – haben neue Gebiete an globalen Ebene geöffnet, das Umstrukturiert die Funktionen den alltäglichen Anwender in Industrie, sowohl auch in Landwirtschaft.

**III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet**

Die 3D Technologie ist erreichbar nicht nur in Drucktechnik, sondern auch in virtuellen 3D Weltkooperationen. (Virtual Labor). Die neue Orientierung, sowie die Benutzung 3D Maus, Handys, Laptops, Brillen, Bewegung und Berührungssensoren, zeigt der Weg in der Richtung des Ausbaus intelligenten Netzwerken. Das Ziel ist unser „lebenswerte Planet“. Wir hoffen, daß zu immer erweiternden high-tech Lösungen, der Strombedarf wird aus der Benutzung erneubaren Energieträger realisiert.

3. Sauberer Krieg? Drohnen sind schon da.

Natürlich – oder leider – Neuentwicklungen können falsche Richtung nehmen. Die Armee in Vereinigten Staaten, verwendet mehrere tausende Roboter, sowie ferngesteuerte Flugzeuge, Minenräumungsmaschinen, bis zum AT-AT ähnlichen Transportmaschinen, bekannt aus der Film Star Wars.

Einfach formuliert, Roboter sind Maschinen, die funktionieren unter Verordnung „feststellen-überlegen-reagieren“. Robotersensoren sammeln Daten über die Welt herum. Diese Daten, nach der Verarbeitung werden in weiteren rechentechnische Prozessoren weiterleitet, möglicherweise in weiteren künstlichen Intelligenzprogramme weiterleitet, wobei die Auswertungsdaten dienen für entsprechende Entscheidungen. Im Endeffekt die elektromechanische Systemelemente, die Effektoren exekutieren irgendwelche physische Aktion in der Umgebung.

Die US Armee unterstützt die Roboterforschung mit wesentlichen Kapital, weil damit Menschenleben gerettet werden, und sie sind weitgehend fähiger bestimmten Aufgaben erfüllen als Menschen.

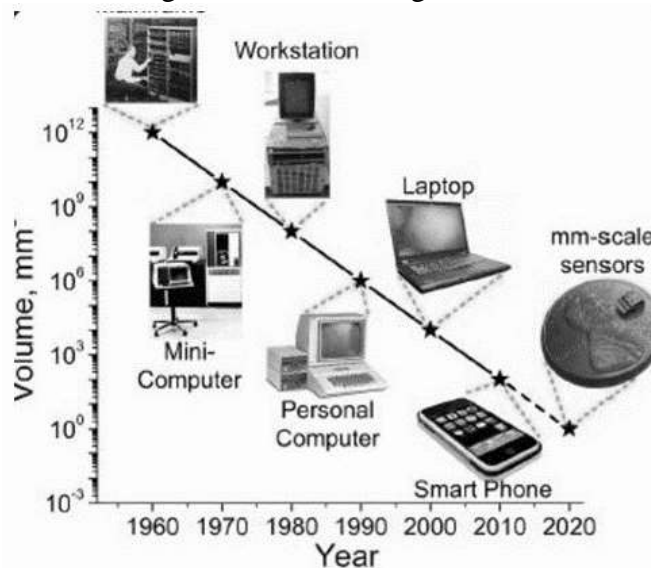
Der Großzahl der Roboter wirkt ferngesteuert, aber mit künstlichen Intelligenz ist in der kraftvollen Entwicklung. Die unbemannte Luftfahrzeugsystemen, Geräte, (AUS, UAV) besser bekannt Drohnen sind erschienen. Wir erleben die Periode der dynamische Vormarsch den unterschiedlichen Drohne Entwicklungen. Laut der Berichte der Wissenschaftler, wir können als Maßstab der Entwicklung nur zum PC Revolution vergleichen.¹

4. Der große Sprung!

Im letzten Jahrzehntel – enge 50 Jahren – Informatik, und parallel natürlich die Kommunikationstechnologie, hat eine fantastische große Entwicklung durchgegangen. Heutzutage verwendet man eine große Reihe der IT Geräte, mit 5+ Generationstechnologien jeden Tag. Wir müssen ernst, über die Leistung den Großrechentechnische-Maschinen in Maß 10^{12} mm mitrechnen, sowie mit Nanotechnologie-Entwicklungen in 10^3 mm Intervall.

Die Abmessungen von Großrechnern (IBM 360, ESzR 40, Siemens 360 usw.) Sie waren so groß wie ein Fitness-Studio. Und die Entwicklungen des informations-technik kein halten mehr, oder Grenze[1]

Abbildung 2: Schwindel erregend IT Entwicklung

Ouelle: GyP.Früh rechnen: TCC Computer Stúdió

Der gewählter Vorwurf meiner Präsentation in diesem Intervall entwickelte, und immerhin weit verbreitete „Smart Dust“ als „kluge Staub. Viele altrenommierte Universitäten, (Berly, Stanford, Brown. etc.) und Organisationen (Intel, Shell, HP...etc.) haben zu diese Thema angewendet, und zu immer neuen Entwicklungen angefangen.

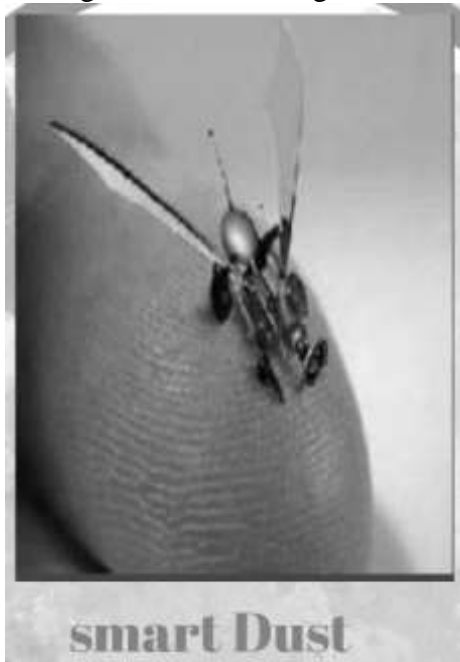
5. Kluge Staub „Smart Dust“

Pearson warnt uns, daß die kontinuierliche Miniaturisierung eine der größte Gefahr ist in den nächsten 5-10 Jahren. Eine aus der Entwicklungen ist „kluge Staub“ der, zwischen Mikro-Elektromechanische Systemen zu drahtlosen Kommunikation fähig ist. Wir müssen überlegen, was ist der Unterschied zwischen den Technologie im 90-er Jahren, und iPhone5.

Nach einige Technologieschritt, iPhone verwendet die oben erwähnten auch. In welche Richtung der „kluge Staub“ geht, hat der Zukunftsforscher die Frage gestellt, wenn sie haben die Entwicklungen angefangen. Derzeit der Durchmesser des „kluges Staubes“ 1-2 cm war. heute lieg um 50 Mikronen. Er hat zugefügt, dass, die sichtbare Gegenstände sind um 100 Mikronen. Aber, wozu kann man so etwas verwenden?

Natürlich die größten Firmen, die auf Militärforschung spezialisiert sind auch anwesend. Die Verwendung den neuesten Mitteln an Kampfsfelder ändert der Begriff des Informationsraumes, und die Konditionen einem Übergewicht zu erreichen. Ein Satz erscheint in Präsentation vom NSA, daß nächste große Konflikt an Internet passiert. Die Ausrüstung verläuft auch in diese Sinne.

Abbildung 3: einige neuen technologieschritt, die Kluge Staub

Ouelle: Was ist smart Dust: http://www.webopedia.com/TERM/S/smart_dust.html

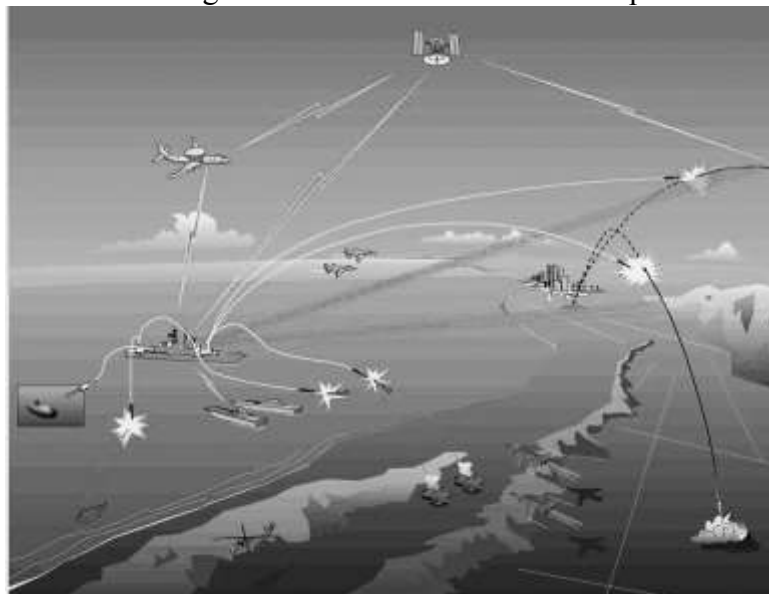
Die Prozessverfolgung mit Mobilgeräte, ist auch an zivilen und Industrielle Ebene erreichbar. Die Applikationen für Meßen und Optimalisierung in Energieindustrie anbieten eine Bedienoberfläche für jede Anwender. Die Benutzung der Information-Kommunikationsgeräte ist nicht nur das Privilegium der Energieindustrie. Die Applikationen unterstützen alle Lösungen, „smart grid“ Branchen, entweder in Edukation, Gesundheitswesen oder Tourismus.

Das Potenzial – ebenso wie in die Möglichkeiten in smart grid Netzwerken – haben neue Gebiete an globalen Ebene geöffnet, das Umstrukturiert die Funktionen, den alltäglichen Anwender in Industrie sowohl auch in Landwirtschaft. Die 3D Technologie ist erreichbar nicht nur in Drucktechnik, sondern auch in virtuellen 3D Weltkooperationen. (Virtual Labor).

Viele – vielleicht nicht ganz ohne Grund – der Aufbau der Orwell Gesellschaft sehen, wo unser Big Brother alles sieht und steuert. Laut Experten, diese Art der Identifizierung in der Gesellschaft, kann man nicht vermeiden, natürlich mit dem respektive Konsequenzen.

Die amerikanischen Sicherheitsdienste haben mehr als ein Milliarde Dollar gesondert die Angriffspotenzial in Computernetzwerken, Kategorie Militäroperationen, zu verstärken. Die US Armee, eine Technik entwickelt wobei die Soldaten können, mit eigene Gedanken, die Androiden am Kampffelder steuern. (erschreckend!)²

Abbildung 4: die neuesten Mitteln zu Kampfsfelder

Quelle: Cloud und Grid: <http://www.tferi.hu/felho-grid>

Aus der Reihe der einsetzbaren Entwicklungen sind klinische Anwendungen den „klugen Staub“ höchst erstaunlich. Die „kluge Staube“, die kleiner als richtige Staubkorne sind, mit eigene Antenne in Netz, in unser Körper zerteilen sich, eine Reihe der Prozessen realisieren können. Wie ein Nanoarmee, sie bekämpfen die Krebszellen, oder stillen den Schmerzen, wobei die Daten mit Sicherheit gespeichert sind.³

An einen Tag, die Ärzte können ohne das Öffnen des Körpers heilen, und die Informationen bleiben gesichert solange, der Eigentümer die Daten veröffentlicht durch sein Nanonetzwerk. Noch ein futuristische Idee: Der „kluge Staub“ wird im Luft zerstreut, die wir einatmen. Der Staub anschließt zu unser Nervensystem, und wenn man vor einen Bankomat vorbeigeht, und an seine PIN Kode denkt, der Staub auslest, und parallel unser Bankkonto ist schon aufgebrochen.

Es scheint fantasiereich aber es ist schon im Prinzip möglich. Das Risiko des intelligenten Staub für die Organisationen ist heutzutage gering. Wir müssen trotzdem vorstellen wie hohe Bedrohung, diese Technologie vertritt. Praktisch alle Netzwerkverwender Zielobjekte werden können. Chatgespräche an Facebook können aufgebrochen, und kopiert werden, mit Programme, wie z.B. Quantumdisk.

Es gibt einige Anwendungskreise, die denken positive an diese Möglichkeiten, aber immer vor den Augen haltend die Effektivität der Kriminalität, Wahlbetrug, medizinische Informations- und Kinder-sicherheitfragen. Andere wieder fatale Schritte in der Richtung der Schädigung der menschlichen Souveränität sehen, wobei die Steuerung unserer Zukunft ist an künstliche Intelligenz übergeben.

6. Zusammenfassung

Die Sicherheitsdienste nicht nur spionieren, sondern sie wollen die Kontrolle über Netzwerke, und vorbereiten sich auf digitalen Krieg.

Die Sicherheitsdienste haben deklariert, das Prinzip „plausible deniability“, das heißt Angriffe sollen so realisiert werden, daß die Aktionen können verleugnet, und nicht bewiesen werden können.

Die Verknüpfung des Gehirns mit Computer ist ein Traum. (oder Alptraum) Laut die Firma Intel, die erste Gehirn-Mensch Interface kommt erst am Markt im Jahre 2020. An der Brown Universität, die Gruppe BrainGate führt diese Entwicklungen. Laut den Website mit Einsatz von Elektroden eingesetzt in Gehirn, kleiner als eine Aspirin Tablette für Kinder, die BrainGate Gruppe hat bestätigt, dass die Neuron Signalen können dekodiert und unterschiedliche Instrumente gesteuert werden.

Am Anfang nur militärische Verwendung ausreicht andere Ebenen, sowie die Zivilsphäre, z.B. bei Überschwemmungen, oder Luftbildaufnahme-Technik. Zu Weiterleitung empfindlichen Daten, können auch provisorisch Fremdmobil-Telefonen verwendet werden. Zu diesen Informationsbeschungs- Gerillakampf kann man kein Unterschied zwischen ziviles oder militärisches Zielobjekt sehen.

Das Potential, das in ihnen steckt, ähnlich zu den Smart-Grid-Netzwerken, hat ein neues Feld eröffnet, das in bedeutendem Maß die täglichen Prozess-Vorgänge von Unternehmen, Industrie, oder Landwirtschaft verändert. In der Entwicklung von Mittel, ist die 3D-Technologie zu finden, die nicht nur in gedruckter Form zur Verführung steht, sondern in der virtuellen 3D-Welt auch verwendet wird.

Abbildung 5: wir hoffen, nur alptraum

Quelle: Future world: <https://www.youtube.com/watch?v=GvdGggusRYU>,

Alptraum: Wie meine Freunde geäußert haben in unseren Gespräch. Ich, und viele anderen noch ruhig schlafen wollen, und wir hoffen, daß auch die neueste Technologien, die entsprechende Entwicklungsrichtlinien, und Praktiken der kontrollierten Friedenserhaltung helfen.

REFERENZ

1. Die Anwendungsmöglichkeiten sind nur von der Fantasie der Entwickler begrenzt.
2. Ziel: die Informationen Überlegenheit

**III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet**

3. Wir können nicht, der neuen Möglichkeiten den Zivilanwendungen vorbei gehen

LITERATUR

- Arbeitsdokumentation über neue Informationstechniken: <http://www.channelpartner.de/a/viele-lebensbereiche-der-buerger-betroffen,1178581>: heruntergeladen: 2016.05.17.
- Future world: <https://www.youtube.com/watch?v=GvdGggusRYU>, heruntergeladen: 2016.05.22.
heruntergeladen: 2017.01.17.
- Gyarmati Péter (2010): Korai számítógépek (Früh Rechnen): TCC Computer Stúdió. p. 22-70.
- Neue Artikel in 2016 - Fachverband Elektro- und Informationstechnik: <http://www.fv-eit-bw.de/feushop/produktauswahl/neue-artikel-in-2016.html>: heruntergeladen: 2016.10.24.
- Neue Informationstechniken, neue Verwaltungsstrukturen: <https://www.amazon.de/Neue-Informationstechniken-Verwaltungsstrukturen-Heinrich-Reinermann>, heruntergeladen: 2016.10.11.
- Neue IT-Einkaufsbedingungen der öffentlichen Hand für die Beschaffung von Hardware veröffentlicht: http://www.cio.bund.de/SharedDocs/Kurzmeldungen/DE/2016/mitMS/20160317_neue_it_einkaufsbedingungen.html: heruntergeladen: 2017.02.01.
- Smart Dust: <http://www.computerworld.com/article/2581821/mobile-wireless/smart-dust.html>
heruntergeladen: 2016.08.17.
- Was ist smart Dust: http://www.webopedia.com/TERM/S/smart_dust.html heruntergeladen: 2016.04.01.

Evaluator: Dr.Péter Gyarmati, Professor of Stanford University

III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet

Nyúl Eszter Anna¹⁵ - Kovács Zsófia¹⁶

EGYETEMI FELADATOK: AZ OKTATÁS EU DIMENZIÓJA, AZ ÉRTELMISÉGI LÉTRE NEVELÉS

*UNIVERSITY PROJECTS/TASKS: THE EU DIMENSION OF EDUCATION,
EDUCATING FOR AN INTELLECTUAL LIFE*

ABSTRACT

The basis of knowledge-based society is a well-functioning higher education. As we were searching for the answers to several emerging questions, examined university as the initial stage of becoming an intellectual. Why is a person who finished university an intellectual; and later what kind of behaviour and points of view describe them? What is the connection between knowledge-based society and the interests of the European Union? Why is there a need for the Union to act; and how and by what means does the European Union approach the question? What opportunities does the European Commission provide for European university students to develop the approach of a unified Europe?

Today, European identity and its absence is keeps reappearing in debates about EU membership, so the topic is particularly important and interesting. It is obvious that the European Union needs its citizens to have European identity along with their national identity, and the research shows that it gives intellectuals a significant role in it. Our research method is desk research. We studied the most recent national data available, alongside with the data published by the European Commission and professional literature on the subject. Our research showed that there is a relation between international study programs, becoming an intellectual and strengthening of the European identity.

1 Értelmiség, identitás fogalma

A tanulmányban arra keressük a választ, hogyan lett a tagállami feladatból egységes európai politika, és milyen lépéseket tett és jelenleg milyen lehetőségeket biztosít az Európai Unió (főként az Európai Bizottság) az európai egyetemi hallgatók egységes Európa szemléletének kialakítására? Továbbá milyen összefüggés van az értelmiségi lét, a tudásalapú társadalom és az Európai Unió érdekei között?

Folyamatosan zajlanak a viták arról, hogy a tagállamok mekkora beleszólást engednének az egyébként tagállami hatáskörbe tartozó témákba. Az európai identitáshoz és az egységes európai értelmiség létezéséhez azonban óhatatlanul szükség van uniós fellépésre. Fontos ismerni hogyan és milyen eszközökkel közelíti meg a kérdést az Európai Unió.

2016. június 23-án Nagy-Britanniában az Európai Unióból történő kilépésről szóló népszavazás váratlan eredményt hozott, annak ellenére, hogy az erre utaló jelek a közoktatás szintjén már 2012-ben is fellelhetőek voltak az európai identitás kialakítását is érintő vizsgálat során. A 2012- ben közreadott Citizenship Education in Europe Eurodyce tanulmány szerint az állampolgárságra nevelés az Európai Unió tagállamainak többségében ISCED1, ISCED2 és

¹⁵ dr. Nyúl Eszter Anna doktorandusz hallgató, Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Oktatás és Társadalom Neveléstudományi Doktori Iskola.

¹⁶ Kovács Zsófia doktorandusz hallgató Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Oktatás és Társadalom Neveléstudományi Doktori Iskola.

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

ISCED3 (International Standard Classification of Education, UNESCO 1997) körben a vizsgált szempontok szerint teljes mértékben megvalósult, és kevés olyan tagállam volt csak található, ahol a fő témakörök egyike valamilyen okból mégis kimaradt. Angliában azonban ilyen terület volt az európai kultúra, identitás témája.

A jelentés azt mutatja, hogy az angol állampolgárságra oktatásnak egyáltalán nem része a közös európai tudat, a skóciainak viszont igen, és minden vizsgált korosztályánál jelen van. Amikor 2016 nyarán Anglia a kiválás mellett szavazott, akkor Skócia minden választóköri körében a többség az EU-ban maradás mellett voksolt.

E tények ismeretében kell megvizsgálnunk az európai identitás és az oktatás kapcsolatát, figyelve arra, hogy hatással van a közvélekedésre és így a társadalomra és láthatóan a politikára is. Vélekedésünk szerint, amennyiben a felsőoktatásban az európai identitás kialakításának kiemelt szerep jut, akkor az a diplomások gondolkodásában is megjelenik, és ha az értelmiségiek körében jelen van, akkor az egész társadalom számára elfogadottabbá válik.

1.1 Az értelmiségről

Tanulmányunk elején elkerülhetetlen tisztázni, hogy mit értünk az értelmiség fogalma alatt. A különböző értelmiségi/entellektüel meghatározás közül melyik áll a legközelebb a mi értelmezésünkhöz. Több okból is fontos ez, hiszen nem tehetünk egyenlőség jelet a diplomás és az entellektüel közé, utóbbiak alatt az egyetemi képzésben részesült tanulók bizonyos közös jellemzői alapján meghatározott csoportot értjük és így kívánunk róla tanulmányunkban írni.

Az a kijelentés, hogy minden értelmiségi diplomás, de nem minden diplomás értelmiségi elég életszerű következtetés a részünkről, amely saját tapasztalataink alapján adódik, de ebben az is közrejátszik, hogy a rendszer tagjai vagyunk, nézőpontunkból a különbség jól láthatóan kirajzolódik az egyetemi évek és azt követő mindennapi tevékenységek és prioritások hálójában. Az értelmiségről, időről időre maguk az értelmiségiek generálnak vitát, beszélnek a mibenlétéről, feladatairól vagy haláláról. Somolygásra ad okot ez a „köldök nézegetés”, ha elfeledkezünk arról, hogy az értelmiség mennyire fontos szerepet játszik minden nemzet életében, kisebbségek esetében pedig érdemeik egyenesen elévülhetetlenek és sorsfordítóak.

Elemzésünk során Kiss Lajos András 2014-ben megjelent „Az értelmiségi- egy lehetetlen kategória lehetséges értelmezései” című tanulmányából indulunk ki, és hívjuk segítségül a benne szereplő jellemzéseket a magunk szempontrendszer szerint.

Elmondható, hogy az átlagot meghaladó műveltséggel rendelkező és általában kiemelkedő szellemi képességekkel bíró személyek szociológiai megjelöléséről van szó, akikre az értelmiségi/entellektüel kifejezés a XIX. század második felétől használatos, és akiket a korábbi korok értelmiségétől (írastudók, udvari nemesek, filozófusok) sokan megkülönböztetnek, mint egy attól lényegesen eltérő, modern értelmiséget.¹

Mivel a huszadik század második felére a középiskolai végezettség a nyugati társadalmakban már igen elterjedtté és általánossá vált, Raymond Boudon szerint a kognitív kompetenciák megléte fontos feltétellé vált az értelmiségi státusz esetében.²

Boudon és Kiss gondolatát absztrahálva azt mondhatjuk, hogy a diploma nem tesz ugyan értelmiségivé³, de nélküle nem lehet eljutni azokba a kvalifikáltabb munkakörökbe, amelyben a társadalom centrumához tartozóvá válnak, legalábbis abban a Rejtő Jenő-i értelemben, hogy „aki ad magára, arra odafigyelnek.”⁴

A diplomások egy része a hétköznapokban vagy elveszti a felsőoktatásban töltött évek során megszerzett kompetenciáit, vagy olyan szintre emeli a technikai/adminisztratív funkcióit,

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

hogy már technokrataként szokás róla beszélni.⁵ Az a tudományterület, amelyet gyakorolnak, és amelyben elmélyültek, szinte leszűkíti a horizontot és sokan szakbarbárként emlegetik őket, nagyon gyakran már az egyetemi éveik alatt.

A fentiek tükrében nagyon fontos az, amire Kiss felhívja a figyelmet; szerinte az sem mellékes, hogy a szociológus kit vizsgál: a híres és elismert entellektüeleket, vagy az anonim értelmiségieket. Aszerint, hogy a ki milyen tudományterületről közelítve tekint rá a kérdésre, úgy mást vesz észre belőle (történelem/szociológia).⁶

Kiss megállapítása, véleményünk szerint megegyezik a közfelfogással, az értelmiség fogalmával kapcsolatban. Eszerint „*az értelmiségiek mindig a szűkebb vagy tágabb közösségek centrumához kötődnek, s túl azon, hogy ilyen vagy olyan specifikus kompetenciával rendelkeznek, általában a társadalom által nagyra becsült értékek megteremtőiként, közvetítőiként és őrzőiként van kiemelt szerepük.*”⁷

Boudon az értelmiség kötelességétikájáról is beszél, szerinte a nyugati értelmiségiek közös értéke az igazságosság és az iránta való elkötelezettség.⁸

1.2 Értelmiség és felsőoktatás

Mivel tanulmányunk az egyetemokről kikerülő értelmiség európai identitását vizsgálja, szeretnénk felhívni a figyelmet az általunk felfedezett összefüggésre. Pokol Béla szerint van pár olyan intézményesült társadalmi rendszer a nyugati társadalomban, amely binális-kóddal/értékduállal jellemezhető, amely szűrőként működik és meghatározza alapjaiban a működést. A tudomány is ilyen önállóságot élvez az igaz-hamis értékduál által.⁹ Az egyetemokről kikerülő diplomás, tanult emberekből álló értelmiség esetén az, hogy a racionális érveléseknek is ilyen nagy szerepe van, az az egyetemen elsajátított tudományos gondolkodásból eredeztethető véleményünk szerint.

Az, hogy az értelmiségnek cselekvéseiben megnyilvánuló felelőssége és kötelessége van az adott kor társadalma felé, hangsúlyos és visszatérő elem a róla zajló értekezésnek.

Maguk az értelmiségiek saját magukat gyakran igen kritikusan szemlélik, Kiss idézi Russal vélekedését a megfelelő tudás, ismeret hiányáról: „*intellektuel az, aki azt a látszatot kelti, hogy több esze van, mint valójában.*”¹⁰ Schumpetertől pedig a felelősségvállalás hiányát emeli ki, mivel az értelmiségieknek „*hatalmuk van az írott és kimondott szavak fölött, (...) de nem viselnek felelősséget tetteik gyakorlati következményeiért.*”¹¹

Ezek az észrevételek nem túl hízelgők az értelmiségre nézve, de emellett vizsgálatunk szempontjából fontos kijelentést tartogat: átfogó és a rendszert átlátó kritika megfogalmazására egyedül ők képesek, mivel túllátnak egyéni céljaikon és képesek az univerzális értékek nevében fellépni. „*Sok mindenkinek lehet véleménye a világ dolgairól, de csak kevés ember véleményére figyelnek*”- Kiss szerint ezt a figyelmet ki kell érdemelni.¹²

A modern értelmiség egyetemes feladatáról a francia Dreyfuss- ügyben felszólalók kapcsán kezdhünk el beszélni. Bourdieu szerint Zola „J'accuse- Vádolom” írása úgy érvényesült a politikában, hogy közben Zola irodalmárként szerezte a tekintélyét.¹³ Az igazságosság és jogszerűség mellett állt ki értelmiségiként és lépett fel egy olyan területen, amely nem volt a Durkheim szerint helyesnek tartott „egyetlen szerepválasztása”¹⁴.

Az egyetem olyan ismereteket ad át, amelyek ha beépülnek az ott tanulók világmésképebe, identitásába, akkor annak akarva-akaratlanul szócsövei lesznek azok felé, akik rájuk figyelnek.

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

Leclerc az értelmiség „kemény magjának” nevezi az egyetemi oktatókat.¹⁵ A kérdésre, hogy az értelmiség európai identitására hatással lehetnek-e az egyetemi évek ilyen irányú tapasztalatai, csak helyeslő lehet a válasz. Az, hogy az értelmiségiek európai identitását célzó programok végül elérik és hatással lesznek az egész európai társadalomra, így szintén alátámasztott és igazolható.

Az Európai Uniónak és tagállamainak egyértelmű érdeke, hogy a már említett „kemény magot” maga mellé állítsa és képviselje az egész társadalom felé az európai egységet. Ezzel szemben azonban megfogalmazódik az a kritika, hogy nincs meg jelenleg a közmegebecsülés az egyetemi oktatók felé, és ebben a média által uralt világban a vélemény akkor számít, ha azt híres ember mondja. Híres ember pedig jelenleg bárki lehet, akit celebként a sajtó felkap.

Ennek ellenére hitet teszünk amellett, hogy a felsőfokú oktatás kiszélesedése, a tudás alapú társadalom utat nyit egyre nagyobb tömegeknek az értelmiségi gondolatok megismerésére és értékelésére, és így az egyetemen elhangzó ismeretek a társadalom szélesebb rétegeinek a gondolatait képesek formálni, jobban, mint ezt megelőzően valaha is. De ezzel együtt véleményünk szerint a társadalmi felelősségvállalással is szembesülni kell, és felvállalni az ezzel együtt járó feladatokat.

Az jól látható, hogy az értelmiségre akkor is figyelnek, amikor olyasmiről beszél, ami nem tekinthető az ő szakterületének, de széleskörű tájékozottsága és műveltsége révén bizalmat kap, és véleménye mérvadóvá válik. Ezt tekinthetnénk egyértelműen pozitív jelenségnek, de veszélyeket is rejt magában, amelyekhez szükséges a kritikus gondolkodás. Korunkban nem beszélhetünk már polihisztorokról, és a szubjektivitás, az önérdék akarva akaratlan megjelenhet az állásfoglalásokban, és történelmi múltunk és az izmusokat és ideológiákat kiszolgáló értelmiség képe figyelmeztetés arra, hogy a bizalom nem lehet feltétlen az ő szavukban még akkor sem, ha a másik oldalról ott van az a holisztikus tudásanyag és műveltség, amely tanácsadásra és véleménynyilvánításra jogosítja fel a társadalom többi tagja felé. De ez újra az elköteleződés és felelősség klasszikus témáját veti fel, amelyre e dolgozatban nem kívánunk bővebben kitérni.

1.3 Az identitásról

Sokkal inkább magát azt a logikát szeretnénk követni, amelynek során a közös értékek mellett felsorakozva, azok megerősítéseként, a fiatalok életében megjelenik a felsőoktatás szintjén az európai identításra törekvés.

Az identitás latin szó, amelynek jelentése azonosság, esetünkben az európai identitás a kulturális identitás és az etnikai, nemzeti identitás között helyezkedik el. Bár a szó régi, használata az 50-es években terjedt el, amikor Erik Erikson a pszichoszociális fejlődés részeként bevezette a köztudatba. Az ő elmélete ezt a serdülőkorhoz kötötte, amikor szerinte eldől az egyén alapvető identitása és a világban elfoglalt helye.¹⁶ Az identitás kialakulás során az egyén tapasztalatokat gyűjt és azok mennyisége és minősége alapján változik vagy alakul ki az önképe.

Tekintettel arra, hogy napjainkban a fiatalkor egyértelműen kitolódott, a felsőoktatásban a hallgatók többsége még bőven a tapasztalatgyűjtési fázisában van, így ez a korosztály alkalmas az okfejtésünkben a neki szánt szerepre. A nemzeti és kulturális identitás formálódására ez az életszakasz nagyon is megfelelő.

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

2. Felsőoktatás és értelmiség az Európai Unióban

Tanulmányunk e pontjában azt kívánjuk megnézni, hogy az Európai Unió által felvállalt felsőoktatást érintő programokban hogyan jelenik meg az európai identitásra törekvés? Ehhez elsőként az Unió egészére koncentrálunk, majd szűkebb hazánkat, Magyarországot nézzük meg, ebben a viszonyrendszerében.

2.1. Az EU felsőoktatási politikája, mint az európai identitás egyik formálója

Az 1951-es Európai Szén és Acélközösség, amely német-francia ötleten alapuló, hat ország alkotta, gazdasági érdekek mentén a békét szolgáló megállapodás volt, izgalmas és a nemzetközi jogban egyedülálló utat járt be. Az ötlet, hogy ne érje meg háborúzni Európában elsősorban anyagi megfontolásokra épült és ez nőtte ki magát végül a jelenleg 28 tagállamot számláló Európai Unióvá.

Az Európai Unió azonban nincs könnyű helyzetben, amikor ezt a soknyelvű és hagyományosan nemzetállamokban gondolkodó szervezetet versenyképes pozícióban kívánja tartani. Lakosságát tekintve harmadik legnépesebb közösségről beszélhetünk Kína és India után. A vén Európa tagállami összefogással képes lehet a gazdasági fejlődésre. Az európai identitás ma jelentheti a kontinenst és uniót is és az Uniónak elemi érdeke, hogy a polgárai elkötelezetten higgyenek az európai egységben és eszmében.

Nagy Ádám „A horizontális ifjúsági aktivitások” írásában nyolc európai sajátosságot gyűjtött össze, ezek a következők: nemzetek sokasága, háborúmentes konfliktuskezelés igénye, a nyugati kultúra bölcsője miatti összetartozás és büszkeség, a szolidaritás, mint vezérszimbólum, tudományosság módszertana, római jogból eredő jogrendszerek, a zsidó-keresztény világkép szabad akarattal rendelkező embere és végezetül az európai értelmiség érzékenysége az emberi méltóság, szabadságjogok és demokráciát érintő kérdésekben.¹⁷

Az első intézményes identitáskereső próbálkozás az 1973-as koppenhágai deklaráció volt, amely szerint az európai identitásnak három fő pillére van: a közös örökség és érdekek, az integráció iránti elkötelezettség és a harmadik világ iránti felelősségérzet.

„Az Európai Unióban élő, felsőfokú iskolai végzettséggel rendelkező munkavállalók aránya alacsonynak mondható nemzetközi viszonylatban (az Amerikai Egyesült Államok, Kanada, Japán, Dél-Korea és Ausztrália egyaránt maga mögé utasítja Európát ezen a téren). Az alacsony iskolázottság kedvezőtlenül befolyásolja a versenyképességet, és útját állja annak, hogy Európában lendületet vegyen az intelligens gazdasági növekedés. Az európai munkaerőpiaci előrejelzések szerint 2020-ban már a munkahelyek 35%-ának betöltéséhez szükség lesz felsőfokú iskolai végzettségre, ugyanakkor viszont az adatok azt mutatják, hogy 2012-ben a 25 és 64 év közötti uniós munkavállalóknak mindössze 27,6%-a érte el ezt az iskolázottsági szintet.”¹⁸ (Európai Bizottság, oktatáspolitikai)

Az Európai Unió álláspontja szerint a felsőfokú iskolai végzettséggel rendelkezők arányát a társadalomban növelni szükséges. Három fő problémát meg is nevez és a megoldásokat a következőkben jelöli meg:

„Ki kell szélesíteni a hozzáférést a felsőoktatáshoz: növelni kell a jelenleg alulreprezentált társadalmi csoportok részvételét a felsőoktatási intézményekben, és elő kell segíteni, hogy e csoportok tagjai tanulmányaikat sikeresen elvégezve diplomát szerezzenek.

Csökkeníteni kell a lemorzsolódók arányát, és le kell rövidíteni a diploma megszerzéséhez szükséges időt.

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

Javítani kell a felsőoktatás minőségét, és gondoskodni kell arról, hogy az oktatott tananyag megfeleljen az aktuális munkaerő-piaci szükségleteknek, így ugyanis több diák dönt majd a továbbtanulás mellett, és többen végzik el sikeresen a főiskolát, illetve az egyetemet.”¹⁹

A célok és a hozzá vezető folyamatok olyan utat mutatnak be, amely az európai értelmiség előtt kikövezi az utat. Miről beszél az Európai Unió? *„A releváns tudást közvetítő, színvonalas felsőoktatási tevékenységet folytató intézmények képesek arra, hogy a diákokat felruházzák olyan ismeretekkel, készségekkel és átvihető, vagyis több területen hasznosítható alapkompenciákkal, amelyekre a hallgatóknak szükségük van ahhoz, hogy a diploma megszerzését követően boldoguljanak az életben.”²⁰*

Aki értékes diplomával és készségekkel helyezkedik el a társadalom centrumában, az könnyen mértékadóvá válik. Értelmiségiként az értékek, amelyeket képvisel, az egész társadalomra visszahatnak. Az Unió gazdasági versenyképessége megköveteli, hogy a diplomások mobilitása nagy legyen, ez egyben feszültség forrása is lehet a tagállamok között, az EU azonban érdekelt abban, hogy az európai identitás a nemzeti identitás mellé felsorakozzon. Így a nemzetköziesítés háttérében ott található az európai egység eszméje is, mintegy egészséges „életöszön” az Európai Unió részéről.

2.2. Magyarország és a csatlakozás

Ahhoz, hogy átfogóbban vizsgáljuk Magyarország csatlakozást az Európai Unióba és annak relevanciáit témánk irányába, érdemes áttekinteni, mégis milyen elvárásoknak kellett megfelelnie a magyar felsőoktatásnak a csatlakozási eljárás során? Maga az oktatás területe az 1992-es Maastrichti Szerződés óta lett uniós szinten tárgyalható terület. A szerződésben rögzítették, hogy *„a Közösség a tagállamok közötti együttműködés ösztönzésével és szükség esetén tevékenységük támogatásával és kiegészítésével hozzájárul a minőségi oktatás fejlesztéséhez, ugyanakkor teljes mértékben tiszteletben tartja a tagállamoknak az oktatás tartalmára és szervezeti felépítésére vonatkozó hatáskörét, valamint kulturális és nyelvi sokszínűségüket”²¹.*

Uniós célkitűzésként jelent meg az oktatás területén belül például az európai dimenzió fejlesztése, a diákok és tanárok mobilitásának ösztönzése, az oktatási intézmények közötti együttműködés előmozdítása, információ és tapasztalatszerzés a tagállamok közt és végül a távoktatás fejlesztése.

A felsőoktatásra fókuszáló cél volt az egyetemi polgárok mobilitásának ösztönzése, a felsőoktatási intézmények közötti együttműködés fokozása és a távoktatás fejlesztése.

Az Európai Unió megalakulása óta természetesen ezen a területen is történtek változások és egyre nagyobb hangsúlyt kap a kompetencia-alapú oktatás nem csak a középfokú, hanem már a felsőfokú intézmények keretein belül is. Itt beszélhetünk akár a kommunikációs, vagy akár a digitális kompetenciákról is, melynek elsajátítása egyre nagyobb szerepet kap főleg a tanárképzés területén. Kezdetben ez a hallgatóknak furcsának és nehezen elsajátíthatónak tűnt, mivel ez a generáció még többnyire a frontális oktatás módszerével tanult minden területen.

A kompetencia alapú oktatás egyik legerősebb példája lehet a finn rendszer, hiszen mérésről-mérésre kimagasló eredményeket érnek el a PISA vizsgálatokon. Ezen felül egyéb megvalósulások is jelen vannak és működnek, például az angliai Summerhill²² iskolában, ahol szintén szabadon, tanárok által megszabott irányvonalak mentén önállóan döntenek a diákok, mind a tantárgyak, mind az időbeosztás tekintetében. Ezen újdonságok uniós programokban is

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

megfogalmazódnak, így az oktatás és képzés terén folytatott uniós együttműködés (Oktatás és képzés 2020), vagyis az Európa 2020 projekt stratégiai célkitűzéseiben.²³

Ilyen cél az egész életen át tartó tanulás és a mobilitás megvalósítása, valamint a változásokra jobban reagálni tudó, a világra nyitottabb oktatási és szakképzési rendszerek kialakítása. Az oktatás és a képzés minőségének és hatékonyságának javítása is kimondott elvárás, amelynek megvalósítása az alapkészségek – vagyis az írás, az olvasás és a számolás – szintjének emelésével, a matematika, a természet- és a műszaki tudományok vonzóbbá tételével és a nyelvi kompetenciák erősítésével valósítható meg.

Az uniós együttműködés területe továbbá a méltányosság, a társadalmi kohézió és az aktív polgári szerepvállalás előmozdítása, amely révén valamennyi polgár egész élete során fejlesztheti szakmai készségeit – személyes, szociális vagy gazdasági körülményeitől függetlenül. Cél továbbá az innováció és a kreativitás – a vállalkozói készségeket is beleértve – fejlesztése az oktatás és a képzés minden szintjén, mivel ezek a fenntartható gazdasági fejlődés fő hajtó erejének számítanak. Különösen a polgárok digitális kompetenciájának fejlesztését, valamint a kezdeményező-készség, a vállalkozói készségek és a kulturális tudatosság kialakítását szükséges elősegíteni.

Az oktatás során a kompetenciák fejlesztése hangsúlyos, befogadóbb oktatás szükséges, nyitott és innovatív képzést kell folytatni (pl. digitális kor). Ennek eléréséhez a pedagógusokat határozottan támogatni szükséges, a készségek és képesítéseket átláthatóvá kell tenni és végül, de nem utolsó sorban, fenntartható beruházást kell folytatni az oktatási és képzési rendszerek teljesítménye és hatékonysága érdekében.

2014-ben a 2020-as program félidős értékelésénél megállapították, hogy a felsőfokú végzettséget szerzők aránya folyamatosan növekszik. Kifejtették, hogy a life-long learning (LLL) elvét még jobban erősíteni szükséges, és hogy a 2020 program hozzájárul az Európai Unió általános foglalkoztatási, növekedési és beruházási stratégiájához²⁴.

Az Európai Tanács és az Európai Bizottság 2015-ös jelentése szerint a felsőoktatásnak reagálni kell a társadalom igényeire, és növelnie a humán tőkét (tudásalapú gazdagság). Ahhoz, hogy ez megvalósuljon, javítani kell a tananyagot (IKT), felmérni az oktatási intézet környezetét és igazodni hozzá, összhangba hozni az oktatás-innováció-fejlesztés-foglalkoztatási alapokat. A hallgatóknak magas szintű tudást kell átadni és felkészíteni őket, az aktív polgári szerepvállalásra. Ezen és még számos követelménynek kell teljesülnie 2020-ig a program keretén belül.

Az Európai Unió törekvései mind egy egységes és magas színvonalú képzés felé hatnak, ahol az európai diploma értéke növekszik, ahogyan az azt megszerzők létszáma is, e diplomások köréből kerül ki Európa újabb értelmiségi generációja.

Veroszta Zsuzsanna Educatioban (2010) megjelenő tanulmánya, azonban az előbbieken tárgyalt célok el nem érését tükrözi. Véleménye szerint a felsőoktatásban megjelenő értékészletek egymással ellentmondanak (pl. esélyegyenlőség, hatékonyság és a tehetséggondozás majdhogynem megegyezik az elitképzéssel). A tömegessé vált felsőoktatással együtt növekedett a demokratizálódó folyamat és sokan úgy vélték ez a kulcsa annak, hogy az egyenlőtlenség megszűnjön az egyetemekre való bekerülések során. Azonban ezt sok vizsgálat cáfolta, mivel a különböző háttérváltozók jelenleg is befolyásolják az egyenlőtlenség létrejöttét. A társadalmi választóvonal szerinte nem a felsőoktatásba bekerülésen múlik, hanem a hallgatók elosztásán, az elitképzés és többi képzés hallgatói között húzódik. A tanulmányban szintén megjelennek a felsőoktatásban kitűzött célok (1998. Unesco Dekrétum – emberi jogok, béke, demokrácia, fenntartható fejlődés...), amelyek a bolognai

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

folyamat rendszerében erős kritikának lettek kitéve, miszerint csak papír alapon valósult meg az esélyegyenlőség.

Az ismertetett célok és kikötések alapján reális várakozás volt, hogy belépve az EU-ba, a felsőoktatás folyamatos változásával és ellenőrzés alatt tartásával javulni fog a hallgatók társadalmi felelősségvállalása, egymáshoz viszonyulása befogadóbbá válik. Azonban Verroszta szerint ez nem valósult meg, sőt a nemzetközi tendenciához viszonyítva hazai egyetemistáink, főiskolásaink igen passzívan állnak ehhez a témakörhöz. A felsőoktatási értékek fontossági sorrendjében számukra első helyen szerepel a jól felhasználható végzettség, második a kapcsolatteremtés és annak fenntartása és harmadik a rugalmas képzési keret. A társadalmi esélyegyenlőség az ötödik, míg a felelősség a társadalom iránt utolsó előtti a listán, vagyis a hetedik helyen szerepel.

Az előzőekben említett elit, és a többi képzés hallgatói közt szignifikáns változót mutattak ki, vagyis elit hallgatóink még alacsonyabb affinitást éreznek a felelősségvállalásra. Azon hallgatók, akik pedig érzékenységet mutattak a felsőoktatás szociális aspektusai iránt, azok maguk is kedvezőtlen háttérrel rendelkeztek. Tehát a nemzetközi tendenciához képest jelentősen elmarad hazánk hallgatóinak meggyőződése a társadalmi felelősségvállalás fontossága kapcsán.²⁵

3. Az Erasmus program hatása a felsőoktatásra

Tanulmányunk második felében a legutolsó olyan tanév adatait kívántuk megvizsgálni, amely alkalmas a hazai és uniós szintű összehasonlításra. Arra vállalkozunk, hogy uniós és hazai egyetemi hallgatói létszámok és az Európai Bizottság által 1987- 2014 között alapprogramként működtetett Erasmus program 2012. évi résztvevői létszámának tanulmányozásával megvizsgáljuk az európai értelmiség formálásának mértékét. Feltételezzük, hogy az előzőekben felvázolt logikai út mentén, azok a fiatalok, akik egyetemre mennek és a tanulmányuk során külföldi tanulmányokat is folytatnak, több tapasztalatot gyűjtenek európai polgárságukról. Ez hozzásegíti őket az európai identitás kialakulásához és mivel a munkaerőpiacon értékesebb diplomások közé tartoznak, ezért olyan pozícióba kerülnek, ahol európai identitásukat felvállaló és azt értékékként felmutató értelmiségiként dolgozva, hatással lesznek a továbbiakban az európai egységre.

3.1. Az Erasmus program sikerességének vizsgálata európai szinten

1987 júniusában az Európai Bizottság elindította az Erasmus programot, amelyhez Magyarország 10 évvel később, 1997-ben csatlakozott és az 1997/98-as tanévben már 856 magyar hallgató nyerte el az ösztöndíjat.

Az Erasmus program és ennek kibővült folytatása az Erasmus + program, mely napjainkig 3,3 millió egyetemi polgárt mozgató meg (hallgatókat és oktatókat). Ennek ellenére az ifjúságügygel foglalkozó magyar és uniós kiadványok nagyon szűkszavúan térnek ki rá, vagy egyáltalán nem említik meg. Úgy tűnik, hogy nagyon éles választóvonal húzódik az Erasmus + program bevezetéséig az oktatáspolitikai és ifjúsáspolitikai között, miközben a célcsoport, akikkel el kívántak érni, ugyanaz az európai fiatalság.

A Tempus Közalapítvány 2012-ben még így róla az éves jelentésében: „Az Erasmus alprogram felsőoktatási intézményeknek kínál lehetőséget képzési kínálatuk és szolgáltatásaik korszerűsítésére. A program célja mennyiségében és minőségében növelni a hallgatói és oktatói

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

mobilitást, a nemzetközi projektek számát, a felsőoktatási intézmények, vállalkozások közötti együttműködést, valamint fejleszteni a tanulmányok és végzettségek átláthatóságát és maradéktalan akadémiai elismerését.

Az egykori Erasmus hallgatók szerint az Erasmus tapasztalat a végzés utáni munkakeresést is megkönnyítette számukra.

Az Erasmus programban részt venni kívánó felsőoktatási intézménynek jóváhagyott Erasmus University Charterrel kell rendelkeznie. Az intézmények a Charterben deklarálják a program minőségi megvalósítása iránti elkötelezettségüket, az általános követelmények betartását. 2012- ben Európa több mint 4600 felsőoktatási intézménye rendelkezett Erasmus University Charterrel.”²⁶ (Tempus Közalapítvány, 2012 éves jelentés)

*Az Európai Bizottság sajtóközleménye adataiból témánkra fókuszálva kiemelhetjük, hogy az uniós hatásvizsgálat valóban igazolta, „*hogy a külföldi tapasztalatokkal rendelkezők tanulmányaik befejezése után jóval előnyösebb helyzetből indulnak a munkaerőpiacon. A kizárólag hazai képzésben részt vevő társaikkal összehasonlítva a külföldi tanulmányi vagy képzési tapasztalatokkal rendelkezők körében 50 %-kal alacsonyabb a tartósan munkanélküliek száma, és a tanulmányok elvégzésétől számított öt év múlva 23%-al kevesebb köztük a munkanélküli. A független szakértők által készített tanulmány 80 000 hallgató és vállalkozás válaszait dolgozta fel, és ezzel a legszélesebb körű ilyen jellegű vizsgálatnak számít.*”²⁷ (Európai Bizottság, sajtóközlemény 2014. szeptember 22.)*

2014-ben az uniós hallgatók körülbelül 10%-a folytatott külföldön tanulmányokat, vagy vett részt külföldön képzésben köz- vagy magánforrásokból nyújtott támogatással.

Hozzávetőleg a hallgatók 5%-a részesül Erasmus-ösztöndíjban. Ez az arányt a 2011-2012-es Eurostat-adatokból vezették le, mint legfrissebb hozzáférhető adatból, mely szerint az Erasmus programban részt vevő országokban az 5,35 millió végzős hallgatóból 253 000-en voltak Erasmus-diákok.²⁸ (Európai Bizottság, sajtóközlemény 2014. szeptember 22.)²⁹

3.2. Magyar egyetemisták és az Erasmus program

Az Oktatási Hivatal statisztikái alapján 2012 szeptemberében Magyarországon 338 467 egyetemista hallgató tanult összesen. A Magyarországon beiratkozott összes hallgató 96%-a számára adott elvileg a kiutazás lehetősége az Erasmus programmal, de mindösszesen 4361 hallgató utazott ki 2012-ben külföldre élve a lehetőséggel.³⁰

1. ábra: Erasmus-program: Kiutazó magyar hallgatók száma, 1998-2012.
Figure 1.: Erasmus-program: The number of outbound hungarian students, 1998-2012.

Forrás: <http://piackutatas.blogspot.com.es/2013/12/erasmus-program-kiutazo-magyar.html>

A programot Magyarországon kezelő Tempus Közalapítvány 2012. évi éves jelentésében elhangzik, hogy „a hallgatók motivációja a pályázás során meglehetősen eltérő, de jellemzően tanulmányi, európai tapasztalatszerzés és környezetváltozás igénye motiválja a hallgatókat. Tanulmányi mobilitásnál nincs jelen még markánsan a karrier szempont, később a szakmai gyakorlatoknál ez nagyobb hangsúlyt kap.”³¹

Kifejtik továbbá, hogy „az Erasmus programban kiutazó hallgatók aránya az intézményi hallgatói létszámokhoz viszonyítva még mindig alacsony”.

Az éves jelentés összesített táblázataiban kirajzolódik azoknak az intézménynek a szűk köre, akik hazai viszonylatban kiugróan magas hallgatói aktivitást mutattak a vizsgált időszakban az Erasmus programon belül saját hallgatói létszámukhoz mérten: ilyen a Magyar Képzőművészeti Egyetem (6,75%) vagy a legkimagaslóbb százalékot mutató IBS Nemzetközi Üzleti Főiskola (11,15%). A legtöbb hallgatót a Budapesti Corvinus Egyetem (576 hallgató) és az ELTE (518 hallgató) küldte a vizsgált időszakban. Őket követi a fővárosban még a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem (330 hallgató) és a Budapesti Gazdasági Főiskola (279 hallgató). A vidéki egyetemek közül csak a SZTE (369 hallgató) és a PTE (318 hallgató) nevezhető sikeresnek.³²

Nyilván sok múlik azon, hogy az intézmények milyen nemzetközi kapcsolatokat ápolnak, hány pályázható helyet tudnak kínálni az érkezőknek és a csereprogramban magukat szívesen kipróbáló saját egyetemistáiknak.

Megfontolandó az intézményeknek, hogy az Erasmus program segíti a könnyebb elhelyezkedést és egy európai identitással is rendelkező hazai értelmiség kialakulását. Tanulmányunknak nem célja az egyetemi oktatókat is vizsgálni, de mint az értelmiség „kemény magja”, szintén kutatást érdemelne az uniós projektekben való szereplése. A vizsgált időszakban a legtöbb oktatót a Szegedi Tudományegyetem küldte külföldre, és európai szinten is rangos helyet foglal el a kiutazók számát tekintve az Erasmus programon belül évek óta. Összehasonlítva más hazai egyetemekkel: az ELTE 120, a PTE 88, míg a SZTE 193 oktatót küldött ki 2012-ben külföldre.

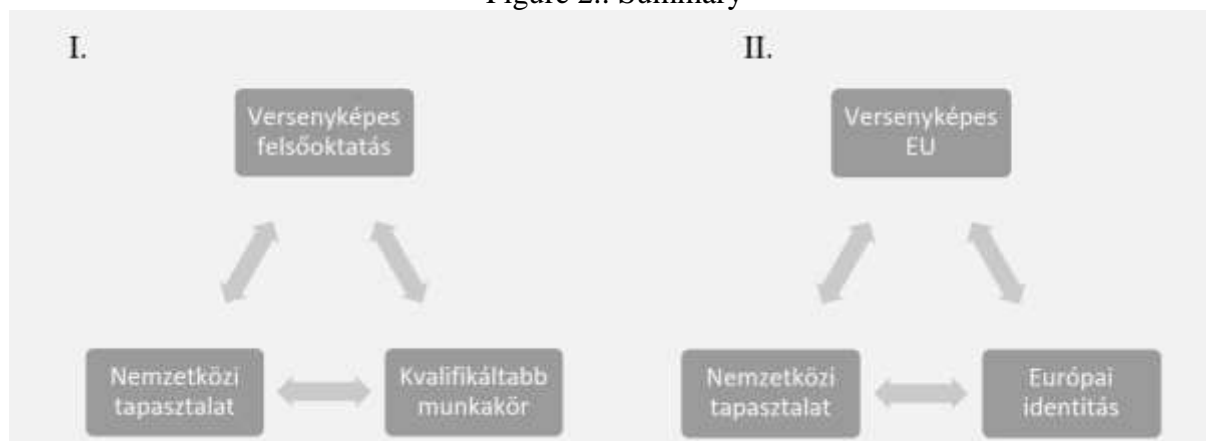
4. Összefoglalás

Ahogy Louis Pasteur mondta „A tudomány nem ismer országot, mert a tudás az emberiségé, és maga a fáklya, amely megvilágítja a világot. A tudomány a nemzet legnagyobb megszemélyesítője, mert az a nemzet lesz az első, amely legmesszebbre viszi a gondolkodás és az intelligencia alkotásait.”³³ (Pasteur 1888)

Tanulmányunk az értelmiség szerepéből kiindulva kereste a választ, hogy az egyetemi lét segíti-e az európai identitás kialakulását? Mi magunk meggyőződünk róla, hogy a nemzetközi programok ebben határozottan és biztosan segítenek. Emellett az adott képzésnek is rangot ad, hiszen az, hogy egy társadalom értelmisége mely tanulmányokat és hol végzett, széles körű presztízst hoz az adott intézménynek és oktatóinak.

Úgy találtuk, hogy nagy jelentőséggel bír az értelmiség a többség véleményének alakulásában. Az európai identitással bíró értelmiségi lét hatással van a társadalom önmeghatározására is.

2. ábra: Összegzés
 Figure 2.: Summary

Forrás: Saját készítés.

A jobb munkahelyek reményében a hallgatók megválasztják, hogy hol végzik tanulmányaikat, a felsőoktatás intézményei így hazai és nemzetközi versenyben vannak. A kvalifikáltabb munkakörök elnyeréséhez a legtöbb esetben a tanulmányok során megszerzett nemzetközi tapasztalat előnyt jelent. A nemzetközi tanulmányok során átélt élmények segítik az európai identitás kialakulását. Ez az identitás az Európai Unió önfenntartó érdeke, hiszen szüksége van arra, hogy a polgárai higgyenek benne és összetartsák.

**III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet**

A versenyképesség mind a felsőoktatásnak, mind az EU-nak külön-külön érdeke. Ezért az európai politikának és az egyetemi vezetésnek sem rövidtávon, sem hosszú távon nem lenne szabad szem elől tévesztenie a nemzetközi programokban rejlő potenciált.

JEGYZETEK

1. Kiss Lajos András (2014) 5. old.
2. Boudon, Raymond-Bourricaud, Francois (2007) 335.old,
3. Boudon, Raymond-Bourricaud, Francois (2007) 336-337.old
4. Kiss Lajos András (2014) 7. old.
5. Kiss Lajos András (2014) 7. old.
6. Leclerc, Gérald (2003) 3. old.
7. Kiss Lajos András (2014) 8. old.
8. Boudon, Raymond-Bourricaud, Francois (2007). 336-337.old,
9. Pokol Béla (1997) 185.old
10. Kiss Lajos András (2014) 10. old.
11. Kiss Lajos András (2014) 12. old.
12. Kiss Lajos András (2014) 24. old.
13. Bourdieu, Pierre (1998) 216. old.
14. Kiss Lajos András (2014) 24-25.old
15. Kiss Lajos András (2014) 29. old
16. Erik Erikson (2002)
17. Nagy Ádám (n.é.): 48.old.
18. Európai Bizottság. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők arányának növelése Letöltés ideje: 2017. 02.15. (http://ec.europa.eu/education/policy/higher-education/attainment_hu.htm)
19. Európai Bizottság. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők arányának növelés Letöltés ideje: 2017. 02.15. (http://ec.europa.eu/education/policy/higher-education/attainment_hu.htm)
20. Európai Bizottság. Minőség és relevancia a felsőoktatásban Letöltés ideje: 2017. 02.15. (http://ec.europa.eu/education/policy/higher-education/quality-relevance_hu.htm)
21. Treaty on European Union - Contents Letöltés ideje: 2017. 02.15. (<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:11992M/TXT:EN:HTML>)
22. Film SummerHillről Letöltés ideje: 2017. 02.15. (<https://www.youtube.com/watch?v=QlfuQqVMu0Y>)
23. Az oktatás és képzés terén folytatott uniós együttműködés (Oktatás és képzés 2020) Letöltés ideje: 2017. 02.15. (<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=URISERV%3Aef0016>)
24. A Tanács és a Bizottság 2015. évi közös jelentése az oktatás és a képzés terén folytatott európai együttműködés stratégiai keretrendszerének végrehajtásáról (Oktatás és képzés 2020) Letöltés ideje: 2017. 02.15. ([http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex:52015XG1215\(02\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex:52015XG1215(02)))
25. Veroszta Zsuzsanna (2010): 230-240.old.
26. A Tempus Közalapítvány éves jelentése 2013 Letöltés ideje: 2017. 02.15. (http://tka.hu/docs/palyazatok/tka_eves_jelentes_2013.pdf)
27. Az Erasmus hatásvizsgálata – az uniós hallgatói csereprogram ösztönzi a foglalkoztathatóságot és a foglalkoztatási mobilitást Letöltés ideje: 2017. 02.15. (http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-1025_hu.htm)

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

28. Az Erasmus hatásvizsgálata – az uniós hallgatói csereprogram ösztönzi a foglalkoztathatóságot és a foglalkoztatási mobilitást Letöltés ideje: 2017. 02.15. (http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-1025_hu.htm)
29. Említésre méltó egy saját interjú során kapott válasz egy francia hölgytől, aki Párizsban könyvtáros, és aki olyan kollégiumban töltötte el az egyetemi éveket 1998 és 2002 között, ahol közel 50%-ban az Erasmus ösztöndíjas, 80%-ban külföldi hallgatók laktak Bordeauxban. A kérdés arra vonatkozott, hogy az Erasmus program erősíti-e szerinte az európai identitást, és ha igen, akkor hogyan? „Az Erasmus program segít az európai identitás kialakulásában, mert lehetővé teszi különböző országok egyetemistáink csereútjait. Megtanulják így a hallgatók a célország nyelvét és más európai országok kultúráját fedezik fel általa. Ezek a találkozások így gazdagnak mondhatók kulturális, nyelvi és szellemi tekintetben és segítenek magunkat jobban európai polgárként pozicionálni, mint például a jogok, a politikai rendszerek és életmód tekintetében. Még szélesebben értelmezve, lehetővé teszi azt is, hogy összehasonlítsuk, rálátással legyünk a jogi, politikai és gazdasági tervekre, meglássuk mindannyiunk és a magunk országának gyenge pontjait uniós szinten. És emellett jó példákra is lelünk a többiekénél, hála ennek a felfedezésnek, élmények, amelyet a program nyújt.” Fanny Fageon
30. Felsőoktatási intézményi hallgatói és oktatói létszámadatok összesen (összes munkarend) Letöltés ideje: 2017. 02.15. (http://www.oktatas.hu/felsooktatas/felsooktatasi_statistikak) Felsőoktatási intézményi hallgatói és oktatói létszámadatok összesen (összes munkarend)
31. A Tempus Közalapítvány éves jelentéséből ábra 2012 Letöltés ideje: 2017. 02.15. (file:///C:/Users/macfaai.pte/Pictures/2016-04/tka_eves_jelentes_2012_web1410171307.pdf)
32. A Tempus Közalapítvány éves jelentése 2012 Letöltés ideje: 2017. 02.15. (http://tka.hu/docs/palyazatok/tka_eves_jelentes_2012_web1410171307.pdf)
33. Pasteur megnyitó beszéde a Pasteur Intézetben 1888. november 14-én: „La science ne connaît pas de frontière parce que la connaissance appartient à l'humanité; elle est la flamme qui illumine le monde. La science est la meilleure personnification de la nation parce que cette nation restera la première à faire évoluer l'œuvre de la pensée et de l'intelligence”.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- 11992M/TXT, Treaty on European Union – Contents, Official Journal C 191 , 29/07/1992 P. 0001 – 0110 Letöltés ideje: 2017. 02.15. (<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:11992M/TXT:EN:HTML>)
- A Tanács és a Bizottság 2015. évi közös jelentése az oktatás és a képzés terén folytatott európai együttműködés stratégiai keretrendszerének végrehajtásáról (Oktatás és képzés 2020) Letöltés ideje: 2017. 02.15. ([http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex:52015XG1215\(02\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex:52015XG1215(02)))
- A Tempus Közalapítvány éves jelentése 2012 Letöltés ideje: 2017. 02.15. (http://www.tka.hu/docs/palyazatok/tka_eves_jelentes_2012_web1410171307.pdf)
- Az Európai Unió és az oktatás, képzés (2010) Nemzeti Erőforrás Minisztérium Letöltés ideje: 2017. 02.15. (<http://www.nefmi.gov.hu/europai-unio-oktatas/europai-unio-oktatas>)
- Az oktatás és képzés terén folytatott uniós együttműködés (Oktatás és képzés 2020) Letöltés ideje: 2017. 02.15. (<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=URISERV%3Aef0016>)
- Az Új Nemzedék jövőjéért program, A Kormány ifjúságpolitikai keretprogramja 2012 Letöltés ideje: 2017. 02.15. (www.ujnemzedek.hu)
- Boudon, Raymond-Bourricaud, Francois (2007) Dictionnaire critique de la sociologie, PUF, Paris.
- Bourdieu, Pierre (1998) Les regles de l'art. Genese et structure du champ de l'art. Éditions du Seuil. Paris.
- Citizenship Education in Europe Eurodyce report (2012) Figure 1.6: Citizenship education themes, as recommended in national curricula (ISCED 1- 3), 2010/11 30 old.

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

- EB Az Erasmus hatásvizsgálata – az uniós hallgatói csereprogram ösztönzi a foglalkoztathatóságot és a foglalkoztatási mobilitást Letöltés ideje: 2017. 02.15. (http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-1025_hu.htm)
- Erasmus-program: Kiutazó magyar hallgatók száma – grafikon Letöltés ideje: 2017. 02.15. (<http://piackutatas.blogspot.hu/2013/12/erasmus-program-kiutazo-magyar.html>)
- Erik Erikson (2002): Gyermekkor és társadalom. Osiris Kiadó. Budapest
- Európa Tanács, Forum21 – European Journal on Child and Youth Research Letöltés ideje: 2017. 02.15. (www.coe.int/youth/forum21)
- Európai Bizottság, Oktatás és Képzés Minőség és relevancia a felsőoktatásban Letöltés ideje: 2017. 02.15. (http://ec.europa.eu/education/policy/higher-education/quality-relevance_hu.htm)
- Európai Bizottság, Oktatás és Képzés, A felsőfokú végzettséggel rendelkezők arányának növelése Letöltés ideje: 2017. 02.15. (http://ec.europa.eu/education/policy/higher-education/attainment_hu.htm)
- Európai Parlament weboldala Letöltés ideje: 2017. 02.15. (<http://www.europarl.europa.eu/>)
- Halász Gábor (2010): A tanulás minősége a felsőoktatásban: intézményi és nemzeti szintű folyamatok. Letöltés ideje: 2017. 02.15. (http://halaszg.ofi.hu/download/A_study_TANULAS.pdf)
- Hill Richard (1992): We Europeans. Belgium.
- How Europeans see themselves: Looking through the mirror with public opinion surveys (2001) European Commission, Press and Communication Service, Belgium
- Kiss Lajos András (2014) Értelmiség az ezredfordulón, Hatalom és erkölcs, Az értelmiségi- egy lehetetlen kategória lehetséges értelmezései. Liget Műhely Alapítvány 267-old.
- Leclerc, Gérald (2003) Sociologie des intellectuels, PUF, Paris
- Nagy Ádám (n.é.): A horizontális ifjúsági aktivitások, Ifjúságszakmai füzetek, ISZT Alapítvány. 48.old
- Németh Zita (szerk) Ugródeszka 2000-2006 Mobilitás (2006) Európai Polgárság, avagy kiutak a demokrácia válságából 40-43.
- Oktatási Hivatal 2.2. Felsőoktatási intézményi hallgatói és oktatói létszámadatok összesen (összes munkarend) Letöltés ideje: 2017. 02.15. (http://www.oktatas.hu/felsooktatasi/felsooktatasi_statisztikak)
- Perrenoud P. (1997). Apprentissage de la citoyenneté... des bonnes intentions au curriculum caché: Former les professeurs, oui, mais à quoi.
- Pokol Béla (1997) Szociológiaelmélet, Bíbor Kiadó, Miskolc. 185.old
- SummerHill Film Letöltés ideje: 2017. 02.15. (<https://www.youtube.com/watch?v=QlfuQqVMu0Y>)
- Ványi Bálint, Földi László (szerkesztők) 2004, Az Európai Bizottság Fehér Könyve új lendület Európa fiataljai számára, Mobilitás Képzési és Kutatási Igazgatóság, Budapest.
- Veroszta Zsuzsanna (2010): A felsőoktatás társadalmi felelőssége a hallgatói értékészletekben, Educatio 19.évf. második szám. 230-240.old.

Lektorálta: Dr. Barakonyi Károly DSc professor emeritus, Pécsi Tudományegyetem

Sávay Balázs¹⁷ - Prof. Dr. Székely Csaba¹⁸

ANALYSIS OF DOUBLE DUALITY WITHIN TOP50 COMPANIES IN HUNGARY

A KETTŐS DUALITÁS ELEMZÉSE A MAGYARORSZÁGI TOP50 VÁLLALAT ESETÉBEN

ABSTRACT

The first list containing the biggest 50 companies was published in Hungary around the Millennium and since then it is prepared every year. Within these companies foreign and domestically owned ones can be found as well, therefore it can be stated that the Hungarian economic structure can be described by a dual structure.

Several researches carried out within thousands of companies in Hungary led to the conclusion, that a second duality could also be detected, which means a double duality (Reszegi and Juhász) being present in the economy. This means segmentation within the domestically owned companies based on the markets they are selling their products and services to ones mainly for export, others mainly for the domestic markets. But also the foreign owned companies can be split into two groups based on the economic value added: the first group outsources activities from the homeland which are mainly low value-added activities, while others are more knowledge-based and provide a higher economic value to the mother company.

This double duality theory is examined in further details by this case study, through the examples of the biggest 50 companies in Hungary. Based on the lists published, further data were gathered from the government's official site where all financial statements of the companies are uploaded, and further indicators were calculated, examined and compared within these groups.

1. Introduction

The companies in Hungary show a huge variety based on industries and ownership according to examinations published. In the case of top 50 companies an exact and more detailed investigation was not yet conducted and in our paper we try to analyze the situation in case of diversity and if the double duality theory itself proves to be true or not.

2. Literature review

According to the double duality theory of Reszegi and Juhász, where they stated, that there is a duality not only within the companies operating in Hungary based on their ownership, but there is also a duality within them. For the Hungarian owned companies this can be identified through the main markets i.e. if it is mainly exporting, or selling to the domestic markets. The data analyzed showed a significant dependency based on the revenues. The Hungarian companies

¹⁷ Sávay Balázs PhD Student, University of West Hungary

¹⁸ Prof.Dr. Székely Csaba DSc., University Professor, University of West Hungary

III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet

were either making products and selling for the domestic market, or were also exporting – mostly as suppliers to the international companies located in Hungary. The other split was done within the international companies. They could either outsource their standard, non-skilled work for example: line-works (putting together the small ready-prepared parts in Audi factory, or for Nokia phones), while others outsource some skill-requiring activities (for example the finance departments and accounting of huge companies). The authors based their hypothesis on the salaries and headcount numbers, from which the average salary was derived. From the average salary they made the deductions for the type of work carried out: either cheap non-skilled, or more expensive, which are requiring higher-educated skills.

Double duality theory¹ means a split between companies not only based on their ownership, but also within them

- For Hungarian owned: based on their markets: export or domestic
- For foreign owned: outsource skilled or non-skilled work

Our survey aimed at the Top 50 Hungarian companies to investigate the current situation in Hungary. We compared financial data of the last fully available year 2014 and applied certain indicators.

3. Material and Methods

For the analysis the official Top500 list for Central and Eastern Europe, CEE countries prepared by Deloitte were downloaded and extended with statements' data uploaded to the government's official website. This meant the extension by downloading the official Statutory annual statements, Balance and Income statements and all data gathered into one file and converted into Million Euros based on the official rates published by the Hungarian National Bank. Afterwards, data consistency check was conducted and compared with the common data in the Deloitte list (income, revenue), corrections done if necessary. For example, this meant in some cases a change from the single statements to the consolidated ones.

For the analysis the last fully available year's data were taken. By the time of the research, during the fall of 2016, not all statements were uploaded belonging to the fiscal year 2015, therefore the fiscal year of 2014 had to be taken as basis.

Table 1.: Companies with Hungarian ownership

Ranking	Company name	Industry
2	MOL	Energy&Resources
32	MVM Magyar Villamos Művek ZRt.	Energy&Resources
162	Richter Gedeon	LifeSciences&HealthCare
345	Magyar Posta	PublicSector
137	Tiszai Vegyi Kombinát	Manufacturing
192	Szerencsejáték	Consumer Business and Transportation
279	KITE	Consumer Business and Transportation
262	Hungaropharma	LifeSciences&HealthCare
282	Moltrade-Mineralimpex	Energy&Resources
87	MVM Partner	Energy&Resources

Source: own construction based on Deloitte (2015)

Table 2.: Companies with foreign ownership

Ranking	Company name	Industry
16	GE Infrastructure CE Europe Holding	Manufacturing
7	Audi Hungária	Manufacturing
70	Magyar Telekom	Technology,Media&Telecommunications
143	WIZZ Air Hungary	Consumer Business and Transportation
47	Mercedes-Benz Manufacturing Hungary	Manufacturing
210	Chinoin (with Sanofi-aventis)	LifeSciences&HealthCare
106	Suzuki	Manufacturing
234	TEVA Magyarország	LifeSciences&HealthCare
61	Samsung Electronics Magyar	Consumer Business and Transportation
135	Robert Bosch Elektronika Gyártó	Manufacturing
366	Alcoa-Köfém	Manufacturing
303	Budapesti Elektromos Művek	Energy&Resources
112	BorsodChem	Manufacturing
191	ISD Dunaferr	Manufacturing
140	SPAR Magyarország	Consumer Business and Transportation
111	Flextronics Hungary	Technology Media&Telecommunications
286	Lear Corporation Hungary.	Manufacturing
343	LuK Savaria	Manufacturing
358	SE-CEE Schneider Electric	Energy&Resources
294	Lidl Magyarország	Consumer Business and Transportation
317	Continental Automotive Hungary.	Manufacturing
380	Delphi Hungary	Manufacturing
260	Michelin Hungária	Manufacturing
280	Robert Bosch Energy and Body Systems	Manufacturing
232	Electrolux Lehel Hűtőgépgyár	Consumer Business and Transportation
219	Jabil Circuit Magyarország	Manufacturing
222	Auchan Magyarország	Consumer Business and Transportation
91	E.ON Földgáz Trade	Energy&Resources
309	Phoenix Pharma Hungary.	LifeSciences&HealthCare
224	PCE Paragon Solutions	Manufacturing
228	E.ON Energiaszolgáltató	Energy&Resources
318	Porsche Hungária	Manufacturing
382	Sanofi-Aventis Hungary.	LifeSciences&HealthCare
248	Shell Hungary Kereskedelmi	Energy&Resources
93	E.ON Hungária	Energy&Resources
221	OMV Hungária Ásványolaj	Energy&Resources
368	Philip Morris Magyarország	Consumer Business and Transportation

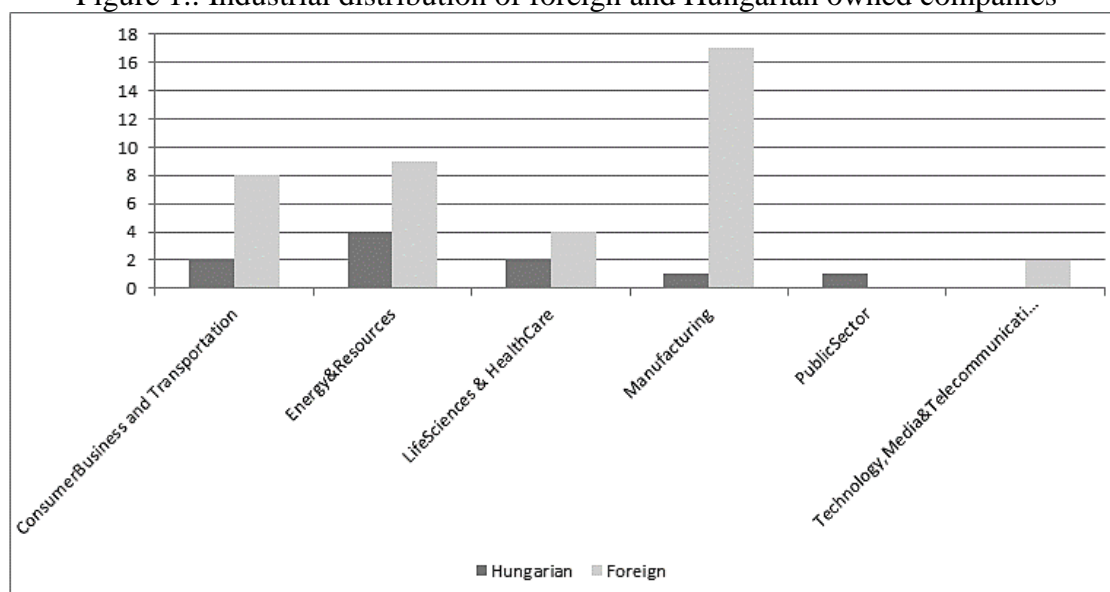
145	PANRUSGÁZ	Energy&Resources
76	TESCO-GLOBAL Áruházak	Consumer Business and Transportation
336	E.ON Energiaszolgáltató	Energy&Resources

Source: own construction based on Deloitte (2015)

From the above tables it can be stated that there is a dominance of foreign own companies between the top 50, there are 40 companies with foreign ownership and only 10 with Hungarian ownership. If we have a closer look at the industrial distribution there are 4 companies in Energy & Resources, 2 consumer business and Transportation and 2 in life sciences & HealthCare for Hungarian owned companies. The foreign owned companies are mainly active in the manufacturing industry, there are 17 enterprises represented there. The others are active in the Energy & Resources with 9 and in the Consumer Business and Transportation areas with 8 companies.

A summary can be seen on the first figure, where it can be observed that no foreign owned company is operating in the public sector, and no domestic owned company in the Technology, Media & Telecommunications sector. The foreign owned companies are dominating in the manufacturing industry not only compared to the domestic owned companies, but also to other industries as well: 42,5% of foreign owned companies is operating in this sector.

Figure 1.: Industrial distribution of foreign and Hungarian owned companies

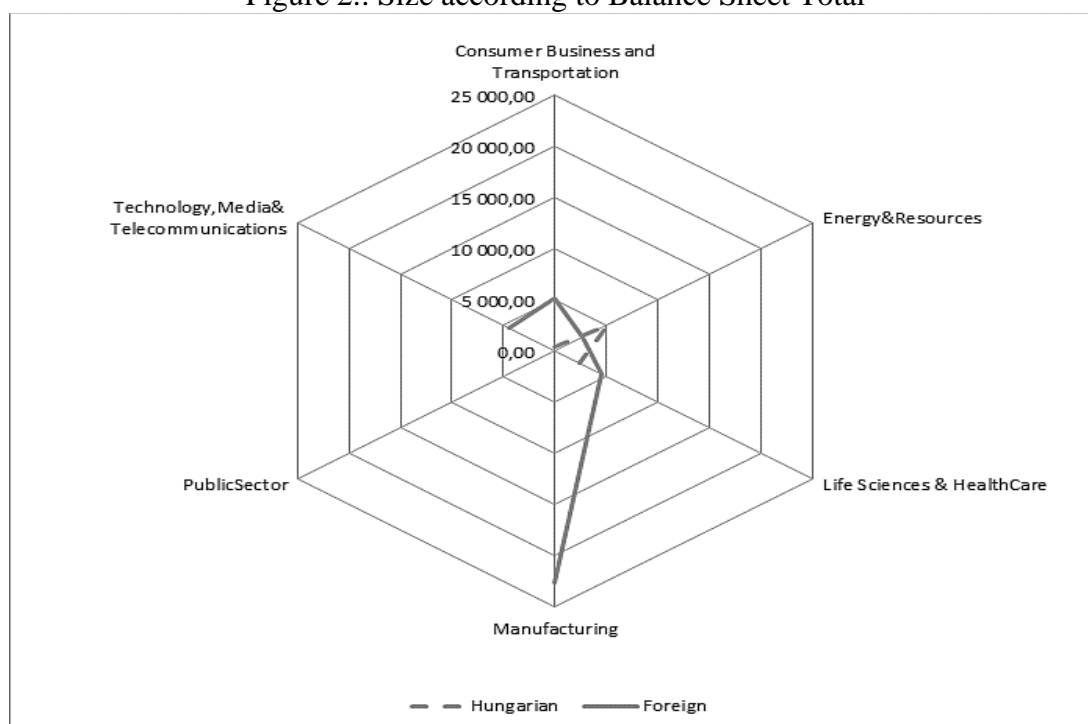
Source: own construction based on Deloitte (2015)

4. Size

Having a closer look at the size of the companies it can be analyzed through the balance sheet totals or through the number of employees. Figure 2 shows the results for the balance sheet totals. Based on that it is immediately catches the eye, that the foreign owned companies are much bigger – except for the Energy&Resources, where the biggest company, MOL is. The biggest difference is in the manufacturing industry, where the totals make up to 22581,82

million Euros. The second biggest industry is the Consumer Business and Transportation with 5119,94, while the third is Life Sciences & HealthCare 4551,05 million, Technology,Media& Telecommunications 4485,88 million euros. The domestic owned companies are bigger in the Energy&Resources sector with 5061,23 million euros, in Life Sciences & HealthCare 2456,79 million euros. The only sector where Hungarian companies are alone is the PublicSector with 612,87 million euros balance sheet total.

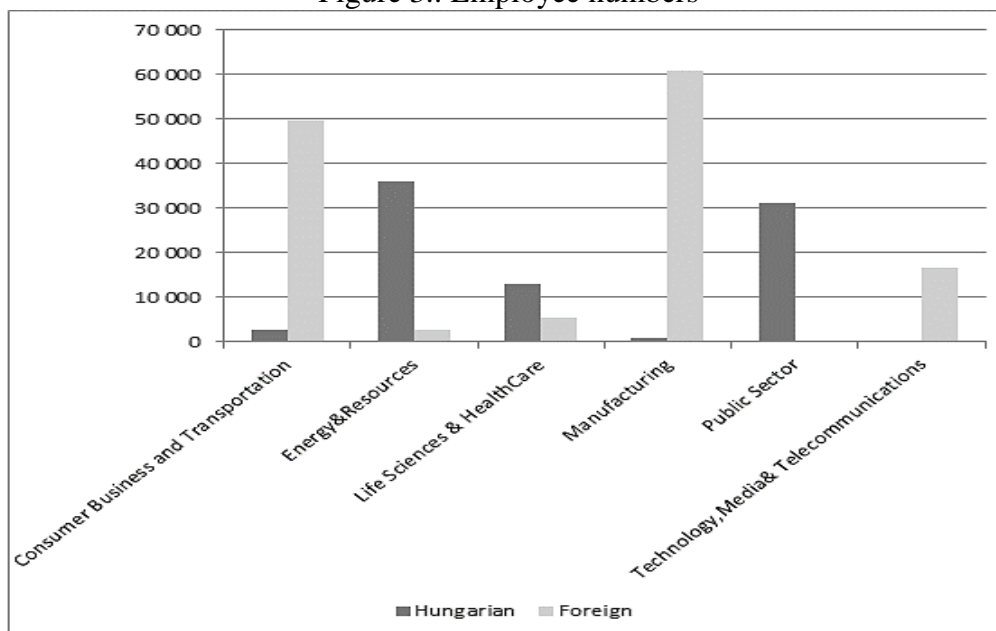
Figure 2.: Size according to Balance Sheet Total

Source: own construction based on Deloitte (2015)

If we have a look at the employee numbers, we can state that all together 218584,75 people are employed by these companies around one third (83623) of which is by domestic owned and the majority (134961,75) by foreign owned companies.

Figure 3.: Employee numbers

Source: own construction based on Deloitte (2015)

On Figure 3 we can see that generally the foreign owned companies are much larger – except in the energy sector where MOL and MVM on their own give work to 35798 people. In the Public Sector, the Magyar Posta alone employs 31177 people, while Life Sciences & HealthCare is third with 12903 workers. There are no foreign owned companies represented in the Public Sector (ELMŰ is in energy sector, owned by: RWE Beteiligungsgesellschaft mbH), the Manufacturing industry has 60749,75 workers Consumer Business and Transportation 49566, which are several times more than the workers employed by the domestic owned companies in the corresponding sectors.

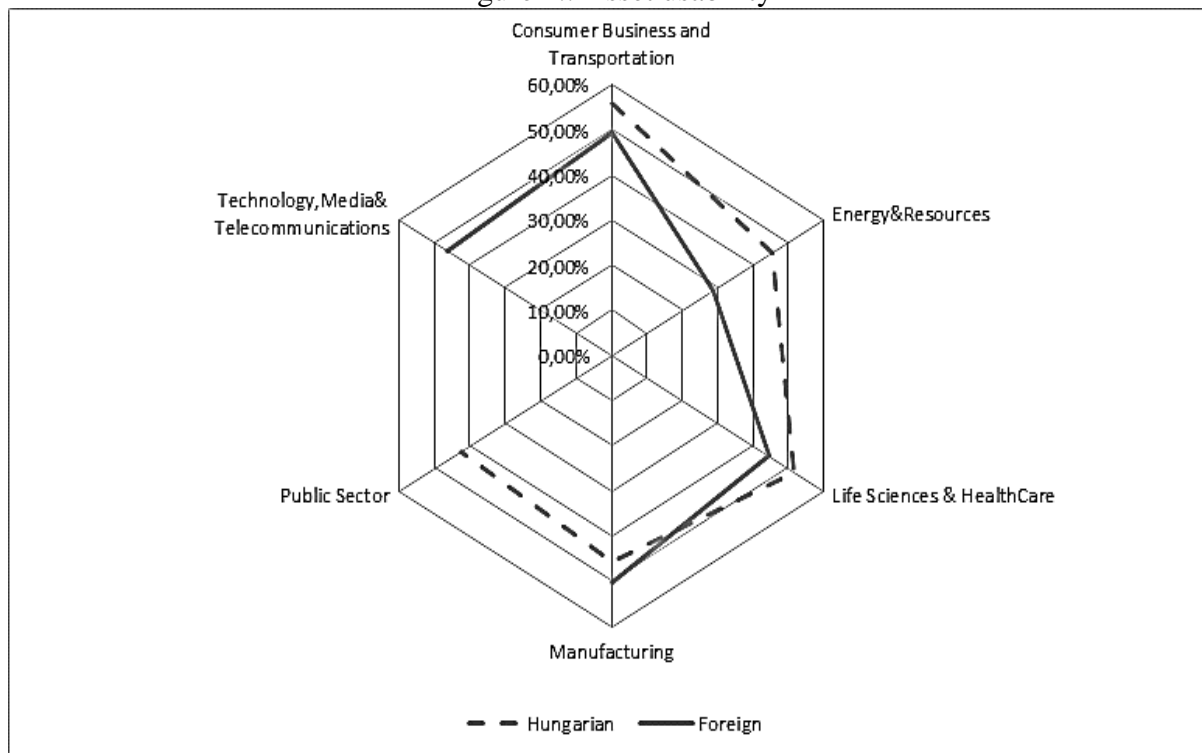
5. Usability of assets

The asset usefulness is not a basic data, it cannot be found in the statements. The additional annotations have to be used to gather the information needed for that. The gross value of the assets can be found there, while the net value is within the balance sheet. The usability of the assets can be calculated with below formula:

$$\text{Usability of assets} = \text{net value} / \text{gross value}$$

If a company has new assets, which were merely depreciated, then the value is higher – in case of brand new assets, it is 100%, if the assets are old and fully written-off, then the value is close to 0%. In the case of the top50 companies we discovered, that foreign owned companies have smaller value in average. For example: Manufacturing: PCE Paragon 96,97% (Cayman I.), Jabil Circuit (NL) 85,08%, Mercedes-Benz (DE) 77,07%.

Figure 4.: Asset usability

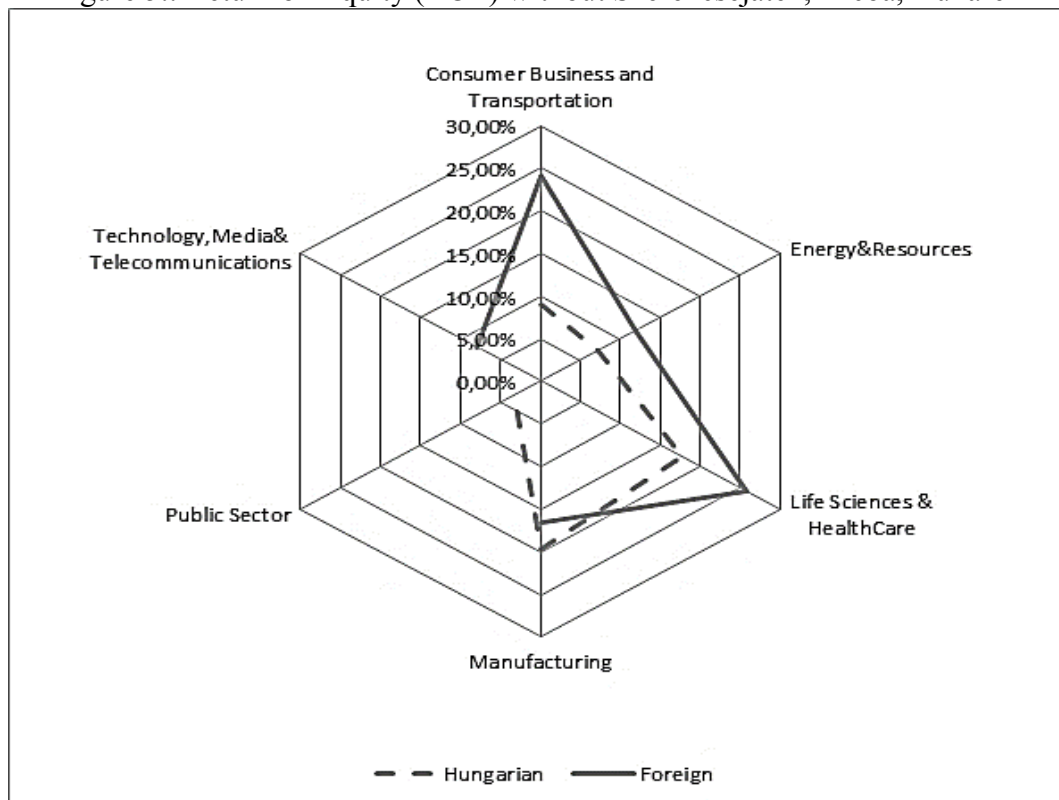

Source: own construction based on Deloitte (2015)

6. Industry average Return on Equity ROE

The next territory of examinations is the Return on Equity (ROE) we can get a picture how effectively a company uses its resources. Usually this rate has to be compared with the average bank rates.² It is calculated through the income after taxation divided by the equity. There were some extreme values based on the special situation in some cases: too low equity was used because of reliance on other external sources, so these values were excluded from the examinations. In case of Szerencsejáték (Consumer Business and Transportation) the value was 103%, while in the Manufacturing industry two companies showed extremes and these were Dunaferri -247% and Alcoa 147%. For all others the next figure, Figure 5 shows the average results.

Figure 5.: Return on Equity (ROE) without Szerencsejáték, Alcoa, Dunaferr

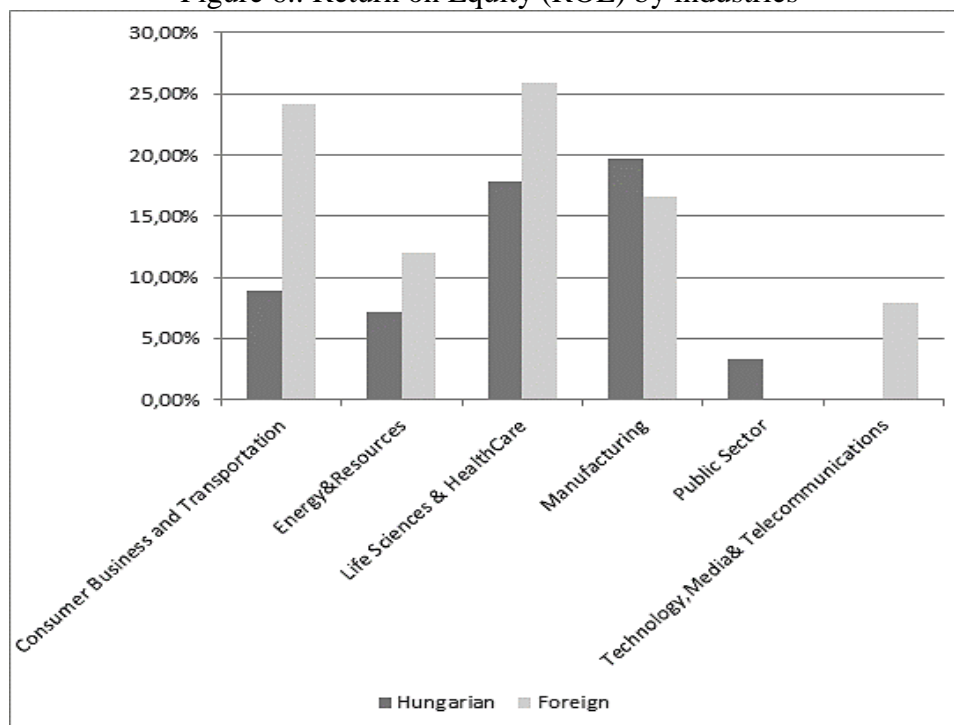

Source: own construction based on Deloitte (2015)

The most efficient industries are Life Sciences & HealthCare (25,9%), Consumer Business and Transportation (24,1%). We can see that in all areas the foreign owned companies are more effective than the domestically owned ones. The only sector where the Hungarian companies are doing better is the manufacturing industry but this might be due to the companies which entered recently to the Hungarian market and could not reach their optimal size and scales yet. In some cases, we can find that the results are even better compared to the domestically owned ones (LUK Savaria, Lear Corporation, Michelin Hungária, GE, Mercedes) are all above 29,8% ROE, but the overall industrial average is pulled down by the remaining others such as Borsodchem, Continental, Robert Bosch, Audi. In the manufacturing industry there is only one domestically owned company operating and that is Tiszai Vegyi Kombinát, with a 19,72% ROE.

The least effective are is the public sector, with its 3,3% value.

Figure 6.: Return on Equity (ROE) by industries

Source: own construction based on Deloitte (2015)

7. Financing: Liquidity and Cash and intercompany reserves

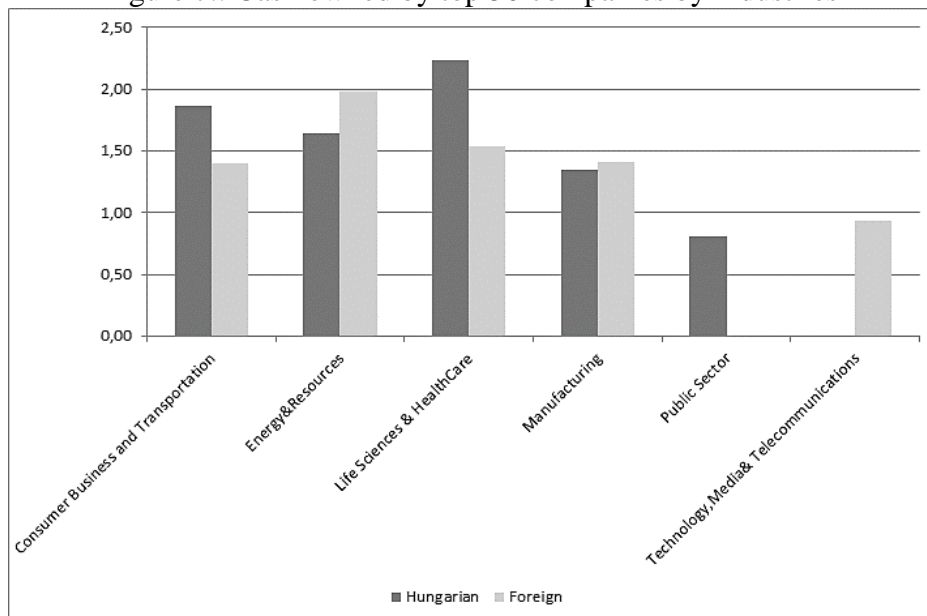
For companies to survive, it is not only important to operate effectively but also to be liquid enough to be able to pay their debts, otherwise they can go bankrupt despite the fact that they are using their resources well. In Table 3 we gathered the liquidity ratio which is the short term assets divided by the short term liabilities. We can state that the companies are too liquid after the crisis, all of the areas are above the acceptable 1,3 value, which means too much money is held in cash and it is not optimizing the usage of working capital.

Table 3.: Liquidity ratio for domestically owned companies

Industry	Domestic	Foreign
Consumer Business and Transportation	1,862	1,401
Energy&Resources	1,639	1,978
Life Sciences & HealthCare	2,231	1,541
Manufacturing	1,342	1,409
Public Sector	0,811	
Technology,Media& Telecommunications		0,934

Source: own construction based on Deloitte (2015)

Figure 7.: Cash owned by top 50 companies by industries

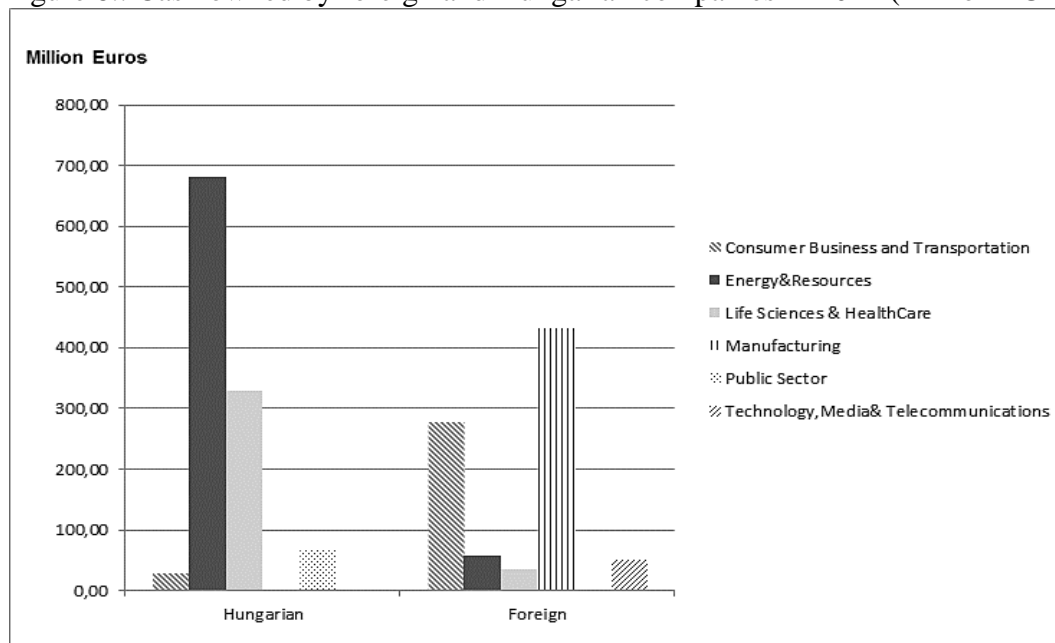

Source: own construction based on Deloitte (2015)

Compared to the situation before the economic crisis the cash held by the companies is almost 10 times more than before it.³

If we have a look at the cash owned by an industrial breakdown on Figure 8, we can see that the Hungarian companies own much more reserves in cash compared to the foreign owned ones (except in the Consumer Business and Transportation 26,96 to 276,96 million Euros): in Life Sciences & HealthCare it 327,97 million to 34,59 million Euros, for Energy&Resources it is 680,32 million to 56,86 million Euros). The main reason for that can be the missing background support of a mother company and intercompany financing.

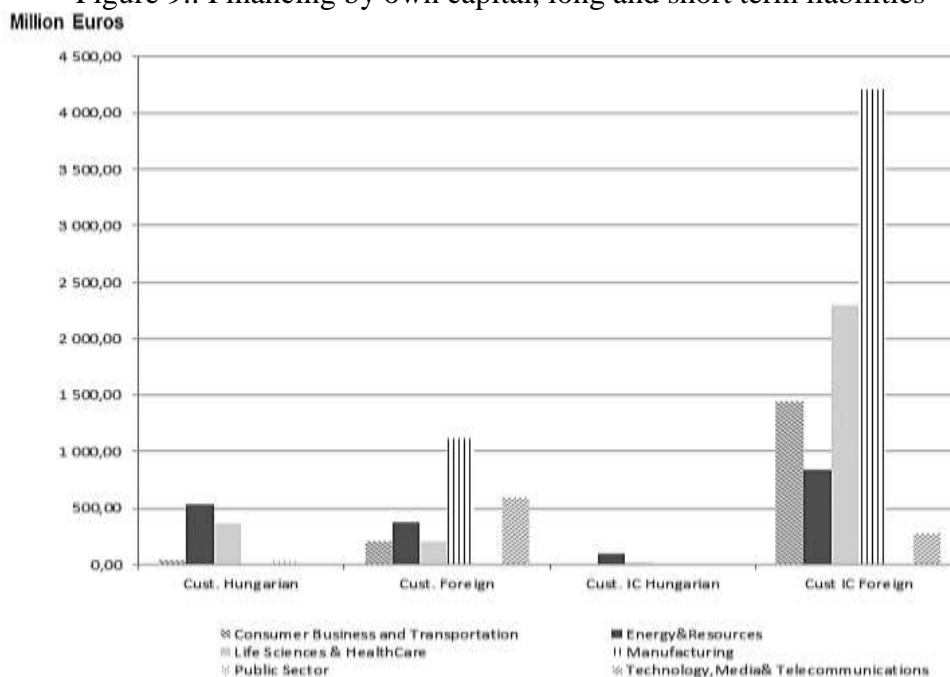
Figure 8.: Cash owned by foreign and Hungarian companies in 2014 (million EUR)

Source: own construction based on Deloitte (2015)

The Figure 9 shows that the foreign owned companies have more capital in general, and that they rely much more on intercompany financing than the domestically owned ones. The Figure also catches a swift from long-term financing towards short-term. Long term liabilities are mainly through the capital owned.

Figure 9.: Financing by own capital, long and short term liabilities

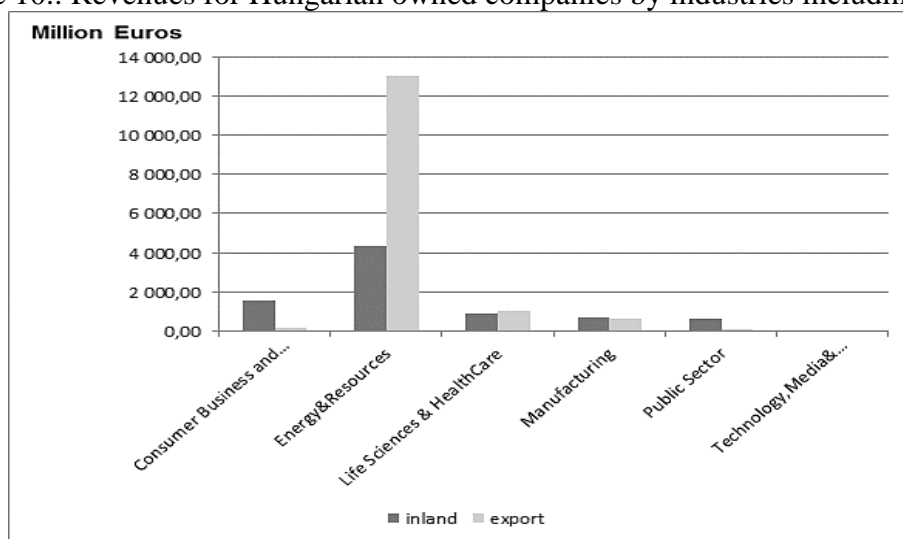

Source: own construction based on Deloitte (2015)

8. Export revenues

The 50 biggest companies are key players in Hungarian foreign trade as their export revenues represent approximately 40% of the total exports of Hungary. Because MOL would change the figure radically due its size, therefore it needed exclusion from the domestic owned companies. The results including MOL can be seen on Figure 10, while Figure 11 shows the results after the exclusion.

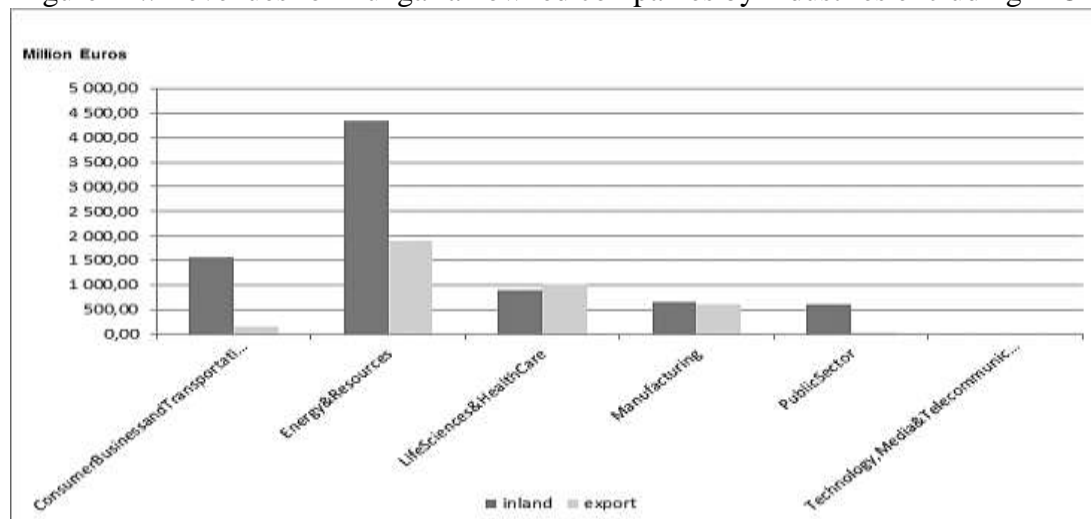
Figure 10.: Revenues for Hungarian owned companies by industries including MOL

Source: own construction based on Deloitte (2015)

According to the double duality theory, the difference between the domestically owned companies can be made based on the revenues: if they are getting more of their revenues from abroad or from inland markets. According to Figure 11 below we can see, that the inland selling is more dominant than exporting (especially in Consumer Business and Transportation, Energy&Resources and for the Public Sector) while for the other sectors it is nearly the same as export revenues. So based on their markets only, the companies can slightly be distinguished from one another.

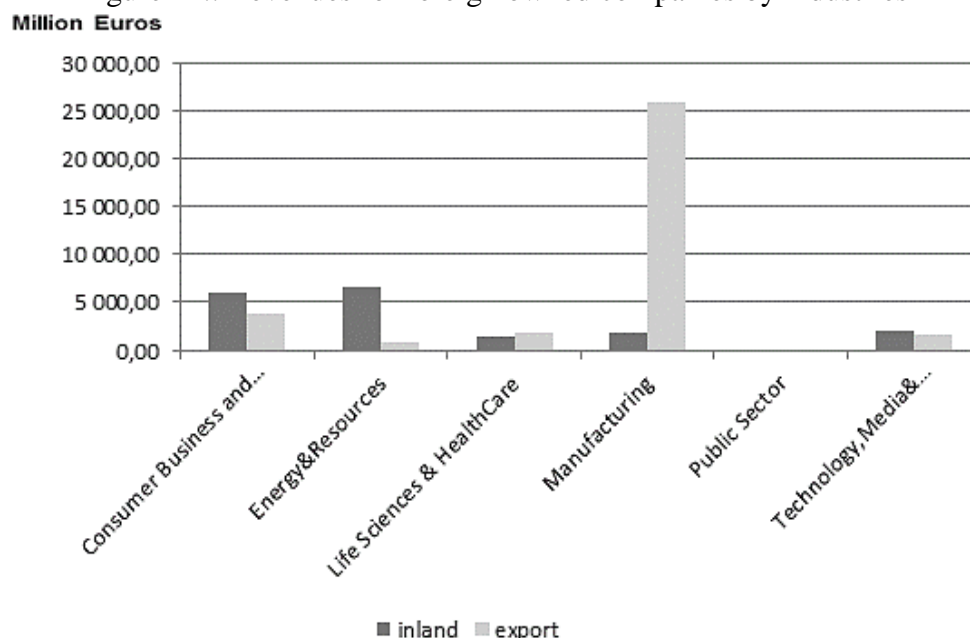
Figure 11.: Revenues for Hungarian owned companies by industries excluding MOL

Source: own construction based on Deloitte (2015)

If we examine the revenue split for the foreign owned companies as well, as we did on Figure 12, we can see, that in most industries they are focusing on the export. In the manufacturing industry the export orientation is the most significant. Based on their revenues, we cannot spot any significant difference between companies.

Figure 12.: Revenues for foreign owned companies by industries

Source: own construction based on Deloitte (2015)

9. Added value

The added value shows how much the final product or service increased in value due to the processes done on it within a company. Therefore the final value has to be checked and all raw materials added before have to be deducted from it.

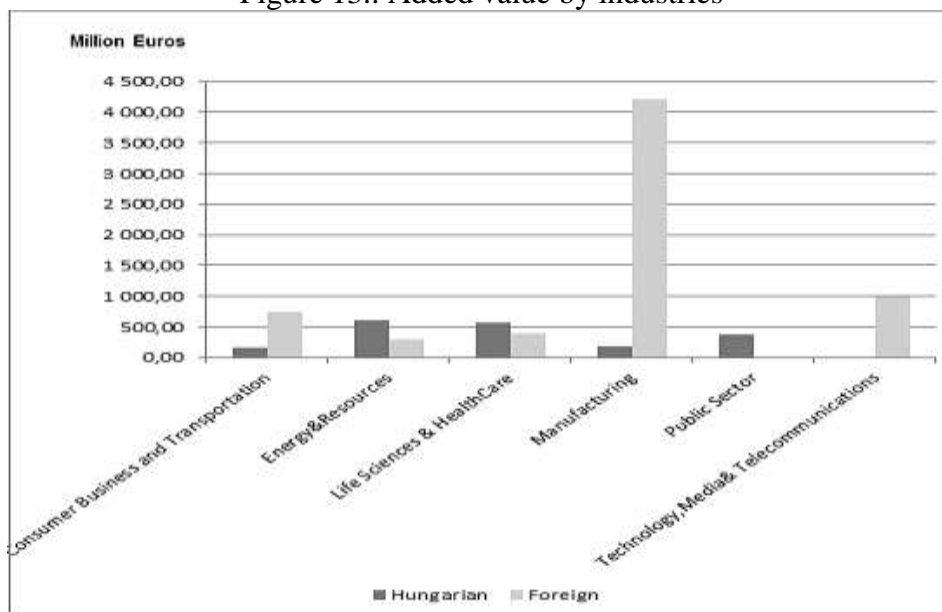
Added value = net revenue + activated own performance + other income – expenditures of materials – other expenditures + income from financial activities + extraordinary income.

Added value = income before taxes (EBIT) + personal expenditures + amortization.

Because in the Energy & Resources sector the giant company MOL alone would have caused significant changes in the values of the domestic owned firms, therefore it was excluded from the further examinations. The results can be seen on the next figure.

We can see that the added value is much higher in the manufacturing industry compared to the value created by domestic owned companies. There are no foreign owned companies represented in the public sector, and no domestic owned companies between the Technology, Media & Telecommunications sector's companies. The domestic owned companies create a little bit higher value in Energy & Resources and Life Sciences & HealthCare, meaning that the foreign owned companies do not outsource their key functions in these areas.

Figure 13.: Added value by industries

Source: own construction based on Deloitte (2015)

10. Double duality

To be able to check the theory of double duality, we had a deeper look into the differences between foreign and domestic owned companies based on their export ratios. According to the theory, the markets, where the companies get their revenue from, can divide the domestically owned companies into two groups. One is the companies which manufacture to domestic markets; the other consists of companies who focus mainly on export. But the authors themselves also state, that this differentiation is not really significant. However, this does not

apply to foreign-owned companies, where the segregation can be done based on other indicators. Figure 14 represents the results, where besides the ratio of export within the revenue the average wages were used. The export ratio shows the percentage of export revenues within the total revenues earned by each company. The average salary is calculated from the salary expenditures divided by the employee number from the annotation, which means an average amount paid to a person for a whole calendar year.

Figure 14.: Export ratio and average salaries for Hungarian companies

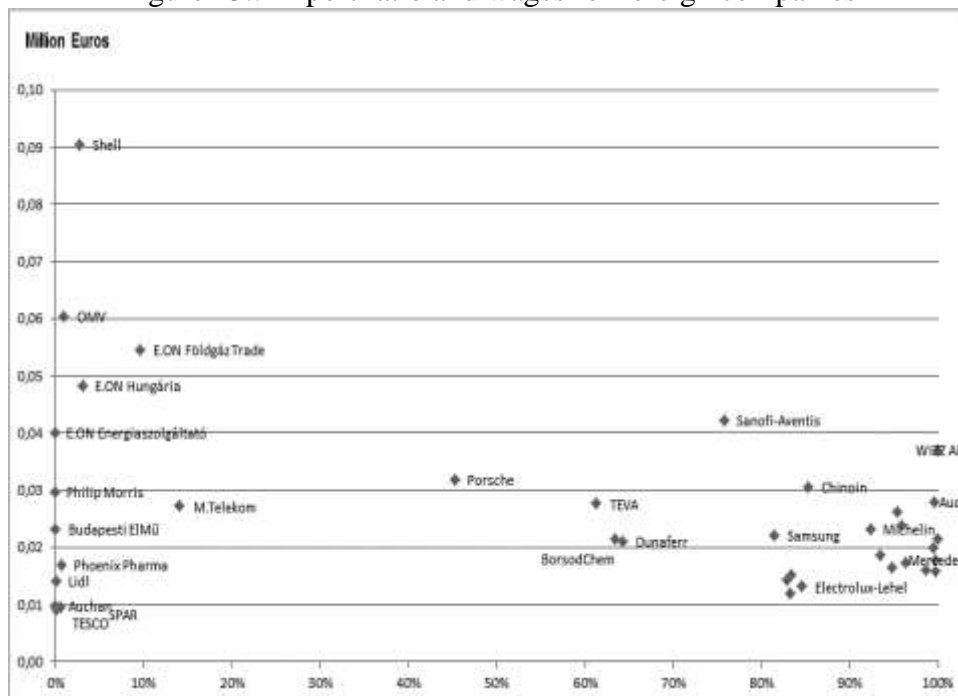

Source: own construction based on Deloitte (2015)

As we can see, some companies focus mainly on the domestic demands more than on exporting. We can even see 2 examples where export is completely missing (Szerencsejáték, Főgáz), and further 2 more where export is very minimal (Hungaropharma, MVM Paksi Atomerőmű). The majority is focusing on the domestic markets and only a few (20%) are more focused on export-orientation (MOL, Richter). Some are in between, balancing between export and inland selling.

If we examine the foreign-owned companies (Figure 15), we can see, that the majority is dominantly selling for the export markets, generating more than 80% of their revenues from abroad. There are a very few companies which do not export at all. (Panrusgáz, Auchan, E-on Kereskedelmi, ELMŰ), or very minimal (Tesco, Lidl, Spar, Phoenix Pharma)

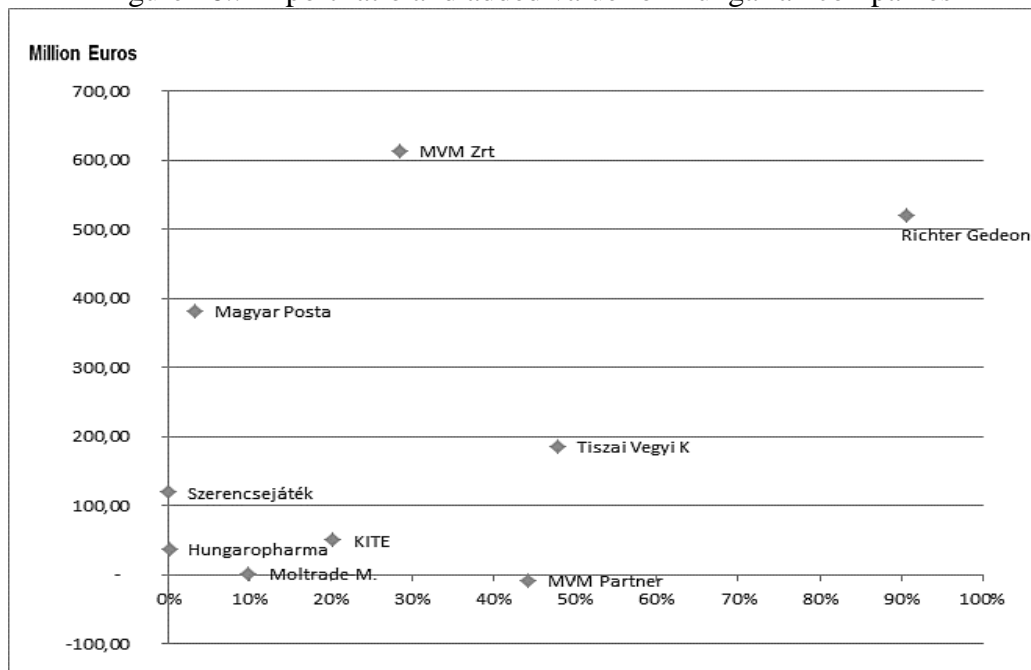
Figure 15.: Export ratio and wages for foreign companies

Source: own construction based on Deloitte (2015)

If an examination is conducted to the other main point of the double duality theory, which makes a difference between the foreign owned companies based on their added values, we get the following results. To get proof the other side as well, we also examined the case of added value for domestic owned companies as well. To be able to compare the results with the previous ones, we used the export-orientation on the horizontal axis again. We can see, that added value is not spreading on a wide range, but most of the most companies can be found in the lower sections. (Figure 16)

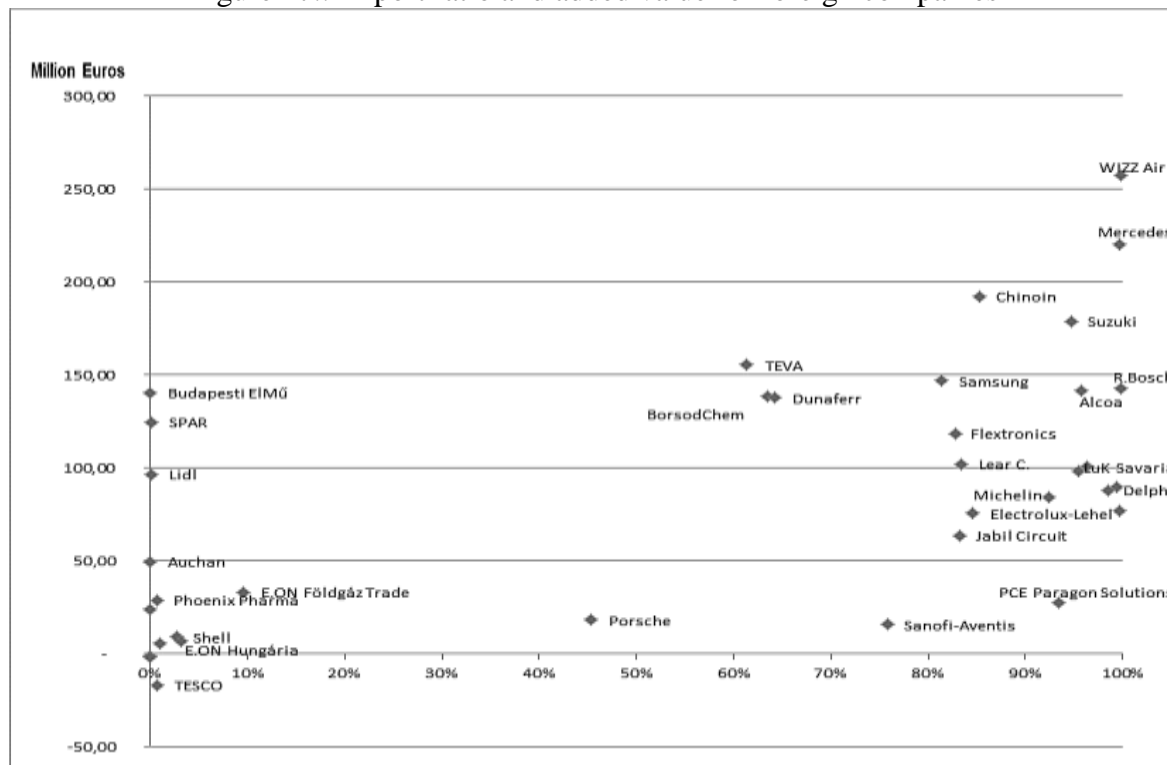
Figure 16.: Export ratio and added value for Hungarian companies

Source: own construction based on Deloitte (2015)

However, the case for foreign-owned companies, the range is much wider than in the case of export orientation, resulting in a better differentiating criterion, than the market-focus was. We can see that a group of companies produces higher – value products or services, which means a higher-value being added to the end results, while other are creating lower-value. These are simpler, low-skilled work requiring processes. For example: the case of Nokia factory, where only mobile-phone parts are put together, but no research and development is carried out in Hungary, which is demonstrated in Figure 17.

Figure 17.: Export ratio and added value for foreign companies

Source: own construction based on Deloitte (2015)

11. Conclusions

In the current study the double duality theory was tested for the top 50 companies in Hungary. Due to not yet uploaded statements, the year 2014 was used for which all the data are fully available. The theory itself distinguishes the companies based on their ownership and then puts further split for the domestic owned ones based on the main revenue generating markets and for the foreign owned ones based on the value they are adding. We saw that the foreign owned companies are dominant (40) compared to the domestically owned ones (10) both in numbers and also in size (except for the energy sector due mainly to MOL), and also their return on equity ratios (ROE) are better.

We saw that the economic crises affected both company types making them very careful – which could be spotted by the too much money owned afterwards, and mainly long-term financed assets. It can also be recognized, that due their special situations, foreign owned companies use internal financing more – by getting the sources from their mother companies.

As in relation to the double duality theory, we could hardly make a difference within the domestic owned companies based on their markets. The main reason was that they barely export. On the other hand, foreign owned companies sell mainly for export markets (specially the manufacturing industry), so a bigger difference between them could be made based on the added value created.

III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet

REFERENCES

1. Reszegi László - Juhász Péter (2014): A vállalati teljesítmény nyomában. Alinea Kiadó. Budapest
2. Katits Etelka - Szalka Éva (2015): A magyar TOP 100 pénzügyi elemzése 2008-2013 között, avagy a növekedési lehetőségek feltárása. Saldo Kiadó. Budapest. pp. 26.
3. Sávay Balázs – Bartakovics Gábor – Sávay Dávid (2015): Analysis of Impact of the Crisis on Top50 Companies in Hungary. In. Gazdaság és Társadalom 2015/4. Sopron. pp. 32-52.

LITERATURE

Deloitte's website. 2015. – HU-CETOP500-2014-finalreport. Retrieved April 18, 2015 (<http://www2.deloitte.com/hu/hu/pages/deloitterol/articles/deloitte-kozep-europai-top-500.html>)

Katits Etelka – Szalka Éva (2015): A magyar TOP 100 pénzügyi elemzése 2008-2013 között, avagy a növekedési lehetőségek feltárása. Saldo Kiadó. Budapest.

Reszegi László – Juhász Péter (2014): A vállalati teljesítmény nyomában. Alinea Kiadó. Budapest.

Sávay Balázs – Bartakovics Gábor – Sávay Dávid (2015): Analysis of Impact of the Crisis on Top50 Companies in Hungary. In. Gazdaság és Társadalom 2015/4. Sopron. pp. 32-52.

Lectured by: Törőné Dr. habil Dunay Anna Associate Professor, Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar Üzleti Tudományok Intézete

Izabella Tebeli, Dr.¹⁹

THE IMPORTANCE OF FINANCIAL LITERACY IN HUNGARY¹

ABSTRACT

This paper describes the importance of financial literacy, that gives consumers the skills to understand and evaluate the financial related information they receive. Existing researches in measuring the financial literacy of people are in progress in Hungary and on international level as well, these pointed out the low level of financial knowledge. Based on the analysis of these studies, the role of public education is crucial in developing the financial awareness of future generations. International steps have already been taken in this issue i.e. the creation INFE (International Network for Financial Education) by OECD, where joining states, authorities, and non-profit organization could cooperate in the area of financial education. Financial education policies that empower individuals together with financial consumer protection frameworks, can contribute to the financial well-being that supports financial stability and inclusive growth. The low level of financial literacy which results in inappropriate financial decisions made by people relating their savings or investments. This is relevant, because lack of financial literacy was identified by experts as one of the major reasons of the economical crisis originating from the USA in 2008.

In my theory if financial awareness of citizens could be strengthened, people would be more eager to use financial instruments, that could result in the positive economic effects of lower level of cash usage and the emerging role of long term investments.

1. A key life skill

The last international financial crisis highlighted the importance of financial literacy and the informed decision making by customers as a form of promoting the efficiency and stability of the financial system. Financial literacy is a key life skill in today's societies. People fail to plan, because they are financially unsophisticated. Obviously planning requires, making calculations, many of which are facilitated by financial literacy.²

2. Definitions

Literacy is a permanently developed skill of individuals to use socially arranged systems of symbols for receiving, understanding, creating and using texts for life in the family, school, at work and in society.³ The bases of literacy are reading, writing and calculation so skills without them are an effective functioning in the modern developed society practically unimaginative.

Financial literacy is possessing the knowledge necessary to understand concepts related to finance.⁴ That means to understand financial information and financial products as well. Other definition says financial literacy is having the knowledge, skills and confidence to make responsible financial decisions:⁵

- Knowledge refers to an understanding of personal and broader financial matters
- Skills refer to the ability to apply that financial knowledge in everyday life
- Confidence means having the self-assurance to make important decisions

¹⁹ Izabella Tebeli, Dr., National University of Public Service, assistant lecturer.

**III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet**

- Responsible financial decisions refer to the ability of individuals to use the knowledge, skills and confidence they have gained to make choices appropriate to their own circumstances.

The National Financial Educators Council defines financial literacy as: “possessing the skills and knowledge on financial matters to confidently take effective action that best fulfills an individual’s personal, family and global community goals.”

The U.S. Government Accountability Office (GAO) determines the financial literacy as an ability to make informed judgments and to take effective actions regarding the current and future use and management of money.⁶ It includes the ability to understand financial choices, plan for the future, spend wisely, and manage the challenges associated with life events such as a job loss, saving for retirement, or paying for a child’s education. GAO gives skills which cover it:

- Developing a personal budget and sticking to it
- Understanding certain basic concepts.
- Understanding basic banking options and principles (e.g., checking v. savings accounts, differences in interest rates and bank fees)
- Making prudent use of credit and minimizing interest accumulation on credit card debt
- Having adequate savings for unexpected health shocks or life crises (e.g., job loss)
- Understanding student loan options and repayment plans
- Understanding and maximizing savings (e.g., health, college) and investment vehicles, including related tax provisions and when to seek professional help
- Knowing about, participating in, and preserving savings from retirement accounts
- Building equity through real-estate and understanding the various financing options and related risks
- Caring for dependents today and in the future (e.g., financing child care and/or long-term care)
- Understanding when to seek assistance for estate planning.

The Organization for Economic Cooperation and Development (OECD) defined Financial Literacy as ability to grow, monitor and effectively use financial resources to enhance wellbeing and economic security of one self, one’s family and one’s business.

3. The pillars of financial literacy

Financial literacy has three pillars:

- Personal financial management
- Information about various financial services, products to choose from
- Operational knowledge.

Financial Inclusion and Financial Literacy are twin pillars:

- Financial Literacy stimulates the demand side – making people aware of what they can demand.
- Financial Inclusion acts from supply side providing the financial market/services what people demand.⁸

4. The level of financial literacy

Portugal conducted an independent survey of the financial literacy of its adult population (Banco de Portugal, 2011). The survey was conducted between February and March 2010, through 2,000 face-to-face interviews across the whole national territory.⁹ The survey was based on 94 multiple-choice questions, covering six subject areas:

- financial inclusion,
- bank account management,
- budget planning and savings,
- selection of financial products,
- selection and knowledge of financial information sources,
- and financial understanding.

The findings of the survey are relatively positive. However, attitudes are not fully consistent with financial behaviors, such as savings habits and the adequate analysis and comparison of banking products before their purchase. Knowledge of financial concepts and information sources is also insufficient. Those who can accurately undertake simple calculation, knows about inflation and are knowledgeable about risk diversification, are more likely to plan for their retirement. The diagnosis of the financial literacy of the Portuguese population is an important tool to support the preparation of financial education programs and the regulation of retail banking markets, entrusted to Banco de Portugal within the scope of its banking conduct supervision. After that survey the Portuguese Parliament has adopted two acts addressing recommendations to the government on possible sets of measures aimed at promoting financial literacy. One of the acts foresees in an express manner, the objective that the government takes into account the content of the national plan on financial education 2011-2015.

The increasing availability of internationally comparable evidence on financial knowledge allows policy makers and researchers to have a broader picture on the status of financial knowledge. The analysis of data from the European countries that participated in the OECD/INFE survey on adults' financial literacy and inclusion in 2015.¹⁰

The OECD/INFE survey shows that:

- Most responder could understand the concept of interest and correctly identified.
- Across all participating countries and economies, the calculation of simple interest on savings posed a problem for at least one in four.
- The large majority of the interviewed persons can't identify the meaning of compound interest.
- The concept of risk diversification appears to be even more challenging.
- Only 20% in all countries had chosen financial products with shopping around and using independent information or advice.
- It highlighted that more than 60% of adults in Albania, Estonia, Hungary, Latvia, Poland and Portugal had not been actively saving in the previous year.
- More than 50% of respondents did not set long-term financial goals in all participating countries.

The surveys demonstrated that people, and depending on national circumstances specific target groups in particular, need help to understand and use financial products. The lack of knowledge of compound interest can lead to over-indebtedness or result in irresponsible use of credit; while the lack of understanding of both the concept of compound interest and risk

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

diversification can make the appropriate choices of long-term savings and investment products challenging. Another remarkable finding is the sex differences in financial literacy: in most cases, women are less financially knowledgeable than are men. Moreover, women are not only less likely to answer the questions correctly, but they are more likely to state they do not know the answers, compared to men. This is a systematic and persistent difference between men and women in financial literacy. Women have specific financial literacy needs. We should understand the reasons for developing a women financial education strategy. OECD working paper shows that women perform worse than men on tests of financial knowledge and have less confidence in their financial skills.¹¹ In 2010 INFE created an expert subgroup on Empowering Women through Financial Awareness and Education. The following reasons are determined:

- in socioeconomic conditions
- women's typically disadvantaged status in the labor market
- traditional gender roles in the household decision making
- lower access in education
- key differences in the way that men and women process financial information.

Lower levels cause a lower women's participation within economy, lower economic power within the household and lower transmission of knowledge to the next generation. Specific subpopulation for example older women, low-income women and widows are more vulnerable to the negative consequences of low levels of financial knowledge than men or other women in the same subgroup. The financial negative effects of a divorce are also more severe for women. Across a number of surveys, evidences show that women are usually less and never more likely to become entrepreneurs than men. Therefore, protecting economic empowerment on the equal basis for men and women has been recognized as a basic human right and as an issue for governments. If women do not respond well to generic financial education, it is necessary to specifically target them through programmed marketing and design.

Moreover, there are also large geographic differences in financial literacy. For instance, financial literacy in Italy is higher in the Northern and Central regions than the Southern regions, though not all of the Northern regions show high levels of financial knowledge. There are also urban/rural differences: people living in urban areas in Russia tend to be more financially literate than those living in rural areas. This is may well be due to differential exposure to the modern financial sector in the last few decades. There are also notable differences in financial knowledge among people with different religious beliefs; in the Netherlands, those of other religion are less likely to be financially knowledgeable.

In addition to these findings of the OECD/INFE 2015 report, countries have conducted interesting national surveys that can provide additional data to inform policy making.

5. Financial Education

Financial education is a tool to increase the level of financial knowledge. OECD defined financial education as:

- the process by which financial consumers/investors improve their understanding of financial products, concepts and risks,
- and through information, instruction and/or objective advice, develop the skills and confidence to become more aware of financial risks and opportunities,
- to make informed choices,

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

- to know where to go for help,
- and to take other effective actions to improve their financial well-being.¹²

Financial education has an important role complement to market conduct and prudential regulation and improving individual financial behaviors in many countries. The INFE developed tools to support policy makers and financial authorities to prepare national strategies for financial education. Financial education represents a lifelong process and important for consumers in helping them budget and manage their income, save and investment efficiently, and avoid becoming victims of financial fraud. The teaching of financial skills should be started at an early stages and should be kept in focus until higher levels of education as well. Schools and teachers play a major role in educating the next generation of financial consumers. Therefore, is it very important that teachers fell ready to include financial literacy in their teaching.

The G20 Leaders endorsed in 2012 the High-level Principles on National Strategies for Financial Education. The Central Bank Governors and Finance Ministers of G20 confirmed their interest in these topic and called for the OECD to design a progress report on the development of national strategies. The Advancing National Strategies for Financial Education monitors progress by the governments of the world's major economies in implementing national strategies for improving financial education. This study was launched in 2013. A good financial education's strategy can be effective for individuals, but also for policy and for private stakeholders. Financial education can support financial inclusion policies by making consumers more aware of available financial services and more confident about using them. There is no one-size-fits-all model or process for the development of a national strategy. Countries might begin the design of a national strategy when relevant programs are already implemented, or might design a strategy with the need to address specific policy priorities or as a complement to existing government initiatives.

The OECD/INFE Policy Handbook on National Strategies for Financial Education is a follow up to the OECD/INFE High-level Principles on National Strategies for Financial Education (2012). The policy handbook supports governments in mature and emerging economies to the implementation of national strategies for financial education. It provides an overview of the status of national strategies worldwide, an analysis of relevant practices and case studies and identifies key lessons learnt. The policy handbook also includes a checklist for action, intended as a self-assessment tool for governments and public authorities.

Given the growing interest in financial education in Europe and the rapid development of numerous initiatives by a diverse range of stakeholders, the OECD last report „Financial Education in Europe” provides an overview of the most relevant and innovative policies and initiatives in the area of financial education.¹³ The OECD report uses the results of the 2015 OECD/INFE survey on financial literacy and inclusion for European countries. The global and detailed results of the survey was released in October 2016. The typical financial consumer has limited objective as well as perceived subjective understanding financial issues and many consumers express lack of motivation to gain and understand financial information. How does a good strategy look like? The key elements are the following:

- Basic financial concepts, such as risk/return tradeoffs and value of long-term financial health, should be taught in schools.
- Regulators and professional associations should provide sufficient information to mass media for analysis of issues related to financial products and services.

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

- Financial regulators should publish independent information on the costs, risks and benefits of financial products and services.
- Non-governmental organizations should be encouraged to provide consumer awareness programs to the public regarding financial products and services.
- Government and state agencies should consult with financial institutions, consumers and associations to develop proposals that meet consumer needs and expectations.
- The financial capability of consumers should be measured periodically through broad-based surveys that are updated from time to time.

6. Financial inclusion

Financial inclusion means that individuals have lack to useful financial products and services that they searching for – credit, transactions, payments, savings, and insurance – delivered in a sustainable way. To have a bank account is a first step toward broader financial inclusion since it allows people to store money, and send and receive payments. Financial inclusion is one of the most important engines of economic development. Its contributions to GDP have been documented. The benefits of financial inclusion for the poor are extremely significant. Indeed, access to formal financial institutions allows poor households to expand consumption, absorb disruptive shocks, manage risks and invest in durable goods, health and education. The evidence further demonstrates that deeper financial intermediation helps improve income distribution.

Around 2 billion people don't use formal financial services and more than 50% of adults in the poorest households are unbanked. Financial inclusion is a key enabler to reducing poverty and boosting prosperity.¹³

Financial inclusion is high in some European countries, especially Northern states, with financial inclusion rates nearing 100% and cashless transactions becoming increasingly common. In contrast, in several Eastern European countries more than half of the population does not have access to formal financial services.

Financial education can have a role in increase financial inclusion, especially among groups who have lower familiarity with financial products.

7. Financial literacy and strategy in Hungary

A good national strategy can help the policy maker to identify and design effective policies to improve financial literacy as a complement to financial consumer protection and inclusion.¹⁴ The Ministry of National Economy in Hungary decided to design a National Strategy for Increasing the level of financial literacy to recognizing the importance that citizens take informed and careful decisions in the management of their personal finance. Hungarian people are concerned about their economic future and consider financial literacy a critical need. The ultimate goal of financial literacy education is not merely to impart knowledge but also to modify their financial behavior. The vision of the Hungarian strategy is to strengthen the financial well-being of citizens and their families. The strategy will develop over time, prioritizing actions to effectively evolve and deliver specific initiatives. Stakeholders across the country will be mobilized to work towards common goals and progress will be evaluated and reported. An action plan is setting out timely, targeted to focus efforts in key areas. Initiatives will be highlighted in a public central database and website. The role of public administration

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

in reaching the goal to reduce the information asymmetry between consumers and financial service providers is essential, since public education system is the first stage to give financial education its required emphasis. Coordinated communication campaigns will engage citizens directly. The Hungarian national strategy is aimed the needs of the general public, but defines key target audiences also. Youth (pupils and students) is a priority target of the national strategy. It would be very important to teach household finance in schools in Hungary, starting as early as possible. The strategy aims to help prepare teachers to include financial literacy in their teaching, there will be developed specific programs to coaching their skills. And when it comes to high school, learning about compound interest is at least as important as trigonometry or memorizing the names of famous Hungarian historical person. Other vulnerable groups are also identified, depending on Hungarian circumstances (including low-income citizens as well as elderly segments of the population). Low levels of financial literacy in older people also suggest that these groups are particularly vulnerable. Most workers have not planned their retirement. This is important because retirement planning is a good proxy for retirement wealth. Some countries are also refining their approaches to target audiences through a risk-based approach or the identification of key life stages and teachable moments in individuals' lives.

The Hungarian strategy wants to reach people at moments when they need financial information, knowledge and skills on specific issues, such as planning skills for retirement for employees, debt management skills for over-indebted people, money management kills for low-income people. Surveys suggest that the percentage of those households that are trying to prepare with saving for their retirement in Hungary is less than the average in the EU countries. The Hungarian households can not be characterized with the term of life-cycle savings than Western or Eastern European countries' households. That means that Hungarian people prepare less with financial savings for their future. This is evidenced by the fact even if the incomes grow at the macroeconomic level, the savings do not grow in parallel with this in Hungary. In summary the net savings rate of Hungarian household reduced at a very low level in recent years, and their debt is above the EU average. The Hungarian strategy wants to change this attitude. Hungarian citizens living in different economic, financial and social environments have to take more responsibility for their future financial well-being and protection.

The strategy will have an own, free, unbranded and interactive website on financial matters, which allows to provide advice to consumers. This will be like an advisory service with educational materials, online tests, events and presentation materials to stimulate financial skills and knowledge.

The Ministry of National Economy in Hungary will measure permanently the level of Hungarian financial literacy. The strategy seeks to promote financial knowledge through locally based activities in the country and through participation in international financial education-sharing networks, like INFE.

8. Summary

The low level of financial literacy is not a problem only in developing countries and economies. Consumers in advanced economies also fail to demonstrate a strong knowledge of financial principles in order to understand the financial products, manage financial risks effectively and avoid wrong financial decisions. Individuals' ability to make good financial decisions may be increasingly important to ensure positive outcomes as the external environment becomes more challenging. The promotion of financial literacy contributes to foster the benefits of the

**III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet**

instruments regulating transparency and duties of information of credit institutions and, therefore, to the more efficient functioning of financial markets. Financial consumers and vulnerable groups display limited knowledge of financial products. They also have difficulty making long-term informed financial decisions and selecting financial products that match their needs. This may have negative consequences not only on individuals' and households' future financial well-being, but also on the long-term stability of financial and economic systems. Financial literacy should not be taken for granted, even in developed countries. Indeed, as the long-term shift continues toward personal responsibility for retirement planning, investment, it is very important to evaluate which programs can best help citizens make good financial decisions. Financial education programs, national financial literacy strategies could be most effective if targeted to different population subgroups.

Consumers with healthy personal finances help raise competition on the financial market, innovation and product quality by challenging the banks and investment's firms to develop better and more efficient financial products and solutions.

REFERENCES

1. This article has been presented at the Fiatalok Európában Conference in Pécs on the 4th of November, 2016. I would like to express my acknowledgements for vetting this article to Prof. Dr. Lentner Csaba, and to Prof. Dr. Török Gábor for supporting me as my thesis supervisor, and to organizers for the great coordination of the conference.
2. A. Lusardi, O.S. Mitchell (2011): Financial Literacy Around the World, Working Paper 17107, <http://www.nber.org/papers/w17107>
3. Simon Starček (2013): The meaning and concept of financial education in the society of economic changes, <http://www.toknowpress.net/ISBN/978-961-6914-02-4/papers/ML13-475.pdf>, 3.pp.
4. Investor Words Glossary: http://www.investorwords.com/8591/financial_literacy.html#ixzz4UEHyEArc
5. Task force report: Canadians and their money, (2010)., ISBN 978-1-100-17772-4, 10.pp, <http://financialliteracyincanada.com/pdf/canadians-and-their-money-1-report-eng.pdf>, 2010.
6. David M. Walter (2006): Increasing Financial Literacy in America, <http://www.gao.gov/assets/80/77589.pdf>,
7. Dr. Deepali Pant Joshi (2011): Financial education and Inclusion programmes in India, <http://www.oecd.org/finance/financial-education/48303408.pdf>
8. Survey on the financial literacy of the portuguese population 2010, ISSN 2182-4541, [http://clientebancario.bportugal.pt/pt-PT/Publicacoes/InqueritoLiteraciaFinanceira/Documents/Survey%20on%20the%20Financial%20Literacy%20of%20the%20Portuguese%20Population%20\(2010\)%20-%20Final%20Report.pdf](http://clientebancario.bportugal.pt/pt-PT/Publicacoes/InqueritoLiteraciaFinanceira/Documents/Survey%20on%20the%20Financial%20Literacy%20of%20the%20Portuguese%20Population%20(2010)%20-%20Final%20Report.pdf),
9. OECD/INFE international survey of adult financial literacy competencies, (2016), : <http://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/OECD-INFE-International-Survey-of-Adult-Financial-Literacy-Competencies.pdf>,
10. A. Hung, J. Yoong, E. Brown (2012): Empowering Women Through Financial Awareness and Education, OECD Working Papers on Finance, <http://dx.doi.org/10.1787/5k9d5v6kh56g-en>
11. OECD Recommendation on Principles and Good Practices for Financial Education and Awareness, (2005), <http://www.oecd.org/finance/financial-education/35108560.pdf>
12. OECD (2016), Financial Education in Europe: Trends and Recent Developments, OECD Publishing, Paris, ISBN 978-92-64-25424-4,

III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet

13. Susy Cheston: The business of financial inclusion (2016), Institute of International Finance, https://issuu.com/centerforfinancialinclusion/docs/iif_cfi_report_final
14. Prof. Dr. Lentner Csaba (2012): Bankmenedzsment, pp.438., Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó, ISBN 978-963-08-5591-4

BIBLIOGRAPHY

- A. Hung, J. Yoong, E. Brown (2012): Empowering Women Through Financial Awareness and Education, OECD Working Papers on Finance
- A. Kusardi, O.S. Mitchell (2011): Financial Literacy Around the World
- D. M. Walter (2006): Increasing Financial Literacy in America
- Dr. Deepali Pant Joshi (2011): Financial education and Inclusion programmes in India
- Prof. Dr. Lentner Csaba (2012): Bankmenedzsment, pp.438.
- Simon Starček (2013): The meaning and concept of financial education in the society of economic changes pp.3

Lectured by: Prof. Dr. Lentner Csaba, egyetemi tanár, intézetvezető, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Államtudományi és Közigazgatási Kar, Közpénzügyi és Államháztartási Intézet

III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet

Vajda Ágnes²⁰

**SYSTEMATIC THINKING:
RENDSZERELVŰ GONDOLKODÁS AZ ÉLELMISZER EREDETŰ
MEGBETEGEDÉSEK TÁRSADALMI KÖLTSÉGÉNEK
VIZSGÁLATÁBAN**

*SYSTEMATIC THINKING: HOW TO ESTIMATE THE SOCIAL COST OF
FOOD BORNE DISEASES AT THE SOCIAL LEVEL*

ABSTRACT

The earliest significant studies on the social costs of food borne diseases were conducted in the US in the 80's and 90's.¹ Since then, food safety has become an issue of primary importance worldwide as a result of considerable increase in the financial burden of food borne diseases on societies. There are several methods that are widely used to examine the costs of food borne cases. One of the most accepted method is the so called Cost-of-Illness Analysis (COI), that was developed by Malzberg and formalized by Rice in 1950 for examining the cost of food borne diseases. Disability Adjusted Life Years (DALY) is also a frequently used calculation method devised by World Bank for optimum financial resource allocation to the health sector. World Bank used DALY in their studies on Global Burden of Disease (GBD) ². Besides these methods, Quality Adjusted Life Years (QALY) has become as the standard method to examine the efficiency of cost- benefit analysis. Its calculation is based on weighting life expectancy with quality of life.

During the last two decades, the so-called system thinking models which were initially applied to simulate industrial processes, have been used in several scientific areas. Systems thinking is an approach that attempts to balance holistic thinking and try to take into account unintended consequences. As system dynamics approach helps to reach accurate conclusions, it proved to be a really efficient tool for supporting stakeholders in decision-making.

Nowadays systems thinking methods are already common in public health research. A common feature of these methods is that each of them address problems of complexity, which is a frequent challenge in global health. As it is often mentioned, these tools are suited to different types of inquiry and involve both qualitative and quantitative techniques. Among the most useful theories, methods, and tools associated with systems thinking in public health studies Agent-based modeling (ABM), path dependency theories, causal loop diagrams (CLDs), and last but not least stock-and-flow diagrams should be also mentioned. Stock-and-flow diagrams and simulations are mainly created using softwares such as Stella or Vensim PLE. As shown in the scientific work of Bishai³, the stock-and-flow model demonstrates the effects on lost disability-adjusted life years and costs over the course of several epidemics of each disease.

As it is mentioned above, serious attempts have been made to model the occurrence, the spread, as well as the social cost of different diseases. The aim of this study is to present research on the economic cost estimates of foodborne cases, as well as models that simulate their spread.

²⁰Vajda Ágnes Ph. D. hallgató, Szent István Egyetem Élelmiszertudományi Kar Élelmiszertudományi Doktori Iskola

1. Bevezető

Az elmúlt néhány évizted során az élelmiszer okozta megbetegedések kérdése egyre inkább az érdeklődés középpontjába kerül. Míg korábban elsősorban a fejlettebb országokban – Egyesült Államok, Németország, Hollandia, Dánia - folytattak kutatásokat e területen, addig napjainkban szinte minden országot foglalkoztat a megbetegedések társadalmi terhének vizsgálata.

Bár az élelmiszer eredetű megbetegedésekkel kapcsolatban számos jelentős tanulmány született az elmúlt évek során, ezek jelentős eltéréseket mutatnak. A különbözőségek több tényezőre – köztük alkalmazott módszertan, szemléletmód - vezethetők vissza. Fontos megemlíteni azt is, hogy, a kutatások általában az adott országban előforduló egészségkárosító terhet vizsgálják a korábbi éves (bejelentett) esetszámok alapján. A megbetegedések incidenciája országonként azonban igen eltérő, ahogy a lehetséges szövődmények (outcomes) kialakulásáé is. Utóbbit ráadásul nem is minden tanulmányban veszik figyelembe.

Annak érdekében, hogy az élelmiszer okozta megbetegedések vizsgálata minél teljesebb – ugyanakkor minél áttekinthetőbb legyen az úgynevezett „systematic thinking”, rendszerelvű gondolkodás nyújthat segítséget. A systematic thinking elvén alapuló módszerek – mint ABM (agent based modeling – ágens alapú modellezés), system dynamics modeling (rendszerdinamikai modellek) és casual loop diagram (CLS – húrdiagram) egyre elterjedtebb eszközöknek tekinthetők a megbetegedések terjedésének modellezésében, amelyek - könnyű kezelhetőségüknek, alakíthatóságuknak köszönhetően – egyre nagyobb népszerűsége tehetnek majd szert a megbetegedésekkel foglalkozó kutatások során.

2. Élelmiszer eredetű megbetegedések az EU-ban

Az élelmiszerfogyasztásra visszavezethető megbetegedések száma világszerte rendkívül magas annak ellenére, hogy a nemzeti-nemzetközi adatbázisok csak a bejelentett eseteket tartják számon. A valós megbetegedésekről nincs tudomásunk, annak nagyságára csak becsléssel következtethetünk.

Az EFSA (European Food Safety Authority) adatbázisában szereplő információk alapján elmondható, hogy az Európai Unióban csak a fontosabb élelmiszerfogyasztással kapcsolatba hozható megbetegedések száma – mint például a szalmonellózis, kampilobakteriózis – közel 6, illetve 9 millióra tehető. Eszámok a „jéghegy csúcsát” képviselik, hiszen kb. minden 50-dik esetben kér a megbetegedett személy háziorvosi segítséget. Az esetek jelentős része – főként, ha az enyhébb tünetekkel járt – a bejelentési rendszer előtt rejtve marad.

Bár a fentebb említett megbetegedések előfordulásának csökkentésére számos programot dolgoztak ki a szakemberek, mind a szalmonellózis, mind a kampilobakteriózis esetszáma igen jelentősnek tekinthető. Utóbbi az elmúlt évtizedek során ráadásul egyre inkább a leggyakoribb zoonotikus megbetegedéssé vált nemcsak hazánkban, de más uniós tagországokat tekintve is. E tekintetben az is megállapítható, hogy míg az Egyesült Államokban 100.000 főre vetítve e megbetegedési ráta 14 és 16,4 között mozog, addig az uniós átlag – ezt jóval felülmúlva – 55 és 22 körül mozog. Az EFSA által kiadott éves jelentés alapján a szalmonellózis évente több mint 90.000, a kampilobakteriózis pedig több mint 210.000 főt érint évente⁴. Ezek rendkívül nagy számok, amelyek kezelésére az unió 4 millió eurót, azaz éves költségvetése jelentős részét fordítja.

1. táblázat: Élelmiszer okozta megbetegedések előfordulása az EU-ban és az Egyesült Államokban

(100.000 főre vetítve)

Table 1.: Comparison of incidences of food borne diseases in the EU and the US (per 100.000 people)

Betegség neve	Európai Unió	Egyesült Államok
kampiliobakteriózis	55,5	14,3
szalmonellózis	22,2	16,42
liszteriózis	0.41	0.25
E.coli okozta megbetegedés	1.15 (VTEC)	1.12 (O157)

Forrás: Saját szerkesztés CAPREFORM alapján

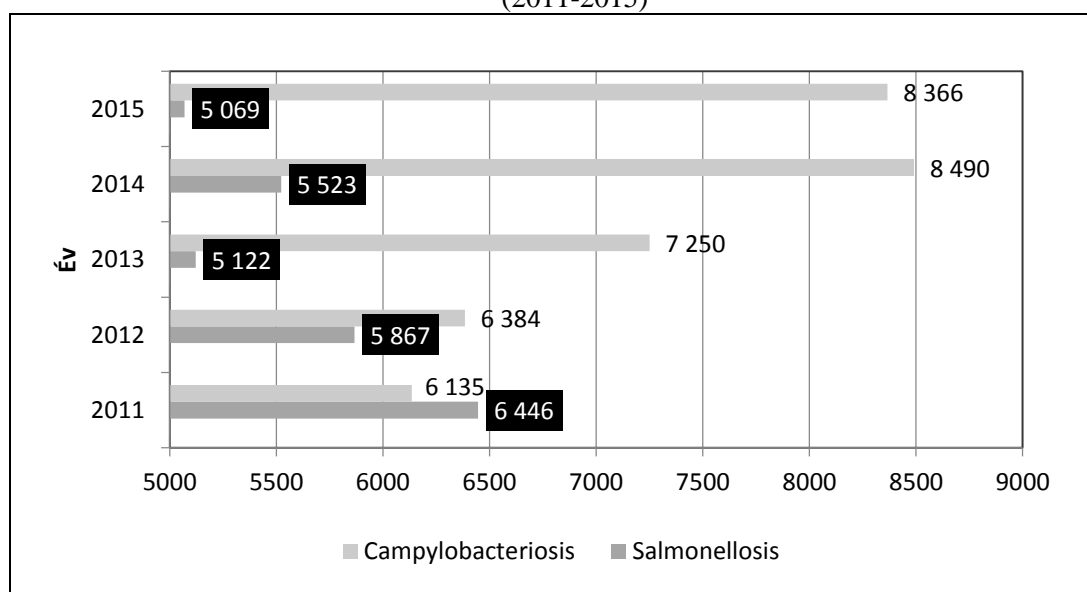
3. Bejelentett fontosabb fertőző megbetegedések Magyarországon

Hazánkban a fertőző betegségek jelentésének rendjét – az uniós követelményekkel összhangban – jelenleg a 1/2014. (I. 16.) EMMI rendelet szabályozza. A bejelentett fertőző megbetegedésekről, fertőzésekről, járványokról országos a nyilvántartást az Országos Epidemiológiai Központ (OEK) vezeti⁵.

Az adatbázis alapján megállapítható, a szalmonellózis és kampilobakteriózis előfordulása a hazai lakosság körében is több ezerre tehető, a kampilobakteriózisok száma – a nemzetközi tapasztalatokhoz hasonlóan - növekvő tendenciát mutat. A szalmonellózisok esetszáma 2011-hez (6446) szinte folyamatosan csökkent (5226), addig a kampilobakteriózisok száma (6135-ről 8366 eset) jelentős emelkedést mutatott.

1. ábra: Szalmonellózisok és kampilobakteriózisok esetszámainak alakulása Magyarországon (2011-2015)

Figure 1.: Number of cases due to salmonellosis and campylobacteriosis in Hungary (2011-2015)

Forrás: Saját szerkesztés az OEK adatai alapján

4. Társadalmi költségek meghatározása, típusai

Az élelmiszer okozta megbetegedések társadalmi terhének meghatározása igen összetett feladat. A témában született tanulmányok ráadásul sokszor csak egy-egy szereplő esetében vizsgálják a megbetegedések következtében felmerülő anyagi és nem anyagi természetű terheket. Egyes kutatásokban kifejezetten az állam szemszögéből közelítik meg a kérdést, míg más munkákban a háztartások és az egészségügyi ellátórendszer többletterheit igyekeznek számba venni.

Az első jelentősebb tanulmányok az élelmiszerfogyasztásra visszavezethető egészségkáros terén az Egyesült Államokban 80-as évek elején-közepén születtek. Azóta a tématerület szakirodalmi jelentősen gyarapodott. A korábbi és újonnan megjelenő tanulmányokban a megbetegedések következtében felmerülő költségeket az alábbi csoportosítás szerint vizsgálják⁶.

- Háztartást terhelő költségek
- Élelmiszerláncot terhelő költségek
- Államháztartást terhelő költségek

2. táblázat: Társadalmi költségek típusai

Table 2.: Types of social costs

Társadalmi költségek típusai		
<i>Háztartást terhelő költségek (a megbetegedés költségei)</i>	<i>Élelmiszerláncot terhelő költségek</i>	<i>Államháztartást terhelő költségek</i>
<p><i>Megbetegedés költségei</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Egészségügyi ellátás igénybe vétele (gyógyszerek, laboratóriumi vizsgálatok) • Kezeléshez kapcsolódó költségek (utazás, esetleg rehabilitáció, lakhely-változtatás stb.) • Jövedelem-kiesés <p><i>Fogyasztói magatartásbeli változások</i></p>	<p><i>Átfogó hatások</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Közvetlen: termelés visszaesése, új garanciális elemek (önellenőrzés, nyomonkövetés), termékvisszahívás • Közvetett: fogyasztói bizalom romlása, K+F kiadások, új technológiák bevezetése^{6,7}. 	<p><i>Egészségügyi ellátórendszer költségei</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Betegellátás költségei és járványügyi többlet feladatok <p><i>Felügyeleti rendszer költségei</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Megnövekedett ellenőrzési igény (egészségügy, járványügy és élelmiszerlánc-felügyelet egyaránt!), rendkívüli helyzet

<ul style="list-style-type: none"> • Korábbi élelmiszerek kerülése, drágább termékek megvásárlása a biztonság érdekében (kockázatkerülés) <p><i>Jóléti hatások</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Betegségben eltöltött napok jóléti terhei – rossz közérzet, életminőség-romlás, halál/hozzá tartozó elvesztése 		<p>kezelése, megelőzést, felügyeleti hatékonyságot javító kutatások stb. (8., 9.)</p> <p><i>Társadalombiztosítás</i></p>
--	--	--

Forrás: Saját szerkesztés

5. Gyakran alkalmazott módszerek a társadalmi költségek vagy teher számítására

Cost of Illness (COI)

Egészségügyet terhelő (orvosi, ill. egyéb), valamint egyéb nem számszerűsíthető, úgynevezett „soft” költségeket veszik figyelembe. A COI tanulmányok az esetszámok mellett a kort és nemet is figyelembe veszik⁷.

A módszer alkalmazásával készült tanulmányok – aszerint, hogy milyen megközelítésből vizsgálják a megbetegedés költségeit - két nagy csoportba sorolhatók. Az első csoportba azok a kutatások tartoznak, amelyek a megbetegedéshez szorosan kapcsolódó költségeket veszik figyelembe. A második nagy csoportot azok a tanulmányok jelentik, amelyek a megbetegedésekhez kevésbé szorosan kapcsolódó anyagi terheket vizsgálják. Fontos megemlíteni azonban, hogy a direkt és indirekt költségeket mind a két típus esetében meghatározzák. Előbbibe azok a költségek tartoznak, amelyeket a betegség megjelenése és az abból adódó csökkent munkavégző képesség, termelékenység visszaesése okoz. Utóbbiba például a betegség miatt esetlegesen bekövetkező korai halálozás tartozik. Értékét a az aktuális jövedelem (kereset) – a megbetegedés, vagy elhalálozás miatt kieső – értékének diszkontálásával és a háztartásban felmerülő többletköltségek összegeként határozza meg (Rice, 2000).

DALY (Disability Adjusted Life Years)

Egészségkárosodással korrigált életévek módszer – amely az egészségügyre szánt erőforrások optimális allokációja érdekében került kidolgozásra. E módszer nem az egyedi beavatkozások összehasonlítására, elemzésére alkalmas. A DALY mutatóban összegzi a korai halálozás következtében elvesztett élet éveket és a károsodott egészségi állapotban leélt éveket.

A DALY módszer célja annak megállapítása, hogy mely betegségek jelentik a legnagyobb betegségterhet, azaz a veszteséget az egészséges életkilátásokban. Adott életkorú és nemű beteg esetében az adott nem esetében várható élettartamból vonja le az elvesztett, illetve az életminőség romlásával arányosan a betegségben töltött éveket. Az egyes életszakaszokat súlyozza, illetve a megeléendő éveket diszkontálja¹⁰.

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

QALY (Quality Adjusted Life Years)

A módszer lényege rangsor felállítása különféle eljárások/kezelések között számított egészségnyereség alapján. Az elmúlt években egyre inkább ezt a módszert alkalmazzák az egészség-gazdaságtani elemzésekben.

A QALY a DALY-hoz hasonlóan egyetlen mutatóban összegzi az élethosszban és életminőségben bekövetkező változásokat. A QALY számítása a következők alapján történik: először az adott beavatkozás által szerzett élethossz-nyereség kerül megállapításra. Ehhez adódik hozzá a hasznosság (relatív életminőség), időalkuval, vagy úgynevezett életminőség-kérdőívvel. A QALY nettó jelen értékének meghatározását a grafikus ábrázolás követi. Bár a QALY alkalmazása egyre elterjedtebb, a módszert számos kritika éri. Ezek részben a fiatal, illetve idős korban nyert QALY értékek diszkriminatív összehasonlítására vonatkoznak.

WTP (Willingness-to-Pay, WTP to avoid illness)

A megbetegedésekkel foglalkozó tanulmányok között a fizetési hajlandóságot vizsgáló tanulmányok is helyet kapnak. Ezek lényege a fogyasztói veszteségek számszerűsítésére, a kinyilvánított preferenciák megismerése a „Mennyit érne meg önnek, ha elkerülhetné...” – „Mennyiért mondana le...” kérdések alapján¹².

Non-health costs

A szakirodalomban olyan tanulmányok is fellelhetők, amelyek a megbetegedéssel közvetlenül összefüggésbe nem hozható, elsősorban a gazdasági szereplők esetében fontos költségeket (pl.: visszahívás, üzembeszárás, termékek megsemmisítése) összesítik¹³.

RIA - Regulatory impact assessment (szabályozási hatásvizsgálat)

A fentiek mellett meg kell megemlíthetők a RIA, szabályozási hatásvizsgálat is. Ez a módszer gazdasági megközelítésben egyes intézkedések hatékonyságának összehasonlító vizsgálatát teszi lehetővé.

6. Systematic thinking jellemzői és alkalmazása

Azok az egészség-gazdaságtani kutatások és eredmények – amelyeket a szakirodalma jelenleg kínál – általában korábbi megbetegedések esetszámai alapján születtek. A múltbeli megbetegedések előfordulásának és társadalmi terhének meghatározása mellett azonban egyre több tanulmányban tesznek kísérletet a megbetegedések jövőbeni előfordulásának és terjedésének modellezésére is. E modellek segítségével a megbetegedések terjedésén túl tehát a felmerülő társadalmi költségek is előre becsülhetők és így a szakértői döntéshozásban is jelentős szerepet játszhatnak.

System dynamics modeling – rendszerdinamikai modellek

A modellezéshez használt alkalmazások egyik nagy csoportját az úgynevezett „system dynamics”, rendszerdinamikai szemléletű modellek alkotják. E modelleket korábban elsősorban ipari folyamatok modellezésére használták, alkalmazásuk azonban az elmúlt két évtized alatt más tudományterületeken is elterjedt.

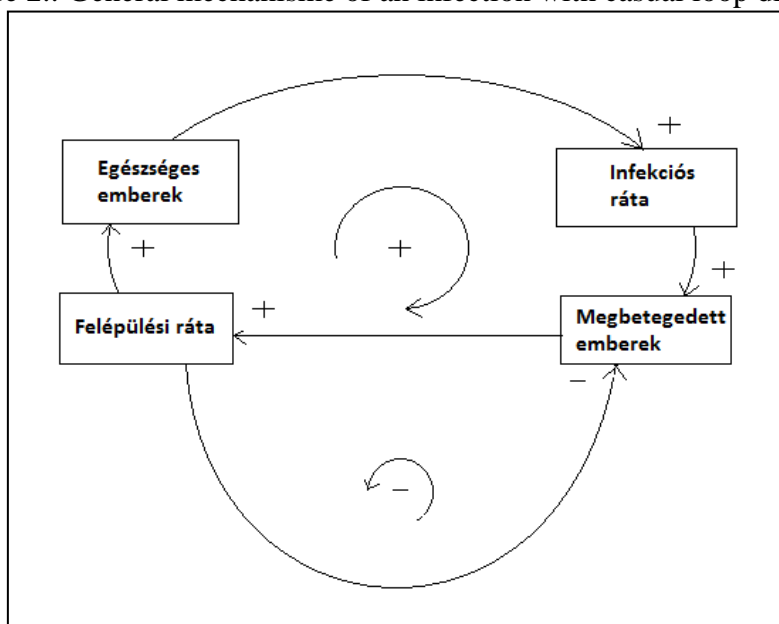
Casual loup diagrams/CLS – húrdiagramok

A rendszerelvű, vagy rendszerszemléletű modellezés másik nagy csoportját az úgynevezett CLS vagy (Casual Loop Diagrams) modellek képviselik. Közös jellemzőjük, hogy az adott rendszer vagy folyamat alkotóelemei közötti kölcsönhatásokat vizsgálják, amelyeket „húr diagramok” formájában jelenítenek meg. A rendszereken belüli elemek folyamatos „visszacsatoláson” keresztül érintkeznek egymással. Így a modell alapvető jellemzője, hogy bármely paraméter időben történő megváltozása a rendszer egy vagy több másik paraméterének értékét is befolyásolja, amely azonban az eredeti paraméterre is visszahatást gyakorol.

A rendszerdinamikai megközelítés a valóságban lejátszódó folyamatok megjelenítésével segíti a helyes következtetések levonását a modellezés során bevitt input adatok alapján. Előbbiből következik, hogy a modellezéshez használt input adatok – vagy azok hiányukban a szakértői becslések eredményeinek – ismerete alapvetően szükséges. A modell felépítése több, rendszer dinamikára épülő szoftver segítségével elvégezhető. Ezek között említendő a VenSim, valamint a Palisade cég által forgalmazott programcsomagok is, amelyek egyes társadalmi jelenségek – például a népesség növekedése-csökkenése – mellett biológiai, epidemiológiai folyamatok kölcsönhatásainak vizsgálatára is alkalmas eszközök. A fertőző betegségek terjedésének mechanizmusát és időbeni alakulását számos kutatásban e módszer segítségével határozzák meg. A STELLA szimulációs program szintén elterjedt módszer az egészséget veszélyeztető fertőző megbetegedések folyamatának modellezésére. Az élelmiszer eredetű fertőző betegségek terjedési mechanizmusának szimulálása az előbbieket mellett azonban egyedileg fejlesztett szoftverek segítségével is elképzelhető.

A szimuláció elvégzéséhez az esetszámokat, a vizsgált patogén mennyiségét, a megbetegedés adott régióban való előfordulását, valamint a fertőzés terjedése ellen bevezetett szakértői intézkedések hatását veszik figyelembe.

2. ábra: Egy, a fertőzések mechanizmusát leíró húrdiagram
 Figure 2.: General mechanisme of an infection with casual loop diagram

Forrás: Saját szerkesztés a Ventana Systems UK alapján

ABM (Agent Based Modeling – ágens alapú modellezés)

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

A társadalmi-gazdasági folyamatok mellett a megbetegedések modellezésére is jó lehetőséget kínál ABM szimuláció használata. E szimulációs módszer gyökerei egészen az 1960-as években évekig nyúlik vissza. Ekkoriban vették kezdetüket olyan kutatások, amelyek célja különféle dinamikus folyamatokat – például a szervezetekben, iparágakban, irányítási feladatokban működő kontroll- és visszacsatolási mechanizmusok modellezése volt számítógép segítségével. E korai modellek jellemzően endogén egyenletrendszerekből álltak és a holisztikus megközelítési módszeren alapultak. A számítógépes szimulációk fejlődése és alkalmazása számos tudományágban – köztük a társadalomtudományban, közgazdaságtudományban is jelentős áttörést hozott az elmúlt évtized során.

A különféle modellezési módszerek elterjedése a közegészségügyi, járványügyi problémák megjelenítésében is komoly javulást eredményezett. Ennek oka, hogy az ABM típusú szimulációk az események különféle verzióit állítják elő, amelyek során az egyes elemek (ágensek) tulajdonságai időpillanatról időpillanatra változnak. Az ABM modellek ráadásul a naponkénti, vagy akár percenkénti változást is képesek szimulálni. A szimuláció során a függvénybemenetet a program futása közben keletkező „ingerek”, a kimeneteket az ágensek által előállított „reakciók” jelentik. A vizsgált jelenség tehát az ingerek és reakciók összességével írható le.

Az ABM modellek az ágensek száma alapján két csoportra bonthatók. Az egyik lehetséges csoport esetében szintén további két altípusról beszélhetünk. Az egyikbe azok a modellek tartoznak, amelyekben viszonylag kevés ágens szerepel, de azok meglehetősen intelligensek, a másikkban pedig olyan szimulációk vannak, amelyekben sok az egyforma ágens, de azok kevésbé tekinthetők intelligensnek és csak néhány egyszerű feladatra képesek. Ez utóbbiak az eddig megalkotott multiágens alapú társadalomtudományi szimulációkban sokkal elterjedtebbek.

7. Összefoglalás

Az élelmiszer eredetű megbetegedésekkel kapcsolatban számos jelentős tanulmány lelhető fel a nemzetközi szakirodalomban. Ezek azonban mind módszertanukat, mind eredményeiket tekintve jelentős eltéréseket mutatnak. Fontos megemlíteni azt is, hogy a kutatások általában az adott országban előforduló egészségkárosító terhet vizsgálják a korábbi éves (bejelentett) esetszámok alapján. A megbetegedések előfordulási gyakorisága azonban országonként igen eltérő, ahogy a lehetséges szövődmények (outcomes) kialakulásáé is. Utóbbit ráadásul nem is minden tanulmányban veszik figyelembe a megbetegedések negatív társadalmi-gazdasági hatásainak vizsgálata során.

Annak érdekében, hogy az élelmiszer okozta megbetegedések vizsgálata minél teljesebb – ugyanakkor minél áttekinthetőbb legyen az úgynevezett „systematic thinking”, rendszerelvű gondolkodás nyújthat segítséget. A systematic thinking elvén alapuló módszerek – mint ABM (agent based modeling – ágens alapú modellezés), system dynamics modeling (rendszerdinamikai modellek) és casual loop diagram (CLS – húrdiagram) egyre elterjedtebb eszközöknek tekinthetők a megbetegedések terjedésének modellezésében, amelyek - könnyű kezelhetőségüknek, alakíthatóságuknak köszönhetően – egyre nagyobb népszerűsége tehetnek majd szert a megbetegedésekkel foglalkozó kutatások során. Az ilyen típusú módszerek alkalmazása azonban az input adatok megfelelőségének biztosítása érdekében különféle

**III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet**

szakterületek - köztük elsősorban egészségügyi közgazdaságtan, humán és állategészségügy, ipar – képviselőinek szoros együttműködését teszi szükségessé. A megbetegedések terjedésének, kimenetelének és társadalmi terhének helyes modellezése – ahogy azt számos nemzetközi kutatás is alátámasztja - csak e feltétel teljesülésével képzelhető el.

JEGYZETEK

1. Buzby Jean C., Robert Tanya., Jordan Lin C.-T., MacDonald James M. (1995): Bacterial foodborne disease, Medical costs and Productivity losses
2. Lopez Alan D., Mathers Colin D., Ezzati Majid, Jamison Dean T., Murray Christopher J. L. (2006): Measuring the Global Burden of Disease and Risk Factors, 1990–2001.
3. Bishai David, Paina Ligia, Li Qingfeng, Peters David H., Hyder Adnan.: Advancing the application of systems thinking in health: why cure crowds out prevention. Health Res Policy Syst. 2014;12:28
4. Nebih.gov.hu: Élelmiszer eredetű megbetegedések nemzetközi kitekintésben, WHO Egészség Világnap Élelmiszerbiztonság 2015.
5. ANTSZ.hu:1/2014. (I. 16.) EMMI rendelet a fertőző betegségek jelentésének rendjéről
6. Nagy Béla, Kovács Sándor, Bitay Zoltán, Kostyák Ágnes (2003): Salmonellosis elleni védekezés az állati eredetű élelmiszerek feldolgozás előtti (preharvest) biztonságának javításában
7. Lakner Zoltán, Kasza Gyula (2009): Food industry: risk factory in the risk society, Ethical Futures: Bioscience and Food Horizons, European Society for Agricultural and Food Ethics. Congress
8. Laczay Péter (2012): Élelmiszer-higiéncia, élelmiszer-biztonság. Magyar Tudomány. (173. évf.) Baranyi József, Józwiak Ákos, Varga László, Mézes Miklós, Beczner Judit, Farkas József (2013): A hálózatkutatás, a bioinformatika és a rendszerbiológia alkalmazási lehetőségei az élelmiszer-tudományban, Magyar Tudomány, 2013/9.
9. Paulay Gyula: „TÁMOP-4.1.2/A/1-11/1-2011-0015 Egészségügyi Ügyvitelszervező Szakirány: Tartalomfejlesztés és Elektronikus Tananyagfejlesztés a BSc képzés keretében”
10. Kaló Zoltán, Nagyjánosi László (2009): Az egészség-gazdaságtan kialakulása, Medical Tribune, Pénz-jog
11. Kolányi Zsófia (2011): A betegségteher mérése, ELTE Szociálpolitikai Doktori Iskola, Megelőzés és/vagy gyógyítás. Az egészség – gazdaságtan szempontjai
12. Belaya Vera, Hansen Heiko, Pinior Beate (2012): Measuring the costs of foodborne diseases: a review and classification of the literature, GEWISOLA, Johann Heinrich von Thünen-Institut (vTI), Federal Research Institute for Rural Areas, Forestry and Fisheries, Institute of Farm Economics
13. OECD.org: 2007 annual report on sustainable development work in the OECD, (<http://www.oecd.org/greengrowth/40015309.pdf>)
14. Kovács Balázs, Takács Károly (2003): Szimuláció a társadalomtudományokban (<http://www.tarsadalomkutatás.hu/termek.php?termek=TPUBL-A-495>)

FELHASZNÁLT IRODALOM

Abelson Peter, Potter Forbes Mary, Hall Gilian (2006): The Annual Cost of Foodborne Illness in Australia, Applied Economics Pty Ltd, Sydney, Antle J. M. (1999): Benefits and costs of food safety regulation, Food Policy 24. pp. 605–623 (Letöltés ideje: 2015. 06.26.)

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

- ANTSZ.hu:1/2014. (I. 16.) EMMI rendelet a fertőző betegségek jelentésének rendjéről (https://www.antsz.hu/data/cms51569/2014_01_15_EMMI_rendelet_fertozo_jelentesi_rend_20.pdf) Letöltés ideje: 2017. 01. 23.
- Baranyi József, Józwiak Ákos, Varga László, Mézes Miklós, Beczner Judit, Farkas József (2013): A hálózat kutatás, a bioinformatika és a rendszerbiológia alkalmazási lehetőségei az élelmiszer-tudományban, Magyar Tudomány, (9.) pp. 8.
- Belaya Vera, Hansen Heiko, Pinior Beate. (2012): Measuring the costs of foodborne diseases: a review and classification of the literature, GEWISOLA, Johann Heinrich von Thünen-Institut (vTI), Federal Research Institute for Rural Areas, Forestry and Fisheries, Institute of Farm Economics, Bundesallee 50, 38116 Braunschweig, Germany, pp. 4-12.
- Bishai David, Paina Linia, Li Q, Peters David H., Hyder Adnan. Advancing the application of systems thinking in health: why cure crowds out prevention. Health Res Policy Syst. 2014;12:28. doi: 10.1186/1478-4505-12-28.
- Buzby Jean C., Robert Tanya, Jordan Lin C.-T., MacDonald James M. (1995): Bacterial foodborne disease, Medical costs and Productivity losses, pp. 1-9.
- ESKI.hu: A betegség költségei nemzetközi összehasonlításban 2008 (<http://www.eski.hu/hol/cikkh.cgi?id=1762>) Letöltés ideje: 2015. 06. 23.
- Food Institute, Division of Epidemiology and Microbial Genomics, p. 16. (<http://www.food.dtu.dk/-/media/Institutter/Foedevareinstitutet/Publikationer/Pub-2014/Burden-of-Disease-of-Foodborne-Pathogens-in-Denmark.ashx?la=da.>) Letöltés ideje: 2015. 06. 20.
- Kaló Zoltán, Nagyjánosi László (2009): Az egészség-gazdaságtan kialakulása, Medical Tribune, Pénz-jog, 2009. április 9., Letöltés ideje: 2015. 06. 23.
- Kolányi Zsófia (2011): A betegségteher mérése, ELTE Szociálpolitikai Doktori Iskola, Megelőzés és/vagy gyógyítás. Az egészség – gazdaságtan szempontjai, p. 3-17., Letöltés ideje: 2015. 06. 20.
- Kovács Balázs, Takács Károly (2003): Szimuláció a társadalomtudományokban, (http://www.szociologia.hu/dynamic/szemle_elem_feltoltes_40.pdf) Letöltés ideje: 2017. 01. 23.
- Lacza Péter (2012): Élelmiszer-higiéncia, élelmiszer-biztonság. Magyar tudomány. (173. évf.) 1. sz. p. 4-10.
- Lakner Zoltán, Kasza Gyula (2009): Food industry: risk factory in the risk society, Ethical Futures: Bioscience and Food Horizons, European Society for Agricultural and Food Ethics. Congress, Letöltés ideje: 2017. 01. 20.
- Lopez Alan D., Mathers Colin D., Ezzati M., Jamison Dean T., Murray Christopher J. L. (2006): Measuring the Global Burden of Disease and Risk Factors, 1990–2001. In: Lopez A. D., Mathers C. D., Ezzati M., Jamison D. T., Murray C. J. L., Global Burden of Disease and Risk Factors. Washington (DC): World Bank; 2006. Chapter 1. Letöltés ideje: 2015. 06. 23.
- Nagy Béla, Kovács Sándor, Bitay Zoltán, Kostyák Ágnes (2003): Salmonellosis elleni védekezés az állati eredetű élelmiszerek feldolgozás előtti (preharvest) biztonságának javításában. In: Kovács F. Bíró G.(szerk): Élelmiszer-biztonság EU-szabályozás. Agroinform Kiadó Budapest p. 187-210.
- Nebih.gov.hu: Élelmiszer eredetű megbetegedések nemzetközi kitekintésben, WHO Egészség Világnap Élelmiszerbiztonság 2015. április 07. (http://portal.nebih.gov.hu/documents/10182/431110/Dr+Szeitzné+Dr+Szabó+Mária_Élelmiszer+eredetű+megbetegedések.pdf/aa0be268-7d2a-49b3-b258-2d4b9fafe0a8) Letöltés ideje: 2015. 06. 23.
- OECD: 2007 annual report on sustainable development work in the OECD, (<http://www.oecd.org/greengrowth/40015309.pdf>), Letöltés ideje: 2017. 01. 28.
- Paulay Gyula.: „TÁMOP-4.1.2/A/1-11/1-2011-0015 Egészségügyi Ügyvitelszervező Szakirány: Tartalomfejlesztés és Elektronikus Tananyagfejlesztés a BSc képzés keretében”

**III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet**

<http://semmelweis.hu/dei/files/2013/11/Bevezetés-az-egészségügy-gazdaságtanába.pdf>, Letöltés ideje: 2017. 01. 23.

Pires Sarah (2014): Burden of disease of foodborne pathogens in Denmark, Technical Report, National Rice Dorothy P. (2000): Cost of illness studies: what is good about them?, Injury Prevention 2000;6:177–179.,

(<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1730654/pdf/v006p00177.pdf>) Letöltés ideje: 2017. 01. 23.

Serotypes and the Importance of Serotyping Salmonella, 2014, (<http://www.cdc.gov/salmonella/reportspubs/salmonella-atlas/serotyping-importance.html>) Letöltés ideje: 2017. 01. 23.

Vág András (2006): Multiágens modellek a társadalomtudományokban, Statisztikai Szemle, 84. évfolyam 1. szám, http://www.ksh.hu/statszemle_archive/2006/2006_01/2006_01_025.pdf

Ventana Systems.co.uk: Epidemic and S-Shaped, (<http://www.ventanasystems.co.uk/forum/viewtopic.php?t=589>), Letöltés ideje: 2017. 01. 28.

Lektorálta: Mohácsiné Dr. Farkas Csilla, Szent István Egyetem, Élelmiszertudományi Kar

III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet

Waddah Al Rawashdeh²¹

THE LEGAL PROTECTION OF TRADEMARK UNDER JORDANIAN TRADEMARK LAW NO. 33 OF 1952 AS AMENDED

ABSTRACT

As the world has become a small village, and as goods and services move more freely and rapidly throughout the global economy, users of intellectual property may enjoy the adequate level of protection and not to be subject to unnecessary restrictions or unusual conditions in different countries. All these issues lead to the fact of how important is to protect trademarks and well-known trademarks, which emerged strongly on the national and international forum. In other words, trademarks have a very relevant relation with our daily life and also are acquiring a commercial value and a huge effect on national and international economy, for the above reasons trademarks should be protected in order to protect consumers “the direct users” of trademarks.

There is no doubt that trademarks are valuable properties for the owners of commercial establishments to distinguish their goods or services from that of others, thus, protection of trademark and well-known trademarks has great importance as it is provided by international conventions (the Paris convention and the TRIPS Agreement) and Jordanian legislation. The legal term "well-known trademark" was first incorporated by the 1883 Paris Convention for the Protection of Industrial Property (Paris Convention) in 1925. Although international conventions have binding legal provisions for member countries, one of these countries was the Jordan. The Jordanian trademarks law No.33 of 1952 as amended, provisions relating to the trademark and well-known trademark definition, and in particular to the protection of trademark and well-known trademarks complied with some of these principles set by such international conventions.

This paper stated “The Legal Protection of Trademark under Jordanian Trademark Law No. 33 of 1952 as amended” by explaining: what are Trademarks and Famous Trademarks? The legal protection of Trademarks under international conventions and Jordanian legislations.

The study resulted in finding that under the trademarks law No. 33 of 1952, civil damages or criminal protection are available only for a trademark or well-known trademarks registered in Jordan. In other words, the Jordanian Trademarks Law does not give the owner of a trademark the right to obtain compensations for the damages caused to him unless his trademark was registered. This lack of compensation for unregistered trademark (in Jordan) will not give the right to ask for civil remedies as a result of the damages caused to him. However, any person whose right in a trademark has been infringed has the right to bring civil lawsuit against the person committing, causing or facilitating that infringement, demanding for remedies pursuant to the Jordanian Trademark Law in the situation in which his trademark has been registered, besides his right to demand for remedies on the basis of the Unfair Competition Law when his trademark was not registered.

1. Introduction

As the world has become a small village, and as goods and services move more freely and rapidly throughout the global economy, users of intellectual property may enjoy the adequate level of protection and not to be subject to unnecessary restrictions or unusual conditions in different countries. All these issues lead to the fact of how important is to protect well-known

²¹ PhD student at Faculty of Law, Szeged University

III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet

trademarks, which emerged strongly on the national and international forum. In other words, trademarks have a very relevant relation with our daily life and also are acquiring a commercial value and a huge effect on national and international economy, for the above reasons trademarks should be protected in order to protect consumers “the direct users” of trademarks under national trademark laws. One of them Jordanian Trademark Law No. 33 of 1952 as amended. The first Trademark Law in Jordan entered to force in 1952 and has since been revised on several occasions, the last revision taking effect in 2008¹ Generally, the international classification of goods and services is adopted by a registration office at the Jordanian Ministry of Industry, Trade and Supply. A separate application should be filed with respect to each class of goods or services as each class of goods or a service is considered an independent registration by its own. The claiming priority for convention applications is also covered under the Trademarks Law No. 33 of 1952 as amended. A trade or service mark registration is valid for 10 years; they shall be renewed every 10 years. There is grace period of up to one year with a late renewal fee.²

There is no doubt that trademarks are valuable properties for the owners of commercial establishments to distinguish their goods or services from that of others, thus, protection of trademark and well-known trademarks has great importance as it is provided by international conventions (the Paris convention and the TRIPS Agreement)³ and Jordanian legislation. The legal term “well-known trademark” was first incorporated by the 1883 Paris Convention for the Protection of Industrial Property (Paris Convention) in 1925.⁴ Although international conventions have binding legal provisions for member countries, one of these countries was the Jordan. The Jordanian trademarks law No.33 of 1952 as amended, provisions relating to the trademark and well-known trademark definition, and in particular to the protection of trademark and well-known trademarks complied with some of these principles set by such international conventions.

This paper stated “The Legal Protection of Trademark under Jordanian Trademark Law No. 33 of 1952 as amended” by explaining: what are Trademarks and Famous Trademarks? The legal protection of Trademarks under international conventions and Jordanian legislations.

2. Definition of Trademarks and Famous Trademarks under Jordanian Trademark Law No. 33 of 1952 as amended

Trademarks are one of the most significant branches of industrial property. Giving their role as commercial identifiers, and distinguishing one’s goods or services from those of competitors, trademarks play the role in organizing the marketplace, and encourage honest commercial competition between competitors using different trademarks. Trademarks may be one or a combination of words, letters, and numerals. They may consist of drawings, symbols, three-dimensional signs such as the shape and packaging of goods, audible signs such as music or vocal sounds, smells (fragrances), or colors used as distinguishing features.⁵ Trademarks and famous trademarks were defined under article (2) of the Jordanian Trademark Law No. 33 of 1952 as amended:

“The Trademark: any visible sign used or to be used by any person to distinguish his goods, products or services of others.

The Famous Trademark: the trademark of international renown whose fame exceeded the country of origin in which it was registered, and which gained fame in the concerned sector of the public in the Hashemite Kingdom of Jordan taking into consideration the regulations issued

**III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet**

by the competent minister in this respect and in accordance with the international agreements related to well-known trademarks to which Jordan is a member.”

By analyzing the two definitions, the following remarks should be considered:

1. It should be mentioned that the Jordanian legislator in article (2) of the Jordanian Trademark Law No. 34 of 1999 as amended adopted the service marks,⁶ which were not mentioned under the Jordanian Trademark Law No. 33 of 1952 before modification. For example, service marks that are used by transportation companies, aircraft companies, hotels, advertising agencies, restaurants and others.

2. Trademarks must be a visible sign. It is clear that a sign must indicate something or convey a message. The sign may be a badge of origin or may convey a message, which is distinctive of the goods or services in question.⁷

3. The Jordanian legislator affirmed in defining trademarks the following statement: “Any visible sign used or to be used by any person.....”, this means that he concentrated on the principle of usage or the will to use and not only the mere registration of the trademark which indicates the actual use of the trademark. Moreover, article (11/1) of the Jordanian Trademark Law No. 33 of 1952 as amended confirmed this concept as it stipulates “any person claiming to be the proprietor of a used or proposed to be used trademark who is desirous of registering such trademark shall apply in writing to the Registrar in the prescribed manner”.⁸ In addition, Jordan maintained a registration office at the Ministry of Industry, Trade and Supply, which contains full information on all registrations and renewals, facilitating examination, search, and potential opposition by third parties. Therefore, anyone claiming to be the owner of a used or planned to be used trademark and looking to register such trademark shall apply in writing to the Registrar at the Ministry of Industry, Trade and Supply.

4. The Jordanian legislator stated that the trademark must be capable of distinguishing the goods or services of one person from those of other persons. Thus, it is very important to note that the main purpose of a trademark is not only a visible sign used or to be used by any person but to avoid customers from becoming puzzled or confused about the source or origin of a products or service.

Article 2 of the Jordanian Trademark Law No. 33 of 1952 as amended stated another definition, which is called famous trademark or well-known trademark.⁹ According to this definition of well-known trademark, the subject matter is the mark per se. The well-known trademark must be:

- Sign;
- Distinctive or capable of becoming distinctive;
- Used as a trademark; and
- Well-known.

The mark is well-known once it has worldwide or global renown and its reputation surpasses the country of origin where it has been registered and acquired fame in relevant sector among the consumers public.¹⁰ It can be agreed that the legislator meant to consider the fame of a trademark in its broad meaning, which can be achieved by either being used or sold in Jordan, or by being known to the relevant sector of public in the absence of sales and use¹¹ such as; magazines, journals or television. Accordingly, there is no need for a well-known trademark to have been previously used in Jordan once it meets the conditions of being a well-known trademark. It would be interesting to cite an example issued by the High court of Justice in its decision no 230/2001: “...The trademark “POKEMON” which is owned by the worldwide company “NITENDO” registered in the European Union countries especially in the United

**III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet**

Kingdom preceding the date of the appellant application of registration the trademark in Jordan will lead to public confusion. It was established by the decision of the High Court of Justice that protection is given to well-known trademarks in spite of the fact that they are not registered or used in Jordan, because protection is not given to trademarks only but to protect consumers from being confused as well.”¹² Therefore, the High court of Justice took into consideration the renown or fame of a trademark without referring to its real or actual use in the kingdom.¹³

Another example, Case No. 43/97, in which the High Court of Justice stressed that “the fame of the trademark grants it protection even if it is neither used nor registered. The protection is not only for the trademark but also for the consuming public who must neither be deceived nor misled into thinking that the products are produced or belong to the defendant.”¹⁴ Thus, the High Court of Justice decided to quash the Registrar's decision as it is contrary to the provisions of the Law.

In very simple words, it is clear that the Jordanian judiciary provides protection to famous trademarks, even though the trademark is neither registered nor used in Jordan.

However, those were - in brief – the most important remarks for any sign to consider as a trademark or a famous trademark, according to article (2) of the Jordanian Trademark Law No. 33 of 1952 as amended. Thus, this will lead to the question of how protection can be made.

3. Grounds for Refusal the Registration of the Trademark Under Jordanian Trademark Law No. 33 of 1952 as Amended

In Jordan, registering a trademark at the Registrar in the Ministry of Industry, Trade and Supply is efficiently prima facie evidence of the validity of the rights of the trademark and all the following assignments. In other words, a trademark registration is considered to be a basic condition in order to gain protection against any infringement by other, and a main requirement for its owner to enjoy all the acquired rights by virtue of the Trademarks Law No. 33 of 1952 as amended.

Under Jordanian Trademarks system, an opposition to the trademark applications, which are published in the Official Gazette, accepted by the registrar may be filed by any person for cancellation of a registered trademark that infringes an earlier trademark. According to the Jordanian Trademark Law, three months open for filing opposition from the date of publishing accepted application in the Official Gazette. The opposition presents to the registrar, then he shall decide whether to allow the registration, as well as, his decision may be appealed at the High Court of Justice.¹⁵ It is very important to note that in the absence of an opposition, the relevant certificate of registration is issued by the registrar.

However, it must be emphasized that the Jordanian registrar has to refuse registration of a trademark due to exist any of the absolute grounds, on the other hand, the registrar may not register the trademark, and he could cancel or stop the registration after it happened due to exist any of the relative grounds. Jordanian legislator in trademark law did not give any definition of what is meant by the terms “absolute grounds” or “relative grounds”, however; fortunately provides some articles (article (7), article (8), article (22), and article (26)), which clarify these grounds for refusal of registration of a trademark under Jordanian Trademarks Law No. 33 of 1952 as amended. Thus, it should be submitted under this section:

1. Absolute grounds under Jordanian Trademarks Law No. 33 of 1952 as amended.

**III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet**

2. Relative grounds under Jordanian Trademarks Law No. 33 of 1952 as amended.

3.1. Absolute Grounds under Jordanian Trademarks Law No. 33 of 1952 as amended

“Absolute grounds” relate to the nature of the mark itself, its distinctiveness and other public policy consideration, as well as the registrar in absolute grounds, has to refuse registration of a trademark, as mentioned above. Moreover, if the trademark is found to have been registered in breach of any of the absolute grounds for refusal, then the registration is declared invalid.¹⁶

Generally, the Jordanian registrar has to refuse registration of a trademark due to exist any of the absolute grounds, as noted above. Accordingly, if the trademark is found to have been registered in breach of any of the absolute grounds for refusal, then the registration is declared invalid.¹⁷

However, the following are the items of the absolute grounds for refusal of registration of a trademark under Jordanian Trademarks Law No. 33 of 1952 as amended:

3.1.1. Distinctive Character of a Trademark

The Jordanian legislator stated the distinctive character and clarified its meaning in article (7/1) of the Jordanian Trademarks Law. It provides: “A trademark shall be registered if it is distinctive...”, also the same article provides: “For the purpose of this article, “distinctive” shall mean applied in a manner which secures distinguishing the goods of the proprietor of the trademark from those of other persons.” This was highlighted by the High court of Justice in its decision No. 4/55: “The main rule for registering a trademark or not is that it must have a distinctive character and is not similar or identical to another trademark that belongs to another person”.¹⁸ It must be noted that in the absence of such condition, the trademark would not be registered

3.1.2. Deceptive Marks, Public Policy

This item requires the legality of the trademark, or in other words, it must not violate the public order or the public ethics. Article (8 /6) of Jordanian Trademarks Law No. 33 of 1952 as amended stipulates: “The following may not be registered as trademarks: marks which are contrary to the public order or morality or which lead to deceiving the public, or marks which encourage unfair trading competition or contain false indications as to their real origin...”. This is expressly stated by the High Court of Justice in its decision No. 87/72: “The Registrar has the right to refuse registering any trademark on the basis that such registration constitutes a violation to the public order.”¹⁹ This decision is considered to be a clear application of article (8/6) of the Jordanian Trademark Law, which prevents registering any trademark that violates the public order or the public ethics. Another decision issued by the High Court of Justice is: “The trademark Registrar has the right to refuse registering any trademark if it violates the public morals and ethics in accordance with paragraph six of article 8 of the Trademark Law.”

²⁰

**III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet**

However, it is very imperative to remark that there is no definition for the public order under the Jordanian laws, the reason for that public order concept has a flexible character, and it depends on circumstances of the society's tradition and religion.²¹

3.1.3. Specially Protected Emblems

Jordanian Trademark Law protects different types of emblems and prohibited any person from register a trademark which can be classified to:

3.1.4. Royal Matters

Article (8/1) provides: "The following may not be registered as trademarks: marks which resemble the emblem of His Majesty the King or royal crests or the word royal or any other words, characters or representations which may lead to the belief that the applicant enjoys royal patronage."

3.1.5. Emblems or Medals of Jordanian and Foreign States

Article (8/2) stipulates: "The following may not be registered as trademarks: the insignia or decorations of the government of the Hashemite Kingdom of Jordan or those of foreign states or countries unless with the authorization of the competent authorities."

3.1.6. Official Capacity

Article (8/3) provides; "The following may not be registered as trademarks: marks indicating any official designation unless the application of which is demanded by the competent authorities to whom such mark belongs or is under their supervision."

3.1.7. Flags of Jordan or Arms

Article (8/4) provides: "The following may not be registered as trademarks: marks which resemble the national flag or the military or naval banners of the Hashemite Kingdom of Jordan or its honorary decorations or insignia or the national, military or naval banners."

3.1.8. Red Cross or Crescent

Article (8/11) provides; "The following may not be registered as trademarks: marks which are similar to or identical with the insignia of the Red Crescent or the Red Cross on a white background or the insignia of the red Cross or the Cross of Geneva."

3.1.9. Name of Person

Article (8/9) provides; "The following may not be registered as trademarks: marks which contain the picture, name or the trade name of a person, or the name of a body corporate or of an association, unless the consent of the person or body corporate concerned has been obtained.

**III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet**

In the case of persons recently dead, the registrar may ask for consents of their legal representatives.”

In the light of the foregoing, the High Court of Justice emphasized that in its decision No. 8/69:

“If the word Nashed is a name of a Syrian family, then this word shall not be registered as a trademark in Jordan unless the consent of the person concerned has been obtained.”²³

3.1.10. Exact Terms

Article (8/5) states: “The following may not be registered as trademarks: marks which include the following words and expressions: "concession", "having concession", "by royal concession", "registered", "registered design", "copyright", "counterfeiting is forgery", or similar words or expressions.”

3.1.11. International or Regional Organization

Article (8/12) states: “The following may not be registered as trademarks: the marks which are similar or identical to the honorary badges, flags, and other insignia as well as the names and abbreviations relating to international or regional organizations or those that offend our Arab and Islamic age-old values.”

It should be stated that all types of emblems discussed above may be registered if a relevant consent has been given from competent authority, as well as if the use of such trademark did not lead to deception of the public, or lead to believe that there is any connection between the trademark and other kind of emblems.

3.2. Relative Grounds under Jordanian Trademarks Law No. 33 of 1952 as amended

Under the term “relative grounds”, the registrar may not register the trademark, and he could cancel or stop the registration after it happened, since these grounds give the right for the registrar to refuse the registration of a mark which arises from conflicts with earlier mark or even earlier rights.²³ However, the following are items of relative grounds for refusal of registration a trademark:

3.2.1. Conflict with Earlier Trademarks

Article (8/10) of Jordanian Trademarks Law stipulates: “The following may not be registered as trademarks: a mark identical with the one belonging to a different proprietor who is already entered in the register in respect of the same goods or class of goods for which the mark is intended to be registered, or so closely resembling such trademark to the extent that it may lead to deceiving third parties.”

According to the wording above, it is clear that article (8/10) of Jordanian Trademarks Law is concerned with protection of registered trademarks if the other trademarks are used for the same goods or class of goods in such a way as to prejudice the interest of the owner of that trademark and may lead to deceiving third parties.

Generally, once receiving an application to register a trademark, the trademark examination department will begin its searches and examinations by experienced examiners in

**III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet**

this area. The official examination department in the Industrial Property Protection department at the Ministry of Industry, Trade and Supply makes its official examination of applications. It examines each new application for registration of a mark in order to determine if it should be barred by prior marks by returning to pending application and the installed software system available on Ministry of Industry, Trade and Supply web site.²⁴

In addition, it should be mentioned that an application of registering a trademark will be refused in accordance with article 8(10) of the Jordanian Trademarks Law. In the light of the foregoing, a number of requirements must be satisfied:

- a) There must be an earlier registered trademark.
- b) The earlier registered trademark must be identical or similar to the mark, which is subject of the application.
- c) The goods or services which is subject of the application must be the same as those the subject of the earlier well-known trademark.
- d) There exists a likelihood of confusion on the part of the public. It is clear that the likelihood of confusion is fundamental requirement on this relative ground for refusal the application of trademark.²⁵

Moreover, article 25(1/a) of the Jordanian Trademarks Law No. 33 of 1952 as amended stipulates that: “The right to use the duly registered trademark shall be limited to its owner and he shall have the right to prevent third parties from using confusingly identical or similar marks without his prior consent. Confusion shall be assumed if an identical trademark is used for identical goods.”

In the light of this wording, it is clear the proprietor of the registered trademark have the right to prohibit others from using identical or similar marks for his mark, without his prior permission, however, if the third parties use an identical trademark for identical goods, then in this case, confusion shall be assumed.

Accordingly, there is no doubt that the Jordanian Trademark Law provides the right for the trademark owner to prohibit using of a trademark conflicting with an earlier registered trademark.

3.2.2. Refusal of an Application that Infringes a Well-known Trademark

Jordanian Trademarks Law No. 33 of 1952 as amended expressly deals with refusal of an application that infringes a well-known Trademark in articles 8(12), 25 (1/b) and 33. Article 8(12), states that:

“The following may not be registered as trademarks:

The trademark which is identical or similar to, or constitutes a translation of, a well-known trademark for use on similar or identical goods to those for which that one is well-known for and whose use would cause confusion with the well-known mark, or for use of different goods in such a way as to prejudice the interests of the owner of the well-known mark and leads to believing that there is a connection between its owner and those goods.”

It must be emphasized that this paragraph is concerned with the protection of well-known trademarks wither the other trademarks are used for similar or identical goods, or are used for different goods in such a way as to prejudice the interest of the owner of that well-known trademark and lead others to believe that there is a relation between its owner and those goods.

Generally, once receiving an application to register a mark similar or identical to registered or not registered well-known trademark, the trademark examination department will

**III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet**

begin its searches and examinations by experienced examiners in this area. The official examination department in the Industrial Property Protection department at the Ministry of Industry, Trade and Supply makes its official examination of applications. It examines each new application for registration of a well-known trademark in order to determine if it should be barred by prior marks by returning to pending application, data available on the United States Patent and Trademarks Office (USPTO) web site,²⁶ Yahoo web site, and the installed software system available on the Jordanian Ministry of Industry, Trade and Supply web site.²⁷

The fact that a particular marks in Jordan will in some instances expressly constitute a specific ground for refusing an application of conflicting trademark:

First, the application of a conflicting trademark must be refused if it constitutes a reproduction, imitation, or translation, and is likely to cause assumed confusion with a well-known trademark when such a conflicting mark covers identical goods.

Second, the application of a conflicting trademark must also be refused if it is an imitation or similar to a well-known mark and is likely to cause confusion when such a conflicting mark covers similar goods. Also, the application of a conflicting trademark must also be refused if it is an imitation or similar to a well-known mark covers dissimilar goods or services, the application of a conflicting mark will be refused. Thus, it is very clear that the Jordanian legislator gives a wider protection to well-known trademark, the application for a conflicting mark, which covers non-competing goods, may be refused. This essentially serves to safeguard a well-known trademark against any infringement.

As a result, it can be said that the application of registering a trademark will be refused in accordance with article 8 (12) of the Jordanian Trademark Law on the ground that such application includes reproduction, imitation, or translation to a trademark, or an essential part of it and as a result create public confusion.

On the other hand, it should be noted that when deciding if a trademark is a well-known one, the registrar must take into consideration the factors in the Joint Recommendation of the WIPO noted above, the reason for that on October 24, 2000, the United States and the Hashemite Kingdom of Jordan signed the U.S. Jordan Free Trade Agreement (FTA).²⁸

The Free Trade Agreement (FTA) includes the most up-to-date international standards for copyright, patent, and trademark related commitments. As a result of this accession, Jordan was obliged under article 4 of the Free Trade Agreement (FTA) to give effect to article 2 of the Joint Recommendation Concerning Provisions on the protection of Intellectual Property and General Assembly of the World Intellectual Property Organization (WIPO).²⁹

However, the Jordanian legislator also provides that if a trademark is famous and if it is unregistered in Jordan, then its owner has the right to prohibit using a trademark conflicting with his or her well-known trademark on identical or non-identical goods or services. Article 25 (1/b) of the Jordanian Trademark Law states that: “If a trademark is well-known and if it is not registered, then its owner may demand the competent court to prevent third parties from using it on identical or non-identical goods or services provided that such use indicates a connection between those goods or services and the well-known mark and provided that there is a likelihood of prejudice against the interests of the trademark owner as result of such use. A likelihood of confusion shall be assumed if an identical well-known mark is used on identical goods.”

It would not be exaggerating to say that using a trademark, which is similar or identical to other well-known trademarks on identical or non-identical goods, without registering it is infringing well-known trademark. That is why this article gave the owner of well-known

**III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet**

trademark the right to ask the competent court to prevent a third party from using his well-known trademark if it was not registered in Jordan.³⁰

Moreover, article (34) states that:

“1. No person shall have the right to file a lawsuit to claim damages for any infringement upon a trademark not registered in the Kingdom. However, he shall have the right to apply for the Registrar to cancel a trademark registered in the Kingdom by a person who doesn't own it after it was registered abroad if the grounds claimed are the ones mentioned in paragraphs 6, 7, 10 & 12 of Article 8 of this law.

2. The decision issued by the Registrar may be appealed under this law to the High Court of Justice within 60 days of its notification date.”

This provision discusses the situation in which the infringing trademark has been already registered by the registrar. It is clear that it is allowed to ask the registrar to cancel the registration of a trademark by a person who doesn't own it after it was registered outside Jordan, once it was known to the relevant sector of public in Jordan.

Moreover, it must be mentioned that the Jordanian Trademarks Law provides permanent protection, granted after trial that includes civil remedies and criminal sanctions.

4. Civil Remedies

The Jordanian Trademarks Law does not give the owner of a trademark the right to obtain compensations for the damages caused to him unless his trademark was registered.³¹ This lack of compensation for unregistered trademark in Jordan, will not give the right to ask for civil remedies as a result of the damages caused to him. However, any person whose right in a trademark has been infringed shall have the right to bring civil lawsuit against the person committing, causing or facilitating that infringement, demanding for remedies that his trademark has been registered, besides his right to demand for remedies on the basis of the Unfair Competition Law when his trademark was not registered.³² Thus, it can be noticed that the civil protection is the tortuous liability, which is one of the sources of obligation stipulated in the Jordanian Civil Law, No. (43) of 1976, that obliges the compensation for any tortuous act, where article 256 of the Jordanian Civil Law, No. (43) of 1976, provides: “Every injurious act shall render the person who commits it liable for damages even if he is a non-discerning person.”

According to article 39, which states “the proprietor of a trademark registered at the time of filing the lawsuit...” It can be found that a person who initiates a civil law suit against a trademark's infringer has to prove that he is the proprietor of the trademark being infringed. This condition is an application of the “legitimate interest rule” established in article 3 of the Law for Civil Procedures.³³ When filing a civil law suit the burden of proof falls upon the plaintiff alleging infringement.³⁴ The plaintiff has to prove that:

- He is the legitimate proprietor of the trademark in question;
- The trademark is registered in Jordan for the propose demanding damages; and
- There has been an infringement to his trademark and he suffered loss due to that infringement.

After succeeding in proving these elements, the competent court will estimate the sum of compensation according to actual damages and loss of potential profit. In addition, it is very important to note that the jurisdiction of the court would be determined according to the amount of money pleaded for in the bill of action. For instance, if the amount of money pleaded is above

**III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet**

seven thousand Jordanian Dinner, the jurisdiction would be given to the Court of First Instance but if the amount of money pleaded is less than seven thousand Jordanian Dinner then the jurisdiction would be given to the Magistrate Court (Peace Court).³⁵

5. Criminal sanctions

The Jordanian Trademark Law provides criminal protection for infringements of registered trademark under articles 32, 37 and 38.

Article 32 stipulates a penalty for falsely claiming registration of a trademark as a following:

(Any person who present a trademark as registered while it is not, shall be liable to a fine not exceeding fifty Dinars on conviction for every offence.)

In addition, article 37 stipulates:

“1. Whoever committed with the intention to cheat any of the following deeds shall be penalized by an imprisonment term of no less than three months and no more than one year, or a fine of no less than 100 Jordanian Dinars and of no more than 6000 Jordanian Dinars or by those two penalties:

a) Whoever counterfeited a trademark registered under this law, imitated it in any other way that misleads the public, or affixed a counterfeit or imitation mark on the same goods for which the trademark has been registered.

b) Whoever illegally used a trademark owned by another on the same class of goods or services for which that trademark is registered.

c) Whoever sold or possessed for the purpose of selling or offered for sale goods bearing a trademark whose use is regarded as an offense under paragraphs (A) and (B) of this Article if he was cognizant of that beforehand.

2. Notwithstanding what is mentioned in paragraph 1 of this Article, whoever sells, or offers for sale, or possesses for the purpose of selling goods bearing a trademark whose use is regarded as a contravention under the items (A) and (B) of paragraph 1 shall be penalized by a fine of no less than 50 Jordanian Dinars and no more than 500 Jordanian Dinars.

3. The provisions of paragraph 1 of this Article shall apply to whoever started to commit any of those acts provided for in this Article or aided or abetted another to commit it.”

The Trademark Law in article (37) (b) referred to the fact that whoever illegally used at trademark owned by another for the same goods or services for which the trademark has been registered, will be imprisoned not less than 3 months and not more than one year or to be fine of not less than 100 J.D and of not more than 6000 J.D or by those two penalties once a person committed that deed with having bad intent.

Also, article 38 provides that:

“1. When filing a civil or criminal lawsuit, the owner of a registered trademark may, while reviewing the case, ask the court, provided that he submits a bank or monetary guarantee which the court accepts, for the following:

a) To stop the infringement.

b) To make a precautionary seizure of the goods in regard of which the infringement has been committed whenever they were.

c) To preserve the evidence relating to the infringement.

2. a. Before filing a civil or criminal lawsuit, the owner of the trademark claiming infringement may request the court to take any of the measures provided for in paragraph 1 without notifying

**III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet**

the defendant if it is proven that he is the owner of the trademark and that his rights were infringed or that the infringement is imminent or that it is likely he will sustain irreparable damage or if it is feared that the evidence will be hidden or destroyed provided that the application is accompanied by a bank or monetary guarantee accepted by the court. The defendant may appeal this decision within eight days of the date of its notification or understanding of it.

b. If the trademark owner doesn't file his lawsuit within eight days of the court's decision, all the measures taken in this regard shall be null and void.

3. The defendant may claim damages if it is proven as a result of the lawsuit that the plaintiff is not rightful in his lawsuit or he hasn't filed a lawsuit during the prescribed period.

4. The court may decide to seize the goods, materials for packaging, wrapping and advertising, plates, seals, and other tools and materials predominantly used in affixing the trademark on the goods or which the infringement was made with or stemmed from. The court may order to destroy them or to dispose of them for noncommercial purposes.”

According to article 38, criminal protection is only given to registered trademarks. The owner of a trademark cannot file a criminal case, unless his or her trademark is registered in the records of Ministry of Industry, Trade and Supply.

Moreover, it should be noted that the Jordanian Trademark Law did not mention any criminal sanctions towards the infringement of unregistered well-known trademark. This lack of criminal sanctions beside the lack of any civil remedies³⁶ in case unregistered well-known trademarks, will lead to reduce the protection of a well-known trademark. As result, it should be very important for the Jordanian legislator to realize this matter in order to reach an adequate and high standard of protection towards the well-known trademarks.

6. Conclusion

In general, the Jordanian Trademarks Law does not give the owner of a trademark the right to obtain compensations for the damages caused to him unless his trademark was registered. This lack of compensation for unregistered trademark (in Jordan) will not give the right to ask for civil remedies as a result of the damages caused to him.

However, any person whose right in a trademark has been infringed has the right to bring civil lawsuit against the person committing, causing or facilitating that infringement, demanding for remedies according to article 34 of the Jordanian Trademark Law in the situation in which his trademark has been registered, besides his right to demand for remedies on the basis of the Unfair Competition Law when his trademark was not registered

Moreover, the Jordanian Trademark Law did not mention any criminal sanctions towards the infringement of unregistered well-known trademark. This lack of criminal sanctions beside the lack of any civil remedies in case unregistered well-known trademarks, will lead to reduce the protection of any infringement of a well-known trademark. As result, it should be very important for the Jordanian legislator to realize this matter in order to reach an adequate and high standard of protection towards the well-known trademarks.

REFERENCES

1. Jordanian Trademark Law No. 33 of 1952 as amended.

**III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet**

2. Articles 3, 20 and 40 of Jordanian Trademark Law No. 33 of 1952 as amended as amended.
3. The Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights in 1995.
4. Paris Convention for the Protection of Industrial Property (Paris Convention) in 1925.
5. WIPO, What is a trademark?, 2015, <<http://www.wipo.int/trademarks/en/>>. Downloaded: 15 October 2015.
6. It can be noticed that the same article is mentioned under article 15 of (TRIPs Agreement) which requires service mark to be protected in the same way as marks distinguishing goods.
7. Cornish William & Llewelyn David, 2007, Intellectual Property: Patents, Copyright, Trade Marks and Allied Rights, 6th ed, Sweet & Maxwell, London, p 621.
8. Article (11/1) of the Jordanian Trademark Law No. 33 of 1952 as amended.
9. In 2007, Jordan amended its trademark laws to enable accession to the Madrid Protocol, by the law No.29 of 2007.
10. WIPO, Well-Known Trademark Protection Reference to the Japanese experience, 2010, <http://www.wipo.int/export/sites/www/about-wipo/en/offices/japan/research/pdf/vietnam_2010.pdf>. Downloaded:15 April 2016
11. High court of Justice No.230/2001, published on the Jordanian Bar Review of 2001.
12. Ibid.
13. The High Court of Justice No.229/2001, published on the Jordanian Bar Review of 2001.
14. The High Court of Justice No. 43/97, published on the Jordanian Bar Review of 1997.
15. Article 14 Jordanian Trademarks Law No. 33 of 1952 as amended.
16. Kitchin David and Llewelyn David, 2001, Kerly's Law of Trademarks and Trade names, Third edition, London: Sweet and Maxwell, p 199.
17. Kitchin David and Llewelyn David, Kerly's Law of Trademarks and Trade names, p 199.
18. High court of Justice Decision No. 4/55, published on the Jordanian Bar Review of 1955.
19. High court of Justice Decision No 87/72, published on the Jordanian Bar Review of 1973.
20. High court of Justice Decision No 377/95, published on the Jordanian Bar Review of 1997.
21. T, Cohen, C, Johan, and, H, Toon, European Trademark Law: Community Trademark Law and Harmonized National Trademark Law, United States, Kluwer Law International, 2010, p172.
22. High Court of Justice Decision No 8/69, published on the Jordanian Bar Review of 1970.
23. Kitchin David and Llewelyn David, Kerly's Law of Trademarks and Trade names, p 228.
24. Jordanian Ministry of Industry and Trade web site, 2015, <www.mit.gov.jo>. Downloaded 18 October 2015.
25. Thus, it is very important to note the some factors, which must be considered in assessment of the likelihood of confusion. These factors are: The degree of similarity between the relevant marks, The degree of similarity between the relevant goods or services, The likely perception of the marks in the mind of the average consumer of the goods or services in question, and The degree of distinctiveness of the earlier mark. Kitchin David and Llewelyn David, Kerly's Law of Trademarks and Trade names, p 233.
26. United States Patent and Trademarks Office (USPTO), 2015, <www.uspto.gov>. Downloaded 18 October 2015.
27. Jordanian Ministry of Industry and Trade web site, 2015, <www.mit.gov.jo>. Downloaded 18 October 2015.
28. This agreement entered force on December 17, 2001.
29. Article 4 of Jordan U.S. Free Trade Agreement of the year 2000.
30. However, if the well-known trademark was registered in Jordan, the owner of this well-known trademark have the right to ask for civil remedies, according to the Jordanian Trademark Law, as a result of the damages caused to him.
31. Article 33 Jordanian Trademarks Law No. 33 of 1952 as amended.

**III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet**

32. Article 2/b of the Jordanian Unfair Competition and Trade Secrets Law No.15 of 2000 as amended.
33. Jordanian Civil Procedures Law, No. (24) of 1988 as amended.
34. Article 77 of the Jordanian Civil Law No. (43) of 1976 as amended.
35. Article (3) Magistrate Courts No. (15) of 1952 as amended.
36. It's left it to others laws such as the Jordanian Unfair Competition and Trade Secrets Law No.15 of 2000 as amended.

BIBLIOGRAPHY

- David Kitchin and David Llewelyn, Kerly's Law of Trademarks and Trade names, Thirteenth edition, London: Sweet & Maxwell, 2001.
- High court of Justice Decision No. 377/95, published on the Jordanian Bar Review of 1997.
- High court of Justice Decision No. 4/55, published on the Jordanian Bar Review of 1955.
- High Court of Justice Decision No. 8/69, published on the Jordanian Bar Review of 1970.
- High court of Justice Decision No. 87/72, published on the Jordanian Bar Review of 1973.
- High court of Justice Decision No.229/2001, published on the Jordanian Bar Review of 2001.
- High court of Justice Decision No.230/2001, published on the Jordanian Bar Review of 2001.
- Jordan U.S. Free Trade Agreement (FTA).
- Jordanian Civil Law No. (43) of 1976.
- Jordanian Civil Procedures Law, No. (24) of 1988.
- Jordanian High court of Justice Decisions, published on Jordanian Bar Review:
- Jordanian Magistrate Courts No. (15) of 1952 as amended.
- Jordanian Ministry of Industry and Trade web site, 2015, <www.mit.gov.jo>. Downloaded 18 October 2015.
- Jordanian Trademark Law No. (33) of 1952. Paris Convention for the protection of Industrial Property rights (1883).
- Jordanian Unfair Competition and Trade Secrets Law No. (15) of 2000.
- The Trade-Related aspects of Intellectual Property rights (TRIPs Agreement) (1993).
- United States Patent and Trademarks Office (USPTO), 2015, <www.uspto.gov>. Downloaded 18 October 2015.
- William Cornish & David Llewelyn, 2007, Intellectual Property: Patents, Copyright, Trade Marks and Allied Rights, 6th ed, Sweet & Maxwell, London.
- World Intellectual Property Organization (WIPO), Well-Known Trademark Protection Reference to the Japanese experience, 2010, http://www.wipo.int/export/sites/www/about-wipo/en/offices/japan/research/pdf/vietnam_2010.pdf/ Downloaded 15 April 2016
- World Intellectual Property Organization (WIPO), What is a trademark? 2015, <<http://www.wipo.int/trademarks/en/>>. Downloaded 15 October 2015.

Horváth Orsolya²²

A KÁBITÓSZER-KERESŐ KUTYÁK ALKALMAZÁSA

APPLICATION OF DRUG-DETECTOR DOGS

ABSTRACT

A kábítószer használata által bekövetkezett halálozások száma a fiatalok körében a legmagasabb Európában. Az új pszichoaktív anyagok megjelenésével, olyan kihívásokkal kell szembe nézni, amely közös társadalmi összefogást, orvosi felkészültséget és természetesen jogi szabályozást igényel. A Kábítószer és a Kábítószerfüggőség Európai Megfigyelőközpont keretein belül működő Euro-DEN célja, hogy a kábítószer használat következtében fellépő toxikus sokkban szenvedők gyors és szakszerű ellátást kapjanak. Az élettani hatásokról szóló beszámolók, az esetismertetések gyűjtése és rendszerezése, majd a felvilágosító előadások tartása nemcsak a kórházi személyzet részére, hanem éjszakai bárókban, szórakozóhelyeken is hozzájárulnak a halálozások csökkentéséhez. A kábítószer elleni harc, a társadalomra és az egyénre veszélyt jelentő anyagok terjedésének megakadályozása, a drogprobléma megoldása többféle módon valósulhat meg. Az egyik ilyen fellépési mód a szervezett bűnözés ezen ága ellen, a kábítószer-kereső kutyák alkalmazása.

1. Bevezető

Tárgyi bizonyítási eszközök és kábítószer megtalálása céljából a kábítószer-kereső kutya jogi alkalmazásának feltételei a Nyor. 54.§ (1), a Büntető eljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 149.§ házkutatásra, valamint a 150.§ motozásra vonatkozó rendelkezései alapján állnak fenn. A kutatás mint kényszerintézkedés alkalmazása számos jog részleges és időleges korlátozását jelenti, így annak végrehajtása szigorú garanciális keretek között történhet. Az alapos gyanú megléte jogalapot teremt a házkutatás és motozás végrehajtásához. Kiemelendő azonban, hogy halaszthatatlan nyomozati cselekmény elvégzéseként a büntetőeljárás sikerének érdekében, határozat nélkül is foganatosítható a kábítószer-kereső kutya alkalmazása.¹ A kutyával átvizsgálhatóak a járművek, nyilvános helyek, csomagok, ültetvények, természetes és mesterséges üregek, emberi testfelület. A kutatás megtervezésénél figyelembe kell venni a helyszínt, az ott tartózkodó személyeket is. A 17/2009-es ORFK utasítás 166. pontja alapján az alábbi helyeken történő ellenőrzési feladatok elvégzésénél vehető igénybe kábítószer-kereső kutya:

- épületek, helységek;
- közúti, vízi, légi, vasúti járművek;
- csomagok, rakományok;
- kézipoggyász, személyes használati tárgyak, levetett felső ruházat;
- meghatározott terület.

²² Horváth Orsolya doktorjelölt, Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar Doktori Iskola

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

A képzési szintjének megfelelően, a kábítószer-kereső kutya szájkosár és egyes esetekben póráz nélkül hajtja végre a keresést. A kutyavezetőnek a helyszínen szükséges betartania a kutatás taktikai szabályait, segítenie a kutya munkavégzését (rejtekhelyekhez történő hozzáférés, sérülésektől védelem), ugyanakkor egyedül is átvizsgálhatja a helyszínt. Fontos, hogy a kutya munkavégzése során figyelemmel kísérje az állat jelzéseit, viselkedésváltozásait, amelyekből következtetéseket vonhat le. Amennyiben úgy ítéli meg, ismételt indításra utasíthatja a kábítószer-kereső kutyát. A munkavégzés megkezdése előtt szintén a kutyavezető gondoskodik arról, hogy kutyája kipihent állapotban kezdje meg a keresést. A helyszín biztonságos és keresésre alkalmas voltáról (például a helység szellőztetése, ha szükséges) is neki kell intézkednie. Abban az esetben, ha a kutya a kifáradás jeleit mutatja, gondoskodnia kell az állat pihentetéséről. A kutya munkájának eredményét minden esetben jegyzőkönyvbe kell foglalni.

2. Az alkalmas kutya kiválasztása

Ahhoz, hogy a kábítószer-kereső kutya „keressen”, megfelelő apportkészséggel, keresőkedvvel kell rendelkeznie. A kiválasztásnál mind szabadterületen, mind épületekben értékeli a kutya viselkedését. A hosszabb idejű keresésnél az elrejtett apporttárgyat (például labda) a kutya nem láthatja, így fel tudják mérni a jelölt kutya kitartását, céltudatosságát is. A zárt térben történő megfigyelés célja, az apporttárgyért való megküzdés, a megszerzés utáni vágy, magatartás vizsgálata. Fontos támpontot ad a megfelelő kutya kiválasztásánál, hogy a kutya az elrejtett apporttárgyat milyen távolságból képes érzékelni („kiszagolni”). A pozitív és negatív tulajdonságok vizsgálata elengedhetetlen a kiképzés megkezdésének eldöntéséhez. Pozitív tulajdonságok többek között a a fajtársakkal szembeni nyugodt, kiegyensúlyozott viselkedés, valamint váratlan zajhatásokra adott válaszreakció (fegyver eldörrenése, leeső tárgyak stb.). A kutya kereső viselkedése dinamikus, intenzív, a szimathasználat kitartó és az apporttárgy megtalálásakor elfogadja ez emberi segítséget. Ezzel szemben a negatív tulajdonságoknál hangsúlyos a kutya agresszív viselkedése, a féltékenység mutatása új helyzetekben. A kutya tulajdonságain kívül, a kutyavezető tulajdonságai is meghatározzák a további sikeres kiképzést. A kiválasztás után (kb. 2 hét) megkezdődhet a tényleges kábítószer-keresésre való tanítása a kutyának, valamint az elméleti és gyakorlati oktatása a kutyavezetőnek.² A kábítószer keresésre alkalmas, illetve alkalmazott fajták többek között a juhászkutyák (német juhászkutya, belga juhászkutya), a spánielek (angol cocker, angol springer), a retrieverek (golden, labrador), valamint a terrierek (airedale, welsh). A beaglek alkalmazása szintén elterjedt a repülőtereken előforduló tiltott anyagok, többek között kábítószerek felkutatásánál.³ A fentebb felsorolt pozitív tulajdonságok mérlegelése után mindemellett a keverékkutyák is alkalmasak lehetnek a kábítószerek felderítésére. Egy 2014-es lengyel publikáció szerint a német juhászkutyák jobban teljesítettek a pozitív jelzéseknél (amikor a kutya a kábítószert jelzi, ami ténylegesen jelen van az átvizsgált helyszínen), mint a terrierek.⁴ Az életkor szempontjából általánosságban elmondható, hogy 1-2 éves kor között érdemes elkezdeni a kiképzést, tekintettel arra, hogy ilyenkor a kutyák már jól bírják a fokozatos terhelést, megfelelően kötődnek az emberhez és így jól fegyelmezhetőek, taníthatóak is. A kutyavezetőnél elengedhetetlen követelmény, hogy kiegyensúlyozott, határozott és motivált legyen, valamint az sem hagyható figyelmen kívül, hogy képes legyen kontaktust

III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet

teremteni a kutyával. A problémamegoldó készség szintén hangsúlyos, hiszen az éles helyzetekben neki kell majd döntenie, és biztosítania a kutya alkalmazását.⁵

3. A kutya kiképzése

A kiképzés kezdetén a kutyavezető és a kutya sikeres összeszoktatása mellett, megkezdődik a kutya magabiztos magatartásának kialakítása a különböző helyszíneken. A keresőkedv megerősítése után (például apporttárgy elrejtése bokros területen vagy a falkaöszön kihasználása csoportos tanítással), a jelzés kialakítása (önálló, kutyavezető által irányított) következik. Megkülönböztetünk aktív és passzív jelzést. Utóbbi alatt azt értjük, hogy a kutya a kábítószer (jelen fázisában a kiképzésnek még apporttárgy) megtalálásakor nem kaparással jelez, hanem leül vagy lefekszik és így adja tudtára a kutyavezetőnek, hogy talált valamit. A passzív jelzés ezzel szemben mikor a kutya mozdulatlan testtartással jelzi a vezető felé, hogy keresése sikeres volt. Ez egy ösztönös elfojtást jelent, ugyanis a kutyák, amikor elrejtett zsákmányukat megtalálják, kaparással próbálják azt megszerezni. Ennek az ösztönnek az elfojtása, vagyis kioltása megterhelő feladat a kutya számára. Egyede válogatja, hogy képes-e a kutya idegrendszere ezt a fajta jelzést megszokni és hosszú távon alkalmazni. Természetesen egyes feladatoknál, mint a robbanóanyag-keresés, vagy aknamentesítés, elengedhetetlen a passzív jelzés alkalmazása, a hibázás bármilyen formája megengedhetetlen. A meghatározott kábítószer szagával történő megismertetés csak a kiképzés 5. hetében kezdődik el. A felhasznált kábítószer a marihuana, hasis, heroin, kokain, amfetamin és származékai, valamint az ópium. A felsorolásban szereplő kábítószer sorrendje megegyezik a képzésen megtanult anyagok sorrendjével. Ennek oka, hogy a kábítószer természetes és szintetikus jellege, azaz a vegyi összetétel (kémiai szerkezet) meghatározza, hogy először az intenzíven, míg a legvége a nehezen érezhető kábítószer kerülnek tanításra.

Az apporttárgy összekapcsolása a kábítószerrel kulcsfontosságú mozzanat a kiképzésnél. Ez teszi lehetővé, hogy a kutya mindvégig a játékát keresse, hiszen a kábítószer szaga önmagában nem érdekelné. A 9. hétig bezárólag a kutya megismerkedik a fent felsorolt kábítószer szagával. A kiképzés további része szituációs gyakorlatokból, a vizsgára történő felkészítésből áll. Fontos, hogy ezen idő alatt a kutya a lehető legtöbb környezetben (mind beltéren, mind kültéren) gyakoroljon, hiszen vannak zavaró, befolyásoló tényezők, amelyek nehezítik a kábítószer fellelését. Az ORFK utasítás 175. pontja rendelkezik arról, hogy hosszabb időtartamú jelzés nélküli keresés esetén a kutyavezető részére kell bocsátani kábítószer egységkészletet, biztosítva a kutya gyakorlási lehetőségét. A keresés alapja a szimatmunka, így szükséges beszélni a kutya szaglására kiható tényezőkről is.

4. A kábítószer-keresést befolyásoló tényezők és az eljárás megbízhatósága

A kábítószer mennyisége és a rejtési idő (mióta található az anyag az adott helyen?) elvárás szerint nem befolyásolhatja a kutyát a munkájában. Ahhoz, hogy a túlzottan kis vagy nagy mennyiségű kábítószer több órás, vagy pár perces rejtési idő után is megtalálhatóak legyenek, a kutyákat érzékenyíteni kell a kiképzés alatt. Ez azt jelenti, hogy negatív érzékenyítés esetén a nagyobb mennyiségű kábítószer feltalálásától haladnak a kisebb, akár egy grammos mennyiségig. Pozitív érzékenyítés tanulásakor a kutya képes lesz több kilogrammnyi kábítószer jelzésére is, ami szintén fontos, hiszen a levegőben lévő szagmolekulák többszörösen vannak jelen, így a keresést és a pontos lokalizációt nehezítik. Mindezek alapján elmondható,

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

hogy mind a kábítószer mennyisége, mind a rejtési hely (zárt tér vagy szellőző) befolyásolja a keresést. Zavaró tényezőként lehetnek jelen az átvizsgált helyszínen emberi, állati, növényi, valamint vegyi eredetű anyagok is, amelyekhez a kutyát szintén a kiképzés során szituációs gyakorlatok alkalmával kell szoktatni. A gyakorlatok lehetővé teszik, hogy a kábítószer-kereső tanfolyam végére a kutya alkalmas legyen arra, hogy a zavaró, befolyásoló tényezőket figyelmen kívül hagyja a keresésnél és hosszú ideig, koncentráltan legyen képes végezni a munkáját.⁶ Azonban vegyi anyaggal szennyezett területen nem kerülhet sor kábítószer-kereső kutya alkalmazására. A hatályos ORFK utasítás 171. pontja is szabályozza ezen megszorítást, így minden esetben a kutya vezető feladata a kutya alkalmas munkájának előkészítése, azaz a helyszín megvizsgálása után a kutatás menetének tervezése, az esetleges szellőztetésről történő gondoskodás és a nehezítő körülmények megszüntetése.

A kutya vezető, a kábítószer-kereső és a robbanóanyag-kereső kutya igénybevétele előtt minden esetben köteles meggyőződni annak alkalmazhatóságáról. A kutya alkalmazhatóságát befolyásoló tényezőket jelentenie kell közvetlen szolgálati előjárójának, illetve a 169. pont értelmében a szemlebizottság, az akció vezetőjének.

Egy ausztrál felmérés szerint 2002 és 2003 között összesen 4078 esetben jeleztek a helyszínen pozitívan a kutyák, amelyből 1110 alkalommal találtak a rendőrök kábítószeret. Az esetek 61%-ban, ahol nem találtak a helyszínen kábítószeret, ám a kutya mégis jelzett, kiderült, hogy abban a környezetben füves cigarettát fogyasztottak korábban, vagy olyan személy tartózkodott ott a kutatás előtt, aki elszívott egy marihuanát. Fontos tehát kiemelni, hogy a kutyák fals pozitív (jelez a kutya, de még sincs kábítószer a helyszínen) jelzését nem feltétlenül kell hibának értékelni. A felderítésnél ugyanolyan fontos információt szolgáltat, hiszen megerősítheti a fent bizonyított verziókat, azaz a korábbi kábítószer fogyasztás vagy kábítószer ott létének tényét. Mindemellett egy adott kutya teljesítménye nagyban függ a fenti, valamint saját képességeitől is. Az egyes országokban külön joggyakorlat és meghatározott jogértelmezés alakult ki arra nézve, hogy a kábítószer-kereső kutyák mikor, milyen helyzetekben alkalmazhatóak és mikor nem.⁷ Az Egyesült Államokban tagállamonként változó a joggyakorlat. Egyes ügyekben a bíróság vizsgálja, hogy az adott kutya milyen eredményekkel (korábbi felderítésekkel) rendelkezik, míg más esetekben megelégszik a kutya tanúsítványával (a kiképzés meglétével) az adott ügy elbírálásakor.⁸

5. A keresés tárgyai: kábítószer

5.1. Kannabisz, hasis

A kender, más néven kannabisz a legelterjedtebb könnyű drognak számító fogazott levélzettel rendelkező növény. Több ezer évvel ezelőtt is termesztették, érzékcsalódást okozó szerként fogyasztották. Szinte bármilyen meleg éghajlaton megterem. A kedvező időjárási viszonyok hiányában, melegházakban is termesztik (ún. lámpázással) a növényt. A beltéri termesztés előnye a magas, hosszú növény, így a magas hozam produkálása, valamint a zárt helyen történő tartás által a figyelemfelkeltés elkerülése. A marijuána, azaz a „fü”, a növény szárított részeiből, többnyire virágából áll. A gyantás virágból készítik a hasist, amelyet golyó, vagy kocka alakba préselnek össze. A színe lehet fekete, sárgás, sárgásbarna és barna. Élettani hatásaiban ugyanazt eredményezi mint a marijuána fogyasztása. A hallucinációért, érzékcsalódásért a kannabiszban található THC (delta-9-tetrahydro-cannabinol) vegyület, illetve ennek egyes prekursorai (pl. CBD) és bomlástermékei (pl. CBN) felelősek.

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

Mindemellett a kannabisz 400 más vegyi anyagot is tartalmaz. A szerves oldószerrel (etanol, metanol, hexán stb.) előállított hasis jellegzetes illatú anyag.⁹ A kábítószer erejét az elszívott füves cigarettában található THC mennyiség (százalékos arányban kifejezve) határozza meg. Elmondható, hogy míg korábban a természeti viszonyok (időjárás, termőföld minősége) határozták meg ezt a százalékos arányt, addig a mesterséges körülmények (vegyszerezés, modern mezőgazdasági eszközök használata) között termesztett növényekből készült marijuanák THC tartalma jóval magasabb lett (1%-ról 9,6%-ig nőtt).¹⁰ Rövid távú fiziológiai hatásait tekintve felgyorsult szívverés, a szemet körülvevő hártában lévő vékony vérerek kitérülése (véreres szem), nagyobb mennyiség fogyasztása után irritációs köhögés, hányás, hasmenés, koordinációs zavar. Hosszú távú fiziológiai hatások közt szerepel az immunrendszer ellenálló képességének csökkenése, férfi nemi hormonok termelésének csökkenése, tanulási nehézségek, valamint allergia kialakulása stb. Pszichikai hatásait tekintve többnyire elmondható, hogy a fogyasztó személyiségétől, lelki állapotától függ a fogyasztást követően kialakult hangulat, kedélyállapot. Általánosságban a gátlások feloldásáról, az érzelés (felerősödött hangok, új szagélmények stb.) megnövekedéséről számolnak be a fogyasztók. A világon a negyedik legnépszerűbb stimuláns szer a marijuána a dohány, a kávé és az alkohol mellett.¹¹

5.2. Heroin

A diacetil morfin, azaz a heroin félszintetikus anyag. A mák nedvéből készül. Az ópiumot kivonják a mákgubóból, majd morfiummá finomítják, és azt követően állítják elő acetilezéssel a heroint belőle. A Bayer Gyógyszervállalat a 19. század végén vezette be a heroint, mint morfiumpfűgőséget enyhítő és a tuberkulózis kezelésére alkalmas új gyógyszert. A heroint ma is fájdalomcsillapító szerként használják egyes országokban, mivel szinte azonnal eljut az agyba, és az idegsejtek közvetítése által fejt ki nyugtató, eufórikus hatását. A 70-es évek óta tudjuk, hogy az agyban lévő neuronok képesek receptorjaikkal megkötni az ópiát származékokat.¹² Színe a hozzáadott anyagoktól függően a feketétől az egészen fehérig változhat. A tiszta hatóanyag tartalom a fogyasztó számára nem ismert, így a por használata, vagy a fecskendőből történő injektálás közvetlenül a véráramba, túladagoláshoz, halálhoz is vezethet. Afganisztánban állítják elő a legtöbb ópiumot, így a heroin szállítmányok nagy része is onnan származik. A magas hatóanyag tartalom miatt (50-90%) a fogyasztó országban hígítással (koffein, helyi érzéstelenítők, vitaminok) 5-15%-osra állítják be a tiszta hatóanyag tartalmat. A fogyasztás után közvetlenül megemelkedett hangulatról, az érzékek fokozódásáról számolnak be a használók. A szívverés és a légzés lelassul, a száj kiszárad. A pár órás hatás után megjelennek az elvonási tünetek, azaz nyugtalanná válik a fogyasztó, hányás, hasmenés és rossz közérzetet tapasztal. A függőség tehát gyorsan kialakul a kábítószer után, azonban a hosszú távú hatások közt az étvágytalanság, az immunrendszer legyengült állapota, a befelé fordulás, valamint szellemi teljesítmény (stb.) csökkenése mellett számolni kell a fertőzés okozta megbetegedésekkel, mint például a HIV, hepatitis C (májgyulladás), vagy a gyakori túhasználat következményeként a testet borító tályogokkal is.¹³

5.3. Kokain

A Dél-Amerikában honos kókacserje levelei tartalmazzák a kokaint, amelyet helyi érzéstelenítőként használnak a gyógyászatban. A kókalevél rágás elterjedt szokás évszázadok

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

óta a helyi lakosság körében a szomjasság és étvágy leküzdésében, valamint lehetővé teszi a túlzott munkavégzést is. A Coca-Cola gyártásához is felhasználták, azonban ma már más aromaanyagokkal helyettesítik az élénkítő, serkentő titkos recept alapján készült italt. A növény levelének kokain tartalma 0,5-1% körül mozog, amely nem számít tiltott anyagnak. A kókapsztából kokaint készítenek, amely már büntetőjogi korlátozás alá esik.¹⁴ Mind a por, mind a kristály formájú anyag (crack) fogyasztása függőséget vált ki a használata során. Az agyban található receptorok ingerlésével a kokain eufória érzetét váltja ki, az egyéni tolerancia már pár használat után nő az anyaggal szemben, így csak nagyobb dózis fogyasztása után érhető el a kívánt hatás ismételten. A további kábítószer iránti sóvárgás, valamint depresszió érzése követi a megemelkedett hangulatú állapotot. Testi tünetek között az izomgörcsök, kitágult pupillák, a magas pulzusszám fordul elő leggyakrabban, emellett furcsa viselkedés (agresszió, inadekvát cselekedetek) is megfigyelhető a fogyasztóknál. Többek között légzési elégtelenséget, agyvérzést, szívinfarktust, valamint vesekárosodást is okozhat. A terhes nők kokainfogyasztása az újszülöttek függőségét váltja ki a kábítószerrel szemben. Az elvonási tünetek személyiség torzulással is járhatnak, a kokainfogyasztó hallucinációktól szenvedhet. A kokain a világ összes kábítószer piacán jelen van, sokszor csempézik testüregen keresztül az anyagot.¹⁵

5.4. Amfetamin és származékai

A szintetikus kábítószereket legtöbbször laboratóriumi körülmények között állítják elő, ezért megfelelő szakértelem és eszközpark párosul a létrehozásukhoz. Vegyi úton történő előállításuk miatt néhány mikrogramm is elegendő a kívánt hatás eléréséhez, így a csempészésük is egyszerűbb. Az amfetamin egy stimuláns szintetikus úton előállított kábítószer, más néven alfa-metil-fenil-etil-amin. Alkalmazása, akárcsak a korábban ismertetett kábítószerek esetében kezdetben gyógyászati céllal történt, a náthaszerű állapotok enyhítésére írták fel az 1930-as évek végétől kezdődően, valamint élénkítő hatása miatt az aluszékonyságot is kezelték vele. A munkateljesítmény növelése érdekében a II. világháborúban is alkalmazott szer volt. Akárcsak a kokain használata esetén, amfetamin fogyasztásnál is hamar fellép a szervezet toleranciája a kábítószerrel szemben. A színtelen, jellegzetes szagú folyadékot sokszor keverik koffeinnel, cukorral és por, tablettá, vagy kapszula formájában árulják a kábítószer piacon. Az amfetamin származékai többek között a metamfetamin, az MDMA (extasy), MDA, MDE, MDOH (extasy rokonvegyületei), DOM és DOB.¹⁶ A metamfetamin kristályos formája a kristálymet, amelyet minden korosztály fogyaszt. Az energikusságot, hiperaktivitást kiváltó kábítószer hosszú távú hatásai között szerepel a vese, máj és szívkárosodás, legvégül pedig a halál.¹⁷ Az extasy legtöbbször mintás (figurás) tablettaként van jelen a kábítószer piacon. A használat során mind testi, mind lelki függőség kialakulásával számolni kell.¹⁸

5.5. Ópium

Az ópium előállításához az éretlen mákgubók tejszerű nedvét használják. A korong, golyó alakúvá formált kábítószert többek között a morfin, a kodein, valamint a tebain vegyület alkotja, amely ópiumalkaloidok kábítószernek minősülnek, így külön anyagként történő fogyasztásuk is büntetőjogi szankciót von maga után. Gyógyászati alkalmazására görcsoldóként, fájdalomcsillapítóként kerül sor. Elkülönített hatóanyaga a morfin, amely a heroin készítés alapja.¹⁹ A kábítószerek eredete szerint is meg lehet különböztetni az anyagokat, így természetes, félszintetikus és szintetikus eredetű szerekről beszélhetünk.

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

Az új pszichoaktív anyagok megjelenése komoly problémákat okoznak, mind a fogyasztók egészségi helyzetét tekintve, mind az anyagok felderítését illetően. Fogyasztásuk jóval veszélyesebb, mint az ismert drogoké, tekintettel arra, hogy nem ismerjük pontos molekuláris szerkezetüket, így a fogyasztás okozta tünetek, következmények (vezetési képesség, baleseti kockázat, szervezetre gyakorolt hatás miben nyilvánul meg, hosszú távú következmények stb.) sem ismertek. Összetevőjüket tekintve lehetnek legális (legal high, legális hangulatjavító szerek), illegális anyagból, vagy azok keverékéből előállított szerek. Az elsősre példa a fürdősóként, növény védőszerként, füstölőként stb. forgalmazott vegyszerek, amelyekhez a vásárlók könnyedén hozzájutnak. A fogyasztói magatartás ellenőrzése lehetetlen, az élettani hatások szintén ismeretlenek. Az új pszichoaktív szerek megjelenésének száma folyamatosan emelkedik. A nemzeti kutatások azt mutatják, hogy a fiatalok (16 éven aluliak), valamint a szubkultúrák körében a leginkább elterjedt a használatuk. A gyors piaci megjelenés miatt az új szereket sokszor élettani hatásuk alapján csoportosítják, így beszélhetünk többek között hallucinogénekről, vagy stimulánsokról.

5.6. A legismertebb dizájner drogok

A 2013-as UNODC jelentés szerint 6 főcsoportba oszthatók a piacon lévő új pszichoaktív szerek:

1. szintetikus kannabinoidok (pl.: Spice),
2. szintetikus katinonok (pl.: Mefedron),
3. ketaminok,
4. fenetilaminok,
5. piperazinok, valamint
6. növény alapú szerek,
7. egyéb szerek, amelyek tartalmazzák más pszichoaktív anyagok összetevőit (pl.: tryptamin).²⁰

6. A kábítószer-kereső kutyák munkájával kapcsolatos külföldi döntések

A kereső-kutyák eredményessége sok esetben kétséget kizáróan igazolható, hiszen egy, a világban fizikailag megjelenő tárgy, bizonyíték a munka eredménye (például heroin, TNT). Az Egyesült Államokban az Alkotmány 4. kiegészítése meghatározza a magánszféra, személy védelmének határait. Ezzel összefüggésben alakult ki az alábbi gyakorlat a kereső-kutyák tevékenységének jogszerűsége értelmezésekor. Az általános szabályok szerint az alábbi kérdések megválaszolásával folytatható le jogszerűen a tevékenység:

- A kérdéses helyszínen jogszerű-e a tartózkodás?
- Az átvizsgált terület nyilvános helyen van, vagy engedély szükséges a keresés elvégzéséhez?
- A beavatkozás, azaz a keresés ideje (ráfordított idő) reális? (Azaz nem vesz túl sok időt igénybe, amivel zavarhatja a résztvevőket, érintetteket?)

Egy 2005-ös döntés értelmében, közúti ellenőrzés alkalmával átvizsgálható a gépjármű kábítószer-kereső kutya segítségével, ha a fenti kérdések helyesen válaszolhatók meg, azaz: jogszerű a gépjármű megállításának a ténye, az átvizsgálni kívánt rész, esetünkben a gépjármű külső területe közterületen van, és az átvizsgálás ideje reális (5-10 perc).²¹

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

A legfrissebb esetek szerint azonban az is előfordulhat, hogy a kutyavezető egy közúti ellenőrzés során nem állíthatja meg a motorkerékpár vezetőjét, annak céljából, hogy kábítószer-keresést hajtson végre, hacsak nincs erőteljes gyanúja bűncselekmény elkövetésére a személlyel szemben.²²

További kérdések merülnek fel abban az esetben, ha a kábítószer-kereső kutya pozitív jelzést adott a gépjármű külső átvizsgálásakor, majd ezt követően a belső tér átvizsgálása során nem találta meg a kutyavezető a kábítószer. Ezután foganatosítható-e a motozás elrendelési határozat hiányában a személlyel, sofőrrel szemben? A joggyakorlat ennek megválaszolásában már közel sem egyértelmű. Maryland államban például átvizsgálhatja a sofőrt a kutyavezető a szolgálati kutya jelzése alapján, míg Floridában erre nincs lehetőség, hacsak nincs egyirányú gyanú, – ami nem a kutya jelzése – a személlyel kapcsolatban.

Olyan eset is előfordulhat a gyakorlatban, hogy a kutya beugrik a gépjárműbe, annak külső átvizsgálása eredményeként. Ahhoz, hogy a 4. kiegészítésben rögzített jogok ne sérüljenek, ilyenkor az alábbi kérdésekre kell válaszolni:

- A gépjármű ajtaja, ablaka, hátsó ajtaja nyitva volt és, ha igen ki nyitotta ki azt? (Felszólítás hatására a gépjármű vezetője, felszólítás nélkül nyitotta ki vagy az intézkedő személy nyitotta ki azt.)
- A kutya magatartása (a gépjárműbe történő beugrás) ösztönös volt vagy az intézkedő által irányított?
- A keresés megkezdésébe beleegyezett szabadon és kényszermentesen a gépjármű vezetője?

Amennyiben igennel tudunk válaszolni az utolsó kérdésre, és a továbbiakban sem merül fel kétség, a 4. kiegészítésben felsorolt jogok nem sérülnek.²³

A korábbiakban már említettem, hogy minden esetben szükséges a kutya tevékenységének, előéletének, munkájának a dokumentálása. A szabály kimondását 1994-ben, a *United States v. Florez*, 871 F. Supp 1411 (1994) ügyben rögzítették. Az indokolás szerint, ha nincsenek vagy nem pontosak az adatok, amelyekből a kutya megbízhatóságára lehet következtetni, a kutya pozitív jelzése csak annyit ér, mintha azt egy ismeretlen személy állította volna. Az adott ügyben a bíróság megállapította, hogy a gyakorlati dokumentáció K9 Bobo-ra nézve nem elégséges, így nem fogadta el bizonyítékként az adott ügyben jelzését.

A *Florida v. Harris* ügyben azonban a Legfelsőbb Bíróság (Supreme Court) megállapította, hogy a rögzített dokumentációnak elég kevés szerepe van az adott ügy elbírálásában, az csak egy szempont, amit a bíróság figyelembe vehet. Az adott kutya megbízhatóságának értékelésénél megfelelőbbnek ítélték meg a kutya képzését tanúsító okirat meglétét. Indoklásukban kifejtették, hogy a szolgálatoknak értelmetlen lenne gyengén képzett kutyákkal dolgoznia, így a papír megléte tanúsítja a kutya alkalmasságát.²⁴ Az ügyben hozott döntés óriási hatással volt a kábítószer-kereső kutyavezetőkre. A védőügyvéd arra hivatkozott, hogy amennyiben a kutya pozitívan jelez a helyszínen (gépjárműben), de az átvizsgálást követően nem találunk kábítószer, az a kutya téves pozitív jelzésének feleltethető meg, így munkája kétségbe vonható. Mivel a bíróság megállapította, hogy a képzési papír igazolja a kutya képességét a kábítószerek felkutatására vonatkozóan, így a kutya nem téves pozitív eredményt adott, hanem pozitívat, tekintettel arra, hogy a kábítószer maradványszagát érezte a helyszínen.

A 2013-as ügyet követően egy védő érvelésében arra hivatkozott, a kutya jelzése csak azt bizonyíthatja, hogy volt kábítószer a gépjárműben, de azt nem, hogy mikor. Tekintettel arra, hogy ügyfele bérelte a kérdéses gépjárművet, így nem tudja, hogy melyik bérlő és mikor

III. Fiatalok Európában Konferencia Pécs, 2016. november 04-05. Sopianae Kulturális Egyesület Konferencia kötet

tarthatott kábítószer a gépjárműben. Az ilyen esetek ritkák, így a Florida v. Harris ügyben megállapították, hogy megállják helyüket az eljárásokban.²⁵

A 4. kiegészítésben foglaltak szerint alkotmányellenes, ha a házkutatást, keresést elrendelő határozat nélkül, egy magántulajdonban álló ingatlan előtt folytatják le. A Florida v. Jardines, 569 U.S., 2013. ügyben a Legfelsőbb Bíróság kimondta, hogy az ilyen keretek között lefolytatott kábítószer-keresés jogtalan, amely a magántulajdonhoz és privátszférához való jogot sérti.

7. Javaslatok

Az új anyagok megjelenése átalakított a piacot, nehezítette a kábítószer-kereső kutyák munkáját. Tekintettel arra, hogy az új szereket gyorsan és olcsón lehet előállítani, komoly kihívásokkal kell szembenézni azok felderítésénél. Ha a kutyának megtanítunk egy kábítószer, majd a piac gyors reagálásának köszönhetően annak kémiai összetétele megváltozik, a kábítószer-kereső kutya már nem fogja felismerni az újonnan létrehozott, de egyes komponenseiben megegyező anyagot. Egyes országokban, így nálunk is bővítik azon kábítószeresek listáját, amelyeket tanítanak a kutyáknak, hogy eredményesebben dolgozhassanak és alkalmazkodjanak a 21. századi kihívásokhoz. Összefoglalva tehát, a kábítószer-kereső tevékenységnél mielőbb meg kell kezdeni azokat a kutatásokat, hogy milyen további anyagokra képezhető ki a kutyák és milyen anyagok megléte szükséges ehhez (szintetikus előállított minták, eredeti minták kérdése).

JEGYZETEK

1. A floridai Legfelsőbb Bíróság 2011-es döntésének értelmében nem használható fel bizonyítékként a kábítószer-kereső kutya által adott pozitív jelzés a lakás előtti területről, amennyiben a keresés időpontjában nem rendelkezett a hatóság házkutatási engedéllyel. Toor (2013) Letöltés ideje: 2015. február 12.
(www.theverge.com/2013/3/26/4148804/supreme-court-says-drug-sniffing-dogs-outside-home-unconstitutional)
2. Szinák (1999) 26-32. oldal
3. Számos országban a rendőrség saját tenyésztői programmal gondoskodik a megfelelő képességű kutyák utánpótlásáról. Az Egyesült Királyságban a Metropolitan Police végzi a tenyésztést, így a különböző bűnüldöző, bünfelderítő feladatokra, többek között a kábítószeresek felkutatására is saját nevelésű kutyákat alkalmaz. Preferred breeds used by police forces in England and Wales. Letöltés ideje: 2015. október 11.
(http://www.oldpolicecellsmuseum.org.uk/page_id_518_path_0p189p314p.aspx)
4. Jezierski (2014) 112-118. oldal
5. Szinák (1999) 40-43. oldal
6. Szinák (1999) 61-65. oldal
7. Marks (2007) 251. oldal
8. Ensminger (2012) 126-127. oldal
9. Szinák (1999) 182-184. oldal
10. Letöltés ideje: 2016. január 19.
(<http://hu.drugfreeworld.org/drugfacts/marijuana/it-s-background.html>)

**III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet**

11. Kivovics (2001) A cannabis fogyasztásának általános és stomatológiai vonatkozásai. Magyar Fogorvos X/2. Letöltés ideje: 2016. január 19.
(<http://fu.web.elte.hu/drogeria/cikk/0145magyarfogorvos.html>)
12. Heroin in the brain. Letöltés ideje: 2016. január 20.
(<http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/heroin/brain/>)
13. Schneider (2000) A kábulat rabságában. Letöltés ideje: 2016. január 20.
(<http://fu.web.elte.hu/drogeria/cikk/0119kids.html>)
14. Szinák (1999) 184-185. oldal
15. A kokain hatásai. Letöltés ideje: 2016. január 20.
(<http://hu.drugfreeworld.org/drugfacts/cocaine/effects-of-cocaine.html>)
16. Amfetamin és származékai. Letöltés ideje: 2016. január 22.
(<http://ujsoz.com/cimkek/nagyszunet/2002/07/01/az-amfetamin-es-szarmazekai>)
17. A MET gyilkos hatásai. Letöltés ideje: 2016. 01. 20.
(<http://hu.drugfreeworld.org/drugfacts/crystallmeth/the-deadly-effects-of-meth.html#methharm>)
18. Extasy. Letöltés ideje: 2016. január 20.
(http://www.informed.hu/betegsegek/betegsegek_reszletesen/psy/addictions/drogs/exstasy-20625.html?highlight_text=MDMA)
19. Ópium. Letöltés ideje: 2016. január 20.
(http://www.hazipatika.com/psziche/drog_abc/cikkek/kemeny_drogok/opium/20130610153341)
20. UNODC World Drug Report 2013. Letöltés ideje: 2017. január 14.
(https://www.unodc.org/unodc/secured/wdr/wdr2013/World_Drug_Report_2013.pdf)
21. Illinois v Caballes, 543 U.S. 405 (2005)
22. Rodriguez v U.S ., 575 U.S. (4-21-2015)
23. John M. Peters ügyvédtől elhangzott előadás. 2017. március 16. Police K9 Conference, Las Vegas, Nevada.
24. Smith et al. (2015) 133-134. oldal
25. Smith et al. (2015) 142-146. oldal

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A kokain hatásai. Letöltés ideje: 2015. január 20.
(<http://hu.drugfreeworld.org/drugfacts/cocaine/effects-of-cocaine.html>)
- A MET gyilkos hatásai. Letöltés ideje: 2016. január. 20.
(<http://hu.drugfreeworld.org/drugfacts/crystallmeth/the-deadly-effects-of-meth.html#methharm>)
- Amfetamin és származékai. Letöltés ideje: 2015. január 22.
(<http://ujsoz.com/cimkek/nagyszunet/2002/07/01/az-amfetamin-es-szarmazekai>)
- Ensminger, J. J. (2012): Police and Military Dogs. CRC Press, Boca Raton, London, New York.
- Extasy. Letöltés ideje: 2016. január 20.
(http://www.informed.hu/betegsegek/betegsegek_reszletesen/psy/addictions/drogs/exstasy-20625.html?highlight_text=MDMA)
- Heroin in the brain. Letöltés ideje: 2016. január 20.
(<http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/heroin/brain/>)

**III. Fiatalok Európában Konferencia
Pécs, 2016. november 04-05.
Sopianae Kulturális Egyesület
Konferencia kötet**

- Jezierski, T. et al. (2014): Efficacy of drug detection by fully-trained police dogs varies by breed, training level, type of drug and search environment. *Forensic Science International*. Vol. 234. 112-118.
- John M. Peters ügyvédtől elhangzott előadás. 2017. március 16. Police K9 Conference, Las Vegas, Nevada.
- Kivovics Péter (2001): A cannabis fogyasztásának általános és stomatológiai vonatkozásai. *Magyar Fogorvos X/2*. Letöltés ideje: 2016. január 19.
(<http://fu.web.elte.hu/drogeria/cikk/0145magyarfogorvos.html>)
- Marks, A. (2007.): Drug detection dogs and the growth of olfactory surveillance: beyond the rule of law? *Surveillance and Criminal Justice Part 1, Volume 4, Issue 3*, 257-271.
- Ópium. Letöltés ideje: 2016. 01. 20.
(http://www.hazipatika.com/psziche/drog_abc/cikkek/kemeny_drogok/opium/20130610153341)
- Schneider György (2000): A kábulat rabságában. *KIDS*. Letöltés ideje: 2016. január 20.
(<http://fu.web.elte.hu/drogeria/cikk/0119kids.html>)
- Smith, B. – Barrett, J. – Weiman, A. B.–Daus, T. (2015): K9s in the Courtroom. *Wolfe Media Resources*, Eggleston, Virginia.
- Szinák János (1999): A kábítószer-kereső kutya. *ORFK Kutyavezető-képző Iskola, Dunakeszi*.
- Toor, A. (2013): Supreme Court says police need a warrant to use drug-sniffing dogs outside homes. Letöltés ideje: 2015. február. 06.
(www.theverge.com/2013/3/26/4148804/supreme-court-says-drug-sniffing-dogs-outside-home-unconstitutional)
- UNODC World Drug Report 2013. Letöltés ideje: 2017. január 14.
(https://www.unodc.org/unodc/secured/wdr/wdr2013/World_Drug_Report_2013.pdf)

Lektorálta: Dr. Fenyvesi Csaba e.docens, Pécsi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar Büntető-és Polgári Eljárásjogi Tanszék

A tanulmány „ Az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-16-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült”

TÁMOGATÓK:

Nemzeti
Együttműködési
Alap

PARTNEREK:

ZSOLNAY
ÖRÖKSÉGKEZELŐ
NONPROFIT KFT.

KÖLÜGYI ES KÖLGAZDASÁGI INTÉZET
INSTITUTE FOR FOREIGN AFFAIRS AND TRADE

